

A MAGYAR
PSZICHOLÓGIAI TUDOMÁNYOS
TÁRSASÁG III. TUDOMÁNYOS
-JUBILEUMI-
NAGYGYŰLÉSE

1970. november 3. és 4.

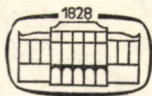
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

1970

A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG
III. TUDOMÁNYOS — JUBILEUMI — NAGYGYŰLÉSE

A MAGYAR
PSZICHOLÓGIAI TUDOMÁNYOS
TÁRSASÁG III. TUDOMÁNYOS
- JUBILEUMI -
NAGYGYŰLÉSE

1970. november 3. és 4.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

1970

Szerkesztő

DR. KARDOS LAJOS

a Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság elnöke

Technikai szerkesztő

BENEDEK LÁSZLÓ

Kiadja

a Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság

Vezetősége

*A Tudományos Nagygyűlés
 hazánk felszabadulásának 25. évfordulóját köszönti*

A PSZICHOLÓGIA 25 ÉVES FEJLŐDÉSE

DR. KARDOS LAJOS

ELNÖKI MEGNYITÓ ELŐADÁS

Amikor 25 évvel ezelőtt, 1945-ben, Magyarország felszabadult, a tudományok és a művészetek fejlődése, az egyetemes emberi kultúra — ahogyan kissé romantikusan nevezni szokták — olyan állapotban volt, melyet a művelődéstörténet kutatója nehezen tud jellemezni. A fejlődés megállt és összezavarodott — nemcsak azért, mert — mint ahogyan már a régiek tudták — inter arma silent musae, hanem azért is, mert ez a háború nemcsak a felfegyverzetek, az arma, között folyt, hanem háború volt a nyíltan kultúraellenes fasizmus őrjöngése ellen, mely értelmetlenül milliókat gyilkolt le és kergetett végig országokon — és a meggyilkoltak és megkergetettek között ott voltak a tudomány, a művészet, a haladás legjobbjai.

De ezen a mai évfordulón nem sötét emlékeket akarunk idézni, nem képet festeni a fizikai és szellemi rombolásról — hanem számot adni a megújulás és újrateremtés 25 évéről, mindarról amit azóta teljesítettünk, amit a romokból kimentettünk és felépítettünk. Megkíséreljük tehát rekonstruálni, hogy a fejlődés az emberi művelődés egy viszonylag kicsiny, de hatásában minden irányba messze kisugárzó területén, a pszichológia tudományában, hol tartott közvetlenül a szomorú történelmi közjáték előtt; és utána hogyan találta meg újra önmagát, hogyan bogozta ki és vette fel a fejlődés elszakadt szálait, hogyan jutott ki az átmeneti mélypontból. Természetesen mi elsősorban azt akarjuk látni és értékelni, hogyan újhódott meg ez a tudomány hazánkban, hogyan illeszkedett be az általános fejlődés körképébe, hogyan alakították a minden oldalról jövő szemléleti befolyások — és nem utolsósorban azt, hogy voltak-e és mik voltak a fejlődés buktatói. És még talán meg fogjuk vizsgálni, jelentett-e a szörnyű háború a pszichológia számára — túl azon, hogy fejlődését megakasztotta és szétzilálta — valamiféle a tudomány egészét érintő tanulságot, ráeszmélt-e esetleg valamiféle felelősségre, melyet ezek után minden tudománynak — de különösen a pszichológiának — a történelemmel szemben viselnie kell.

A tudomány fejlődésének főbb állomásai nem igazodnak megjelenésükben naptári kerekszámokhoz, vagy ahhoz, hogy mikor tört ki egy véres háború. A pszichológia nem jutott el valamiféle fordulóponthoz éppen 1939 vagy 1945 táján, és nem kezdődött valami merőben új a pszichológiában, amikor a háború befejeződött. Mégis a történelmi események e tudományt fejlődésének egy eléggé jellegzetes szakaszában érték. Megkíséreljük ezt a szakaszt jellemezni. Megkíséreljük legalább a fő alakulási vonalakat fellelni, és kihámozni a kutatásoknak és elméleti erőfeszítéseknek abból a nagyon sokrétű és látszólag szinte áttekinthetetlenül heterogén sokféleségből, mely e tudomány egészének vizsgálója elé tárult a nagy történelmi események idején. Munkánkat megnehezíti az, hogy — mialatt az empirikus és főként kísérleti kutatás a legkülönbözőbb részterületeken széles fronton folyt, az egyre gyarapodó számú folyóiratok

hasábjain kumulálódtak a tényekről szóló beszámolók — ugyanakkor a talált tények értelmezését, a belőlük levonható törvényszerűségeket, tehát a kutatás végső eredményét illetően szinte ijesztő méretű egyet-nem-értés, elméleti szét-húzás uralkodott, ha szabad így neveznem. Sok esetben majdnem hihetetlennek tűnt, hogyan lehet ugyanazokat a tényeket olyan különbözőképpen magyarázni. Érdeemes volna nyomon követni, hogy hányféleképpen próbálták megmagyarázni pl. azt a mindennapi tapasztalatot, hogy ha gyakran együtt látom A-t és B-t, akkor legközelebb, ha csak A-t látom, emlékezem B-re. Azt hittük, hogy a törvényszerűséget, mely e jelenségben manifesztálódik, már Aristoteles óta ismerjük. Ezzel szemben volt olyan felfogás, mely tagadta, hogy a legszembetűnőbb mozzanatnak, az együtt-átélésnek, az egyidőben való látszának döntő szerepe volna a jelenségben, a másik tagadta a másik szembetűnő mozzanatot, magát az emlékezést, emlékkép nem is létezik. És még sorolhatnám az elméleteket. Ez körülbelül olyan, mintha a fizikában tizenöt féle elmélet küzdene egymással arról, hogy miért esik a támasztékától megfosztott tárgy a föld felé. Az elméletképzés néha fantasztikus messze került attól, amit a tények közvetlenül mondani látszanak; attól, amit az angol úgy nevez: „the face value of the facts”. A logikai bűvészkedés olyan magaskiskolája fejlődött ki a pszichológiában, melyre más tudományokban aligha van példa.

Mindez azt eredményezte, hogy a háború előtti évtizedekben az, amit előbb elméleti szét húzásnak neveztem, különleges méreteket öltött. Legyen szabad ezt egy példán érzékeltetnem. LASHLEY, aki köztudomásúan a pszichológiai kutatók legnagyobbjai közé tartozott ebben az időszakban, egyik nevezetes előadásában, melynek címe ugyan *Agyi organizáció és viselkedés*, de amely a valóságban a pszichológia alapvető — sőt filozófiai jellegű — kérdéseivel foglalkozik, odáig megy, hogy az amerikai pszichológiai kutatás egy másik kiemelkedő alakjáról udvariasan elismeri ugyan, hogy bizonyos kérdések kitűnő tanulmányozója, de mindjárt hozzá is fűzi: „bár soha egyetlen szavával sem értettem egyet, amit valaha is leírt”. Az olvasó, akit ebben az előadásban csak a szigorú értelemben vett tartalmi mondanivaló érdekel, talán elsiklik e fölött a közbevetett mondat fölött; de az, akit e tudomány sorsa és alakulása érdekel, megdöbben. Milyen fokú ellentét ez ugyanannak a tudománynak a művelői között? Nem hiszem, hogy volna pl. kiváló fizikus, akinek eszébe jutna egy másik fizikusról — akárcsak egy nála jóval jelentéktlenebből — azt mondani, hogy soha egyetlen szavával sem értett egyet, melyet valaha is leírt. Még ha úgy véljük, az egész csak túlzottan éles fogalmazás vagy retorikai célzatú beszédfordulat, akkor is a kijelentés súlyosan jellemző a légkörre.

Mégis a mélyrehatóbb vizsgálat azt mutatja, hogy a helyzet nem olyan vigasztalan, mint amilyennek látszik. Nem egyszerűen valamilyen öncélú, extravagáns elméletieskedés elburjánzásáról van szó, mely a kutatói komolyság vagy a valódi tudományosság rovására írandó. Kiderül ugyanis, hogy a szinte minden apró tény értelmezésére kiterjedő ellentétek, ha eredetüket elég messzire visszakövetjük, végül is mind egyetlen — így nevezném: *alaphibizonytalanságban* gyökereznek. És ez az alaphibizonytalanság tudományunk sajátos természetéből és tárgyából szükségszerűen fakad, s a fejlődésnek éppen vizsgált szakaszában ugyancsak szükségszerűen abban a különleges arányú elméleti szét húzásban manifesztálódik, melyet fent jellemeztem. Mi a lényege, mire vonatkozik ez az alaphibizonytalanság?

Annak a jelenségkörnek, mellyel a pszichológia foglalkozik, két fő pontja, talán helyesebben így mondhatnám: gyújtópontja van. Az egyik a hagyomá-

nyos tárgy, a lelki jelenség; a másik a viselkedés, a cselekvés, a magatartás. Ennek a kettőnek a viszonya, azt hinné az ember, könnyen meghatározható. Pedig éppen ez az, ami a háborút megelőző években már a század elejétől kezdve a pszichológia minden kérdésében a legfőbb bizonytalansági tényezőt jelentette. Külön tanulmány tárgyát képezné, ha felsorolni, rendszerezni és elemezni akarnám mindazokat a próbálkozásokat, melyek a lelki jelenség és a cselekvés viszonyának pontos meghatározására irányultak — kezdve olyan torz megoldásoktól, melyek szerint valójában csak az egyik létezik, a cselekvés, a másik csak elhanyagolható melléktermék — tehát nincs semmiféle viszony, az egész csak álprobléma — odáig, hogy a kettő között valamilyen rejtélyes interakció van, mely nem azonos az ok-okozati viszonytalansággal, s kutatása már nem a pszichológiára tartozik.

Az alapbizonytalanság több dimenzióban mutatkozik meg. Nemcsak a között a két pólus között ingadozik, melyeket RUBINSTEIN úgy jellemzett, hogy az egyik a tétlen tudatot, a másik a tudattalan tevést, cselekvést tanulmányozza. A bizonytalanság a súlypontozásban is megnyilvánult: melyik a fontos, melyik a másodlagos, melyik a pszichológia fő tárgya, melyik az alapjelenség, és melyik az epifenomén. De ugyancsak bizonytalanságot uralkodott a kettő determinációs viszonyát illetően: melyik határozza meg melyiket? Egyesek ahhoz a formulához folyamodtak, hogy a kettő valamilyen egységet képez, aminek közelebbi természete azonban határozatlan és bizonytalan maradt. És nagyon bizonytalan körvonalazottságban maradt annak a, főként az ún. funkionalisták által hangsúlyozott kérdésnek a megválaszolása, hogy mi a kettő állítólagos egységének, együttesének vagy kölcsönviszonyának biológiai jelentősége, szerepe az élet fenntartásában — ha ilyen szerepe egyáltalában van (mert egyesek a kérdésfeltevésben már valamilyen veszélyes biologizmust láttak). Különösen ezen a ponton fokozta a bizonytalanságot az, hogy az egyik, a lelki jelenség, magán viselt — fogalmi tehetetlenségként — sok mindent, ami évszázadok, sőt évezredek filozófiai spekulációiból leszármazott — a materializmus és idealizmus harcában rátapadt, s ami a „lélek” és „tudat” kifejezéseknek a természettudományos beállítódású kutató számára egyfajta gyanús szemantikus aurát kölcsönzött. Korábban példaként hoztam fel, hogy egy mindennapi tapasztalatot, melyet már Aristoteles tudományosan regisztrált, az egyszerű asszociáció tényét, milyen különbözőképpen próbálták értelmezni és a benne manifesztálódó törvényszerűséget meghatározni; most hozzáfűzöm: ha a próbálkozásokat megfelelő mélységig elemeznők, megtalálhatnók azokat a bizonytalanságformákat, melyekben különbözőségeik gyökereznek.

Amerikában, ahol a pszichológiai kutatás a harmincas években — valójában már az első világháború után — rendkívül fellendült, az alapbizonytalanság feloldását elsősorban a viselkedés, a cselekvés primátusának hangsúlyozásában keresték. Nemcsak a kifejezetten behaviorista felfogású pszichológusok jártak el így, hanem azok is, akik a hagyományos pszichológia tartalmi és módszertani elveit egyébként érintetlenül hagyták, sőt akik fogékonyak voltak az Európából jövő nagy áramlatok, az alaklélektani és a pszichoanalitikus tanítások iránt. A kutatások zömét mindenesetre állatokon végzett tanulmányok kísérletek képezték. De hangsúlyoznom kell: nem azért, mert az amerikaiakat speciálisan az állatok érdekelték — sőt sokkal inkább az emberek érdekelték —, hanem mert az ilyen kutatások során nem kellett találkozniuk a lelki jelenségekkel és a tudattal, a bizonytalanságnak ezt az örökös veszélyzónáját elkerül-

hették; az állatok nem zavarták meg a kutatót élménybeszámolójukkal, nem kellett regisztrálni, hogy azok gondolkoznak, emlékeznek vagy éreznek, sőt még azt sem, amit a józan szemlélő minden további nélkül természetesnek talál, hogy látnak és hallanak. SKINNER, a híres amerikai pszichológus, még ezeket a leírási formákat is száműzte a pszichológiából. Az állatokkal való kísérletezés tehát, így is mondhatnám, egyfajta kibúvó volt a kényelmetlen szembesítés alól. Mégis éppen az állatokkal való kísérletezés során találkozott és került nagyon szoros kapcsolatba a pszichológiai kutatás a neurofiziológiai kutatással, mely természetesen egészen más okokból kényszerül arra, hogy kísérleti alanyul állatokat válasszon. A találkozás nagyon nagy jelentőségű volt mind a két diszciplína számára, amire még később röviden visszatérünk.

Az alapbizonytalanság kihatása talán legkevésbé érvényesült, legkevésbé zilálta szét az elmélet szálait a pszichológia szülőhazájában, Németországban. A hagyományok minden forradalmi próbálkozás ellenére erősek voltak. Néhány elszigetelt, bár nagyon kiemelkedő kezdeménytől eltekintve, az, ami az óceánon túli kutatás gyűjtőpontjában állt, a viselkedés, úgyszólván kimaradt a nagy elméleti vitákból. Az ő forradalmuk egy állítólagos új módszernek, a minden befolyástól mentes fenomenologikus élményleírásnak bevezetésére, a lelki jelenség újszerű, egészen szemléletére, a tudattalan formák előtérbe állítására és hasonlókra szorítkozott. Mindenesetre ennek a kutatásnak több ma is nagy szerepet játszó problématerület feltárását köszönhetjük, pl. a konstanciajelenségek, az alap és háttér viszonylatának felismerése — hogy csak a legfontosabbakat említsem.

A franciaországi és angliai kutatásokat már nagyobb mértékben befolyásolta az alapbizonytalanság, amelynek elosztatására még előbb, ha nem is olyan látványos módon, kísérletet tesznek, mint az amerikaiak. Sokan — és nem minden alap nélkül a francia Pieron-t tartják a behaviorizmus — vagy ahogyan az amerikai pszichológusok szívesen nevezik — a behaviorista forradalom előfutárának.

Egészen más volt a helyzet a szovjet pszichológiában. Két okból: a Szovjetunióban nem kellett a viselkedést, a tevékenységet, mint a pszichológiai kutatás új iránytszabó mozzanatát forradalmi jelszavak kíséretében felfedezni, mint az Egyesült Államokban. Ennek már a régi orosz fiziológiai iskolában hagyományai voltak, melyek SZECSENOVIG nyúlnak vissza. A századeleji Oroszországban BEHTYEREV és PAVLOV kutatásai nyomán olyan irányzatok keletkeznek, mint az ún. objektív pszichológia és a reflexológia. Sőt az amerikai behavioristák hamarosan egész szemléletük középpontjába állítják a pavlovi felfedezést, a feltételes reflexet. S bár sem az objektív pszichológia, sem a reflexológia nem oszlatta el az alapbizonytalanságot a lelki jelenség és a cselekvés viszonyát illetően, mégis bizonyos szélsőségektől az elmélet alakulását megóvta. A másik ok, melyre GRAY angol pszichológus mutat rá, már a tulajdonképpeni szovjet pszichológiára vonatkozik. A marxista filozófiai háttér, melynek lényeges pontja a lelki jelenség és a külső valóság visszatükrözéses viszonya, a tudatnak, mint az anyag legmagasabbrendű mozgásformájának a felismerése és a szociális környezet alapvető fontossága az emberi lelki élet kialakulásában, ugyancsak némi biztosítékot nyújtott a konkrét elméletképzés számára olyan torz megoldások ellen, melyek a nyugati pszichológiában itt-ott megjelentek. Ilyenekre GRAY konkrétan rá is mutat. Mindennek ellenére az alapbizonytalanság a szovjet pszichológiában is érezhető volt. A fejlődésnek egy a háborút közvetlenül megelőző szakaszában harc folyt a tudatért, ahogyan egyes szov-

jet pszichológusok az elmélet alakulását jellemezték, mert úgy látszott az egyensúly átbillenéssel fenyegetett a reflex, a reakció, a tevékenység elméleti túlértékelésére.

Mi volt a helyzet Magyarországon? Engedjék meg, hogy, bár kis ország vagyunk és nem lehettünk számottevő tényező e tudomány fejlődésében, mégis a hazai helyzetet kissé részletesebben ismertessem. Pszichológiai tudományos kutatómunka szerény méretekben már nálunk is megindult a század elején. A pszichológia viszonylag fiatal tudomány — a nyugati országok valójában nem sokkal előzték meg hazánkat a pszichológiai kutatás terén. Az új tudomány első művelői — ugyanúgy, mint más országokban — fiziológusok, elmeorvosok, pedagógusok és filozófusok voltak. Mégis már ebben a kezdeti időszakban kísérleti lélektani kutatás is folyt, melynek a maga idejében nemzetközileg elismert eredményei voltak. RANSCHBURG PÁL nevéhez jelentős kísérletek fűződnek az emlékezetéről, melyeknek eredményei a század első évtizedeiben élénken foglalkoztatták a pszichológiai tudományos világot. Jelentős neveléslélektani kutatás is folyt. Talán megemlíthetjük, hogy a pszichoanalízis nemzetközi irányzattá való kifejesztésében jelentős része volt FREUD igen tevékeny, bár talán nem a legfégyelmesebb gondolkodású magyar munkatársának, FERENCZI GÉZÁnak. Nem minősíthetjük elmaradottságnak, hogy ebben az időben a pszichológiának külön tanszéke az egyetemen nem volt, pszichológiai kutatóintézetéről nem is beszélve. Ilyen a fejlett nyugati országokban is kevés számmal volt. A kísérleti lélektan oktatása a különböző filozófiai tanszékeken folyt. Ma büszkén mondhatjuk el, hogy a helyzet — ha rövid időre is — gyökeresen megváltozott a Tanácsköztársaság idején, 1919-ben. A budapesti Tudományegyetemen tanszéket állítottak fel a pszichológiának, melynek első vezetője RANSCHBURG kiváló tanítványa, RÉVÉSZ GÉZA, lett. RÉVÉSZ halláslélektani kutatásainak már akkor nemzetközi visszhangja volt. A Tanácsköztársaság leverése után — szinte jelképes gesztusként — a pszichológiai tanszéket megszüntették. RÉVÉSZ GÉZÁnak külföldre kellett távoznia. Hogy mit vesztett vele a magyar pszichológia, azt mindenki tudja, aki RÉVÉSZ GÉZA külföldön folytatott munkásságát figyelemmel kísérte.

Ezzel a pszichológia tudományának fejlődése hazánkban végzetesen megszakadt. A reményteljes kezdet után nem tudtunk igazán felzárkózni a világszerte folyó kutatás mellé. Az egyetem egyik filozófiai tanszékén a harmincas években pszichológiai részleg működött ugyan, melyet az igen képzett, tehetséges fiatal pszichológus, SCHILLER PÁL, vezetett, de a lemaradást nem tudta behozni. Éppúgy nem, mint az ugyancsak még a Horthy-rezsim alatt felállított Gyermeklélektani Intézet, melynek létrehozatala RANSCHBURG egy másik igen aktív tanítványának, SCHNELL JÁNOSnak, érdeme. Ez az Intézet kutatási és munkalehetőséget biztosított az abban az időben már mellőzött haladó szellemű magyar pszichológusoknak. Megalakult a Magyar Pszichológiai Társaság — főként pszichiáterek és filozófusok ösztönzésére, s megjelent az első pszichológiai folyóirat, a *Magyar Pszichológiai Szemle* is. Később, a második világháború előtti években másik pszichológiai időszaki kiadvány is napvilágot látott: a *Pszichológiai Tanulmányok*. E folyóiratokban már több kísérleti vizsgálatról szóló beszámoló jelent meg az érzékelés és a gondolkodás problémáiról. Ezekon kívül — eléggé elszigetelten — több figyelemre méltó kutató munka folyt a művészetlélektan, a karakterológia, a pszichodiagnosztika és a gyógy-pedagógiai lélektan területén. És megemlíthetjük, hogy a pszichoanalitikus iskola hazánkban is igyekezett e tanítás világszerte folyó fejlődésével lépést

tartani — többek között olyan kiemelkedő kutatók közreműködésével, mint HERMANN IMRE.

Sajnos a Horthy-rezsim rossz légköre és reakciós kultúrpolitikája következtében nem fejlődhetett ki olyasmi, amit igazában tudományos életnek nevezhetnénk a pszichológia területén. Ezért nem is igen lehet általános jellegzeteségekről vagy irányvonalakról beszélni. Mégis, bár megint csak elszigetelten, magyar pszichológusok is bekapcsolódtak a nemzetközi elméleti vitákba. Maga Ranschburg részletekbe menő bírálatot jelentetett meg egy német folyóirat hasábjain a különböző behaviorista irányzatokról, külön munkában foglalkozott a reflexológiával. És bár kissé meglepő biztonsággal kel védelmére a hagyományos élménypszichológiának, mégis felismerhető, hogy szemléletében ő sem tudja pontos helyére tenni és pontos viszonylatba állítani a viselkedést és az élményt. Még erősebben mutatkozik meg az alapbizonytalanság SCHILLER PÁL könyveiben, melyekben kissé fellengzős filozófiai fogalmazásban a cselekvés eszméjének és az élménytani eszmének a viszonyát próbálja tisztázni — egyébként dicséretre méltó felkészültséggel és komoly elemzőképességgel. Kritikus szellemben írt ismertető cikkek jelentek meg az alaklélektani irányzatról is. Ugyancsak említést érdemel néhány, a pszichológia alapkérdéseit tudatosan marxista szemlélettel elemző munka, különösen a fiatalon meghalt GERGŐ ENDRÉÉ.

Itt tartott tehát a pszichológia a világháború idején — úgyszólván minden ponton és részterületen sok tényszerű felfedezéssel, de ugyanannyi elintézetlen kérdéssel, s valamennyinek mélyén egy nyomasztó alapbizonytalansággal. A háború alatt néhány érdekes részterületet kivéve, nem volt komolyabb felfedezés vagy tényfeltárás, vagy akár újszerű és kiemelkedő elméleti próbálkozás. Hogyan indult el a pszichológia fejlődése a világháborút követő években? Egyszerűen felvette-e az elszakadt szálakat, s mindenki folytatta kutató munkáját ott, ahol abbahagyta? Nem merném hinni, hogy a pszichológia sokféle és széles területein folyó kutatásról akárcsak megközelítően teljes és megbízható áttekintésem volna, mégis — ha a pontatlanság kockázatával is — megkísérlem ezt az újra elindulást jellemezni. Azt, hogy a pszichológia fejlődése a világháború után nem lehetett egyszerűen az előző fejlődés folytatása, három mozzanat döntötte el.

Az első közvetlenül összefügg azzal, amit a világháborúról a bevezetőben mondtam: a faszizmus értelmetlenül embermilliókat gyilkolt le és kergetett végig országokon. Ezek között voltak a pszichológusok is. Hitler uralomra jutása után a pszichológusok valóságos exodusa indult meg Németországból, és később a németek által megszállt országokból nyugat felé, főként Amerikába. A szétszórta és kivonulók között ott voltak tudományunk legkiválóbbjai: KÖHLER, WERTHEIMER, KOFFKA, LEWIN, KARL és CHARLOTTE BÜHLER, GOLDSTEIN, KATZ, WERNER, HEIDER, BRUNSWIK és még mások. Ennek a nagyon szomorú ténynek nemcsak az volt a következménye, hogy a kiváló kutatók növelték az Egyesült Államok tudományos potenciálját, és ugyanakkor a pszichológia tudománya Németországban — legalábbis átmenetileg — eddig még soha nem tapasztalt mélypontra süllyedt, hanem — s a mi vizsgálati szempontunkból ez a fontosabb — annak a töretlen vonalú fejlődésnek, melyet a hagyományos élményközpontú pszichológia a német kultúrterületen elért, minden eredményét egyszerűen átplántáltak egy egészen új talajba. Mert más az, ha könyvek és írások kerülnek át egyik országból a másikba, és megint más, ha íróik kerülnek át, sőt települnek át egy másik országba. Hogy ez igazi

áttelepülés volt, mutatja az, hogy a fent felsoroltak közül egyetlen egy sem tért vissza hazájába a háború befejezése után. Ott dolgoztak tovább az amerikai, angliai és más országbeli egyetemeken és kutatóhelyeken.

De itt meg kell gondolnunk: a honi és az idegen kutatók e kényszerű, de nagyon intim keveredésénél majdnem szélsőségesen különböző szemléletek találkoztak — találkoztak a laboratóriumokban, a tudományos összejöveteleken és a magánbeszélgetésekben. Hadd hozzak egy példát e találkozás különösségére. CLARK HULL egyik nevezetes munkájának mindjárt első oldalán lábjegyzetben — tehát nyilvánosan — köszönetet mond a kézirat kritikai átnézéséért — MAX WERTHEIMERnek. Az az olvasó, aki közelebbről ismeri CLARK HULL és MAX WERTHEIMER munkáit, kell hogy elsodálkozzék; hogyan kerül ez a két rendkívül különböző gondolkozású pszichológus olyan viszonyba egymással, hogy egyik a másikat elküldi kéziratát átnézésre megjelenés előtt? Magam úgy véltem, e két igen kiváló kutató felfogása és szemlélete minden ponton, minden kis tény értelmezésében, de még inkább az átfogó koncepciókban szinte összeegyeztethetetlenül és kibékíthetetlenül ellentétes. Sőt HULL ebben a munkájában (mely hamarosan magyarul is megjelenik) egyenesen olyasmit állít, hogy az affajta pszichológia, melyet WERTHEIMER is képvisel, körülbelül úgy viszonylik az őáltala művelt pszichológiához, mint a középkori alkímia a modern kémiához. Természetesen lehetséges, hogy véletlen találkozáson alapuló barátságról van szó — de ennek is legalábbis egyik oka az, hogy WERTHEIMER áttelepült Amerikába, következménye pedig, hogy rendkívül ellentétes nézetek találkoztak.

Ez nem maradhatott messzemenő hatás nélkül, és ha az amerikai pszichológia háború utáni fejlődését nézzük, meg kell állapítanunk, hogy ez a hatás pozitív volt. Az a tudományos szellem, mely végső soron Németországot a kísérleti lélektan szülőhazájává tette, s amely továbbélt az áttelepülőkben, a személyes közelségből tanulmányozva érthetőbbé vált a kiváló kísérletező, de elméletileg elrugaszkodott behavioristáknak. Hogy megint a fenti szereplőkkel példázzak: WERTHEIMER az élmény sajátos egészjellegét egyik munkájában körülbelül így magyarázza: kinézek az ablakon — és nem 126 zöld foltot, 17 sárga foltot, 5 párhuzamos vonalat, 4 meghatározatlan geometriai sík- és téridomot stb. látok — hanem: egy zöldellő fát. Az ilyen magyarázatról a behavioristák — maga HULL is — azt mondták, hogy „introspekcionista hókusz-pókusz”. Ez kedvenc kifejezésük volt. Nos úgy látszik, most már nem egészen így vélekednek. Most már kezdik látni és elismerni, hogy amikor valaki felnéz az égre, s nem egyszerűen hét csillagot lát, hanem a Göncöl szekerét — ez éppoly szilárd és tudományos magyarázatot kívánó tény, mint azok a tények, melyeket a fizikai vagy fiziológiai laboratóriumokban vizsgálnak — függetlenül attól, hogy a pszichológiai tényről csak az átélő tanúskodik, míg a fizikai tényt egyszerre tizenötven megfigyelhetik; hogy az élmény — privát tény, ahogy pejoratíván hangsúlyozták, a fizikai folyamat pedig köztény, „interszjektív” módon regisztrálható — hogy megint egy kedvenc kifejezésüket használjam. Most már kezdik látni, hogy ha valaki azt mondja: kimentem a konyhába, mert emlékeztem, hogy égve hagytam a gázt — akkor a „mert” okhatározói kötőszó használata nem középkori hiedelem vagy misztikus lélekhit maradványa, mely egy lelki jelenségben látja a cselekvés okát. Végül is felébrednek a nagy behaviorista újítás mámorából, és hinni kezdik — amit egyébként a józan ész is diktál —, hogy az emlékezés mégis csak valamilyen kauzális viszonyban van azzal, hogy az illető kiment a konyhába. A lelki jelenségek vizsgálata kezd

lassan újra visszatérni és az eddiginél méltóbb, helyet elfoglalni az amerikai pszichológiai kutatásban. A kísérleti vizsgálatok egyre inkább kiterjednek a percepcióra, az emlékezésre, a gondolkodásra, a fogalomképzésre, az érzelmekre, az emberi motivációra azok behaviorista átértelmezése nélkül, de — és ez a döntő előrelépés — *mindenütt a cselekvéshez, a viselkedéshez való viszonylatukban*. Ennyit véglegesen megtartanak a behaviorista hitvallásból, ahogyan BROADBENT nevezí. A nagyon ellentétes nézetek találkozásából ezt a nem lebecsülendő előnyt szerzik meg maguknak — az élményeket sokszor csak önmagukért vagy egymással való viszonylatukban vizsgáló és elemző német pszichológiával szemben.

Hogy milyen változáson ment át a behaviorista orientáltságú amerikai pszichológia, amely a világháború után — nemcsak a németországi hanyatlás következtében, hanem más okból is, melyre később utalunk — e tudomány fejlődésének élvonalába került, jól dokumentálható egyik már említett nagy képviselőjének, LASHLEY-nek, műveiben. Ez a nagyon jelentős kutató, a neuropszichológia egyik megalapítója, a 20-as évek elején még a behaviorista forradalom előharcosa. „A tudat behaviorista értelmezése” című 1923-ban megjelent terjedelmes cikkében arra a szélsőséges konklúzióra jut, hogy a tudat valójában nem létezik, csak a tudatról való beszélés, tehát egyfajta viselkedés. A tudat — viselkedés. Azt kell megmagyarázni, miért viselkedünk így, miért beszélünk valamiről, ami nincs. Az alappbizonytalanságot a gordiuszi csomó átvágásával szünteti meg; a cselekvés és a lelki jelenség relációja tárgyaltan, mert az egyik relátum — nem létezik. Egy emberöltővel később, 35 év múlva, utolsó munkájában, mely halála évében, 1958-ban, jelenik meg, már egészen másképp ír a tudatról. Az idevágó problémát így fogalmazza — szó szerinti fordításban: „hogyan tudja az agy, hogy tud?” Ez a tömör fogalmazás már nagyon emlékeztet arra, ahogyan a késői antik filozófiában évszázadokkal azelőtt AUGUSTINUS a tudat alaptényét ugyancsak tömören megadta: „scio me scire” (tudom, hogy tudok). LASHLEY tehát 1958-ban már ennek az ősi felismerésnek a neurofiziológiai alapjait keresi.

De bármennyire feltűnő is a szerző elgondolásainak különbözősége életének két távoli állomásán, ugyanebben a munkában megtalálható az az előny is, amelyre fent utaltam, s amelyet az amerikai pszichológia a nagyon ellentétes nézetek találkozásából szerzett magának. Az egyik alcím a munkában: *Gondolat és cselekvés*. Nem térek ki konkrétan arra, amit ebben LASHLEY mond, csak annyit emelek ki: a lelki jelenség és a cselekvés viszonyának kérdését, mely a pszichológiában uralkodó alappbizonytalanság forrása, itt már világosabban látja és megoldását reálisabban keresi; a gordiuszi csomót nem átvágni, hanem gondosan kibontani igyekszik, bármennyire is összebogozódott az az idők folyamán. És ez az alakulási irány mutatkozik meg — egyiknél rejtettebb, másiknál nyíltabb formában — a többi kutatónál is, akik túlélték őt; OSCOODNÁL, SPENCE-NÉL, BROADBENT-NÉL. Ők már nem igazi behavioristák, de nem kutatnak és nem teoretizálnak a cselekvés, a viselkedés bevonása nélkül. Talán igaza van SPENCE-nek, hogy az amerikai pszichológusok már saját magukról nem ismerik el, hogy behavioristák — csak ellenfeleik emlékeztetik őket minduntalan erre. Akárhogy is van, az, amit a behaviorizmus szelleméből e különleges alakulás során megőriztek, már időtálló érték, és elősegíti azt, hogy a kísérleti pszichológiában a rendkívüli elméleti szétforgácsolódás, melyről beszéltem, megszűnjék.

De a pszichológia fejlődését egy másfajta és más irányból jövő hatás is éri, mely nem kisebb arányú, mint az előző. A bevezetőben utaltam arra, hogy meg

fogjuk vizsgálni, szolgált-e a szörnyű háború valamiféle a tudomány egészét érintő tanulsággal, ráeszmélt-e a pszichológia esetleg valamilyen felelősségre, mellyel ezek után a történelemnek tartozik. E vizsgálatához rövid időre elhagyjuk az általános lélektan területét.

Túl messze vezetne, sőt meghaladná erőimet és tudásomat, ha arra is vállalkoznék, hogy felvázoljam, hogyan érintették a pszichológia központi válságai és az elméleti alapbizonytalanság a pszichológia alkalmazási területein folyó munkát — ha egyáltalában érintették. Tudjuk azt, hogy az alkalmazott lélektan különböző és egyre sokasodó ágai a két világháború között rendkívüli mértékben és iramban — talán nagyobb mértékben, mint az alaptudomány — fejlődtek és kiterelvényesedtek. Egy mozzanat e fejlődés során egyre világosabbá vált: a pszichológiai ismeretek alkalmazása a gyakorlatban, akár az üzemben, akár a klinikán, akár a nevelési intézményben, nem olyan közvetlen és egyszerű, mint pl. a fizikai vagy kémiai ismeretek alkalmazása a technikában. Az alkalmazás minden esetben két fontos állomáson vezet át, az egyik annak az egyénnek a *személyisége*, akinél a pszichológiai ismeretet alkalmazni akarjuk, a másik: a *csoport vagy társadalmi formáció*, melybe az illető tartozik. Ezeknek az állomásoknak a jelentősége és szerkezete nagyon bonyolult, külön pszichológiai tudományágak alakultak ki vizsgálatukra: a személyiséglélektan és a szociálpszichológia. A világos felismerés, hogy ezek művelése nélkül egyszerűen nincs alkalmazott lélektan, éppen a háború éveiben vált rendkívül akuttá. Talán jól mutatja ezt egy nevezetes esemény az amerikai pszichológia történetében — egy esemény, mely az elméleti helyzet újjálagos és nagyon mélyreható felbolygatásával járt. Az Amerikai Pszichológiai Társaságnak 1946-ban új szekciója alakult meg: a Személyiség- és Szociálpszichológiai Szekció. Első elnöke a nagy tekintélyű és kiváló pszichológus, GORDON ALLPORT lett. Ez már egymagában jelzi az említett felismerés térhódítását, de különleges szenzációként hatott az az elnöki megnyitó beszéd, melyet ALLPORT az alakuló gyűlésen tartott.

Ez a beszéd éles bírálattal volt az egykorú amerikai pszichológia fölött. Nemcsak azt róttá fel ALLPORT a tudománynak, hogy szinte tehetetlenül végignézte a szörnyű háborút, hanem elsősorban azt, hogy nem tud rávilágítani arra a morbid állapotra, ami a mélyben lappang, s amelynek nemcsak a háború a következménye, hanem az a veszély is, hogy a világ megint két ellenséges táborra szakad, hogy felszabadítottuk az atomerőt, s most rettegünk tőle, és szummárisan az, amit így fogalmaz: az ember morális fejlődésében nem tudott lépést tartani technikai fejlődésével. Ezt a szemrehányást mi természetesen nem vesszük túl komolyan, mi tudjuk, hogy e mögött nem valamilyen, az emberekben lakozó morbid pszichikus állapot húzódik meg, hanem a társadalmi erők szövevénye és a termelési viszonyok alakulása az adott történelmi szituációban. De a felelősségrevonásnál érdekesebb és hatásában is nagyobb mérvű az, ahogyan ALLPORT magyarázni próbálja, miért nem tudott a mai pszichológia hozzáférközni a „morális emberhez” — ahogy mondja. Úgy véli, az amerikai pszichológusok ragaszkodnak bizonyos modellekhez, melyek gondolkodásukat irányítják. Három ilyen modellt sorol fel és vesz szemügyre. Az első a mechanikai modell: egyes amerikai pszichológusok, kiknek mintaképe a fizikai tudomány, szinte mániákusan hiszik, hogy az emberi organizmus minden megnyilvánulásában visszavezethető a gépre. És ez a visszavezetés — az igazi magyarázat. Még messze vagyunk ugyan attól, hogy ezt minden ponton kimutassuk, mondják — beletelhet egy évezred, de ki kell várni. A másik modell kiválasz-

tásánál már tekintetbe veszik a viselkedés célirányuló jellegét. A gépi viselkedés, bárhogyan értelmezzük is, nem célhoz alkalmazkodó. De már az állat viselkedése ilyen. ALLPORT itt elsősorban TOLMAN-re céloz. Az új modell — az állat, sőt a pszichológusok kedvence kísérleti állata, a patkány. Évtizedek óta a laboratóriumok százaiban vizsgálják a patkányt, vizsgálják érzékelését, megkülönböztető képességét, tanulását — így próbálják megállapítani az emberi viselkedésre is érvényes alapelveket. Ez a patkány-modell, mondja ALLPORT némi megvetéssel. A harmadik modell még közelebb van az emberhez; valójában már ember — csak nem teljes értékű ember — és pedig a kisgyermek. Itt ALLPORT a pszichoanalitikusok elképzelései ellen lép fel, akik, így mondja, azt kívánják tőlünk, hogy higyjük el, hogy az egyén személyiség-szerkezetét minden lényeges ponton kisgyermekkorai élményei — főként azok, melyek az anya magatartásával függenek össze az elválasztás előtt és után — határozzák meg. Úgy véli — és érvelése főként erre vonatkozik — ezek a modellek két ponton csődöt mondanak, az egyik az *emberi cselekvés motivációja*, melynek sajátos tényezője *a szándék, az intenció*, a másik az *emberi megismerés*, melynek sajátos tényezője *a szimbólumok*, lényegében *a beszéd használata*. A gép és az állat viselkedését jelek vagy jelzések irányíthatják, de sohasem szimbólumok. A gép és az állat viselkedése beállítható valamilyen teljesítményre, de sohasem egy szándék megvalósítására.

Itt nem bocsájtkozhatunk értékelésbe. Nem mérlegeljük, hogy ALLPORT érvelése mennyire meggyőző és elfogadható, mennyi benne a megszívlelendő, és mennyi — mondjuk meg bátran — a banalitás. Nem térünk ki az élénk vitára sem, mely e beszédet természetszerűen követte. Csak úgy vesszük ezt a beszédet, mint ami az idők jele, egy a mélyben már régóta érlelődő ellenérvzés felszínre törése sok mindennel szemben, ami a pszichológiában az idő tájt dominált. Különösen időszerűnek látszott Allport fellépése a patkány-modell ellen. Bár azt is látni kell, hogy az egyre erősödő ellenállás valójában nem az állatkísérletek rendkívüli elterjedtségével szemben mutatkozott meg; végeredményben nem merülhet fel kifogás az állatok lelki életének tanulmányozása ellen, mint ahogy mindenütt nagy érdeklődéssel kutatják az állatok összehasonlító morphológiáját és fizioológiáját. Az ellenérvzés igazi oka az volt, hogy a *pszichológusok állatkísérletei nem voltak — állatlélektani kísérletek*; a kísérletezők — a legnagyobbak is, mint THORNDIKE, TOLMAN, HULL, SKINNER — úgy vélték, az állatok kísérleti vizsgálata az emberi lelki élet törvényszerűségeinek is lelőhelye, sőt gazdagabb lelőhelye, mint az emberekkel végzett kísérletek. A különböző tanuláselméletek, melyek domináltak az amerikai pszichológiában, s amelyekről könyvtárakat megtöltő irodalmat írtak össze, legnagyobb részt állatkísérletek eredményeire támaszkodtak. TOLMAN legfőbb és egész elméleti koncepcióját tartalmazó könyvét M. N. A.-nak, vagyis a Mus norvegicus albinus-nak dedikálja, mintegy hálából a fehér patkányfajta iránt, mellyel egész életén át kísérletezett. Meggyőződésem, hogy csak egy kicsit élesebben kellett volna ráeszmélniük a kérdésre, hogy vajon az így nyert felismerések minden további nélkül, nyersen átvihetők-e az emberre, már megállt volna az elméletképzés áradata — egy helytelen irányba. De a szellemes kísérletek érdekes eredményei könnyelmű általánosításokra csábították őket — általánosításokra, melyek elérték az embert. Így nőtt ki az egyébként nagyon értékes és eredményes kutatásból — a patkány-modell.

A háború utáni fejlődésben az elméletképzésnek ez az iránya egyre szórványosabb. Állatkísérletek továbbra is nagy számban folynak, de nem valami-

Ilyen általános viselkedés-elmélet (behaviortheory) felállítására, hanem inkább a fejlődés, a minőségi ugrás vizsgálatára, mely ember és állat, vagy alacsonyabb és magasabb rendű állatok között megmutatkozik. A minőségi ugrás pontos és konkrét meghatározása nyilván élesen rávilágít az emberi lelki élet törvényszerűségeire is. Egyébként az ilyen irányú kutatás hatékony támogatásra talált egy másik kutatási terület, az etológia felől, mely kiváló és világszerte ismert képviselői, LORENZ és TINBERGEN, munkái nyomán szinte az ismeretlenségből tört elő.

ALLPORT beszéde után — ha nem is igazában az ő intelmeinek hatására — nagy arányokban bontakozott ki a pszichológiában az emberi motiváció kutatása. Még látványosabban, külön pszichológiai részdiszciplína igényével jelent meg továbbá a szimbólumok, a beszéd egészen újszerű kutatása, a pszicholingvisztika. Ez utóbbi más oldalról is különleges ihletést kap, melyről még szólunk.

Égészen más volt a sorsa az ALLPORT által ostromozott gép-modellnek. Itt térek rá arra a harmadik mozzanatra, mely a pszichológia fejlődését a világháború után mélységesen befolyásolta. Talán blaszfémia a szörnyű háború valamilyen hasznáról beszélni, mégis azt kell mondanunk, hogy a véres küzdelemben a fasizmus ellen, sőt maguknak a fegyvereknek a kovácsolásában született valami, ami az emberi gondolkodás történetében egész különleges jelentőségű. A híradástechnikai eszközök, az automatikus célzóberendezések, az emberi agynál ezerszer gyorsabban működő számítógépek konstrukciója közben megvilágosodott valami — elsősorban a matematikusoknak — a gépről. A köznapi gondolkodás legnagyobb és évszázados tévedése volt az, hogy az életszerűvel — mint annak ellentétét — a gépiest, a mechanikusát állította szembe. Ezt a benyomást a régi típusú gépek felületes szemléletéből nyerték. Valójában a modern gép közelebb áll az élő természethez, mint a holthoz. Nemcsak azért, mert az ember alkotta, hanem azért, mert egy kicsit saját képmására alkotta. Ez akkor derengett fel a kutatóknak, amikor a gépek, melyeknek konstrukcióján közreműködtek, egyre magasabb rendű emberi munkákat vettek át, és úgy tűnt, hogy ennek a munkaátvételnek nincs felső határa. Először kialakult egy tudományág azoknak az általános törvényeknek kutatására és összeállítására, melyek minden környezethez alkalmazkodó, valamiképpen szabályozott rendszerre érvényesek — akár húsból vannak, akár fémből — ahogy WIENER mondotta. Hamarosan kiderült, hogy ez több mint tudományág, viszonylag gyorsan, szinte a szemünk láttára átfogó tudományos szemléletté alakult át, mely egyaránt alkalmazható az összes biológiai és technológiai tudományokban. Ez nem azt jelenti, hogy — mint ahogy sokan értelmezték — az élő organizmus és a gép azonos, vagy akárcsak lényegében azonos rendszerek, de vannak szükségszerűen közös alapvonásaik, és ezek felismerése rendkívüli horderejű. Nem is arról van tehát szó, hogy az élő organizmust valamilyen értelemben a gépre vezetik vissza — talán inkább az ellenkezőjéről; a fogalmakat a legmagasabb rendű emberi megnyilvánulás formákból kölcsönzik ki és viszik át a gépre. Az információ eredeti jelentése: szavakkal való tájékoztatás, a kódolás eredeti jelentése: titkosírás, a kommunikáció eredetileg közlés, a program eredetileg ugyancsak magasrendűen emberi. E kifejezések szemantikus metamorfózisa az embertől a gép felé halad, nem megfordítva.

Itt nem mélyedhetünk el sem abban, hogy mi a kibernetika lényeges tartalma, vagy milyen nagy felismerésekhez vezetett, sem abban, hogy hogyan és mely területeken alkalmazták sikeresen a pszichológiában. Csak egy mozzanatra mutatok rá: az elméleti zűrzavarnak éppen azt a gócot próbálta tisztázni

és eliminálni, amelyből a már említett alapbizonytalanság származott. Az információ és a reguláció pontosan, matematikai fogalomrendszerben megragadható viszonya megvilágította a lelki jelenség és a viselkedés viszonyát is. Engedjék el ennek bizonyítását most, hiszen ezt már több munkában megkíséreltem. Mindenesetre a kibernetikai szemlélet térhódítása következtében alapvetően megváltozott a pszichológusok elgondolása néhány eddig nagyon különböző módon interpretált jelenségről, sőt bizonyos eléggé begyökerezett elgondolások a visszájára fordultak.

Nézzük pl. a pszichológiának az ősfogalmát, az asszociációt. Ennek szerkezetét ma egészen másképp látjuk, mint pl. az alaklélektan hívei, s azok nyomán sokan mások, akik az asszociáció jelenségében valamilyen „mechanikus kapcsolást”, két dolog összeragasztását, és hasonlót láttak. A kibernetikailag orientált pszichológus már csak azért sem gondolkodhat így, mert felismeri, hogy maga a kapcsolat vagy kapcsolódás sem egyszerűen mechanikus vagy „életidegen” jelenség. A holt természetben olyan kapcsolódás, mint az asszociáció, még nyomokban sem létezik. Nincs olyan, a holt természetben található rendszer, melyben két folyamat, mely külső hatásra teljesen véletlenül egy időben felidéződött — amelyeknek tehát semmi közük sincs egymáshoz —, oly módon kapcsolódnának, hogy legközelebb már az egyik a másik okává lesz, felidézi a másikat. Egyesek, maga a kiváló LEWIN is, az asszociációt nagyjából így írták le: két dolog találkozik és „összeragad”. Ez a leírás még hasonlatnak is helytelen, elvéti a lényeges mozzanatot, és egy nagyon is primitív realizálási módot emel ki. Az asszociáció lényege, ugyanúgy mint a kódolás: eredetileg kauzálisan független események okozati viszonyba kerülése, egy a negentrópia irányába folyó történés, melynek a holt természetben pontosan olyan kicsiny a valószínűsége, mint a molekulák egy véletlen találkozásának, melyből élőlény keletkezik. Azáltal, hogy a kibernetika az „életben maradás”, a „survival” fogalmát gondosan meghatározta, magáról az életről, az információ és reguláció szerepéről az élet fenntartásában igen konkrét és meghatározott elképzelések alakultak ki, melyek megtermékenyítően hatottak az érzékelés, az emlékezés és a gondolkodás lélektanára. Jól felismerhető ez — hogy csak néhány példát említek — GIBSON, KOHLER és KLIX érzékeléslelektani kutatásaiban, BROADBENT és munkatársainak kutatásaiban a figyelemről és a rövid lejáratú emlékezetéről, BRUNER és munkatársainak gondolkodáslelektani kutatásaiban. A hatás azoknál is érvényesült, akik egyébként nyíltan nem is utalnak a kibernetikai fogalomrendszerre. Mint már mondtam, a modern pszicholingvisztika ugyancsak jelentős ihletést kapott az információ elmélet részéről. Természetesen nem maradtak el — a kibernetika divattá válásával — a nem kívánatos hatások sem, melyek egyszerűen a pszichikus jelenségek átnevezésében, és az ilyen átnevezésekre alapított álmagyarzatokban merültek ki.

A kibernetikai szemlélet nemcsak a konkrét kutatást termékenyítette meg és vezette újfajta problémák felé, hanem interdiszciplináris vonatkozásban is természetesebb helyet biztosított a pszichológiának a tudományok rendszerében. És ugyancsak, bár nagyon újszerű, mégis mind a fizikus, mind a fiziológus számára elfogadhatóbb kapcsolatot teremtett a fizikai és a biológiai jelenségvilág között — anélkül, hogy az utóbbinak sajátos jellegét, minőségi különállását elmosta volna. Ennek eredményeként egyre ritkábban történhetik meg ma már pl. az, amit még a nagy SHERRINGTON — azt hiszem, az epitheton ornans-t bőven megérdemli — a binokuláris látásról mondott 1941-ben. Konkrétan azt állította, hogy nincsen bizonyítékunk arra, hogy a két szem korrespondáló

retinapontjaiból kiinduló idegpályák valahol is az agyban egy közös mechanizmust érnének el. Tagadta, hogy ilyen közös mechanizmus van, és arra a következtetésre jutott, hogy a képek binokuláris összeolvadása, vagyis a szimplán látás tisztán lelki és nem fizikai folyamat eredménye. Nehéz belátni, mit ért „tisztán lelki”. Mindenesetre SHERRINGTON különös következtetését ma már nem úgy próbálnánk cáfolni, mint pl. LASHLEY, hogy rámutatunk kutatásokra, melyek igenis azt látszanak igazolni, hogy van egy közös mechanizmus, melybe a korrespondáló pontokból jövő pályák torkollnak, hanem azzal, hogy ilyen közös mechanizmus feltételezésére egyáltalában nincs szükség. A korrespondáló pontok ingerületi együtteséhez egyszerűen más kódolódik, mint a nem korrespondáló pontok ingerületi együtteséhez, és ehhez nem kell külön közös mechanizmus. A nem kibernetikusan gondolkodó számára talán furcsának tűnik — de valójában a szimplán látáshoz nem kell semmiféle neuronális szintézis, amelyet a feltételezett mechanizmus hajtana végre SHERRINGTON szerint. Sajnos más igen jelentős fiziológusok is, mint pl. ECCLES követik SHERRINGTONT e világnézetileg kockázatos úton.

A szovjet pszichológia fejlődését nem lehet párhuzamban állítani az amerikai pszichológiával. A szovjet pszichológiában sohasem volt patkány-modell — hogy ALLPORT kifejezését használjam. PAVLOV ugyan állatkísérletek alapján határozta meg az inger és a reakció közötti kapcsolat egyik alaptényét, de ezt nagyon hamar ellenőrizték embereken is; gondoljunk pl. KRASZNOGORSZKIJ vagy IVANOV-SZMOLENSZKIJ és mások korai kísérleteire. Az útvesztővel végzett kísérletek eredményeit — sajátos okokból, melyekre itt nem térhetek ki — nem is lehetett embereken ellenőrizni. Mégis a nagy pavlovi felfedezés nyomán a szovjet pszichológiában is — mindenesetre sokkal kisebb arányokban, mint az amerikai pszichológiában — megmutatkozott az állatkísérletekben nyert elvek bizonyos fokig gondatlan általánosítása, amelynél az emberi viselkedés determinációjának sajátosságait nem vették figyelembe, egyfajta túlzott „pavlovizálás”. De ennek már eleve gátat vetett a másik hatás, mely a tudatnak, mint társadalmi terméknek marxista felfogása felől irányította a pszichológusok gondolkodását.

A gépi modell tekintetében azonban éppen a felszabadulási években komoly kiesést és fennakadást jelentett az, hogy a kibernetikai gondolkodási irányt a személyi kultusz kultúrpolitikája mint vulgár-materialista és burzsoá tévutat jelölte meg és elvetette. Figyelemre méltó azonban, hogy a személyi kultusz lezárulása után a szovjet pszichológia milyen gyorsan behozta a lemaradást; ezt elsősorban az orosz matematikai géniuszunk köszönhetné, mely valójában már a kibernetikát előkészítő elméleti-matematikai munkában közreműködött — gondoljunk csak MARKOV kutatásaira. Az utolsó 10—15 évben a szovjet pszichológia igen gyorsan felzárkózott a nyugati pszichológia mellé. A szovjet pszichológiában is felismerhető az alapbizonytalanság elosztatására való törekvés, melyet nagy mértékben segített a marxista felfogás, a tudat és a cselekvés kölcsönhatásáról. Ezt a filozófiai általánosságú tanítást kísérelték meg a szovjet pszichológusok a maga konkrét formájában kimutatni. Talán a legérdekesebb módon sikerült ez LEONTYEV kísérleteiben a fény iránt való érzékenység különleges kifejlesztéséről nem vizuális érzékelő felületen. Ugyancsak nagyon kiemelkedő a cselekvés akaratlagos irányítására vonatkozó kutatás, mely valójában már VIGOTSKIJ-jal megindul, de LURIA kutatásaiban éri el tetőpontját — éspedig a beszéd szerepéről az akaratlagos cselekvés szabályozásában. Mindezekben a ma már világszerte ismert és becsült munkákban a

cselekvés és a lelki jelenség viszonyának jóval tisztultabb formáival találkozunk mint a háború előtti években.

Észre kell vennünk azt is, hogy a fejlődés szálai hogyan konvergálnak igen jellegzetes pontok felé mind a nyugati, mind a szovjet pszichológiában. BERNSTEIN kutatásai a mozgás vezérléséről végül is nagyon közel kerülnek az ún. mozgásterv jelentőségének kiemelésében G. A. MILLER és munkatársainak kutatásaihoz és elméleti elgondolásaihoz. LEONTYEV és KRINCSIK kísérletei a választási reakciótól, melyekben a választandó jelzés függését vizsgálták annak információ tartalmáról és főként szubjektív valószínűségétől, olyan eredményeket hoztak, melyek párhuzamba hozhatók BROADBENT és munkatársainak kutatási eredményeivel, melyeket a régi dondersi reakcióidő-típusok újszerű vizsgálatából és más kísérletekből nyertek. NAPALKOV nyulakkal és galambokkal végzett kísérletei olyan elméleti elgondolásokhoz vezettek, melyek meglepő hasonlóságot mutatnak az angol DEUTSCH sokat vitatott tanuláselméletével. És még folytathatnám a példákat. Hangsúlyozom, hogy ezekben a konvergáló kutatásokban mindenütt erősen érvényesül a kibernetikai és információ elméleti szemlélet.

Külön ki kell emelnünk a pszicholingvisztikai kutatás fejlődését a Szovjetunióban. Ez a fejlődés már azzal a zseniális pavlovi megállapítással indul el, mely szerint a beszéd képletei második jelzések, a jelzés jelzései. Nem érdektelen megjegyezni, hogy ALLPORT híres előadásában, melyre korábban utaltam, s amelyben többek között az emberi szimbólum jelentőségének elhanyagolását rója fel az egykorú amerikai pszichológiának, lényegében ugyanígy határozza meg a nyelvi szimbólumokat: „a jelzések magunk produkálta jelzései” („self-produced signs of signs”) — miközben azonban semmilyen jelét nem mutatja annak, hogy tudna PAVLOV megállapításáról. A modern pszicholingvisztika irányába való elkanyarodás tulajdonképpen VIGOTSKIJ kutatásaihoz fűződik, aki PIAGET nézetével a külső beszéd bizonyos atrofizálódásáról valamint WATSON elgondolásaival a szubvokális beszédéről igen mélyreható vitába száll, és meggyőzően írja le a gyermek egocentrikus beszédének lehasadását a kommunikatív beszédéről, és így végül annak belső beszéddé, verbális gondolatá válását. Ehhez csatlakoznak E. N. SZOKOLOV tovább kutatásai a belső beszéd jelentőségéről a gondolkodásban és a figyelésben. A szovjet pszicholingvisztika másik gyökere: a szemantikus kondicionálásról és generalizációról végzett korai kísérletek IVANOV-SZMOLENSZKIJ laboratóriumában. Ennek a fejlődési vonalnak folytatódásai a verbális mediációra és a kognitív fejlődésre vonatkozó kutatások, valamint LURIA és munkatársainak már említett kutatásai a beszéd irányító funkciójáról.

Nehéz helyzetben vagyok, amikor e szélesebb képbe beillesztve a hazai pszichológia huszonöt éves fejlődését próbálom főbb vonásaiban megrajzolni. Ezt a fejlődést magam is átéltem, igyekeztem szerepelni is benne — tudjuk, hogy saját korának senki sem jó történetírója. Mindenesetre mi jóval szegényesebb útravalót kaptunk ehhez a fejlődéshez, mint azoknak az országoknak a pszichológusai, amelyekről eddig szólottunk. Nem voltak igazi pszichológiai kutatóhelyeink, nem voltak laboratóriumaink. Nagy erőfeszítéseket kellett tennünk tudásunk és felkészültségünk olyan fokú növelésére, hogy kimehessünk a konkrét kutatás frontvonalába és ott tevékenykedhessünk. Sok mindent, ami a körülöttünk zajló kutatásokból és nagy elméleti vitákból eljutottak hozzánk, kellő bírálat nélkül elfogadtunk vagy elvetettünk. Mégis úgy vélem, a nehézségeken viszonylag gyorsan úrrá lettünk. Közvetlenül a fel-

szabadulás utáni években már némi lendületet vett a pszichológia művelése nálunk is. A lélektani tanszéket az egyetemen újra felállították, ahol így megindulhatott a pszichológia szélesebb körű oktatása. Ugyanakkor a Gyermeklélektani Intézet kutatómunkája is erőteljesebben megindult. A pszichológiának és határtudományainak művelői intenzívebb ösztönzést kaptak az átszervezett Tudományos Akadémia illetékes osztályától. A *Magyar Pszichológiai Szemle* 1947-ben újra megindult, és a Pszichológiai Társaság szintén megkezdte működését. Ezekben az években a magyar pszichológusok közelebbről megismerkedtek a szovjet pszichológia eredményeivel, élesebben ráéreztek a különböző pszichológiai irányzatok és elméletek világnézeti implikációira, és jobban elmélyedtek PAVLOV kutatásaiban és műveiben.

Bármilyen hasznos is volt ez az elméleti munka, nem kárpótolt a konkrét pszichológiai kutatás egészséges fejlődéséért, mely sajnos a személyi kultusz idején nagyjából nálunk is elakadt. A Pszichológiai Társaságot feloszlatták, a *Magyar Pszichológiai Szemlét* megszüntették. Az egyetemen a pszichológia oktatása erősen korlátozódott, szakképzés egyáltalában nem folyt, a kísérleti laboratórium nem fejlődött tovább. Ennek ellenére szűkös anyagi támogatással kísérleti kutatás folyt a Gyermeklélektani Intézetben, mely időközben a Magyar Tudományos Akadémiai ellenőrzése alá került. Figyelemre méltó gyermek- és csoportlélektani kísérleti vizsgálatokat kezdeményeztek az újonnan felállított Országos Neveléstudományi Intézetben is. Később ezt az intézményt is megszüntették.

Az 50-es évek végén a pszichológiai kutatás és vizsgálódás újra erőteljesebben megindult, noha a kutatás előfeltételei — jól felszerelt laboratóriumok, szakirodalmi ellátottság, pszichológusképzés stb. — még nagyon kevésbé voltak biztosítva. A helyzet e téren is fokozatosan javult — nagyrészt a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Bizottságának jó szervező munkája eredményeként. E bizottságot átszervezték és nagyobb lehetőséget biztosítottak számára a kutatás irányításában. Különösen szerencsés körülmény volt a pszichológia fejlődése szempontjából a jó hagyományokkal bíró magyarországi fiziológiai és anatómiai kutatóhelyek eredményes munkája mind a budapesti, mind a pécsi egyetemen — éspedig olyan problématerületeken, melyek a pszichológiával szorosan érintkeznek. Ez a kutatás a személyi kultusz idején sem akadt meg, és nemzetközileg is értékelt eredményeket hozott. Időközben újra megjelent — most már az MTA Pszichológiai Bizottságának gondozásában a *Magyar Pszichológiai Szemle*, sőt egy másik időszaki kiadvány is, a *Pszichológiai Tanulmányok*. Nagy jelentősége van tudományunk fellendülése szempontjából annak is, hogy a budapesti egyetemen 1964-ben bevezették az új típusú és korszerű pszichológusképzést, mely ha kezdeti zökkenőkkel is, de eredményesen beindult, és fokozatosan lehetővé teszi a pszichológia szélesebb körű alkalmazását népgazdaságunk minden területén, közoktatási, nevelési és egészségügyi intézményeinkben egyaránt. Ez termékenyen hat vissza a kutatómunkára is. A 60-as évek elején újra megalakult Társaságunk, mely rendezvényeivel a pszichológia iránti érdeklődést szélesebb körben ébren tartani, és egyre inkább a hazai tudományos élet fórumává válni hivatott.

Ennyit a szervezeti keretek és kutatási feltételek fejlődéséről. Éltünk-e a lehetőségekkel, és előrehaladást tettünk-e tudományunkban? Erre mint kortársnak nehéz válaszolnom. Ha pusztán a mennyiségi adatokból ítélnénk, akkor optimistáknak kellene lennünk: 1945-től 1966-ig kb. 6000 pszichológiai tárgyú közlemény, könyv és folyóiratcikk jelent meg; külön kis könyvet tesz

ki e jelentős méretű bibliográfia összefoglalása. Az azóta eltelt 4 esztendő a fenti számot bizonyára tetemesen növelte. Nem tudok semmiféle statisztikáról az 1945 előtt megjelent pszichológiai közlemények számát illetően, de biztos vagyok benne, hogy az összehasonlíthatatlanul kisebb. Objektíven regisztrálhatjuk azt is, hogy egyre több részterületen folyik a kutatás. Természetesen, mint minden más tudományban, vezetnek az alkalmazási területek. Nyugodt lelkiismerettel azt is állíthatjuk, hogy kutatásaink néhány területen meghaladták a világszínvonalat, és a tudomány ismeretállományát gyarapították.

Mégis külön meg kell vizsgálnunk azt a kérdést, vajon a pszichológiának az az elméleti feltisztulása, melyet korábban, mint az egyetemes pszichológiai fejlődés egyik fő vonalát aposztrofáltam, végbement-e a magyar pszichológiai tudományos munkában. Erre is nehezen tudok egyértelmű választ adni. Mégis szimptomákra rámutathatok. Az egyik látszólag nem nagy jelentőségű, és ez: bizonyos terminológiai összehangolatlanok. A magyar pszichológiai irodalomban begyökerezett szokásoknak vagy egyéni ízlésnek engedve használnak különböző kifejezéseket az alapfogalmak és alapjelenségek megjelölésére. A pszichológusok egy része pl. inkább viselkedésről, cselekvésről beszél, más része, főleg az orvostudományok és a fiziológia felől jövő kutatók, inkább magatartásról — más változatokról nem is szólva. Ne becsüljük le ezt a terminológiai zavart. E terminusok nem egészen szinonimák; a kifejezések szemantikus mellékzöngéi sok mindent elárulnak a használók talán nem is egészen tudatosított felfogásából. Nyelvészek segítségének igénybevételével próbáltam a „cselekvés” és a „magatartás” között levő árnyalati jelentés-különbséget meghatározni. Az eredmény érdekes volt: a tisztán kísérleti pszichológus által preferált „viselkedés”, de főként a „cselekvés” domináló jelentése tárgyra irányul, célja valamit a külvilágban, vagy valamilyen viszonyt a külvilághoz megváltoztatni — a „magatartásban” benne van a visszaható névmás „maga”, kissé önmagára irányuló konnotációja van, csak másodlagosan utal a kihatásra, a releváns, az életfeltételeket képviselő külvilágra. A cselekvés tárgy-irányú, a magatartás önirányú. Tehát olybá tűnik, mintha a magatartás használója első sorban az organizmus valamilyen mozgásos megnyilvánulásával törődne, és kevésbé azzal, amit ez a megnyilvánulás a környezetben felidéz.

Kellő analízissel felismerhetjük, hogyan függ össze ez a látszólag csekély terminológiai különbözőség azzal, amit a huszadik századi pszichológia alapbizonytalanságának neveztem. Főként a kibernetikai fogalomrendszer alkalmazásának köszönhetjük, hogy ma már annyi világos: a lelki jelenség és a cselekvés viszonyát csak akkor foghatjuk fel helyesen, ha egy nagyobb történésegszben szemléljük, s ez a történézés a tárgyi világgal kezdődik, mely ingereket szolgáltat, és a tárgyi világban végbemenő változással végződik, melyet az organizmus cselekvése idéz fel. Egyeseknél — és ez a másik szimptóma, amelyre rámutathatok — ez a történézés egyszerűen az ingerrel kezdődik és az izommozgással végződik — függetlenül az előbbieknél tárgyi eredetétől, és az utóbbiaknak a tárgyi világra való irányulásáról. Ezek a pszichológusok egy csónak tényállás alapján építik fel elgondolásaikat — bármilyen pszichikus jelenségről legyen is szó. Látni kell, hogy az inger csak a külvilágból nyert információ közvetítője, az izommozgás pedig a külvilágban felidézendő regulatív változás közvetítője. Mind a kettő csak a csatorna — sajátos sávszélességgel és sajátos zajokkal. A lelki jelenség felhasználja csatorna szélességét, azaz lehetőségeit, és megbirkózik a zajokkal. Nem bocsájtkozhatom itt a pszichikus jelenség e koncepciójának mélyebb taglalásába, csak talán arra mutatok rá,

amit legpregnansabban KLIX német pszichológus fogalmazott meg: nem elég az inger fizikai tulajdonságait, intenzitását, hullámhosszát, amplitúdóját stb. érzékeny műszerek segítségével regisztrálni, amikor a felidézett lelki jelenséget tanulmányozzuk — meg kell állapítanunk az inger „származási tulajdonságait” is („Herkunftseigenschaften”), vagyis azt, hogy milyen külvilági mozzanattól vagy szituációtól származik, mert ez adja meg igazán információértékét. Hangsúlyozom, hogy ennek az elvi álláspontnak az érvényesítése nemcsak az általános lélektanban, hanem a személyiség- és szociálpszichológiában, sőt az alkalmazási területeken, a vezetés lélektanában és az ergonómiában is egyaránt szükséges. Különösen kívánatos az elvi szigorúság a pszichofiziológiai kutatásban; tudniillik arra is rá kell eszmélni, hogy az idegrendszer afferens és efferens szektorai ugyancsak az információs, illetve a regulációs csatorna részei, és arra is, hogy hogyan illeszkedik be e kettő közé a centrális információfeldolgozás a kognitív- és a reguláció-programozás a motivációs-akarati oldalon. Mindenesetre a magyarországi kutatás éppen ezen a ponton kiemelkedő eredményekkel dicsekedhetik.

Amikor a felfogásoknak arra a lappangó ellentétére rámutattam, mely többek között a terminológiai összehangolatlanságon keresztül áttetszik, akkor egyúttal azt is demonstráltam, hogy a magyar pszichológiai kutatás ma már teljesen — még ellentéteiben és esetleges tévelygéseiben is — benne van a nemzetközi pszichológiai kutatás fő áramlatában. És — ha sok mindennel, ami a magyar pszichológiában történik személy szerint nem is értek egyet, legyen szabad előadásomat azzal az optimista kijelentéssel zárnom, hogy fejlődésünk jó és egészséges irányba halad.

A NAGYGYŰLÉS ELŐADÁSAINAK TÉZISEI

A. A. ALHAZISVILI (Grúz SzSzR Tudományos Akadémiája Uznadze Pszichológiai Intézet): A STRESSZ-ÁLLAPOT HATÁSA A BEÁLLÍTÓDÁS INDIVIDUÁLIS TÍPUSAINAK VARIABILITÁSÁRA

1. A beállítódás individuális típusai — UZNADZE meghatározása szerint — a következők: 1. dinamikus; 2. statikus; 3. változó (ez utóbbi bizonyos esetekben dinamikus, máskor statikus). A beállítódás individuális típusa egy-egy adott konkrét szituáció feltételei között nyilvánul meg. Ennélfogva feltételezhető, hogy amennyiben a szituáció sajátos feltételei terén lényeges változás következik be, a beállítódási típus is megváltozik.

2. E feltevés alapján a szituáció egy sajátos esetére vonatkozóan az alábbi hipotézist állítottuk fel: a semleges szituációban dinamikusnak bizonyuló egyén stresszhelyzetben a statikus típus felé kell hogy tendáljon. Hipotézisünk arra a tényre támaszkodik, amely szerint a stresszhatás dezorganizálja az egyén belső erőit, és így elkerülhetetlenül károsítja a szituáció adekvát percepcióját is, ami pedig a statikusság fokának emelkedését eredményezi.

3. Kísérletünkben 21, semleges szituációban dinamikusnak mutató kísérleti személy individuális beállítódási típusát tettük ismételt vizsgálat tárgyává stresszhelyzetben. A kísérleti eredmények kétségtelenül bizonyítják, hogy ilyen körülmények között jelentékeny fordulat következik be a beállítódás típusában a dinamikustól a statikus felé. (A kontrasztcsalódás mértékének semleges- illetve stresszhelyzetben kapott számtani átlagai ($M = 9,76$ ill. $M = 17,76$) közti különbség $p < 0,0005$ szinten szignifikáns.)

4. A kísérlet eredményei fenti hipotézisünket nyilvánvalóan alátámasztják. Emellett azonban lehetőséget adnak egy olyan következtetés levonására is, amely szerint a beállítódás variabilitása — azon túlmenően, hogy egyéni sajátosság — a szituációban beálló változás befolyásának alávetett faktorként is értelmezhető.

BÁRDOS TAMÁSNÉ (Fővárosi Tanács VB Gyermekpszichológiai Szakrendelő Intézet): KÖTÖDÉSI VÁLSÁGBÓL KELETKEZŐ PSZICHOSZOMATIKUS MAGATARTÁSI ZAVAROK GYERMEKEKNÉL

A kötődési válság ismert területe a klinikai pszichológiának és az állatlélektannak. HERMANN biológiai alapokra támaszkodva feltárta a megkapaszkodás ösztönmivoltát. Mivel az ember biológiai alkata (a test elszórtelenedése és a láb fogómozgásának elvesztése) az eredeti megkapaszkodási helyzetet lehetetlenné teszi, kihangsúlyozódik az anya-gyermek kapcsolat szimbiózisának fontossága az élet egész további menetében.

E tételt HARLOW rhesus majmokkal végzett kísérletei megerősítették és igazolták. A műanyán felnevelt nősténymajom „rossz” anyává válik, gondozásra

alkalmatlan. Továbbá SPITZ és BOWLBY csecsemő megfigyelései alapján feltételezhető, hogy az anya-gyermek kapcsolat nemcsak az egyén életére, hanem a második generációban is magatartási és pszichoszomatikus zavarokat okozhat.

Ezen elméleti megállapításokat egybevettem a Fővárosi Tanács Gyermekpszichológiai Szakrendelő beteganyagával.

A különböző panaszokkal rendelőkbe került 4—14 évig terjedő beteganyagánál minden esetben vizsgáltam az anya-gyermek kapcsolatnak a tünetekkel való összefüggését.

Azt tapasztaltam, hogy az anya akkor nem tudja megadni gyermekének az alapvető életfeltételeket, ha saját magának is rossz anya-kapcsolata volt, vagy a terhesség, szülés, illetve a szoptatási idő alatt traumák érik és ezeket nem tudja feldolgozni. Ezekben az esetekben megromlik az anya-gyermek biológiai kapcsolat, és a gyermeknél pszichoszomatikus zavarok jelentkezhetnek.

Ha az anyát egyéb környezeti ártalom éri (pl. rossz vagy hiányzó apa-kapcsolat), akkor gyermekének viselkedési mintát kevésbé tud nyújtani, így a gyermek neurótikus lesz, vagy magatartási zavarokban fognak a tünetek megnyilvánulni.

Statisztikai összehasonlítást végeztünk pszichoszomatikus és magatartási zavart felmutató gyerekeknél az anamnézis alapján a fenti összefüggések kimutatására.

Az esetek részletesebb elemzése és pszichoterápiája során a pszichoszomatikus tüneteknél (légzési zavarok, bőr-jelenségek) az anya megoldatlan kötődési sérelmei kerültek felszínre.

A terápia annál eredményesebb, minél nagyobb mértékben képes az anya belátni az ok-okozati összefüggéseket a saját megoldatlan gyermekkori problémái és gyermeke aktuális zavarai között.

BARTHA LAJOS (MTA Pszichológiai Intézete): A BESZÉD SZEREPÉNEK KÍSÉRLETI VIZSGÁLATA AZ AKARATLAGOS REAKCIÓK KIALAKULÁSÁBAN

Kísérleti munkánkban azt a funkciót vizsgáltuk, amelyet a beszéd az akaratlagos cselekvések irányításában teljesít. Munkánk során nyomon kívántuk követni: *a)* hogyan alakul ki a kisgyermek azon képessége, hogy cselekvését alárendelje a felnőtt szóbeli instrukciójának, *b)* az ily módon létrejött szóbeli kapcsolatok segítségével a gyermek saját beszéde miként válik cselekvésének regulátorává?

A kísérletben résztvevő gyermekek három különböző életkorú csoportja három kísérleti szériában vett részt, amelyek fokozatosan egyre bonyolultabb és nehezebb követelményeket támasztottak a kísérleti személyek iránt.

I. széria. Mozgási reakció módszere egyszerű utasítás alapján. Ebben a kísérleti szériában a kiscsoportos gyermekek átlagos hibaszázaléka 48% volt. A középső- és nagycsoportos gyermekek gyakorlatilag hiba nélkül oldották meg a feladatot.

II. széria. Feltételes mozgási reakció módszere előzetes instrukció alapján. A kiscsoportba tartozó gyermekek 47%-os hibázással oldották meg a feladatot. A középső életkori csoportba tartozó gyermekek (4—5 évesek), jelentősen különböztek teljesítményükben a kiscsoportosoktól. 32%-os hibázással, és a

hibaszázalék fokozatos csökkenésével oldották meg a feladatot. A nagycsoportos életkorúak (5—6 évesek) teljesítménye lényegesen jobb mindkét előző életkorúak eredményeihez viszonyítva. Hiba átlaguk 17%. Náluk a hibagörbe határozottan csökkenő tendenciát mutat.

A II. szériában kapott eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a 4 éves és ennél idősebb gyermekek egészében képesek felfogni az instrukciót, ellentétben a kiscsoportba tartozókkal (2,5—3 évesek), akiknél az instrukció cselekvést indító funkciója azonnal kiváltja a cselekvést, nem várva be a feltételes inger megjelenését. A beszéd ezen impulzív hatása csak az idősebb gyermekeknél szorul háttérbe.

III. széria. Mozgási reakció módszere konfliktusos instrukció alapján. A kiscsoportba tartozó gyermekeknél e feladat végrehajtása rendkívül nehéznek bizonyult, mert náluk még nem alakult ki a beszéd cselekvést szabályozó funkciója. A középső életkori csoportba tartozó gyermekek közül jelentős számmal vannak olyanok, akiknél a hibás válaszok dominálnak. Ezek teljesítménye a kiscsoport tagjainak eredményeihez közelednek. Más gyermekeknél viszont ennek a módszernek az alkalmazása nem okozott lényeges nehézséget. Az ilyen gyermekek teljesítményei a nagycsoportosok eredményeihez hasonlóak.

Az 5—6 éves gyermekek eredményei azt bizonyítják, hogy náluk az akaratlagos cselekvésben a beszédprogram már jelentősen nagyobb szerepet játszik, mint az előző csoportba tartozóknál.

Adataink alapján jutottunk el azokhoz a következtetésekhez, melyek szerint a beszéd-reguláció az akaratlagos cselekvésben az életkori fejlődéstől függően, fokozatosan alakul ki, s az a kisgyermek cselekvésében nem azonnal tölti be a szabályozó funkció szerepét. Kísérleti adataink segítségével és módszerünk alkalmazásával megközelítettük azokat a jellemző jegyeket, amelyek meghatározzák a beszéd-reguláció fejlettségi szintjét, valamint azokat, amelyek az idegrendszer életkori és individuális sajátosságaitól függenek.

BENSON KATALIN, GÁLFI BÉLA és SCHENKER LÁSZLÓ (EüM Munkaterápiás Intézete, Pomáz): AZ ASSZOCIÁCIÓS ÉS A HOD TESZTEK ALKALMAZHATÓSÁGA IDÜLT PSZICHOTIKUSOK ÁLLAPOTVÁLTOZÁSAINAK ELEMZÉSÉBEN

A betegek állapotváltozásának a megítélésében a klinikai megfigyelés játssza a döntő szerepet. A klinikai megfigyelés azonban leginkább az összkép és a nagyobb kategóriák változásába ad kielégítő betekintést, és nem zárja ki a szubjektivitásból adódó hibákat.

Ezért különösen az utóbbi időben egyre erősödik az a törekvés, hogy az állapotváltozás megítélésében olyan módszereket is igénybe vegyünk, amelyek objektívebbé és pontosabbá teszik az állapotváltozás megítélését, emellett lehetőség szerint betekintést engednek a kórkép patodinamikájába, és az éppen alkalmazott terápia hatásmechanizmusába is. Az Intézetünkben ilyen célból alkalmazott pszichológiai és pszichofiziológiai módszerek közül jelenleg az asszociációs vizsgálatokkal és a HOD teszttel elért eredményeinkről számolunk be.

Az asszociációs vizsgálatoknál a *Kent-Rosanoff* teszt általunk módosított változatát alkalmaztuk. Elemeztük az asszociációk tartalmi változását, az asszociációs reakció-időket, és a válaszokat kísérő GBR reakciókat.

Speciális gyógyszereléssel kapcsolatban eddig 123 esetben több ízben végeztük el a fenti vizsgálatot. Kontrollként 50 egyént vizsgáltunk, akiknél a kielégítő stabil állapot miatt nem végeztünk speciális kúraszerű kezelést. Az eddigi eredmények szerint a klinikai állapotváltozás (javulás, esetenként rosszabbodás) szignifikánsan megegyezett az asszociációk átstrukturálódásával, és a változatokat kísérő GBR reakciók amplitúdójának változásával.

A HOD (*Hoffer és Osmond*-féle) kérdőíves kártyaválogatási teszt a perceptuális zavar diagnosztizálását célzó kérdései alapján nyert „perceptuális indexe” magasan szignifikáns korrelációt mutat a krónikus szkizofrének egyéb indikátorokban jelentkező szenzoros teljesítményeivel, az asszociációs vizsgálatok eredményeivel és a klinikai állapotváltozásokkal.

Javulást azokban az esetekben tapasztaltunk a neuroleptikus kezelés hatására, akiknél az autonóm reaktivitás magas szintje hiperarousal állapottal járt együtt.

BÓNA GYÖRGY (Fővárosi Tanács VB Gyermekpszichológiai Rendelő Intézet):
A PSZICHODIAGNOSZTIKUS VIZSGÁLATOK KOMMUNIKÁCIÓS SZERKEZETE

A pszichodiagnosztikus vizsgálatok általános elméleti modellje még ma is a klasszikus, GALTON és CATTEL által lefektetett alapokon nyugszik. Ez úgy fogja fel a vizsgálatot mint egy standardizált és személytelen ingerkomplexusra adott reakciósorozatot, amelyik reprezentatív viselkedési mintaként jellemző a vizsgált személyre. A pszichodiagnosztika ilyen felfogása nagyon hasznosnak bizonyult, mert lehetővé tette a matematikai statisztika alkalmazásában rejlő lehetőségek kihasználását, gondoljuk csak a pszichometrikus tesztkonstrukciós módszer eredményességére. Ez az elméleti koncepció azonban minden termékenységére ellenére sem kielégítő. Hiányosságai a legszembeötlőbbben akkor mutatkoznak meg amikor az olyan jól megalapozott projektív technikákra próbálják meg alkalmazni, amilyen pl. a *Rorschach*-vizsgálat.

A valóságot kielégítőbben ábrázolja egy olyan konstrukció, amelyik az interperszonális tényezőket is figyelembe veszi. A személytelen vizsgáló merev és élettelen absztrakciójával való szakítás a pszichodiagnosztikus helyzet átfogalmazásához vezet. Ezt a szemléleti változást számos vizsgálat alapozta meg, pl. E. LORD, D. RAPPAPORT, S. SARASON és R. SCHAFFER munkái.

Az alap a diadikus helyzet, a vizsgálat maga pedig az így meghatározott interperszonális mezőben lejátszódó interakció. Ez a megfogalmazás túl általános, ui. ilyen helyzettel találkozunk — többek között — az individuális pszichoterápiában, a pszichiátriai interjúnál. A felsoroltakkal való hasonlóság azért fontos, mert ezeknek kommunikációelméleti elemzése aránylag kidolgozott. Az egyik feladat tehát: meg kell határozni a pszichodiagnosztikus szituáció specifikumát, ami elkülöníti a többi diadikus helyzettől. A jelen elemzés másik célkitűzése: a speciális keretek között lejátszódó interakció belső kommunikációs jellegzetességeinek feltárása.

1. A pszichodiagnosztikus helyzet azért jön létre, mivel döntések optimalizálásához információra van szükség. A döntéseket az interakció regisztrátuma, a „jegyzőkönyv”, és az ebből származó kiértékelés befolyásolja.

2. A vizsgálat két személy között lejátszódó interakció, amelynek sajátos dinamikája van.

A fentiekből két különböző természetű információáramlás tűnik elő:

a) Jegyzőkönyv — kiértékelés — döntés. Az interakció regisztrálásaként létrejött jegyzőkönyvből több-kevesebb lépésben történő átkódolással jutunk el a jegyzőkönyvhöz. A kiértékelés maga azonban nem mechanikus folyamat — kedvező esetben —, hanem aktív tevékenység, amelybe a kiértékelő szubjektuma minden esetben belejátszik. Ebből adódnak az ún. „diagnosztikus intuíció”-val kapcsolatos problémák.

b) Az információáramlás a vizsgálat során kétirányú — egy többlépéses, kölcsönösen adaptatív folyamat keretében. Nem csak a vizsgáló befolyásolja a vizsgált személy viselkedését — tesztnek megfelelő formalizált módokon —, hanem ez fordítva is történik. Ha figyelembe vesszük, hogy a két viszonylag autonóm személy eltérő elvárásokkal lép be a szituációba, akkor szembeötlik a szubjektív tényezők erős alakító szerepe.

A fenti modellnek számos gyakorlati következménye van, amelyet jól lehet demonstrálni a *Rorschach- és Wechsler-vizsgálatokon*.

A fenti koncepció a csoportos vizsgálatokra természetesen nem alkalmazható, ezeknél jelenleg a legkielégítőbb még a pszichometrikus modell.

BÖDÖR JENŐ (Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola): EMLÉKEZETVIZSGÁLATOK KISEGÍTŐ ISKOLAI TANULÓKKAL

Kisegítő iskolai tanulókkal folytatott emlékezetvizsgálataink arra irányulnak, hogy a bevésés, a megőrzés és a felidézés sajátosságainak tanulmányozása mellett feltárjuk azokat a feltételeket, amelyek figyelembevételével jelentős mértékben aktivizálhatók az említett emlékezeti folyamatok.

Vizsgálataink alapján a következő főbb tényezők szerepét emeljük ki:

1. Az emlékezeti tevékenység aktivizálásának egyik fontos feltétele az összetett emlékezeti tevékenységben résztvevő pszichikai folyamatok interio-rizációs szintjének feltárása. Ennek alapján a pedagógus feladata, hogy a tanulót a számára elérhető szintről sajátos nevelési eljárásokkal egy magasabb szintre vezesse, amelynél az adott tevékenység fokozatosan belsővé válik, és már gondolatban is elvégezhető lesz.

2. Különböző pszichikai folyamatok kedvező kölcsönhatásának biztosítása az emlékezeti tevékenységben.

a) A szóbeli és a képszerű komponensek kapcsolatát vizsgálva abból indulunk ki, hogy a kisegítő iskolai tanulóknál a különböző pszichológiai folyamatok gyakran izoláltan mennek végbe. A tanulók pl. a szemléletes anyag megjegyzések nem törekednek annak szóbeli megfogalmazására, ill. a szóbeli anyagot nem igyekeznek képszerűen is elképzelni. Ez megnehezíti az emlékenyomok több oldalú rögzítését. Vizsgálataink alapján megállapítottuk, hogy a szöveg bevésésével, megőrzésével és felidézésével kapcsolatos latens lehetőségek felhasználása érdekében célszerű az első szóbeli felidézés után a képszerű reprodukció különböző formáit bevezetni, és a munkát a szöveg ismételt szóbeli felidézésével befejezni.

b) A közvetett bevésés lehetőségeinek vizsgálatai alapján megállapítottuk, hogy a felsőbb osztályos kisegítő iskolai tanulóknál az értelmi fejlődésben mutatkozó általános előrehaladás egyre inkább lehetővé teszi a piktogram

közvetítő eszközként való felhasználását a szóbeli anyag bevéésénél. Ugyanakkor az alsó tagozatos tanulók közvetett emlékezetének aktivizálásához célszerűbbnek mutatkozott kész tárgyképek közvetítő eszközüil való felhasználása.

c) A gondolkodási és az emlékezeti folyamatok kölcsönhatását vizsgáltuk a tárgyképek önkéntelen bevéésénél. A sikeres önkéntelen bevéés legfontosabb feltételének a v.sz.-ek gyakorlati tevékenységben megvalósuló gondolkodási aktivitása mutatkozott.

d) A vizuális emlékképek hasonulását vizsgálva megállapítottuk, hogy a kisegítő iskolai tanulók azért nem tudják hatékonyan megjegyezni a hasonló ornamentumokat, mert önállóan nem alkalmazzák azok összehasonlítását, mint a jobb bevéés egyik módját. A reprodukciók helyessége összefüggésben áll az összehasonlításra való speciális késztetés jelenlétével, ill. hiányával. Ugyanakkor az összehasonlítás eredményességét befolyásoló tényező az összehasonlítandó figurák exponálásának egymásutánisága, ill. egyidejűsége.

3. Vizsgálataink az emlékezeti folyamatok tervszerű korrekciójának és fejlesztésének szükségességét igazolják. A tanulókat meg kell tanítani a helyes és gazdaságos emlékezeti folyamatokra (pl. a bevéés racionális módjainak használatára).

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): A FARMAKOTERÁPIA FOLYAMÁN LÉTREJÖVŐ PSZICHPATOLÓGIAI VÁLTOZÁSOKRÓL

A szerző 16 éve folytat elmebetegknél és határeseteknél kezelést az újabb pszichofarmakákkal. Ezek a betegségek tüneti képét számos irányban módosíthatják, keresztmetszetben és kórlefolyásilag egyaránt. Gyakran a morbus spontán lefolyását módosítják, ill. azzal interferálnak. Néhány típusos változást tárgyal, mint a farmakogén paranoid és depresszív reakciót. Ismerteti egyes depresszív képek jellemző változását, főleg az önvádlások alakulását. Szkizofrének hosszmetzeti változásaira, a visszaesések egyes okaira is utal.

Végül egyes gyakorlati következtetéseket von le, rámutatva arra, hogy a finomabb kórlelektani megfigyelések fontossága nem csökkent, sőt fokozódott a pszichofarmakon—éra beköszöntésével.

BUDA BÉLA és HIDAS GYÖRGY (József Attila Kórház, Budapest): MEGFIGYELÉSEK A VISSZAJELENTÉS HATÁSÁRÓL KIKÉPZŐ CSOPORTOKBAN

A szerzők az általános rendszerelmélet koncepcióit kis csoportokra vonatkoztatva vizsgálták a csoportfolyamatokban érvényesülő visszajelentéses effektusokat. Vizsgálatuk részeként non-direktív vezetésű, szabad interakciójú kiképző csoportokban visszajelentéses kísérleteket kezdtek el. A csoportinterakcióba visszajelentéses periódusokat iktattak, általában 4—6 ülésenként egyet. A visszajelentés — amely elvében és formailag hasonlított a sensitivity training (T-group) nevű csoporttechnikában használatos visszajelentéshez — az

eltelt ülések anyagára, a csoportban megfigyelhető folyamatokra, és az egyes csoporttagok viselkedésére vonatkozott, a csoport interakcióján kívül maradó megfigyelő feljegyzései, műszeresen rögzített, kódolt adatai, valamint magnetofonfelvételek alapján. A visszajelentés rendszerint a csoport valamely jellegzetes megnyilvánulásának magnetofonfelvételét is visszajátszotta. A visszajelentések konstrukciójának elve volt, hogy a közölt anyag a csoport spontán interakcióját ne változtassa, nagyjából az interpretáció pszichoterápiás szempontjainak megfelelően történjen. Ennek megfelelően deskriptív, de a mindennapi szemlélet viselkedéskategóriáinál általánosabb, koncepciózusabb volt a visszajelentés tartalma. A szerzők megfigyelték, hogy a csoportok a visszajelentést érdeklődéssel és figyelemmel fogadták. A visszajelentés közlései a csoportinterakciót élénkebbé tették, több emócióteli, énközzeli anyagot hívtak elő, befolyásolták a csoporttagok viselkedését. A megfigyelések szerint a visszajelentés — ha azt külön manipulatív megfontolások nem vezetik — a csoport spontán folyamatainak nem változtat, viszont azokat felgyorsítja, intenzívebbé teszi. Legszembetűnőbb hatása a csoporttagok kognitív képének alakítása a csoportról általában, és azon belül saját viselkedésükről és személyiségükről. Megállapítható, hogy a visszajelentés konstrukciójának interpretatív elve helyes és célszerű, mivel a csoport folyamatai egyensúlyi állapotot képeznek, amely az őt zavaró behatásokat — így esetleg a visszajelentés közléseit — egy bizonyos határig elhárítja; megfigyelhető volt, hogy az interpretatív elvet túl merészen alkalmazó vagy meghaladó visszajelentések kritikus tartalmi elemeit a csoport annullálta, félreértette, elfelejtette, vagy racionalizációkkal hárította el. A szerzők elemzik a visszajelentéses módszer tanulságait, szerintük a módszer alkalmas a terápiás csoportok és a kiképző csoportok hatásfokának növelésére, megfigyeléseiből terápiás következtetéseket vonnak le.

CSEMPÁNYI LORÁND (SOTE I. sz. Gyermekklinika): MEGFIGYELÉSEK, EGY ÚJ
PERFORMÁCIÓS PROJEKTÍV TESZTTTEL KLINIKUS GYERMEKPSZICHOLÓGIAI
ÉS PSZICHIÁTRIAI GYAKORLATBAN

A teszt elnevezése: Magnetoteszt (továbbiakban M□)

A teszt leírása: Kereskedésben kapható (ára 42 Ft), cseh gyártmányú mágneses kirakó játék 43 db 7-színű fa-idommal. Két fontos körülmény, hogy 1. az idomok közt 2 „fej” is van, 2. a fehér és sárga elemek között páratlanok a pl. lábnak alkalmas idomok. Fekete fémlap is tartozéka természetesen a játéknak.

Teszt-feladat: „Rakj(on) ki valamit ezzel a sok szép színes lappal!” Megfigyelhető a v. sz. magatartása a feladat végzése közben. Azonnal lelepleződik az átállított balkezesség, míg ezt pl. rajzoltatással nem lehet elérni. Az első szín választása, a kirakott ábra *színe*, valamint a „monocolor kívánság” fontos utalásokat tartalmaz a pillanatnyi affektív helyzetre s a v. sz. testvázlatára vonatkozólag. A gyermek ugyanis épp a fejformaelemek nagy felszólító hatása miatt majdnem mindig emberi alakot rak, ennek kialakítása jellemző pillanatnyi helyzetére, vágyképzetére s természetesen értelmi szintjére, pl. 4 éves

vagy idősebb oligofrén ugyanúgy „Kopffüszlert” produkál, mint ahogyan azt rajzában teszi.

Igen lényegesek a figura arányai, s komolyan kell elbírálnunk egy testrész hiányát vagy *piros elemmel* való kiformalását. Ez megfigyelésem szerint mindig a tag betegségét vagy olyan sérülését is mutatja, amit esetleg a v. sz. még nem is tudatosított: pl. csecsemőkorban reponált panaszmentes veleszületett csípőficam, mit a szülők éppen a kisebbségi érzés elkerülése végett eltitkoltak a v. sz. előtt. Komolyan kell elbírálni azt az esetet, ha a v. sz. nem rak „embert”.

Igen lényeges a rakott „mű” címe, ugyanis a cím adása projektív validitása, s az „alkotás” mindenkor csak ezzel együtt értékelhető.

Fontos szempont a rakásmód, a feladattartás; a sztereotipen ismételtető „üres” akciókra, csakúgy mint a dühös makacsságra, valamint a kényszeres sőt bizarr rakásmódra sok tapasztalatot gyűjthettem. A teszt sajátosságai folytán mérhető a v. sz. frusztrációs toleranciája.

Más az oligofrén s a deméntált gyermek vizsgálati produktuma. Felnőtt neurotikus betegek mindenkor jellegzetes elemhasználatától élesen elhatárolható a pszichotikus felnőttek és gyermekek rakási technikája.

M. LOEWENFELD nem tartja a performációs tesztek normírozhatóknak. Tesztemmel nyert ábrák, illetve „alkotások” legalábbis kor relációjában, s az említett pszichiátriai kórképekben eléggé jellemzően ismétlődnek, bár a normírozást jelenthető — általam megkövetelt — nagy kísérleti számot még nem értem el (1964. II. 24. óta cca. 1500 jkv.), biztatónak mondható a teszt-kísérlet a normírozás szempontjából is.

Különböző beteg- és betegségszoptokat alakítva alkalmam nyílt a közös tényezők keresésére s összehasonlításukra.

Ezek alapján indokoltnak vélem az állítást, hogy a M□ egyszerű, könnyen használható személyiség-teszt, jelképszerű, dimenzionálisan is egyszerű, tehát absztrakciót követel a v. sz.-tól. Előnye LOEWENFELD mozaiktesztjével szemben az egyszerűsége és nagyobb felszólító jellege, a gyermek számára elérhetőbb és játékosabb kevesebb és formát kínáló elemeinél fogva, igaz, hogy ugyanezek hiányában a L-féle mozaik-teszt „objektívebb”, de gyermek számára aránytalanul nehezebb. Rajz-tesztekkel szemben előnye, hogy „előre gyártott elemek” állnak rendelkezésre (éppen az ügyetlen rajzoló részére kezdtem alkalmazását 6 éve). Kísérleteimben a v. sz.-el parallel végeztem mindig *Rorschach*, *TAT*, *Szondi* és rajzteszteket, így csupán egyike volt a vizsgálatoknak a M□, így jól kontrollálható volt a többivel.

Gátolt (Sperre-s) gyermeket is leghamarabb ezzel a teszttel sikerült kontaktusba hoznom.

Longitudinális vizsgálatnál jelezte teszttem a gyógyulás fokát, a kreativitást, elmozdulását a regressziós szintről, hova betegsége s esetleg a kényszerű vizsgálat vitte. A gyógyulás folyamatára érdekes megfigyelést tehettem elmebetegek ismételt vizsgálatakor. Egyben a M□ „jó híd”-nak bizonyult a v. sz. és a vizsgálat vezetője között.

Beszámoló az eddig végzett munka eredményeire vonatkozik, a variált teszttel kísérleteim új fázisába értem.

CSERES JUDIT és GERGELY FERENC (MTA Pszichológiai Intézete Arany János kísérleti iskola): A VITA-MÓDSZER ALKALMAZÁSÁNAK NÉHÁNY PSZICHOLÓGIAI SAJÁTOSSÁGA LONGITUDINÁLIS KÍSÉRLETI TANÍTÁS EREDMÉNYEKÉPPEN 14 ÉVES TANULÓKNÁL

Annak feltételeit vizsgáljuk, hogy milyen pedagógiai pszichológiai eszközökkel, eljárásokkal lehetne ifjúságunkat aktivizálni, hogyan lehetne elérni azt, hogy mind a munkában, mind a társadalmi feladatok teljesítésében ifjúságunk tevékenyen jól érezze magát.

A társadalom bonyolult, a személyiség alakulását meghatározó és befolyásoló hatásegütteséből egyetlen tényezőt, a tanítási órát vizsgáljuk, azt is egyetlen tantárgy, a történelem tanítása keretében.

Ha azt akarjuk, hogy a tanulók képesek legyenek önálló, megalapozott véleményt kifejteni, önállóan állást foglalni politikai-világnézeti kérdésekben, meggyőződésüket kifejteni, vitában helytállni stb., akkor olyan alkalmakat kell teremteni, ahol ezeket a tevékenységeket rendszeresen és pedagógiai irányítással gyakorolhatják.

Az általános iskola felső tagozatában négy évi aktivizáló történelemtanítás utolsó évében — 8. osztályban — megvizsgáltuk, hogy egy történelmi tantervi részlet során kifejtett vita elemzése milyen pedagógiai pszichológiai sajátosságokat fedhet fel.

A tanítási órán a tanulók előre megadott kérdésekre válaszolva mondják el véleményüket az egyes tankönyvi fejezetben rejlő történelmi problémával kapcsolatban. Az első vélemény elhangzása után az osztály közös vitában dönti el az abban elmondottak helyességét, majd — ha ez szükséges — további adatokkal egészítik ki. Ha az elhangzottakat egészében nem tartják elfogadhatónak, ezt megindokolják és ismertetik az általuk helyesnek tartott álláspontot. A tanár szerepe a vita irányítása.

Egy teljes tantervi egységet — a második világháború történetét — tárgyaló tanítási óra-sort rögzítettünk magnetofonszalagra. A felvételek elemzése során nyert eredményeinkből most kettőt emelünk ki.

1. A vita során a tanulók és a tanár aktivitására vonatkozó pszichológiai adatok. A tanár irányító tevékenységében négy, a tanulók vitájában három jellemző kategóriát sikerült megállapítani. A tanár irányító tevékenységét az igen rövid — 1—3 sec — időtartamú, de gyakran előforduló megnyilvánulási forma jellemzi. Ismeretközlésre ritkábban kerül sor, egy tanítási órán átlagosan összesen hat perc időtartamban. A tanítási óra idejének túlnyomó részét a tanulók vitája tölti ki, az ő esetükben a 20 másodpercnél hosszabb beszédidő jellemző. Egy tanítási órán átlagosan 33 olyan tanulói hozzászólás hangzik el, amely leírva 1—1 1/2 gépelt oldal szöveget tesz ki. Egy tanítási óra során átlagosan 68 tanulói felszólalás hangzik el, az osztály több mint 80%-a szerepel, néhányan többször is. A legtöbbször szereplő tanulók aránya minden alkalommal másképp alakul.

2. A megadott tantervi fejezet ismeretanyaga, és az ismeretek összefüggéseinek megjelenése az osztályvitában a tanulók gondolkodásának eredményeként. A szóbeli és írásbeli teljesítmények elemzése során pontosan megállapítható, hogy a tanulók a tankönyvben közölt ismereteket, összefüggéseket milyen és hányféle újszerű, az adott történelmi probléma helyes megoldási variációjá-

ként alkalmaznak. Ezt a megállapításunkat történelmi fogalmak az osztályvitában és írásos munkában való használatának elemzésével mutatjuk be.

A munka az Arany János kísérleti iskolában 1964 óta folyó felső tagozatos pedagógiai pszichológiai kísérleti tanítás egyik eredménye.

CSIRSZKA JÁNOS (Fővárosi Gyermekek-mentálhygiénés Központ): A PÁLYAVITEL IRÁNYÍTÁSÁNAK ÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK PSZICHOLÓGIAI PROBLÉMÁI

Ismeretes a személyiség alapvető szerepe a pályaalakmasságban, mint a személyiség életfolyamatának egyik igen jelentős komponensében. Az aktuális alakmasságban szerepet játszó személyiségfaktorok mellett kevésbé feltártak az élet- és pályavitelben kitüntetett szerepet játszó centrális személyiségfunkciók.

1. *A személyiség pályairányító tevékenységének funkciói:*

Problémák: A pályaelőkészület befejezése után a célkitűzések reális akadályokba ütközhetnek, egyes esetekben pedig túlságosan általánosak maradnak. Ennek következményei: A nagyobb erő vonzása irányában elbizonytalanodások és helytelen irányvételek jöhetnek létre. Másik esetben, a merev beállítottság csalódáshoz vezethet. *A személyiség célirányításának feladatai:* — Értelemadások és reális célkitűzések. — A pályavitel realizálásában történő személyiség érelése. — Tudatos állásfoglalások (és diszpozíció-alakítások). — Beállítottság kialakítása. *A személyiség „manőverezésének” feladatai:* — Akadály-kikerülés, — Akadály-legyőzés. — Revízió és reform mint a fejlődés elve. (Új értékekkel való gyarapodás, valamint adaptálási feladatok.)

2. *A személyiség regulációs tevékenységének funkciói:*

A külső és a belső kezdeti alakmasság-konstelláció megváltozása problémákat, konfliktusokat és állapotromlásokat (elégedetlenség, passzívvá válás) idézhet elő. *Tipikus külső veszély-szituációk:* Munkahelyi változások, munkahely változások, frusztrációk. — *Állapotromlások, frusztrációk, traumák a személyes, családi, társadalmi kapcsolatokban.* — Kedvezőtlen egészségi változások és egészségre káros körülményváltozások. *Tipikus belső veszély-szituációk:* Megoldatlan pályaválasztási problémák, helytelen pályaválasztás következményei. — Különböző belső konfliktusok. — A személyiség állapotának romlásai (kimerülés, monotoniatúlterhelés, rigiditás, szétszóródás, kiüresedés stb. következtében).

A megoldatlan konfliktusok következményei: 1. Motivációcsökkenés és elhalás. 2. Tartás nélküli élet- és pályairányítás. 3. Általános személyiségzavar. (Neurózis stb.) 4. Érdeklődés-eltolódások, instabilitás. 5. Helytelen és káros kompéncziók (alkohol stb.). *A reguláció feladatai:* (Általában újabb, reaktív manőverezéshez vezető feladatok.) *A megoldás:* A konfliktusok kauzális megoldása, és az általános megoldás-diszpozíció kialakítása. *B. Regulatív elhárítás:* A terhelő és zavaró, (de konfliktust nem okozó) negatív hatások elleni védekező mechanizmusok kialakítása. *C. A pályavitel stabilizálása:* A kialakult értékek és helyes diszpozíciók megszilárdítása és konzerválása (személyiségbe építése).

3. *A személyiség alakmasságának fenntartása, helyreállítása és fokozása:*

A „folyamat-alakmasság” gondozásának preventív és megoldó feladatainak jelentősége társadalmi és egyéni szempontból.

A. Pedagógiai feladatok. B. A munkahelyi pszichés klíma alakításának feladatai. C. Szűrő jellegű pszichológiai és orvosi gondozási feladatok. D. Rehabilitációs pszichológiai feladatok. E. Tudományos kutatási feladatok.

A pályavitel rendelkezésére álló potenciális energiák felhasználása a pályaválasztás és szabályozás funkciói segítségével.

DANCS ISTVÁN (MTA Pszichológiai Intézete): TIPOLÓGIAI SAJÁTSÁGOK A MUNKATANULÁSBAN

A vizsgálat az erő, mint idegrendszeri tipológiai sajátosság egy összefüggő laboratóriumi tesztcsoportjának kipróbálását célozta, és a fenti sajátosnak a munkatanulásban jelentkező összefüggéseit kereste.

A teherbírási próbák: a) a reakcióidő (RT) csökkenésének mértéke a növekvő intenzitású hangingerekre adott reakciókban. A csökkenés mértékét kifejező görbe hajlata alapján számított koefficiens a teherbírással arányos, b) a maximális és minimális intenzitású ingerekre adott reakciók időátlagainak hányadosa, c) EEG módszerrel hangra fényinger megerősítéssel kialakított feltételes kapcsolat kioltása folyamatos megerősítéssel, d) EEG módszerrel hangingerre adott orientációs reakció kioltásának gyorsasága. A vizsgálatokat 24 fős ipari tanulócsoporthal végeztük. Az a—b korrelációs összefüggése $r = 0,766$, $p = 0,001$, az a—c összefüggése $r = 0,444$, $p = 0,05$. Fenti tesztcsoport mindegyikénél a két szélső értékcsoportban jelentkező azonos 7—7 fő adatainak különbségei: a) $T = 3,589$, $p = 0,01$, b) $T = 2,152$, $0,1 > p > 0,05$, c) $T = 2,565$, $p = 0,05$, d) $T = 5,07$, $p = 0,001$. Így megállapítható volt a tesztcsoport differenciáldiagnosztikai értéke, s a szélső értékeket képviselő csoportokat *viszonylag erős*, illetve *viszonylag gyenge* csoportoknak tekinthettük.

Különböző típusú esztergálási feladatokban a két eltérő csoport különbségei az alábbiak voltak:

A termelékenységben, a selejt mennyiségében sem egyedi munkadarab elkészítése során, sem sorozatmunkánál, sem átállásos tevékenységben nem adódtak szignifikáns eltérések.

A munka megtervezésében és a munkavégzés módjában azonban jelentkeztek eltérések. A tervezés alaposágában (tervezett lépések száma: $T = 3,4$, $p = 0,01$), a baleset megelőzésére való utalásokban ($T = 3,57$, $p = 0,01$) gyengébb csoport volt fölényben.

1. Azonos egyedi darab (ismert munka) elkészítésében az erősebbek többször dolgoztak kézi előtolással ($T = 4,9$, $p = 0,001$), ezt a gyengébbek csoportja kézi csiszolással ellensúlyozta. A gyengébbek csoportja több ellenőrző mérést végzett ($T = 3,83$, $p = 0,01$).

2. Új, de az egész munkanapon át végzett, azonos munkában a csiszolóvászón és kézi reszelő használatával végzett felületsimítás ideje ($T = 5,2$, $p = 0,001$), az ellenőrző mérések munkadarabonkénti átlagszáma ($T = 3,13$, $p = 0,01$) a gyengék dominanciáját eredményezte.

3. A napi 3 átállással egybekötött munka elemzése azt mutatta, hogy itt az erősebb csoportnál nagyobb a maximális átmérőjű gépi fogásvétel ($T = 2,936$, $p = 0,02$), a mérések száma több ($T = 2,294$, $p = 0,05$), a felület minősége

(ötjegyű osztályzat alapján) jobb ($T = 2,232$, $p = 0,05$). A gyengék csoportja több időt töltött el az átállásoknál a gép szerelésével ($T = 1,90$, $0,1 > p > 0,01$).

Selejtben nem volt szignifikáns eltérés. A túrésen belüli (századmilliméteres nagyságrendű) ráhagyások a gyengékre jellemzőek mindhárom munkafajtajánál, ez az első, egyedi darab elkészítésénél szignifikáns különbségben jelentkezett ($T = 3,787$, $p = 0,01$). A túrésen belüli túlesztergálás az erősebb csoportra volt jellemző (1) $T = 7,67$, $p = 0,001$, 2. $T = 4,97$, $p = 0,001$, 3. $T = 2,66$, $p = 0,05$).

A tipikus eltérések arra utalnak, hogy azonos jellegű, folyamatos tevékenységben gondosabb tervezéssel, óvatosabb munkával, többszöri ellenőréssel, több kiegészítő kézi tevékenységgel a gyengébbek azonos eredményt érnek el, vagy esetenként jobbak az erős csoportnál, míg az olyan munkában, ahol gyakoriak az átállások, a viszonylag erősebbek fölénye a bátrabb gépkezelésben, nagyobb fogásvételekben, rendszeresebb ellenőrző mérésekben és a jobb felületminőségben is jelentkezik.

Az ösztönösen jelentkező eltérések tudatosítása, az előnyök kihasználását és a hátrányok kompenzálását célzó célravezető csoportonkénti munkastílus kialakítása a munkaoktatás és munkavégzés hatékonyságát növelheti.

DOMJÁN KÁROLY (Pécsi Tanárképző Főiskola): A 6—10 ÉVES GYERMEK VILÁG-KÉPÉNEK NÉHÁNY PSZICHOLÓGIAI SAJÁTOSSÁGA

a) A gyermeki világkép ún. magyarázó elveinek eredete, fejlődése.

Bár PIAGETnek a gyermeki gondolkodás fejlődése terén végzett kutatási eredményeinek egy részét világszerte vitatják a pszichológusok — főleg a korábbi évtizedekben végzett kutatásainak eredményeit —, mégis a gyermek oksági gondolkodására és világképére vonatkozó újabb kutatási eredmények értelmezésében nélkülözhetetlenek. Leírja, hogy a gondolkodás kiinduló pontjánál találunk egy protoplazmikus tudatot, amely nem választja szét az „én”-t a dolgoktól. Ennek a tudatnak az alakulásában két tényező kombinálódik. Az egyik a biológiai vagy individuális, a másik a szociális. A biológiai és a szociális tényezők együttműködve hozzák létre a gondolkodás kezdetén a külső világ és az „én” szét nem választhatóságát. Ebből erednek az animista és mágiikus mentalitás érzései.

Amint a fejtegetésből kitűnik, sem az individuális, sem a szociális eredetű tényezőknél nem esik szó a gyermek által szerzett tapasztalatokról, sem a felnőttek magyarázataiból származó ismeretekről, sem pedig az iskolai oktatás szerepéről a gyermek világképének alakulásában. Az animizmus eredetét illetően PIAGET a biológiai tényezőket hangsúlyozza, amelyek szoros kapcsolatban vannak a gyermeki egocentrizmussal.

b) A 6—10 éves gyermek világképének jellege.

A szerző saját kutatásának eredményei alapján, a 6—10 éves gyermek világképének jellegével kapcsolatban az alábbi három kérdést igyekszik megvilágítani:

1. Milyen mértékben vannak meg és milyen hatást gyakorolnak az ún. magyarázó elvek a gyermek világképére 6—10 éves korban?

2. Milyen jellegzetességeket mutat a valóság megismerése során a 6—10 éves gyermek gondolkodása?

3. Milyen szerepe van az oktatásnak, a felnőttek magyarázatának a 6—10 éves gyermek világgépének alakulásában?

Az első kérdéssel kapcsolatosan a vizsgálat során kapott adatok mennyiségi és minőségi feldolgozása alapján, a szerző megállapítja, hogy az animista, artificialista és finalista jellegű magyarázatok előfordulása mind a négy osztályban minimális. Egyik magyarázó elv előfordulása sem éri el a vizsgált osztályokban a 10%-ot. Már ebből az adathból is megállapítható, hogy a feltételezett „sajátos” magyarázó elvek a 6—10 éves korban nem tipikusak és nem jellegzetesek. Csupán szórványosan fordulnak elő. Az is megállapítható, hogy az általunk magyarázó elvként értékelt válaszok nem tiszta típusai a PIAGET által feltárt magyarázó elveknek. Tanulságos az a tapasztalat is, hogy magyarázó elv jellegű válaszok csak az írásbeli felméréseknél fordulnak elő, de nem fordultak elő a cselekvéses feladatmegoldások során.

A második kérdéssel kapcsolatban a szerző megállapítja, hogy az a tény, hogy a magyarázó elvek előfordulása ebben az életkorban nem tipikus, hanem csak szórványos, nem jelenti azt, hogy az ilyen korú gyermek világgépe csupán mennyiségi téren különbözik a felnőtt világgépétől. Nem arról van szó, hogy a gyermek világgépe merőben más, mint a felnőtté, hanem arról, hogy a tanított ismeretrendszer a tanuló általános gondolkodási szintjének megfelelően tükröződik a gyermek tudatában. A gyermek valóságmegismerése tehát elsősorban nem a visszatükrözés reális voltában, hanem a megismerés szintjében térhet el adott esetben a felnőttétől. A vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a 6—10 éves tanulók világgépe reális. A tanult ismeretrendszer alapján, ha elemi szinten is, helyesen tükrözi az objektív valóságot.

A harmadik kérdéssel kapcsolatban a szerző kifejti, hogy a vizsgálatok eredményeinek tanúsága szerint már a felmérések, a különböző szintű feladatmegoldások és kikérdezések is hatással vannak a tanulók gondolkodására, és ezen keresztül világgépük alakulására. Még inkább vonatkozik ez a megállapítás az oktatókísérletre, amelyet szintén végeztünk a vizsgálatok során. Ezután az elő- és az utóvizsgálatok eredményeinek összehasonlítása alapján megállapítja, hogy a két vizsgálat közti időszakban végzett egyéni vizsgálatok, főleg pedig az oktatókísérlet nagymértékben segítette elő a világgép reális alakulását. Az iskolásgyermek világgépének alakulásában a legnagyobb szerepe az iskolai oktatásnak van.

G. DONÁTH BLANKA (MTA Pszichológiai Intézete): A SZEMÉLYISÉGFEJLESZTŐ
CÉLZATÚ KISCSOPORT-BESZÉLGETÉS NÉHÁNY DINAMIKAI ÉS TARTALMI
VONATKOZÁSA

A kiscsoport-beszélgetés mint módszer. A normális intézményes nevelés egyik kiegészítő módszere. Pszichológiai, de nem pszichoterápiái; feladata az iskolai oktató-nevelő munka nevelési deficitjének pótlása azzal a perspektívával, hogy az eredmények és tanulságok idővel bekerüljenek az intézményes nevelés vérkeringésébe is. Résztevői ugyanabból az iskolai osztályból kialakult szubcsoportok, nem merev elkülönültségben (nyílt csoport—zárt csoport),

hanem úgy, hogy az osztályközösség élményeit a kiscsoportba behozzák, illetve onnan kiindulólág befolyásolják. A módszer elsőrangú funkciója elvben azonos az iskola nevelő funkciójával, azaz *személyiségfejlesztés* (GÁSPÁRNÉ ZAUNER ÉVA 1970, Self-actualization, MASLOW 1954).

Hatásmechanizmusok. Mivel nem pszichoterápiás csoportról van szó, alapvető mechanizmus nem a „korrektív emocionális élmény” (ALEXANDER), hanem a csoportszituáció indulati-emocionális feszültségében a felnőtt vezető (pszichológus vagy pszichológiailag képzett pedagógus) katalizáló jelenlétében fokozatosan kialakuló *viszonyítási önismeret* (MÉREI 1969). Ezen belül a folyamat dinamikus tényezői:

- empátia, emocionális belehelyezkedés a másik helyzetébe;
- decentralálás (PIAGET), emocionális indítású intellektuális belátás, a sajátjából idegen nézőpont megértése;
- intellektuális indítású élmény (pl. elvi vita) emocionális motivációs tényezővé válása.

A hatásmechanizmusok további részletezése a vizsgált korosztályban.

Eddigi vizsgálati anyag: 11—14 éves tanulók (spontán kiválasztódással lányok), prepubertás, kezdődő pubertás. Az *önismeret* kialakulása a többiek véleményének tükrében (ön-percepció) és a *társpercepció* módosul a jelenlevő felnőtt hatására. Már *nem* a felnőtt a fő tényező, a tükörkép, az ön-percepció kialakulásában, hanem a kortársak. Tájékozódásukhoz kell a felnőtt, biztonságérzetükhöz a kortárs fiútanú. *Kettős katalizátor hatás:*

- a felnőtt jelenléte módosítólag hat az egymással való kapcsolatra, és
- a kortársak jelenléte visszahat a felnőttel való kapcsolatra. Kevésbé regisztrálják a jelenlétét, de a csoportélmény észrevétlenül felerősíti a latens nevelő hatást.

Csoportdinamikai feltételek. A kettős közösség (iskolai osztály — kiscsoport) megkívánja, hogy elvben *nyílt csoport* legyen. (Gyakorlatilag kvázi zárt csoportalakulás.) A csoportba begyökerezett vezető egyéniségek elbírák a nyílt csoportot, visszahúzódnak vagy neurotikusan érzékeny csoporttagok nem. E kérdések áthidalása, példák. Nondirektivitás — direktivitás szükséges aránya a vezetésben egészséges prepubertásos és pubertásos tanulókkal.

Tartalmi vonatkozások. Életkori sajátságokból adódó tematikák. A csoport összetételéből, illetve a közös csoportélményből adódó tematikák. Az osztályközösség és a kiscsoport között húzódnó „ingajáratos” tematikák. Átmenet a zárt csoportból a nagyobb közösségbe (SLAWSON 1950).

Személyiségfejlesztő perspektívák. Az életkori sajátságokból adódó tematikák személyes kérdésként való átélése. *Szerepkeresés* csoporton belül és *a jövőre vetítve*: (pl. női szerep; művelt ember stb.).

DULIN JENŐ (Csepel Vas- és Fémművek): MŰSZAKI-LÉLEKTANI VIZSGÁLATOK
ÉS AZOK EREDMÉNYEI A CSEPEL VAS- ÉS FÉMMŰVEKBEN

A Csepel Vas- és Fémművekben 1965-ben megalakult Munkalélektani Laboratórium fontos feladatának tartotta, hogy műszaki-lélektani tárgyú kutatásokat is folytasson. Így:

- elsősorban olyan témák kidolgozását tűztük magunk elé, ahol a kapott eredmények a gyakorlatban azonnal megvalósíthatók, nem nagy költségkihatásúak, de emellett a munkavállalók munkakörülményei jó hatáskkal javíthatók. Kutatásainkban felhasználtuk B. F. LOMOV, Mc CORMICK, Mc FARLAND, F. V. TAYLOR és W. D. GARVEY, A. CHAPANIS stb. alapvető megállapításait az ember-gép rendszer helyes kialakításához;
- másodsorban olyan témák kidolgozásával foglalkoztunk, melyek megvalósítása nagyobb költségkihatású, illetve hosszabb időt vesz igénybe.

Az első témacsoportban főleg *présgép* vizsgálatokat végeztünk, a Művekhez tartozó társgyáraknál. Eredményeinket nemcsak Csepelen lehet felhasználni, hanem — mivel az ember-gép rendszer optimális kialakítások a magyarországi átlagpopuláció figyelembevételével készültek — máshol is felhasználhatók. Eredményeinket ajánlásként elküldtük a Diósgyőri Gépgyárnak. Ez a gyár Magyarországon az egyetlen olyan gyár, mely többek között vasmegmunkáló présgépgyártással is foglalkozik. A témából előzetes közleményt jelentettünk meg az *Ergonomia* c. folyóiratban. Ezenkívül foglalkoztunk a *daruvezetői fülkék* optimális kialakításával. Messzemenően szem előtt tartva az ember-gép rendszerek követelményeit.

A témacsoporton belüli kutatásokba természetesen mérnök és orvos együttműködését is igényeltük és megkaptuk.

A második témacsoportban fő kutatási témánk a különböző gyárakban alkalmazott *termelés-irányító pultok* kialakítása. Főleg az információ mennyiségi, minőségi kijelzése, felfogása, feldolgozása és a beavatkozás gyorsasága, optimálisabbá tétele a célunk. Kutatás tárgyává tettük a *hengerdei kormánypadok* kialakíthatóságának egyes részleteit. Elsősorban a gyors információszerzés, gyors beavatkozási lehetőség problémáit vizsgáltuk, feltételezve, hogy az új munkahelyeken a követelményeknek megfelelő munkavállalók kerülnek alkalmazásra.

Kutatási témánk eredményeit, a jobb érthetőség kedvéért, az előadásban fényképen is bemutatjuk.

DURÓ LAJOS (JATE Neveléstudományi és Lélektani Intézete, Szeged): A SZEMÉLYISÉG ERKÖLCSI TULAJDONSÁGAINAK ÉS INTERPERSONÁLIS KAPCSOLATAINAK NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE

Empirikus tapasztalatok és kísérleti vizsgálatok egyaránt felhívják a figyelmet a tanulók interperszonális kapcsolataira, mint a személyiség fejlődésének egyik leglényegesebb pszichológiai feltételére. E kapcsolatok szerteágazó és bonyolult rendszert alkotnak, melynek összetevői közül a pedagógiai pszichológiai irányultságú személyiségvizsgálatok számára az iskolareform időszakában különösen fontos feladat az interperszonális viszonyulások erkölcsi motívumainak feltárása.

Témánk vizsgálatánál abból a feltevésből indulunk ki, hogy a közösségben „a gyermekek közötti rengeteg igen finom belső viszonylatok” (MAKARENKO) nemcsak a rokonszenv vagy az ellenszenv érzelmi dimenziói szerint alakulnak, hanem elsősorban a reális feladathelyzetekben megnyilvánuló konkrét tevékenység erkölcsi motívumainak hatására fejlődnek. Ezért az erkölcsi tulajdonságok és interperszonális viszonyulások kölcsönhatásának tanulmányozásában a közösség tagjainak különböző intenzitású együttműködését feltételező közös tevékenység pszichológiai elemzését állítjuk előtérbe.

Több év óta folytatott vizsgálataink arra engednek következtetni, hogy az interperszonális viszonyulások erkölcsi motívumainak pszichológiai tanulmányozásában egyik lehetséges kutatásmethodikai eszközként felhasználhatók a szociometriai módszer olyan változatai, amelyek adott közösség fejlettségi szintjén reális feladathelyzetekhez kapcsolódó társválasztásra készítetik a tanulókat.

Különböző életkorú tanulókkal (serdülőkor, korai ifjúkor) végzett vizsgálataink alapján kimutatható, hogy az egyének interperszonális kapcsolatainak kereteit, tartalmát és minőségét alapvetően meghatározza a közösségben vagy csoportban betöltött szerepükben megnyilvánuló erkölcsi tulajdonságaik jellege. E tulajdonságok — mint az egyén karakterisztikus pszichikus vonásai — elősegítik vagy gátolják a kooperációs feladatok teljesítését, s ezen keresztül jelentősen befolyásolják a személyiség „presztízisének” alakulását. Az interperszonális magatartásban tükröződő erkölcsi tulajdonságok komplexuma tájékoztatást nyújt a személyiség társadalmi irányultságának tendenciáiról.

A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak egymáshoz való viszonya sokrétű, dinamikus s gyakran ellentmondásos összefüggésként jellemezhető, melynek megjelenési formáit különösen befolyásolja: *a)* a tanulók önmagukkal, másokkal szemben támasztott erkölcsi követelményeinek és elvárásainak igényszintje, *b)* az erkölcsi tudatosság foka, *c)* a konkrét erkölcsi tapasztalatok és élmények milyensége, *d)* az adott közösség vagy csoport általános morális atmoszférája.

ERDŐSI SÁNDOR (ÓKÜ Szervezési Főosztály): A MUNKAHELYI KÖTŐDÉS VIZSGÁLATA PÁLYAMUNKÁSOK KÖRÉBEN

Az ÓKÜ Közlekedési Gyárrészleg vezetőinek kérésére 1967-ben pszichoszociológiai vizsgálatot végeztünk a gyárrészleg Pályafenntartási üzeménél. A vizsgálat kérdésfeltevése *egyrészt* a v. sz.-ek egymáshoz való viszonyára, *másrészt* pedig a munkához, munkahelyhez való viszonyukra vonatkozott.

Az *első* kérdéskörön belül az ún. informális kapcsolatokat, és a v. sz.-ek által önmagukról és egymásról adott értékelések sajátosságait vizsgáltuk. A *második* kérdéskör keretében az üzemszolgálatos dolgozóinak munkakörükkel való azonosulását, és munkahelyükhöz való kötődésük sajátosságait elemeztük.

Eredmények és felhasználás

A vizsgálat eredményeinek jelentős része közvetlenül csak a helyi gazdasági vezetés számára hasznosítható, mivel megerősíti vagy megcáfolja, de többnyire inkább kiegészíti a mindennapos gyakorlatban szerzett tapasztalataikat.

Néhány eredményünket (identifikációs típusok megoszlása, keresetkiegyenlítési tendencia, magatartásértékelési normák) összehasonlítottuk korábbi hazai vizsgálatok eredményeivel. Ezek az összehasonlítások adalékul szolgálnak a megfelelő kérdések további tisztázásához.

Általánosabb érdeklődésre tarthatnak számot azon eredményeink, amelyeket a munkahelyi kötődés vizsgálata során nyertünk. Köztudott, hogy a kötődést igen erősen befolyásolja az adott munkahelyen elérhető kereset, s ez elfedi a további tényezők hatását. Az ebben jelentkező módszertani nehézséget úgy oldottuk fel, hogy az anyagi indítékot egy jelentős fizetés-emelkedés feltételezésével viszonylag magas, de objektíve állandó szintre emeltük. Az anyagi indíték szubjektív erősségének változásain keresztül vizsgáltuk a munkahelyi szociális klíma néhány összetevőjének hatását a kötődésre. (A módszert HEGEDŰS ANDRÁS és MÁRKUS MÁRIA munkája nyomán alkalmaztuk.) Külön elemeztük a munkahelyi csoportok és az egyének kötődését. Vizsgálati adatainkat két évvel a felvétel után a tényleges távozások adatai alapján ellenőriztük.

A csoportkötődés és a szociális klíma rendelkezésünkre álló paraméterei között semmilyen határozott összefüggést nem találtunk. Vagy azért, mert az általunk használt mutatók erre nem alkalmasak, vagy azért, mert a csoportkötődés mint olyan az általunk vizsgált csoportokban nem is létezik.

Az egyének kötődését meghatározó legerősebb tényezőnek a v.sz.-ek szociometrikus státusát, és a rájuk vonatkozó hivatalos és nemhivatalos csoportértékelés közötti feszültséget találtuk.

Ez utóbbi áttételes *konfliktusforrást* (DAHRENDORF 1965), amely bizonytalanná teszi az egyén vonatkoztatási rendszerét, tudomásunk szerint hazai vizsgálatok alapján még nem írták le ilyen formában. Felismerésünk összhangban van viszont a szociológia és a pszichológia néhány általános érvényű, klasszikus megállapításával.

FALK JUDIT (Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézete): TAPASZTALATAINK A CSECSEMŐINTÉZMÉNYEK GONDOZÁSI- ÉS NEVELŐMUNKÁJÁNAK ELLENŐRZÉSÉRE KIDOLGOZOTT MÓDSZERÜNKKEL

Az ország csecsemőotthonaiban hat év óta használják az Intézetünkben kidolgozott ellenőrzési táblázatot, amely a gyerekek aktivitásának, az aktivitás alakulásának és fejlődésének dokumentálásán keresztül ad képet az intézményben folyó gondozási- és nevelőmunka színvonaláról, a gyerekeket érő nevelő hatásról.

Az intézmények gondozási- és nevelőmunkájának közvetlen ellenőrzésére nem alkalmasak az ép és kóros fejlődés elkülönítése céljából kidolgozott teszt-módszerek, valamint azok kérdései alapján összeállított fejlődési táblázatok. Ezek általában nem is erre a célra készültek. Amikor segítségükkel összehasonlítják a családban és intézményben nevelt gyerekek fejlettségét, akkor az eredményekből csak közvetve lehet az intézmény munkájára némi következtetést levonni.

Táblázatunk segítségével nem a gyerekek maximális teljesítményéről tájékozódunk, hanem arról kaphatunk képet, hogy milyen tevékenységi formákat

alkalmaznak rendszeresen, saját kezdeményezésükre, saját örömeikre. Az intézményben folyó gondozási- és nevelőmunka színvonalát ugyanis elsősorban az jellemzi, hogy a gyerekek a mindennapi élet körülményei között milyen hangulati állapotban élnek, mivel töltik napjaikat, milyen kapcsolatban vannak az őket gondozó felnőttekkel, mennyire aktívak, vidámak, kiegyensúlyozottak.

A módszer alapelveit és magát a táblázatot már ismertettük a szakajtóban és a XVI. Nemzetközi Alkalmazott Lélektani Kongresszuson. Ugyanakkor ismertettük 150 gyerek folyamatos megfigyelése alapján kidolgozott összesítő táblázatunkat, amely a megfigyelt aktivitási formák mindennapossá válása időpontjának percentilis eloszlását adja meg. E táblázat adatainak felhasználásával elkészült az ellenőrzési táblázat módosított formája, amelyre a 3., 25., 50., 75. és 97. percentilis értékeknek megfelelő „normál sáv”-ot nyomtattunk. Ez megkönnyíti az ellenőrző összehasonlítást.

A táblázat vezetése nem igényel jelentős időt, sem különleges képzettséget. A feljegyzett adatok külön számítás nélkül könnyen áttekinthetők. A rendszeresen vezetett táblázatról egyszerű rátekintéssel nem csak az állapítható meg, hogy hol tart a gyerek az adott időpontban, hanem fejlődésének egész eddigi menetéről is dinamikus képet kapunk. Az egész intézmény, illetve egy-egy gyermekcsoport táblázatainak együttese jellemzi az intézmény egészének, vagy az intézményen belül egy-egy gondozónó munkájának színvonalát. A Nagygyűlésen egyes gyerekek, ill. egész csoportok táblázatának elemzése alapján kívánjuk ezt bemutatni.

A táblázat megfelel eredeti célkitűzésünknek. Felhívja a figyelmet egy-egy gyerek nem kielégítő fejlődésére és irányt mutat a vele kapcsolatos gondozási- és nevelőmunka hibáinak kiküszöbölésére. Ha egy gyermekcsoport egészében egymáshoz hasonló elmaradások mutatkoznak, joggal merül fel annak a gyanúja, hogy a csoportban nem megfelelő a gondozás és nevelőmunka, nem megfelelőek a személyi vagy tárgyi feltételek, nem kedvezőek a gyerkeket érő környezeti hatások, és ezek valamelyikének megjavítása útján lehetőség van a gyerekek fejlődésének a megfelelő irányban történő befolyásolására.

Táblázatunk nem pszichodiagnosztikai vizsgálati módszer. Nem teszi feleslegessé a szokásos tesztvizsgálatok diagnosztikus alkalmazását, azaz olyan esetekben történő felhasználását, amikor egy gyerek konkrét fejlettségi szintjét kell meghatározni, vagy komolyabb fejlődési elmaradást kell felmérni, illetve az épet a kórostól elkülöníteni.

J. V. FILIPASVILI (Tbiliszi Állami Egyetem, Grúz SzSzR): A BEÁLLÍTÓDÁS PSZICHOLÓGIÁJÁNAK TANULÁSELMÉLETE ÉS A NYELVTANI FOGALMAK ELSAJÁTÍTÁSÁNAK IRÁNYÍTÁSA (ANYAG: A GRÚZ NYELV MORFOLÓGIAI FOGALMAI)

1. A nyelvtani fogalmak megtanulása a fogalom-meghatározásra és a releváns problémák megoldására irányuló képesség kialakulását feltételezi. Az ismeretek (fogalmak) elsajátítása a tanulási tevékenység folyamatában történik. A szerzője kísérletet tett a tanulási folyamat irányítását szolgáló program kidolgozására (a tanulás programozására), a beállítódás pszichológiájának tanuláselmélete alapján.

2. A beállítódás kialakulását és működését szabályozó tényezők feltárása céljából a „fixált beállítódás” módszerét (UZNAÐZE) alkalmaztuk. Amennyiben feltételezzük, hogy mind a fixált, mind a természetes beállítódás kialakulásának ugyanaz a mechanizmusa, a fixált beállítódás a természetes körülmények között létrejövő beállítódás modelljének tekinthető.

3. A beállítódás pszichológiájának tanulásemellete a tanulást az akaratlagos viselkedés olyan formájaként értelmezi, ami nem egy aktuális szükségletből, vagy az aktuális helyzetből ered (mint pl. az impulzív viselkedés), hanem az ún. „magasabbrendű szükségletek” és a gondolkodási (vagy képzleti) szituáció terméke. Eszerint ezt a tevékenységet olyan beállítódás határozza meg, amelynek kiépülése az objektiváció síkján megy végbe (UZNAÐZE).

4. A beállítódás pszichológiájának tanulásemelétét elemezve kitűnik, hogy az ismeretek (fogalmak) elsajátítása, és ezen ismereteknek a szubjektumban való létezési formája analóg a fixált beállítódás kiépülésével és megjelenési módjával. Ennek megfelelően a fixált beállítódás kialakulásának és működésének kísérleti úton megállapított szabályozói lehetőséget adnak az ismeretek elsajátítását szabályozó tényezők feltárására, és ezen folyamat irányítására. A fixált beállítódás kialakulásával kapcsolatos kísérletek tárgya valójában az a folyamat, amelynek során a kísérletvezető irányítása alatt formálódik a kísérleti személy beállítódása. (A kísérletvezető a beállítódásnak megfelelő sajátos feltételeket teremt.) A tanulás folyamatában a kísérletvezető funkcióját a tanár tölti be, míg a kísérleti személyek szerepe a tanulóknak jut. A tanár tevékenységét sajátos feladata szabja meg, amely abból áll, hogy biztosítani kell a tanulás normális menetéhez és e folyamat irányításához szükséges feltételeket. Mindezek alapján a nyelvtani fogalmak megtanulásának irányítását szolgáló programot a szerző olyan módon dolgozta ki, hogy a program képes legyen betölteni a tanár — fentiekben megfogalmazott — funkcióját.

5. A kísérleti tanulásban 35 hetedik osztályos tanuló vett részt; a kontroll csoport — amely hagyományos módon tanult — 20 tanulóból állt. A tanulás kezdetén és befejezésekor mind a kísérleti személyeknek, mind a kontroll csoport tagjainak meg kellett oldaniuk ugyanazt a speciális szempontok szerint kiválogatott nyelvtani problémákat tartalmazó standard tesztet. Az eredmények összehasonlításakor a kísérleti tanulás 51,4%-kal hatékonyabbnak bizonyult, mint a hagyományos tanulás, és emellett biztosította a nyelvtani jelenségek formális-szemantikus megközelítésmódjának kifejlődését is (szemben a hagyományos módszerekkel történő tanúlással, amelynek jellegzetessége, hogy általa csak a tisztán szemantikus megközelítés alakul ki).

FORRAI TIBORNÉ (MTA Pszichológiai Intézete): TANULÓK IGÉNYSZINTJÉNEK ALAKULÁSA RENDSZERES TELJESÍTMÉNYÉRTÉKELÉS HATÁSÁRA

Kísérletileg igazolt tény, hogy az elért teljesítmény pozitív értékelése emeli, míg annak lebecsülése, vagy a teljesítménnyel szembeni közömbösség csökkenti a kísérleti személynek a következő feladatban elért teljesítményét és igényszintjét.

A kérdés vizsgálata pedagógiai pszichológiában is jelentős. Vizsgálatunk célja az volt, hogy kimutassuk, hogyan alakul 10—14 éves tanulók önérté-

kelése, igény szintje és teljesítménye, ha az iskolai oktatásban huzamos ideig rendszeresen és objektíven értékeljük teljesítményüket.

A vizsgálat módszere

a) *Ált. iskola* felső tagozatos tanulói 5. osztálytól kezdve kísérleti matematikai oktatásban vettek részt, amelyben rendszeresen írásban, önállóan dolgoztak, a feladatok megoldásával pontszámot szereztek, így teljesítményüket minden egyes órán objektíven értékelték is. Az ilyen módon rendszeres teljesítményértékeléshez szoktatott tanulók önértékelését és igény szintjét hasonlítottuk össze hagyományos módszerrel dolgozó kontroll osztályok tanulóinak teljesítményével. Az eljárás alkalmazását 5. osztályban kezdtük, így 6. osztályos tanulóink egy, 7. osztályosok 2, a 8. osztályosok három éven át dolgoztak a teljesítményértékeléssel járó eljárással.

b) *Az összehasonlító vizsgálat.* 5 különböző nehézségi fokozatban számtani feladatsorokat állítottunk össze. A legegyszerűbb feladatok megoldásával 1—1, a legnehezebb feladatok megoldásával 5—5 pontot szerezhettek a tanuló feladatonként. A feladatsorokat tartalmazó füzeteket azzal az utasítással osztottuk ki a tanulók között, hogy most egy kis versenyt rendezünk. Az lesz a győztes, aki a legtöbb pontot szerzi. Mindenki olyan nehézségű feladatot választhat, amilyent akar, de természetesen a nehezebb feladattal egyszerre több pontot is szerez. A feladatok sorrendje nem kötelező, munka közben is változtathat azon.

A kísérlet elvégzése után valamennyi osztály tanulóit, a kísérletben nyújtott teljesítményük alapján egyenlő értékű *A* és *B* csoportba osztottuk szét. Ezekkel a csoportokkal most már különböző feltételekkel ismételtük meg a versenyt. Az *A* csoportokkal a bevezetőben azt közöltük, hogy az ő teljesítményük annyira jó volt, olyan ügyesen dolgoztak, hogy most kíváncsiak vagyunk arra, mennyiben tudnának még jobb eredményt elérni. A *B* csoportokban azt mondtuk, hogy az első esetben sokkal kevesebbet értek el, mint amennyit elvártunk tőlük, kíváncsiak vagyunk, tudnák-e azt most a gyakorlás után javítani.

Feltételezésünk: 1. A rendszeres, objektív teljesítményértékeléshez szoktatott tanulók igény szintje realisabb lesz, több olyan feladatot fognak választani, amely színvonaluknak megfelel, és így azokat jobban is fogják megoldani.

2. A rendszeres objektív teljesítményértékeléshez szoktatott tanulók teljesítményét és igény szintjét kevésbé fogja befolyásolni a kísérletben a teljesítményükkel szemben elhangzott dicséret vagy elmarasztalás.

FÜREDI JÁNOS (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): PSZICHIÁTRIAI OSZTÁLYOK
MILIÓJÉNEK SZOCIÁLPSZICHOLOGIAI VIZSGÁLATA

1. Az elmeosztályra szállított beteg kiszakítva megszokott környezetéből merőben új társasviszonyok hatása alá kerül. Az irodalmi adatok egyértelműen kiemelik a pszichiátriai osztályok miliójének fontosságát a gyógyulás szempontjából.

2. Hosszabb vizsgálsorozatunk hipotézise, hogy optimális szociálpszichológiai milióban kezelt betegek gyógyulása gyorsabb és tartósabb lesz, mint tradicionális körülmények között kezelték.

3. Jelen vizsgálatunk arra keres választ, hogy melyek az optimális szociálpszichológiai milió jellemzői.

4. A vizsgálatokat 11 pszichiátriai osztályon végeztük.

5. A vizsgáló módszerek: ápolói attitűd skála, és az osztály fizikális környezetét, szervezetét, rendjét és személyi állományát felmérő saját szerkesztésű kérdőív.

6. Az eredmények feldolgozásában a kérdőív adatait elemezzük a szociálpszichológiailag kedvező és kedvezőtlen hatások szempontjából, és a nyert eredményeket viszonyítjuk az ápolók attitűd-skálán kapott értékeihez.

GÁSPÁRNÉ ZAUNER ÉVA (Fővárosi Tanítóképző Intézet): A SZEMÉLYISÉG FEJLŐDÉSÉNEK ELŐMOZDÍTÁSA AZ ÉRTÉKRENDSZARBŐL KIELEMZETT JELMONDAT GYAKORLÁSÁVAL

Az emberi személyiség fejlesztése a tudományos pszichológia kibontakozásáig a pedagógia feladata volt. A pedagógiai hatás legfőbb, ősi közvetítője a verbalizáció, vagyis a szavakban megfogalmazott és kimondott közlés, utasítás, parancs. A hagyományos verbalizáció eredményei nem eléghették ki a fejlődő társadalmi igényeket. A pszichológia és az információelmélet laboratóriumi eljárásokkal kikísérletezett, s éppen ezért egzaktabb módszereket ígért.

A laboratóriumi vizsgálatok legújabbban azonban éppen azt bizonyítják, hogy a verbális információ, illetve utasítás az egész emberi személyiség viselkedésére és további fejlődésére igen mélyreható befolyást képes gyakorolni. A szóbeli „parancs” elfogadására való készség közismert a hipnózis irodalmából. A hetero-hipnózisban kapott parancsok azonban igen merevek, s idővel kiváltják a pszichikum tudattalan, vagy tudatos ellenállását. Éppen ezért a modern pszichoterápia is kevésbé, a pedagógia pedig egyáltalán nem alkalmazza.

Időtállóbb eredményekkel biztatja a pedagógiai pszichológia művelőit az éber állapotban választott és megfelelően begyakorolt utasítás alkalmazása. Az utasítás beteg vagy fejletlen személyiségeknél egyértelmű, szűk, ezzel szemben egészségesen fejlett személyiségeknél szabadabb és rugalmasan értelmezhető kell hogy legyen. Az utóbbiakat nevezhetjük jelmondatnak.

Jelmondatot sok ember, főként fiatal spontán is választ. A spontán választott jelmondatoknál azonban — mint ezt ilyen irányú gyűjtésünk is bizonyította — bizonyos sablonosság és a divat befolyása figyelhető meg.

A jelmondat választását azonban lehet pedagógiaileg és pszichológiailag tervszerűen is elősegíteni. Tervszerű eljárásnak bizonyult az általunk kidolgozott mondásválasztás. A módszer szociálpszichológiai, lingvisztikai és értékelméleti szempontból gondosan kielemezett közmondásokat, szállóigéket és idézeteket tartalmazó mondássorozat alapján szimpátia-választásokat kíván. A mondások élethelyzetekkel kapcsolatos állásfoglalások, amelyek nyelvi fenomémákban élnek. A mondások a leggyakoribb és egyúttal legmélyebb emberi problémákat az egyes ember konkrét helyzetét meghaladó formában reprezentálják. A mondásokkal való foglalkozás emeli a vizsgálati személy önérték-tudatát, s így közvetve is előmozdítja fejlődését.

A társadalom lehetséges értékállásfoglalását a mondások egy hipotetikus, a vizsgálati anyagban rögzített rendszerben tükrözik. *A hipotetikus rendszerhez viszonyítva állítjuk fel a vizsgálati személy értékrendszerét.*

Az egyéni értékrendszerből kirajzolódik a vizsgálati személy Én-ideálja.

A 20 választásból rendszeres megbeszélések, illetve közös gyakorlatok során jut el a személyiség az egyetlen, legfontosabbnak érzett mondás kiválasztásáig. A legfontosabb mondásnak dinamikusnak kell lennie ahhoz, hogy a vizsgálati személy fejlődését befolyásolhassa. Másik fontos követelmény, hogy alkalmazható legyen a személy konkrét életproblémáira. Minthogy nem mindig található ilyen mondás a sorozatban, a „legfontosabb mondást” csupán megközelítő megfogalmazásnak kell tekinteni. A további foglalkozásokon a választott mondást tovább alakítjuk az egyéni szükségletek szerint, amíg eljuttatjuk a vizsgálati személyt a megfelelő jelmondathoz. A választott jelmondatot pszichológiai „megerősítések” után begyakoroltatjuk, amíg részben automatizált személyiség-komponenssé válik.

GÁTI FERENC (Általános Iskola, Budapest, XIV. ker.): AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI NEVELÉS TERÁPIÁS HATÁSA

Gyermekek rendellenes személyiségfejlődése esetében a sikeres iskolai nevelés gyakran terápiás hatásokat ér el. A nevelési szándékú akciók, a kialakuló szituációk, de elsősorban az arra alkalmas pedagógus személyisége pszichoterápiás tényezővé válhat.

Az iskola alakítja és serkenti a személyiségfejlődésükben sérült gyermekek interperszonális kötődőképességét, ezzel alkalmazkodási, azonosulási és konfliktusmegoldási modellek formálásához segíti őket. A közösségen belüli egyéni bánásmód pedagógiai elve szerint lehetőséget teremt a személyiség belső feszültségeinek oldódására, esetleg traumák szocializált formájú lereagálására is. Szerencsés esetben hozzájárulhat a gyermek családtagjainál az érzelmi viszonyulások rendezéséhez is. Az életvezetés irányításával, a szabálytudat-fejlesztésével az aszociálisokat is beépítheti a közösségi keretbe.

A tanulócsoporthoz jó légköre enyhítőleg hat a neurotikus gyermekek tüneteire (szorongás, tic, motoros nyugtalanság, dadogás stb.). A frusztrációs élményeket sikerélményekkel kompenzálja, így a csoportterápiás eljárások eredményeihez némileg hasonlít. Az iskolai nevelésben szokásos módszereken kívül a terápiásnak nevezhető hatás többnyire annak az eredménye, hogy a pedagógus képes a már korábban kialakult gyermeki érzelmi modellekkel laborálni (érzelem- és indulatátvitel), nevelési formát talál a konfliktusok

katartikus megoldására, a depresszív fázisokban perspektívát nyújtó élet-programot sugall, megnyeri a tanulót önnevelése érdekében, hozzájárul a gyermek önismeretének kialakulásához, önértékelési szempontjainak érvényesítéséhez, és aktuális problémáiban konkrét segítséget nyújt.

A nevelési (átnevelési, korrekciós nevelési, reedukációs) eredményességet veszélyekkel is fenyegeti a nevelői spontaneitás, a szükséges lélektani (és bizonyos kórlélektani) ismeretek hiánya, a sürgető és radikális nevelői ráhatás. Az ilyen veszélyeket ellensúlyozhatja az egészséges személyiségű nevelő esetleg akaratlan, mégis pozitív hatása, valamint az a körülmény, hogy többnyire nevelői reagálásként nyilvánulnak meg (és nem kezdeményezésként) a személyiségrendező szándékok. Sok esetben e cél elérésére a nevelési szituáció kedvezőbb, mint a terápiás szituáció.

Sikertelennek bizonyul az iskolai nevelés, ha a gyermek már kóros vagy annak minősíthető dinamikus szereotipákkal érkezik az iskolába, ha a rossz családi környezet befolyásolhatatlan, ha a személyiséget deformáló ártalmak nem küszöbölhető ki. Ez esetekben a tünetek enyhítése, a gyermek és környezete toleranciájának szélesítése lehet a nevelői cél. Az iskolai nevelés ilyen esetekben nem ér el terápiás hatásokat. A sikeres nevelési és nevelődési folyamatokat nem tekintjük terápiás folyamatoknak — eredményeik azonban gyakran azonosak.

GERBNER MÁTYÁS (MTA Pszichológiai Intézete): FRONTÁLIS MECHANIZMUSOK
PSZICHOFIZIOLÓGIAI ELEMZÉSE

A prefrontális sértés hatását gátlástalanodással (STANLEY és JAYNES 1949, BRUTKOWSKI 1965), a beállítódás elnyomásának zavarával (MISHKIN 1964) magyarázzák. Ha a fedelet leveszik, az ördög kiugrik a dobozból, A prefrontális kéreg szerepe ezek szerint fedőhöz hasonló, de hol keressük a rugót, amely az ördögöt kiugratja?

Kiterjedt frontális irtások után egyesek a tanult reakciók kimaradását észlelik, mások nem. Az adatok összevetésével a laterális premotor terület látszott kritikusnak. A várakozásnak megfelelően e terület körülírt sértése után elmaradtak az instrumentális feltételes reakciók. A dorsolaterális prefrontális sértés után a nem-megerősített, differenciáló ingerek hibás reakciókat váltanak ki, de elmarad a hyperreaktivitás, ha a prefrontális területtel együtt a premotor kérget is irtjuk. A reakciók kiesése nem efferens motor sérülés következménye.

A differenciáló ingerekre való hibás reagálást magyarázzák a szenzoros diszkrimináció károsodásával (PRIBRAM 1966). Hangmagasság és komplexitás alapján történő differenciálást hasonlítottunk össze. Prefrontális sértés után a hangmagasság szerinti differenciálás jobb maradt, mint a komplexitás alapján történő. A kérgi halló terület sértésekor azonban a hangmagasság szerinti differenciálás erősebben romlott, mint a komplex ingeré.

Ha éheztetés következtében romlik a differenciálás, a hangmagasság differenciálása jobb marad, mint a komplex ingeré, a prefrontális sértés hatásához hasonlóan. Ha túletetés miatt romlik a differenciálás, ezt nem a differenciáló ingerek által kiváltott hibás reakciók, hanem a feltételes reakciók elmaradása okozza, a laterális premotor sértés hatásához hasonlóan.

Egyszerű, begyakorolt manipulatív reakciósor lefolyását prefrontális sértés nem befolyásolja, laterális premotor sértés elnyújtja. E két terület együttes irtásakor a reakciósor lassul, de nem olyan mértékben mint a laterális premotor terület egymagában való sértésekor. Ha a reakciósor két elem (manipuláció és lokomóció) váltakozásából áll, prefrontális sértés a megerősített manipulatív reakció átváltását késlelteti.

A premotor és prefrontális mechanizmusok feltehetően a diszkriminációs tanulás két alapvető megnyilvánulásával kapcsolatosak: a megerősített ingerekre végzett reakcióval és annak elmaradásával más, differenciáló ingerek esetén. Szerepet játszanak a begyakorolt reakciósor adekvát rendjének: az egyes reakciók bekövetkezésének, és más reakcióval való felváltásának szabályozásában.

E szabályozás nem közvetlenül a szenzoros vagy motoros mechanizmusokkal történik, megnyilvánulásai a specifikus motiváció változásaihoz hasonlóak. A két, ellentétes irányban működő struktúra együttes irtásának következményei szoros együttműködésre utalnak.

GERÉB GYÖRGY (Tanárképző Főiskola, Szeged): MODELL-VIZSGÁLATOK A MONOTON MUNKAVÉGZÉS NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGÁNAK MEGÁLLAPÍTÁSÁRA

Monotónia-vizsgálataink első időszakában a *kialakult* szituációt és az ezt befolyásoló néhány tényezőt tanulmányoztuk. Újabb kísérleteinkben nagy figyelmet koncentrációt igénylő feladatok és a monotónia-állapot kölcsönhatását tanulmányoztuk.

A) Egyszerű műveletet (golyóválogatás) végeztettünk a telítettség kialakulásáig. Kísérleti csoportok szerint a v. sz.-ek az egyik variációban együttesen, a másokban külön-külön vettek részt a vizsgálaton. Az egyik variációban a monoton-tevékenység előtt, a másokban utána alkalmaztuk az aktív figyelmet igénylő *Dücker—Lienert*-féle KLT-t. További kísérleti feltételeket teremtettünk azáltal, hogy ugyanezen monoton szituációban vizsgáltuk a tevékenység mennyiségi mutatójának alakulását fáradt és pihent állapotban, „Sztereotometer” elnevezésű eszközünk segítségével. A főbb eredmények:

1. A monoton állapotban megmutatkozó teljesítmény csoportban előnyösebbnek bizonyult, mint magányos, elkülönített helyzetben. Az erős koncentrációt igénylő tevékenység előnyösen befolyásolta a monotónia állapotát, másrészt a monoton szituáció is növelte a figyelmet koncentrációt.

2. Hasonló összefüggést mutattak a „Sztereotometer”-rel nyert eredmények is. A vizsgált személyek átlagban 8,85 (3,14 bit) információt vettek fel. Fáradt állapotban ez átlagosan 7,32 (2,87 bit), pihent állapotban 8,55 (3,09 bit), míg figyelmet koncentráció mellett 10,80 információ (3,43 bit) eredményt mutatott.

B) Általános iskolai tanulónál monoton cselekvés előtt, a másik alkalommal utána végeztettük el a KLT próbát, valamint egyéb egyszerű eljárást (tapping, emlékezeti próba). Kísérletünk három variációban folyt le: I. Tanítás után. A monoton tevékenységet követte egy rövid vizuális és akusztikus emlékezeti, majd KLT próba. II. A KLT-próbák után következett a monoton cselekvés. III. Tanítás előtt végeztük el a feladatot az első program szerint.

Az eredményekből kiemeljük: 1. A figyelmi szint terhelés után romlott. 2. Monoton cselekvés után még fáradt állapotban is növekedett az aktivációs szint, a figyelmi koncentráltóság foka. A teljesítmény növekedett, a hibák százalékos előfordulása csökkent. 3. Az erős figyelmi koncentráció előnyösen hatott az ezt követő monoton tevékenységre is.

C) A műanyaggyártásban használatos ún. fröccsöntő-gép modelljén tanulmányoztuk a huzamos időn át végzett egyhangú tevékenység mozgásviszonyainak alakulását.

Öt részegységből álló mozdulatsort 120 percen keresztül végeztettünk a v. sz.-ekkel. Mértük az egyszerű reakcióidőket, tremorokat, a pulzust és a vérnyomást. KLT-próbát végeztettünk. A v. sz.-ek kérdőíven és jegyzőkönyvszerűen rögzítették tapasztalataikat, élményeiket. Húsz perces szakaszonként világosban és sötétben végezték a feladatot, míg a kontrollesoport csak világosban. Főbb kísérleti eredményeink: 1. Az egyenletes megvilágítás előnytelenebb volt a szakaszos változásnál. 2. A pulzus és a vérnyomás a monotonia hatására csökkent. 3. A tremometriás értékeknél az idő csökkent, a hibaszázalék pedig növekedett. 4. A reakcióidők megnyúltak. 5. A KLT-érték monotonia után javuló tendenciát mutatott. 6. A monotoniaszint növekedésével arányosan nőtt a figyelmi koncentráció.

Mindezek alapján megállapítottuk, hogy a monoton szituáció egy sajátos energiaszintű állapot, melynek törvényszerűségei csupán a „környező” tevékenységi formák együttesében vizsgálhatók.

GERGENCSIK ESZTER (ELTE Pszichológiai Tanszéke): A MUNKA SZEREPE EGYETEMISTÁK ÉLETERVEIBEN

A szocialista társadalom erkölcsi követelményei még nem kristályosodtak ki részleteikben, még sok bennük a határozatlan, a változó, a mozgó elem. Vannak azonban közöttük stabil, biztos elemek is, ilyen pl. a munka. Mindenkinek legjobb tudása, képessége szerint dolgozni: erkölcsi követelmény.

A nevelés számára logikusan adódik a feladat: megismertetni a tanulókat a munka embert és társadalmat formáló szerepével, jelentőségével (értelmi sík); megtanítani a tanulókat dolgozni (jártasságok és készségek kialakításának síkja); pozitív érzelmi viszonyt kialakítani, érzelmileg is elfogadtatni (érzelmi sík); igénnyé és szükségletté tenni a magas szintű munkavégzést. Tehát a munkára való felkészítés kiterjed a személyiség egészére, feladata mind az oktatásnak és nevelésnek, mind pedig az egyéni önművelésnek.

A munkára nevelés tényleges feladatának megoldását jelentős mértékben segítik a rendszeres vagy időnkénti tájékozódások abban a kérdésben, hogy a fiatalság különböző korosztályai vagy rétegei milyen fejlettségi szinten vannak a munkára nevelés területén, milyen kérdésben, részterületen vannak hiányosságok. Különösképpen fontosak az ilyen visszajelzések az ifjúság azon korosztályainál, amelyek már közel vannak ahhoz, hogy belépjenek a termelésbe, elfoglalják helyüket a társadalmi munkamegosztásban: a serdülő- és ifjúkorúaknál.

Egyetemisták között végeztünk ilyen jellegű vizsgálatot. A vizsgálat célja: *tájékozódás, pozitív ill. negatív tendenciák megállapítása a nevelői hatások*

céltudatos megtervezése számára. Módszer: egy 20 kérdésből álló kérdőív és az életervek közlése. (A kérdéssorozat kérdéseiből nem derült ki, hogy az a munkára nevelés eredményeit vizsgálja, az erre utaló kérdések a más témájúak között végyesen fordultak elő.) Azokat a válaszokat kiemelve, amelyek a témánkkal kapcsolatos tényeket adják, a következő kép alakul ki:

A hazafiság megnyilvánulásában, a hazaszeretben a v.sz.-ek 25,8%-a szerint első helyen áll a munka.

Mai életünkben nem tetszik a munkához való rossz viszony a v.sz.-ek 20%-ának.

Az ember értékelésében első helyen áll a végzett munkája a v.sz.-ek 80%-ánál.

Főnökként munkatársaikkal szemben első helyen támasztanak követelményként a becsületes munkavégzést 75%-ban.

Érzelem és munka esetleges konfliktusának megoldásában (most különválasztjuk a fiúk és lányok választát, mert lényeges eltérés van)

a lányok 43%-a az érzelmet,

23%-a a munkát helyezi előtérbe. A többi ésszerű kompromisszummal kívánja megoldani.

A fiúk 34%-a a munkát,

26%-a az érzelmet veszi alapul, s a többi kompromisszummal.

Abban a kérdésben, hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyekkel minden embernek rendelkeznie kell, 3. helyen áll a hivatásszeretet és 4.-en a szakműveltség.

Fiatalabb testvérenek ha 5 jótanácsot kellene adnia, melyek lennének azok? kérdésben 4. helyen áll: szeresd a munkádat, dolgozz mindig becsülettel.

Végül a leírt életervekből, azokból az elvekből, amelyekre most 20 évesen alapozni kívánják életüket, kiemelkedik a:

- boldog, kiegyensúlyozott családi élet,
- eredményes munkavégzés,
- aktív bekapcsolódás a közösségi életbe,
- kiegyensúlyozott anyagi körülmények,
- értékes erkölcsi tulajdonságok kialakítása magukban és másokban.

Arra a kérdésre tehát, hogy milyen helyet foglal el a munka v.sz.-eink életerveiben, ez a vizsgálat alapján pozitív választ adott. Felszínre jött néhány hiányosság is, ami javítható. Nagyobb problémát jelent a munkába lépés, a munkakezdet és a munkavégzés során szerzett negatív tapasztalatok romboló hatása, ezek ellen nehezebb küzdeni.

GYÖRGY JÚLIA (Fővárosi Tanács VB Gyermekpszichológiai Rendelőintézet): AZ ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉG REEDUKÁCIÓJÁNAK MÓDSZEREI (KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FIATALKORÚAKRA)

1. *Az antiszociális személyiség kialakulásának mechanizmusa*: Korai fixáció — *neutralizálatlan agressziós és libidinózus ösztönök* — *irrealitásba fordulás*, ezáltal *hiányos Én-ideál és etikai Én-képződés*. Ehhez járul a külvilággal való circulus vitiosus következtében az agresszióval való telítődés, a nagy belső feszültség kapcsán kialakult *alacsonyabb ingerküszöb*vel, s az előző okokból

gyengén fejlett Én-fékek mellett — antiszociális irányú „acting out” lehetősége (kriminalitás).

2. Az antiszociális személyiségek strukturális sajátosságai: Én-gyengeség = elégtelen etikai fékek — mágiikus, irreális, infantilis gondolkodás, autizmus. Érzelmi téren reaktív depresszió, megalázottság s reaktív paranoid Én-kitágítás. Bizalmatlanság, gyűlölet, bosszúvágy — beszűkült tudat —, impulzív vagy kényszeres akarati és cselekvési megnyilvánulások.

3. Egyéni és csoportos gyógynevelés ill. pszichoterápia.

a) Egyéni pszichoterápia fázisai: a terapeuta ill. gyógynevelő pozitív érzelmi kapcsolatot teremt a gyermekkel ill. fiatalkorúval, és iparkodik bizalmát a terapeutával s rajta keresztül a külvilággal helyreállítani, ezáltal az érdeklődést és a kapcsolatot a külvilág tárgyai és eseményei iránt ismét felkelteni.

b) Egyrészt az agresszív erők fokozatos lereagáltatása (természetesen terápiai keretek között), másrészt a pozitív érzelmek felszabadítása s azok újbóli bekapcsolása útján az agresszív indulatok neutralizálása.

c) Az expanzív erők felébresztése realitásokhoz, adaptált célok felé, új perspektívák, életcélok nyújtása, új Én-ideál kialakítása stb. útján.

4. Csoportterápia intézetben belül és kívül.

1. Szükséges, hogy a pszichoterápia ne legyen izolált (corpus alienum) az intézetben, hanem az egész intézet terápiás atmoszférájú legyen, hosszabb türelmi időszakokkal a sérült és adaptálatlan indulatú gyermekkel vagy fiatal-korúval (esetleg felnőttel) szemben, mint a kevésbé sérültek intézetében.

Itt is az első szakaszok a pótnyelvés jegyében zajlanak le a nevelővel — majd a közösséggel pozitív érzelmi kapcsolatok létesítése. Párhuzamosan rendszeres életmód kialakítása játékkal, ill. szórakozással és hajlamának megfelelő vagy ahhoz közelálló munkával kezdeti szakban házon belül.

2. Én-erősítés. Szembesítés a realitással. Betegségbelátás kiépítése személyes, vagy csoportterápián belül — s ezzel az antiszociális belső beállítottság helyett, — mely eddig a külvilággal állította szembe — most a személyiségen belül a felsőbb Én-rétegeknek saját antiszocialitásával való szembefordítása a nevelő, ill. terapeuta segítségével, vele mintegy szövetkezve.

3. A betegségbelátás kiépülése és az „acting out”-ok megszüntetése után, — rendszeres pszichoterápia (egyéni vagy csoportos) végzése ugyanúgy, mint a neurotikusnál.

HAITS GÉZA (SOTE II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika): IDŐS DEPRESSZIÓS BETEGEK VIZSGÁLATA TÜNEMENTES IDŐSZAKBAN A BRENGELMANN-FÉLE SZEMÉLYISÉGVIZSGÁLÓ KÉRDŐÍV MAGYAR VÁLTOZATÁVAL

1. Szerző röviden ismerteti az involúciós depressziós betegek premorbid személyiségéről található irodalmi adatokat.

2. Röviden, utalásszerűen ismerteti a *Brengelmann*-féle személyiségvizsgáló kérdőív TRINGER által magyar nyelvterületre standardizált változatát.

3. 50 involúciós depressziós és 25 mániás-depressziós beteg skálaértékeit ismerteti. A 25 idős mániás-depressziós beteg skálaértékei nem különböztek

szignifikánsan a normál standardtól. Ezzel szemben az involúciós depressziós betegek átlagértékei szignifikánsan magasabbak voltak a rigiditás és a neuroticizmus skálában, és szignifikánsan alacsonyabbak az extroverzió-skálában.

4. A kapott skálaértékeket a korábbi irodalom klinikai megfigyeléseken alapuló megállapításaival veti össze.

HALÁSZ LÁSZLÓ (MTA Pszichológiai Intézete): ATTITÚD-DINAMIKAI VÁLTOZÁSOK IRODALMI MŰ BEFOGADÁSÁBAN

Az előadás arról a vizsgálatról számol be, amely a műalkotást illetve szerzőjét körülvevő információs-viszonyítási hálózat függvényeként működő műértékelő attitűd sajátosságait világítja meg.

Attitűd-dinamikai kutatásokból ismeretes, hogy amikor egy forrás egy tárgyról vagy fogalomról értékelő megállapítást tesz, egymással kölcsönös kognitív kapcsolatba lépnek. Eredeti jelentésük módosulni fog, egymáshoz közelebb kerülve kongruensebbé válnak. De mi történik akkor, amikor a befogadó nem véleménnyel, hanem produktummal ismerkedik meg? Vajon akkor is érvényes a kongruencia elv, amikor már ismert tárgy megítélésének újabb mozzanata helyett a forrás addig nem ismert tényleges műve a kommunikáció tárgya? A műhatás, mindenekelőtt a műértékelés pszichológiája szempontjából jelentős kérdés megválaszolása érdekében 100 érettségi előtt álló vizsgálati személyünk általuk jól ismert szerző (*Babits M.*) nem ismert két alkotásával (Gondok kereplője, Mint a kutya silány házában) találkozott két csoportban. Az egyik csoport a szerző nevének feltüntetésével, a másik enélkül olvasta e műveket. Feladatuk először a mű jelentésének, rájuk gyakorolt hatásának értékelése volt, majd ezt követően mindannak értékelése, amit az alkotó egész személyisége és tevékenysége általában számukra jelentett. Az értékelést a szemantikus differenciál eljárás segítségével, ellentétes tulajdonságpárok hét fokozatú skáláján végezték.

Az előadásban részletesebben bemutatandó szignifikancia, variációs és korrelációs számításokból kitűnt, hogy nemcsak a művek megítélésében volt a két csoport között különbség (a szerző nevének ismeretében befogadók ítéletei az egységesebb vonatkozási rendszer birtokában kevésbé szóródottak, és a mű valamivel kedvezőbb fogadtatását jelzik), hanem a szerző megítélése is eltért (egységesebb jelentése volt a szerzőnek azok körében, akik munkásságuk értékelésekor tudták, hogy előbb az ő művével volt dolguk).

A művek megítélése úgy képzelhető el mint kongruenciára törekvő feszültségrendszer kialakulása, a szerzőről már előzőleg rendelkezésre álló információk, s éppen adott művéről nyert információk egymást meghatározó áramlása alapján. Ennek megfelelően a szerző nevének ismeretében értékelőknek az egyes művek és szerzőjük azonos tulajdonságaira adott ítéletei közötti nagyszámú megfelelésekkel szemben a szerző nevének ismerete nélküli értékelésben ilyenekre jóval kevésbé bukkanunk. Nemcsak az egyedi mű, hanem a szerzőjéről előzőleg kialakult kép és a mű hatása, azaz együttesük eredményezi értékelését, és a két információsor egymáshoz viszonyításában megítélt mű hat a szerző újramegítélésére.

A mű és a szerző értékelése tehát kongruensebbé válik. S az alkotóról kialakult kép kedvezőbbé vagy kedvezőtlenebbé formálódásának esélyét a befogadó hozzá fűződő attitűdje, és éppen megismerendő produktumáról keletkező benyomása közötti különbség, illetve előbbi attitűdjének megalapozottsága és szilárdsága határozza meg.

HARANGOZÓ ANNA és VASZKÓ MIHÁLY (MTA Pszichológiai Intézete): A SZIGNÁL JELLEMZŐK HATÁSA AZ OPERÁTOR JELLEGŰ TEVÉKENYSÉGEK PSZICHIKUS SZABÁLYOZÁSÁRA

A modern ipari nagyrendszerek keretében folyó termelési szituációk alapvetően megváltoztatják az emberi munkatevékenység jellegét. Egyik alapvető változás abban nyilvánul meg, hogy az ember egyre jobban eltávolodik a rendszertől, nem észleli közvetlenül a termelési folyamat elemeit, sem az általa kifejlesztett vezérlési tevékenységek hatását a rendszer állapotváltozásaira. A közvetlen észlelési kapcsolat helyett a különböző szignálok formájában megjelenő információk alapján végzi tevékenységét. Ebből következik, hogy az információkat jelentő szignálok sajátosságai hatással vannak az operátori tevékenység hatékonyságára.

Az információjellemzők hatásainak vizsgálatára az egyik alkalmazható módszer az operátori tevékenység információelméleti analízise. Az idevágó vizsgálatok és publikációk száma rendkívüli nagy. HICK megalapozó vizsgálata a róla elnevezett törvény szerint az információ mennyisége és az operátori tevékenység közötti összefüggés megállapításához vezetett, kísérletileg bizonyította, hogy a döntés ideje arányos a lehetséges alternatívák logaritmusával. HYMAN az információ által feloldott bizonytalanság különböző szituációiban a szignálbizonytalanság, a valószínűségi bizonytalanság és az alternatívák sorrendi bizonytalanság helyzeteiben megerősítette a Hick-törvény érvényét, majd KLEMMER az idői bizonytalanság tekintetében. Mindezek a vizsgálatok megerősítették azt a feltevést, hogy az információelméleti módszerek alkalmazhatók az ember pszichikus szabályozásának elemzésére.

A további vizsgálatokból azonban kiderült, hogy ez a feltevés csak bizonyos módosításokkal érvényes. A Hick-törvényben megállapított összefüggések módosulnak a gyakorlás (SCHMIEDTKE), a szignál megkülönböztethetőségi fokától (CROSSMANN), az inger-reakció megegyezésétől (LEONARD), a szignál bonyolultságától (ZARAKOVSKIJ) és a szignál jelentőségétől (LEONTYEV—KRINCSIK). Számos kutató vetette fel az információjellemzők objektív és szubjektív formáinak összefüggését. Így az elvárásban tükröződő szubjektív valószínűség viszonyát a szituációban meglévő objektív valószínűséggel.

A szerzők az információjellemzők szubjektív formáinak vizsgálatát végezték el. Vizsgálati kérdésseltevéseink: 1. Az idegrendszer „számláló” rendszere milyen pontossággal tükrözi a többstimulusos helyzet különböző valószínűségi értékeit. 2. Melyek az ember valószínűség-észlelő küszöbértékei, és ezek az elvárási értékek hogyan hatnak az operátori tevékenységre. 3. A szignál szubjektív jelentőségének milyen formái jönnek létre.

- A vizsgálatok eredményeiből a szerzők a következő konklúziókat vonták le:
1. A szignál-valószínűség szubjektív értéke függ a gyakorlottság tényezőjétől.
 2. A valószínűség szubjektív értékét meghatározza a folyamat megindulása előtt kialakult elvárási érték.
 3. A valószínűségi küszöb függ a stimulusok számától.
 4. A szubjektív jelentőség éppen úgy meghatározza a tevékenységidőt, mint az instrukcióban megadott objektív jelentőség (pl. avaria-helyzet).

HARMATH PÉTER (Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézete): ADATOK AZ ASZIMMETRIKUS TÓNUSOS NYAKREFLEX (TONIC-NECK-REFLEX, T-N-R) ALAKULÁSÁHOZ ÚJSZÜLÖTTEK ÉS CSECSEMŐK SPONTÁN TESTTARTÁSÁBAN

Az aszimmetrikus tónusos nyaki reflexeket először MAGNUS és DE KLEIJN írták le 1912-ben megjelent munkájukban (*Die Abhängigkeit des Tonus der Extremitätenmuskeln von der Kopfstellung*). Néhány emlősnél, és bizonyos feltételek esetén embernél egyaránt azt találták, hogy a fej oldalra fordítása esetén az ellenkező oldali végtagokban aszimmetrikusan változik az extensorok, ill. flexorok tónusa. Az azon oldali végtagokban, mely felé a fej elfordult („arcvégtagok”) nő az extensortonus, míg az ellenkező oldali végtagokban („koponyavégtag”) csökken. MAGNUS normális újszülötteken, ill. csecsemőkön végzett vizsgálatait során soha nem tapasztalta ezt a jelenséget, s más szerzőkkel együtt embernél a központi idegrendszer organikus sérüléseivel kapcsolatosnak tartja (MAGNUS, SIMONS, STEBLOW, WALSHE stb.). Ezzel szemben A. GESELL, R. S. PAINE és mások az aszimmetrikus t-n-r-t az újszülöttek és csecsemők spontán testtartásában törvényszerűen fellépő normális jelenségnek tartják, mely a fejlődés során kb. a 4—6. hónap között tűnik el. (Az eltűnés időpontját illetően megoszlanak a vélemények.) A. GESELL álláspontja szerint 8 hetes korban még a csecsemők 100%-ánál megtalálható az aszimmetrikus t-n-r, mely átmeneti stádiumok után 20 hetes korra tűnik el a vizsgált személyek 100%-ánál. (*The tonic-neck-reflex in the human infant*, 1938.) *Developmental Diagnosis* (1964.) c. munkájában leírt csecsemők és kisgyermekek fejlődésének megítélését szolgáló tesztjében az aszimmetrikus t-n-r 4—16 hetes korig mint motoros normatív viselkedésminta szerepel. Az Intézetünkben nevelkedő gyerekeket érkezésüktől kezdve távozásukig folyamatosan vizsgáljuk a GESELL-féle teszttel, annak előírásai szerint. GESELL-féle vizsgálatainkban szerzett előzetes tapasztalataink azt mutatták, hogy az általunk vizsgált gyerekeknél a t-n-r mintának eltűnése, és szimmetrikus testtartás által való felváltása korábban történik, mint ahogy azt a GESELL-féle teszt normatívái előírják. Ennek alapján részletes vizsgálatsorozatot indítottunk az aszimmetrikus t-n-r alakulására vonatkozóan. Az Intézetünkbe érkező újszülötteket felvételüktől kezdve (általában 7—14. napjuktól) folyamatosan vizsgáljuk mindaddig, míg uralkodóvá nem válik a szimmetrikus testtartás. Vizsgáljuk hátonfekvő helyzetben az aszimmetrikus t-n-r megjelenését aktív és passzív fejforgatás esetén, valamint a t-n-r tartás megjelenését nyugalmi állapotban.

Ennek során regisztráljuk a fej és a végtagok helyzetét, ill. annak változását a fejforgatás hatására. 4 hetes korig az újszülöttek életének 7., 14., 21., 24., és 28. napján, evés után, éber, komfortos állapotban végezzük a vizsgálatokat, majd 4 hetes kor után hetenként. Az előadásban a vizsgálataink során nyert adatokról kívánunk beszámolni.

HARSÁNYI ISTVÁN (Budapesti Műszaki Egyetem): A VEZETŐI ALKALMASSÁG

A vezetői (ipari) alkalmasságvizsgálatoknak új területe — a vezetői utánpótlás. Az utánpótlás alkalmassági problematikája különbözik a vezetői munkakörben már dolgozókéétól. A jövő vezetőinek kiválasztása a képzés, a továbbképzés esetében szükségszerűen napirendre kerül. Néhány szó a külföldi és hazai vezetőképzés és továbbképzésről.

A vezetői alkalmasság követelmény-rendszere egyrészt a gyakorlat, másrészt a pszichológia, szociálpszichológia oldaláról. A gyakorlat által vizsgált fő követelmények. (A politikai megbízhatóság, az ideológiai képzettség, az általános műveltség, a szakképzettség, a gyakorlati idő.)

A pszichológia által vizsgált sajátos területek (a vezetői képesség, magatartás, egyéni teljesítmény).

A vezetői pszichológia-vizsgálatok fejlődéséről. A kezdeti szakasz, a képességvizsgálatok, a vezető személyiségének előtérbe helyezése. A második fejlődési szakasz a kollektíva teljesítményében a vezető szerepe, a szituációvizsgálatok. Az újabb szakasz a munkahelyi értékelési rendszerek kibontakozása, a nagyvállalatok személyzeti osztályainak komplex nyilvántartása és értékelési rendszere. A különböző irányzatok eredményei és problémái.

Komplex vizsgálati módszer szükségessége (képesség-, szituációvizsgálat, munkahelyi értékelés). Kísérlet a komplex vizsgálati módszer kialakítására (60 fő vizsgálata). A módszer új vonásai.

A vezetői alkalmasság bonyolultsága, az ennek megfelelő összetett vizsgálati rendszer indokoltsága.

A kísérletképpen kidolgozott komplex vizsgálati módszer továbbfejlesztésének feltételei, gyakorlati alkalmazásának lehetőségei.

HÁRDI ISTVÁN (Pest megyei Tanács Ideggondozó Intézete): A DINAMIKUS RAJZ-VIZSGÁLAT ÚJABB EREDMÉNYEI

A dinamikus rajzvizsgálat lényege *emberrajzok sorozatos gyűjtése, s ezek összehasonlító — folyamatos — vizsgálata*. A hosszmetzeti követés kiterjedhet egy-egy terápiás szakaszra (például depressziós fázis thymoleptikus gyógyítása, vagy elektro sokkal való rendezése), vonatkozhat nagyobb időszakra (például mániás-depresszív fázisok váltakozásának követése), de akár egész életszakaszra, hosszú évekre is nyúlhat.

A pszichotrop gyógyszerekkel való eredményes kúrák nyomán alakultak ki azok a szempontok, amelyekkel megfigyeléseinket végezzük. Ezek „*az általános*

dinamikus rajzkategóriák”: a vonalminőség, a kiegészülés, gazdagodás, esztétikailag és a személyiség fejlődésben magasabb formák jelentkezése (például a gyógyulási folyamatokban). A tartalmi adatokból elsősorban az emberrajzok arckifejezése jelent komoly támpontot.

A rajzkategóriák változásával szemben áll a *sztereotípiá* jelensége: ez különösen egyes rajzolóknál (rigid krónikus szkizofréneknél, beszűkült primitívebb egyéniségeknél stb.) gyakori.

A sorozatos összehasonlító, lépcsőzetes változások mellett rendkívül érdekesek azok a hirtelen, váratlanul megjelenő, nagy erejű jelenségek, amelyeket egyes akut állapotoknál, kirobbanó pszichózisoknál találunk. Módszerünkben *konfrontációnak* neveztük az eljárást, midőn az ilyen akut állapotban nyert rajzokat szembe állítjuk a sorozat többi tagjával. Ennek segítségével érdekes betekintést kapunk a kóros személyiségbe, az akut pszichotikus állapotokba. Különösen hasznos ez a diagnosztikus alkalmazásban.

A *mániás-depresszív* pszichózisok megfigyelése, az egyes fázisok váltakozása, valamint terápiás befolyásolásuk az elmondottak illusztrációja mellett sok új, érdekes adattal szolgál. A depresszióban a „mínusz-jelenségek” (elszegényedés, gyenge, kevés vonalzás, lapos, kisebb formák, csonkolt, hiányos alakok stb.), szemben a mániás fázis „plusz-tulajdonságaival” (erős, sűrű vonalazás, satírozás, ábrát kísérő szövegek, margó teleírása, nagy térbeli elhelyezkedés stb.) észlelhetők. Ezek természetesen iránytendenciák, s a formai tényezők mellett számos egyéni és különleges jegy található. Utóbbiak közül a *regresszió* követe az egyik legérdekesebb megfigyelés. Ez nemcsak formailag primitívebb alkotásban, hanem fiatalabb életkorú alakok konstrukciójában is jelentkezhet.

HEGEDÜS GYÖRGY és SZABÓ PÁL (Országos Közegészségügyi Intézet): ELSŐ OSZTÁLYOS TANULÓK INHOMOGENITÁSA KOMPLEX VIZSGÁLATOK TÜKRÉBEN

Kérdésselvetés: Gyakran problémát okoz az oktató-nevelő munkában, hogy homogén összetételűnek tekintik az általános iskolai osztályokat. Ennek alapján általánosítva beszélnek egyes osztályok túlterheléséről vagy alulterheléséről. Egy-egy osztály gyermekanyaga azonban nem homogén. Az átlag mellett jobbakat, de rosszabbakat is találunk.

Szerzők komplex vizsgálatokat végeztek az 1969—70-es tanév elején négy bpesti ált. iskola I. osztályában, hogy a fentieket konkrét adatokkal igazolják. Ennek folyamán összesen 108 fő I. osztályos tanulót vizsgáltak meg (50 fiút, 58 leányt).

Vizsgálati módszerek:

Az osztályok kiválasztásánál fő szempont volt, hogy különböző szervezeti formájú (általános tanterv szerint működő, tagozatos és egész napos) iskolákhoz tartozzanak. Az ének-zene tagozatos osztály kivételével a beiskolázás a lakóterület szerint illetékesség alapján történt. Mindenekelőtt tájékoztunk a tanulók egészségi állapota és otthoni körülményei felől. Megnéztük testmagasságukat, testsúlyukat, majd *pszichofiziológiai* (pulzus, vérnyomás, tércüszöb, reakcióidő, a kézmozgás sebessége), *pszichológiai* (figyelem, feladattudat, szabálytudat, tanulékonyág, intellektuális és érzelmi élet), végül

pedig *mikroszociológiai* vizsgálatot végeztünk. A kapott vizsgálati adatokat összevetettük a pedagógusok által írt félévi jellemzésekkel.

A vizsgálati adatok feldolgozása:

A vizsgálati adatok alapján az egyes osztályokon belül rangsoroltuk a tanulókat. Öt (5) arányos létszámú csoportot alkottunk. [Átlagos (3. sz.), átlag feletti (1. és 2. sz.) és átlag alatti (4. és 5. sz.) csoportok.] Az 5 kategóriába történő csoportosítás alapján jól kitűnt a tanulók heterogenitása az egyes osztályokon belül.

A pszichológiai vizsgálat keretében, az I. Q. szerinti csoportosítás alapján pl. a *K. utcai iskola* 1. oszt. tanulóinak 24%-nál volt az I. Q. a normál skálán felül (1,10<), 64%-nál pedig 1—1,10 között. Az a tanuló, akinél az I. Q. a legalacsonyabb volt (0,90), a tanév közben ki is maradt, mivel nem bírta a fokozott tempót, amit az osztály zömének jó intellektuális fejlettsége diktált. (Ebben az osztályban félévkor a pedagógus a tanulók 77%-át minősítette jeles előmenetelűnek. A tan. eredményeket befolyásolta a gyermek előélete és az otthoni miliő, támogatás is.)

Másik végtelként az *S. úti iskolát* nevezhetjük meg, ahol viszont a tanulók 25%-nak I. Q.-ja a normál skála alatt volt, normál skálán felül pedig csak 7%-é. (Ennek az osztálynak 27 növendéke közül csak 33%-ot minősített a pedagógus jó tanulóként, 29%-nak tanulmányi előmenetele pedig nagyon gyenge, ill. elégtelen volt. Egyet gyógypedagógiára is javasoltak.) Hasonlóan nagyfokú heterogenitás mutatkozott a *pszichofiziológiai vizsgálatok* alapján is. Eredményei bizonyos fokú korrelációban vannak a pszichológiai vizsgálatok eredményeivel. Pl. a négy iskola összesített, normál skálán aluli I. Q.-val rendelkező 1. osztályosainak csak 14,8%-a tartozott az átlagnál jobb (1. ill. 2.) csoportba, 66,7%-nál viszont átlagon aluli értékeket kaptunk a pszichofiziológiai vizsgálatoknál (4. ill. 5. csop.-ba tartoztak).

A testmagasság és testsúly területén ugyancsak megoszlottak a tanulók az egyes osztályokban, a Gauss-görbe szerint. Legekevésbé itt találtunk összefüggést egyéb vizsgálati adatokkal.

A mikroszociológiai vizsgálatok eredményei szerint a peremgyermekiek elsősorban az átlagon alul teljesítő (4.—5. csop.-ba tartozók) vagy a túlzottan mozgékony, társaikat zavaró gyermekek közül kerültek ki.

A vizsgálat értékelése: a rövid összefoglaló adatai csak töredékét képezik a kapott eredményeknek. Így is igazolni látszanak azonban az 1. oszt. tanulók inhomogenitását az egyes osztályokon belül. Ezt a különböző területekre kiterjedő, egymással bizonyos területeken összefüggést is mutató heterogenitást fokozottan figyelembe kell venni a pedagógiai munka megtervezésénél, ha reális eredményt akarunk elérni.

I.

A *Piktogram*: tárgy vagy fogalom képszerű ábrázolása, mint az ősi, non-verbális (grafikus) nyelvi kifejezésformák egyike.

A mindennapi életben igen elterjedt: általános képi szimbólumok, jelek, — térképjelek, útjelzések, cégjelek, reklámok stb. tartoznak ide. Ezek jelentősége a növekvő nemzetközi érintkezéssel fokozódik és kiterjedtté válik. Szórványos kísérletek történtek egységes nemzetközi „képírás” kialakítására (képi eszperanto).

Pszichológiai vizsgáló módszerként szovjet pszichológusok alkalmazzák először az 1930-as években, majd jóval később az 1960-as években élednek fel a kutatások (LURLJA, ZEIGARNIK, RUBINSTEIN). Alapmeggondolásuk: 1. a fogalmakhoz készített rajzokban a közvetett, szemléletes emlékezeti támpontok vizsgálhatók, a rajzok témája, tartalma alapján;

2. a rajz és fogalom között levő kapcsolat a megfelelőség, adekváció szempontjából is értékelhető;

3. a talált jellegzetességek lehetőséget nyújtanak különböző betegségformák differenciálására.

II.

Saját vizsgálatainkban *sine morbo*, *szkizofrén* és *vegyes* (depresszív-neurotikus, pszichopata) összetételű vizsgálati csoportok szerepeltek.

Kiindulásként elfogadtuk a fenti szempontokat, kiegészítve azokat a következő feltevésekkel: fogalom és szemlélet (szó és rajz) közötti kapcsolat a *Piktogram*okban különböző v.sz.-eknél és különböző vizsg. csoportoknál más és más

- motivációs háttérrel,
- pszichés áttételeken keresztül,
- tartóssággal, megbízhatósággal,
- adekvációs fokban,
- feldolgozási szinten jelenik meg.

Ezekre nézve részletes elemzési szempontokat dolgoztunk ki.

Fenti szempontok alapján nyert adatok összevonásával főként a *sine morbo* versus *szkizofrén* csoport vonatkozásában vizsgáltuk az *elvont fogalmak élményháttérének, realitással való kapcsolatának, és a gondolkodási ökonómiában* (feldolgozási szintben) mutatózó jellegzetességeknek különbségeit.

Megállapításainkat matematikai számításokkal is igazoltuk.

2. *Módszerünk* a következő volt:

14 standard szót exponáltunk, melyekhez egy-egy rajzot készített minden v. sz., a kész rajzokat egyenként egyeztetnie kellett minden v. sz.-nek az exponált szóval (fogalommal) s motiválniuk kellett, hogy miért éppen azt rajzolták az adott szóhoz, amit rajzoltak.

Egy-egy vizsgálat átlagos időtartama 20—25 perc volt.

3. Következtetéseink főbb pontjai:

a) *szkizofrén*ek fogalmai mögötti élményháttér normál személyekkel szemben lényegesen szegényesebb, személytelenebb, irracionális és bizarr;

b) fogalom és rajz közötti áttételesség kevésbé változatos, vagy követhetetlenek az áttételek;

c) fogalom és rajz közötti kapcsolat esetleges, ami a fogalmak reális alkalmazásának nehézségeit jelzi, vagyis alkalmazkodási zavarokra utal;

d) fogalom és összteljesítmény (rajz + motivum) közötti bizarr, inadekvát kapcsolatot az irreális, önkényes készletések dominanciáját jelzi;

e) a feldolgozási szint egyenlenségei, konkretizálási tendenciái, az átlagostól kevesebb konvencionális rajz az eredménytelen, rossz gondolkodási ökonómia egyértelmű vetületei.

HERMANN IMRE: MÉG EGYSZER BOLYAI JÁNOS

1. Ebben a tanulmányomban negyedszer foglalkozom Bolyai János felfedezésének, az abszolút geometria alapgondolatának lélektani elemzésével. Nem célom beható patográfia vagy biográfia nyújtása.

2. Véleményemet az abszolút geometria keletkezéstörténetét illetően első ízben rövid cikk keretében 1930-ban, majd másodszer részletes formában 1945-ben tettem közzé.

3. Ezek szerint a dinamikus lelki háttér egyrészt az apjával való vetélkedésben, másrészt az anyjával való azonosításban, ill. az ettől való félelmében található; a korai elválást és a fenyegető azonosulást az elmebetegség szintjén sűríti bele a paralelek korai találkozásába, ill. elválásába.

4. János anyjára irányuló érzelmeit a kritikus években ekkor még nem ismertük adatszerűen.

5. A háromszög szögösszegére vonatkozóan (kisebb 180 foknál) rámutattunk szemléleti alapokra is: trombita, nyereg a katonai neveléskor, a fatoryok csúcsrésze otthon, Erdélyben.

6. A mű rendszerezésében az akkori haladó természettudomány epigenezis elve bontakozik ki. Megjelenik a tiszta ész uralmának követelésében, és végcélként az emberi boldogság biztosításában a felvilágosodás szelleme is.

7. Az első két tanulmányban már közölt adatokra támaszkodtam, a harmadik tanulmány (1960) felhasználja saját forráskutatást. Találtam egy kézírásos feljegyzést 1832-ből, amely anyja iránti mély szeretetéről, sőt arról szól, hogy szeretett anyja halála miatti bújátát matematikai munkába váltotta át. Ezzel megerősítve láttam a fenti elgondolást.

8. A mostani, negyedik tanulmányban egyrészt *Benkő* Samu 1968-ban megjelent könyvének adataival egészíthetem ki ismereteinket (pl. anyjáról, apjáról, a torony szó használatáról, az ideglázzról az aradi tartózkodás idején, a paraciklus gyermekkori modelljéről), másrészt, mint új forrás, bécsi matematika tanárjának, *Michael Lenker*nek könyvében olvasható tanításával.

9. Lenker úgy tanítja, hogy a terepen alkalmazott méréseknél a segéd-eszközök beállításához szükséges függőlegesek tk. nem függőlegesek, tehát nem párhuzamosak, mert a Föld középpontjában találkoznak, de mégis „gleichlaufend”-eknek, párhuzamosoknak veendőek. Tehát modelljei a Bolyai-párhuzamosoknak, ha hozzáteesszük, hogy a hibátlan, de szkizoid gondolkodás nem tűr ily ellentmondásos fogalmat.

HIDAS GYÖRGY és BUDA BÉLA (József Attila Kórház, Budapest): MEGFIGYELÉSEK KIKÉPZŐ CSOPORTOK BOMLÁSI FOLYAMATAIRÓL

A szerzők több éve foglalkoznak a csoportpszichoterápiás folyamatok vizsgálatával az interperszonális kommunikáció elméletének szempontjai alapján, különböző módszerek és technikai segédeszközök felhasználásával. E munka része orvosokból és pszichológusokból álló kiképző (önmegismerést, csoportinterakcióban való élményszerzést szolgáló) csoportok vizsgálata is. Ilyen csoportok hosszútávú megfigyelése során alkalmuk volt észlelni két kiképző csoport teljes felbomlását, valamint több részleges felbomlási folyamatot. Megfigyeléseik alapján a kiképző csoportok felbomlásának (a csoporttagok kimaradásának, vagy a csoportot felosztató közös elhatározásnak) érdekes szabályszerűségeire következtetnek. A szabad interakciót elősegítő, non-direktív csoportvezetés mellett a kiképző csoport attraktivitását erősnek találták; ha a csoporttagok az első két-három hónapon belül nem maradtak ki a csoportból, a későbbiek során ragaszkodásuk a csoporthoz általában erős volt, a kimaradási döntés nehezen, külön behatásokra született meg. A kiválás általában szubcsoportok képződésének, a csoporttag elszigetelődésének következménye volt, általában több fázis előzte meg, ezeknek során a csoporttagban sajátos kognitív strukturálódás indult meg. Először a csoporttag frusztrációs élménysorozatot szerez, a csoportinterakciót a kívánt irányba befolyásolni, definiálni nem tudja. Az őt akadályozó csoporttagokról vagy csoport-részekről benne fokozatosan hosztilis érzelmi töltésű attitűdök, képzetek alakulnak ki. Ezeknek kommunikációja, feldolgozása nem megy végbe, így belőlük egyre markánsabb kognitív struktúra fejlődik, amelyre a viselkedésből, kommunikációból egyre inkább következtetni lehet. A csoporttag körül, vagy a csoporttagok között barrierek jönnek létre, amelyek mentén a frusztrációk ismétlődnek. Az erősödő negatív töltésű struktúra a csoporttag identitását egyre inkább távolítja, elválasztja a csoporttól. A kiválás elhatározása ezzel a struktúrával együtt fejlődik, érése akkor teőztődik, amikor a csoport vonzásánál erősebbé válik. Nemegyszer a csoport fokozni tudja vonzását, és képes ezt a struktúrát fellazítani, módosítani, ha a hosztilis attitűdök és ezek élményösszetevői a csoport kommunikációjának tárgyává tudnak válni. A csoport vonzásának és több tag ilyen belső, eltávolodó kognitív fejlődésének eredője lehet az, hogy a csoport külön kommunikatív munkával megállapodik a csoport felbomlásában. A szerzők elemzik megfigyeléseik elméleti, és a terápiás, csoportvezetői gyakorlatban hasznosítható tanulságait.

HIRSCH MARGIT: METODIKAI VARIÁCIÓK GYERMEK- ÉS FIATALKORI SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSI ZAVAROK RENDEZÉSÉBEN

I. A kutatásban érvényesített személyiség-elmélet főbb aspektusai:

— Dinamikus, genetikus szemlélet; (a „dinamikus” megjelölés a szervezett energia-transzformációs folyamataira utal; a „genetikus” megjelölés a személyiség-alakulás hosszmetzeti, az egyes fejlődési szakaszok specifikumaira kiterjedő vizsgálatát jelzi).

— A személyiség vitális (primer organikus) és specifikusan emberi társa-

dalmi szükségletek, valamint társadalmi elvárások kölcsönhatásában szerveződik. A szükségletek kielégülését, vagy a kielégülés elmaradását kísérő szubjektív folyamatok jelzik a személyiség pszichés státuszát, egyensúly-állapotát. Minthogy a szükségleti feszültség a szervezet egyik régiójából — funkcionális összefüggések révén másikba — átáradhat, e jelenségeket mint kiegyensúlyozó folyamatokat is tanulmányozzuk. A személyiség-torzulások ez értelemben az egyensúly-helyreállítás sikertelen kísérleteinek tekinthetők.

II. Munkánkban a specifikusan emberi szükségletek két kategóriáját helyeztük vizsgáldóságaink tengelyébe:

a) a személyi kapcsolatok szükségletét; e témakörben főként az érzelmi kapcsolódás-képesség, az élmények, tapasztalatok nyomán a szervezet és a környezet dinamikus kölcsönhatásának folyamatában kialakult „válaszolósi készenlét”, beállítódás specifikumait;

b) az aktivitás, kreativitás szükségletét, tág értelemben, mely magában foglalja a megismerés, a cselekvés, alkotás folyamatait.

Kutatásainkat kizárólag olyan gyermekek vizsgálatára korlátoztuk, akiknél agyi sérülés, szervi idegrendszeri eltérés nyilvánvalóan kimutatható nem volt.

III. Gyermekek és fiatalok személyiség-zavarainak rendezésében a metodikai változatok széles skálája az etiológiai variációk eltéréseiből következik. A tünetek hátterében olykor csupán a szülők nevelési tájékozatlanságából következő aktuál-konfliktusok találhatók; számos esetben az aktuál-neurózisok egyes válfajai; ezek mellett a korábbi fejlődési szakaszokban elszennvedett ártalmak hatására kialakult pszichoneurotikus zavarok mutatkoznak; végül pedig e kategóriák közötti átmeneti formák különböző változatai.

IV. Gyermekek és fiatalok személyiségvizsgálatában a diagnosztikai és terápiás eljárások nem mindenkor választhatók el élesen egymástól. Egyes esetekben a diagnosztikai kép csupán a terápia folyamán bontakozik ki világosan. Viszont a célirányos bibliografikus anamnézisérvéltelben érvényesített technika szinte a terápia első aktusának tekinthető, mivel ennek folyamán nem csupán a kialakult viselkedésminták, reakciómódok, és ezek áttételeinek bizonyos jegyei, hanem egyes affektív visszahatások, és a kommunikáció bizonyos spontán kialakuló formái máris megjelennek.

A gyermeki psziché „új” iránti fogékonysága, plaszticitása folytán a pszichoterápiás folyamatban kialakuló új kapcsolatok, élmények és felismerések az életkorok pszichoterápiájában, a felnőttekéhez viszonyítva, fokozott jelentőségűek mind a múltbeli ártalmak hatásának korrigálásában, mind pedig új identifikációs folyamatok kialakulásában.

V. Következésképpen a tárgyalt életkorokban érvényesített pszichoterápiás eljárások főbb jellemzői:

— a kauzális összefüggések felderítésére irányuló „feltáró” technika alkalmazása mellett

— a gyermek egészségesebb én-részeinek, fejlődési potenciáljainak mielőbbi felismerése, aktivitásának pozitív irányú mobilizálása;

— a „korrektív élmények” folyamataiban aktuálisan kialakult potenciálok és új identifikációs készségek beillesztése a terápia folyamatába;

— a gyermek — emocionális, társadalmi, jogi — függő helyzete folytán személyiség-zavarai rendezésének nélkülözhetetlen eleme a szülővel, esetleg

környezetének más tagjaival és közösségi nevelőivel folyamatos kooperáció kialakítása.

Végül kiemeljük a személyiségfejlődési zavarok rendezésében a pszichoterapeuta személyiségének és elméleti állásfoglalásának jelentőségét.

Megállapításainkat kazuisztikai anyaggal illusztráljuk.

HÓDOS TIBOR és JÓNI ANNA (Országos Munkaegészségügyi Intézet): IDŐÉSZLELÉSI VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI

Az ember időészlelésének — jóllehet, bonyolultabb, mint egyéb észlelési funkcióink, és jellegénél fogva a tevékenység feltételei és a megismerési funkciók működése mellett az érzelmi-akaratí állapot jelentős mértékben befolyásolja — vizsgálata nem nélkülözhető.

Vizsgálatainkat futószalag-munkások különböző mértékben kötött ütemű és külső vezérlésű munkaszervezési feltételek között dolgozó öt csoportjával, és egy szellemi munkát végző (kontroll) csoporttal végeztük. A futószalag-munka meghatározó sajátossága a munkafolyamat ritmikussága, és az egyes műveleti ritmusok közös ritmusnak való alárendelése. Az egyes munkás tevékenységének a közös ritmus biztosítása érdekében történő idői szabályozása során a futószalag-munkásnak meg kell tanulnia, hogy érzéki tapasztalatok alapján viszonylag pontosan identifikálja az ütemidőt, mivel a rész-műveletek időviszonyai szubjektív tükrözésének adekvát jellegétől függ az individuális tempó és a kényszerütem szinkronizáltságának mértéke.

Vizsgált csoportjainkkal időbecslési és reprodukálási feladatokat végeztünk az ütemidő jelzésére szolgáló lámpasor modellje alkalmazásával. Az *időbecslési* feladat standard és változó tartamú mikrointervallumok összehasonlításából állt. Az ütemidő egyenlő hosszúságú részeit exponáló intervallumok *reprodukálását* igényelte második kísérletsorozatunk.

A vizsgálat fontosabb eredményei

Becslés. A két alkalmazott ingersorozat párjait alkotó intervallumok közötti idői viszony becslésénél nem tapasztaltunk statisztikailag jelentős különbséget a kontroll és vizsgálati csoportok eredményei között. Ez azt jelentheti, hogy a munkatevékenység a *mikrointervallumok* becslésének funkciószintjét nem módosítja alapvetően. A standard inger helyzete szerint különböző két sorozat ingerpárjainak tagjai közötti idői viszony becslésénél szignifikáns különbséget tapasztaltunk a helyes és téves válaszok alakulásában ($p < 0,01$); e jelenség további vizsgálatával az időbecslés mélyebb mechanizmusai közelíthetők meg. A $t_1 =$ változó inger elrendezésben exponált párok tagjainak viszonyító becslésénél a helyes és téves válaszok között $p < 0,01$ szinten szignifikáns különbség tapasztalható; a $t_1 =$ standard inger helyzetű ingerpárok tagjai közötti viszony becslésénél viszont $0,70 > p > 0,50$. A jelenség magyarázatául az a feltevésünk szolgálhat, hogy $t_1 =$ változó inger esetben nehezebb feladat előtt áll a személy, és próbálkozásaiiban a munkatevékenység által meghatározott módon oldja meg a viszonyítási feladatot.

Általánosabb következtetéseink: *a)* a személy pontosabban ítéli meg az ingerpár tagjai közötti idői viszonyt, ha a változó inger fokozatosan növekedve közelíti és haladja meg a standardot, ha $t_1 = \text{standard}$ és ha $t_1 > t_2$; *b)* kísérletünk alátámasztani látszik azt, az irodalomban található megállapítást, mely szerint a 0,7 s-os intervallum „közömbös pont” az időskálában.

Reprodukció. A kontroll és vizsgálati csoportok eredményei között $p < 0,01$ szinten szignifikáns különbség tapasztalható. A vizsgálati és kontroll csoportok reprodukcióinak egymás közti összehasonlításaiban szignifikáns eltérést nem mutató két vizsgálati csoport munkafeltételei átmenetet képeznek a szellemi munka és a külső kényszerrel vezérelt kötött ütemű (futószalagon végzett) munka között; a kontroll csoporttól szignifikánsan eltérő reprodukció-értékeket adó három csoport tevékenysége a futószalag-szervezésnek megfelelő keretek között folyik.

Az időbecslési vizsgálatok eredményei a futószalag-dolgozók pszichés igénybevételenek jellegére vonatkozó szignifikáns összefüggéseket tártak fel: egyes csoportok viszonyítási eredményei annál pontosabbak, *a)* minél nagyobb szerepet játszik a vizsgált csoport munkatevékenységében a közös és kötelező szinkronizáció, és *b)* minél kevésbé korlátozódik a munkatevékenység kizárólag manuális műveletekre. A túlbecslés kisebb, az alábecslés nagyobb különbségeket mutat a vizsgált csoportok között, ezen belül az alábecslés aránya annál kisebb mértékű, *a)* minél kevesebb a munkaművelet műszak alatti ismétlésének gyakorisága, és *b)* minél nagyobb a műveleti időn belül a gépi idő aránya. Becslés és reprodukálás között nem találtunk értékelhető korrelációt, ezért a két metodika összefüggésére csak korlátozott valószínűséggel utal, hogy *a)* minél több a helyes becslés, annál több az aláreprodukálás, és *b)* minél több a téves becslés, annál kevesebb a túlreprodukálás.

Az időészlelési vizsgálatok individuális eredményeiben mutatkozó eltérések a csoportos időészlelési vizsgálatok szükségességére utalnak. Az e célra kidolgozott metodika bemutatásával fejezzük be előadásunkat.

HOFFER JÁNOSNÉ (Fővárosi Gyermekpszichológiai Szakrendelő): A TIC, MINT NEUROTIKUS JELENSÉG GYERMEKKORBAN

Tic-en értjük az arc-izomzat akarattalan görcsös mozgását, hunyorgatást, pislogást, különféle száj- és szemmozgásokat, krakogást, torokköszörülést.

A tic, mint neurológiai jelenség. — A tic, mint neurotikus tünet. — A gyermekkori neurózis kialakulása (ANNA FREUD, ZULLIGER és más szerzők nyomán).

A Főv. Gyermekpszichológiai Szakrendelő Intézetben és a XIII. ker. Nevelési Tanácsadóban kezelt mintegy 20 tic-kelő gyermek vizsgálatának, diagnosztikájának és terápiájának leírása.

Vizsgálati módszerek: igen részletes anamnézis-felvétel, exploráció szülővel és gyermekkel. Rajz, bábozás, játék. Nagyobb gyermekekkel *Rorschach*-, *Düss*-, *Thomas*-teszt.

Ezen gyermekek szociális helyzetének, családon belül viselt szerepének felmérése. — Korai csecsemő- és gyermekkoruk, fejlődési menetük részletes

elemzése. — Ösztönfejlődésük útja, esetleges fixációk, regressziók. — Affektív életük, érzelmi kapcsolataik. — Az agresszió útja, az agresszió kiélésének akadályai. — Az oppozíció okai. — Aktuális vagy krónikus konfliktusok. — A domináns apa szerepe. — A tiltások mechanizmusa. — Helyzetük a közösségi életben (óvoda, iskola). — Az erőszakolt evés, mint kiváltó ok. — A balkezesség, illetve az átszoktatás. — A környezet túlkövetelése. — A szorongásból fakadó agresszió, s annak ki-nem élése. — Rosszul elintézett Ödipusz-helyzet. — Nevelési módszerek e gyermekek családjában.

Vizsgálatunk szerint a tic az ösztöntörekvéseknek, az agresszióknak, önérvényesítési tendenciának a külvilág, környezet által legátolt megakadályozott formája. — Azoknál a gyermekeknél jön létre, akiknek alapvető kapcsolataik anyjukkal általában jók. Tolerancia-küszöbük alacsony, büntudatra való hajlamuk erős. Alkalmazkodási, beilleszkedési képességük jó, önmagukkal szemben állított követelményeik magasak. A konfliktus-helyzetre nem acting-out-tal reagálnak, hanem mintegy önmaguk ellen fordítják.

Terápia: a konfliktus sokszori átélése, lereagálása játékokban, bábozásban, festésben, rajzolásban, — ezen keresztül az indulati feszültségek oldása. — Az agresszió felszabadítása és szublimálása. — Büntudat oldása. — Énerősítés játékokban és verbálisan. — Aktivitás erősítése.

Szülőkkel való foglalkozás: helyes nevelési módszerekre való áthangolás. — Túlzott tilalmak és elvárások feloldása. — Követelmények és integrációk megfelelő mérlegelése.

Tapasztalatunk szerint ahol a tünet még nem rögzült túlságosan, és sikerül úgy a gyermekkel, mint a szülőkkel megfelelő kapcsolatot létesíteni, ott kedvezőek a prognosztikus lehetőségek.

HORVÁTH LÁSZLÓ GÁBOR (KPM Vasúti és Közúti Alkalmasságvizsgáló Intézete):
A HAZAI KÖZLEKEDÉSPSZICHOLOGIA 25 ÉVE

A közlekedépszichológia tudományrendszeri meghatározása. Viszonya a munkapszichológiával.

Rövid történeti áttekintés: kezdeményezések külföldön és honunkban. A hazai közlekedépszichológiai intézet életrehívása. Feladata: elméleti téren és az alkalmazás területén.

1. *A vizsgálatok az alábbi területeken folytak:*

— vasúti és közúti közlekedési dolgozók vizsgálata; ezen belül: gépjárművezetők, forgalmi szolgálattevők alkalmassági és beválási elemzése;

— a közlekedési ipari dolgozók vizsgálata;

— a közlekedési munkára nevelés feltételeinek elemzése.

2. *A vizsgálati metodika fejlesztése;*

3. *A közlekedési munkát befolyásoló tényezők kutatása. Hatástani törvényszerűségek: a meteoropszichológiai, farmakopszichológiai, fáradtságtani kutatások eredményeiben.*

4. A hazai közlekedépszichológiai kutatások hatása a nemzetközi közlekedés-alkalmasság tudományra, a nemzetközi közlekedépszichológiai együttműködésre stb.

5. Hazai közlekedépszichológiai eredmények felhasználása a gyakorlatban.

6. Hazai és nemzetközi tudományos kapcsolatok.

7. A tudományos fejlődés elméleti és gyakorlati távlata.

8. A tudományos eredmények rövid áttekintése.

HUNYADY GYÖRGY (MTA Pszichológiai Intézete): SZEMÉLY- ÉS SZEREP-PERCEPCIÓ ISKOLAI ÉS ÜZEMI CSOPORTOKBAN

A szociálpszichológiai szakirodalomban elfogadott felismerés az, hogy az embertárs megítélésekor egy *előfeltevés-rendszer*t alkalmazunk, a tulajdonságok fontosságára és együttjárására vonatkozó „implikált személyiségelméletből” indulunk ki. Vizsgálatra érdemes kérdésnek tűnik, hogy 1. az „implikált személyiségelmélet” tartalmának és szerkezetének alakulásában milyen szerepe van azon csoport tevékenységének és normáinak, amelybe a percipiáló és társa tartoznak; 2. a percipiáló és társa *helyzete* csoportjukban, s a közöttük levő *viszony* természete milyen befolyást gyakorol a benyomásra, az előfeltevések alkalmazására; 3. az egyes tulajdonságok és ezek egyéni rendszere hogyan szerepelnek a különböző általánosítási szinten álló „tárgyakkal” kapcsolatos elvárásokban és jellemzésekben — a legszemélyesebb *énfel fogástól* az „emberre” vonatkozó általánosításokig.

E kérdésekre kerestt választ empirikus vizsgálatunk, amelyet 4 középiskolai és 3 üzemi csoportban bonyolítottunk le 194 vizsgálati személy részvételével. A szociológiai adatok felvétele után szociometriai kérdésekkel tártuk fel a csoport rokonszenv-ellenszenv szerkezetét. A vizsgálati személyek társaikat kétféleképpen jellemezték: *a)* bizonyos szempontok (tulajdonságok, szerepek) alapján csoportosították őket (ún. repertory grid technika), *b)* megadott tulajdonságok aspektusából ítélték meg őket ötfokú skálákon (az Adjective Check List technika és az Osgood-féle jelentésmérés kombinációja). A vizsgálati személyek a 48 megadott tulajdonságot kétféleképpen használták fel: *a)* a fenti módon társaik jellemzésére, *b)* bizonyos szerepek (továbbá az „én” és az „ember” kategória) aspektusából csoportosították azokat. Így több oldalról ellenőrzött eredményeket kaptunk.

Az eredmények tanúsága szerint az iskolai és üzemi csoportokban egyaránt kitapintható a *tulajdonságok* értékelésének és alkalmazásának bizonyos *rendszere*. Míg a tanulók körében az értelmi vonások töltenek be centrális szerepet, az üzemi dolgozók percepciójában a társas magatartás jellemzői állnak a középpontban. Bizonyos vonásokat mindkét réteg képviselői fontosnak ítélnék (pl. határozott, őszinte), illetve egyöntetűen a kevésbé lényegesek közé utasítanak (pl. erős, sikeres, vallásos); más vonások a tevékenység és kor megváltozásával elvesztik értéküket (vidám, művelt, udvarias), vagy éppen fontosságra tesznek szert (kötelességtudó, öntudatos). A jellemzés stílusában — különösen az üzemi dolgozóknál — a *jóindulatú* enyhesség tendenciája érvényesül. A pozitív vonásokkal — viszonylag differenciáltan — felruhazzák a társakat, a negatív ismérveknek a létét kétségbevonják. Ez az enyhesség ki-

emeli néhány személy kivételes negatív megítélését. Általános az *egyenlősítés* tendenciája, amely keresztezi annak a szabályszerűségnek az érvényesülését, hogy — különösen az iskolásoknál — a benyomás percipiált személy *csoportbeli státusának*, és a hozzáfűződő *személyes viszonyinak a függvénye*. Az egyenlősítés jegyében az *önjellemzések mértéktartóak* a pozitív vonások elismerésében, viszont *védekezésen* elhárítják a negatív vonások lehetőségét. A magas státusú személynél a „szerénység”, az alacsony státusúaknál a „védekezés” dominál a csoport többé-kevésbé objektív közvéleményéhez viszonyítva. E tendenciák fokozottan megmutatkoznak a tanulók körében, ahol a státuskülönbségek nagyobbak voltak. A percipiáló *saját státusa* a személypercepcióra befolyást gyakorol, az alacsony státusúaknál az egyenlősítés *kevésbé jóindulatú*. Az iskolai tanulók és az üzemi dolgozók különböző csoportjaiban jellegzetes eltéréseket mutat a társakról és az „énről” kialakított *kép stabilitása* (következetessége).

ILLYÉS GYULÁNÉ és LÁNYI MIKLÓSNÉ (Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola):
A GYÓGYPEDAGÓGIAI PSZICHOLÓGIA SZEMLÉLETÉNEK FEJLŐDÉSE AZ
UTÓBBI 25 ÉVBEN

A gyógypedagógiai pszichológia friss hajtása a tudománynak és a gyakorlatnak; hazánkban csak a század elején bontakozott ki. Nem tekint azonban nagyobb múltra vissza a gyógypedagógiai lélektan szemléletének kialakulása külföldön sem. Itt is, ott is akkor kezdett differenciálódni, „forrástudományai”-ből kiválni, önállósodni, amikor a pszichológiának és ágainak autonómiája megszilárdult, és a gyógypedagógia is kialakult mint önálló diszciplína.

A gyógypedagógiai pszichológia szemlélete jó alaphól indult ki: egyrészt RANSCHBURG iskolája (SCHNELL, SZONDI, RÉVÉSZ stb.) orvosi-pszichológiai-gyógypedagógiai kutatásaiból, kísérleteiből, másrészt gyógypedagógia tanárok munkásságából (TÓTH, ÉLTES stb.). második világháború alatt és a közvetlen utána következő időszakban a gyógypedagógiai lélektan fejlődése is megakadt, s csupán szórványos vizsgálódásokra szorítkozott; ezeknek nincs vagy alig van szakirodalmi nyoma.

Ugrásszerű fejlődése az ötvenes évek közepén indult meg: eleinte aránytalanul, a gyógypedagógia egy-egy fogyatékosági területén, annak is csak egy-egy pszichológiai ágazatában (pl.: az értelmi fogyatékosok diagnosztikája). Az ötvenes évek végén azonban már újra beszélhetünk gyógypedagógiai lélektanról, amely egy átfogó, a részekből már összeforrt, meghatározott és speciális szemléletet tükröz.

Nehezítette a gyógypedagógiai pszichológia további fejlődését — főképpen a gyógypedagógia szemléletét érintő hosszantartó, éles ellentét. Ezzel szemben sokat segítettek a hazai pszichológia eredményei: a pszichológia ágainak differenciálódása, önállósulása, a pszichológusképzés, a pszichológiai szakirodalom gazdagodása (*MTA Pszichológiai Tanulmányok, Magyar Pszichológiai Szemle, Magyar Pszichológiai Tudományos Társaság, Pszichológiai Bizottság, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyvei, az I. és II. Gyógypedagógiai Tudományos Kongresszus*), s a mindezekkel járó kutatási és közlési lehetőségek. Hozzájárult a szemlélet kidolgozásához, elmélyítéséhez a kettős diplomát — gyógypedagógiai tanárit és pszichológiai — szerzett szakemberek

számának állandó növekedése is. Segítséget jelentettek továbbá a külföldi tanulmányutak és kongresszusok, melyeken helyet kapott a gyógypedagógiai lélektan, mint önálló munkaterület. A terminológia nem volt mindenütt azonos, ma sem az. Különböző elnevezések, mint „abnormális”, „különleges”, „kivételes”, „gátolt”, „defektusos”, „inadaptált”, „anomáliás”, „akadályozott”, „fogatékos” gyermekek pszichológiája kifejezések váltakoznak, majd vezetnek egy etimológiailag átfogóbb fogalmi meghatározásra is, mint „speciális lélektan”, „gyógypedagógiai lélektan”. A változatos kifejezések gyakran tartalmilag azonos vagy hasonló szemléletet tükröznek. Egyre erőteljesebben jelentkezik az igény a fogyatékosok irányában megnyilvánuló egyéni és társadalmi magatartás megismerésére, befolyásolására (ASPERGER 1956, DJACSKOV 1947, 1965, MOOR 1958, MEINERTZ 1962, LAFON 1963, SIF 1965, TELFORD és SAWREY 1967, HEESE és WEGENER 1967. Nálunk: VÉRTES 1953, SCHNELL, BÁRCZI 1959, 1960, ILLYÉS NÉ, ILLYÉS S., JANKOVICH NÉ és LÁNYI NÉ 1968 stb.).

Így alakult ki a gyógypedagógiai pszichológia mint autonóm, sajátos céllal, feladatkörrel, törvényszerűségekkel rendelkező, a több tudományágtól jól elkülöníthető tan, melynek speciális munkaterülete, módszere, összefüggő rendszere, egységes szemlélete és önálló fejlődési iránya van.

ILLYÉS SÁNDOR (Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola): A SIKETEK JELNYELVÉNEK GONDOLKODÁSLÉLEKTANI ELEMZÉSE

A siketek az egymás közötti érintkezéshez a hangos beszéd mellett a jelnyelvet is használják. A siket kisgyermek a jelnyelvet hamarabb tanulja meg mint a szónyelvet, és jelnyelvük a hangos beszéd elsajátítása után is tovább él.

A természetes jelnyelv egységei kézmozdulatok. A természetes jel képszerűen jeleníti meg a jelentéssel kapcsolatos érzéletes tapasztalatok (a szekrény formája), mozdulatok (a forró jele a kéz elrántása), cselekvések (a kulcs jele a nyitómozgás), vagy a lelki állapotokkal, tulajdonságokkal kapcsolatos kifejező mozgások (szomorú jele a szomorú arckifejezés), tipikus mozgásformák (a bátor jele azonos az erőssel, a felkar izomzatának megfeszítése) valamelyik elemét.

A siketek jelnyelvéből jelszótárak készültek. A jelnyelv struktúrájáról, kommunikációs és gondolkodáslélektani funkciójáról a szakirodalomban pedagógiai pszichológiai megfigyeléseket találhatunk. Saját kísérletünkben arra a kérdésre kerestünk választ, hogy *meghatározott gondolkodási feladat megoldásánál, és a megoldás eredményéről való beszámolóknál milyen különbség jelentkezik a jelnyelvet használó siket és a szónyelvet használó halló tanulók között.*

A vizsgálat módszere:

A vizsgálati helyzetben mindig két siket vagy két halló gyermek ül egymással szemben. Az egyik tanuló négy képből álló képsorozatot kapott, a képeket a történéseknek megfelelően helyes sorrendben kellett elrendeznie. A gondolkodási feladat megoldása után be kellett számolnia a megértett történetről, a szemben ülő társának, aki a képeket nem látta. A beszámoló után a társ visszamondta a hallott történetet. A siketek a beszámolót jelnyelv, a hallók szónyelv segítségével végezték.

A vizsgálatban a képsorozat elrendezésének módját és a beszámolókat rögzítettük. 140 siket és 140 halló gyermeket vizsgáltunk meg azonos osztályonkénti megoszlásban.

A vizsgálat eredményeit a következő szempontok alapján dolgoztuk fel: az előforduló különböző jelek, illetve szavak száma és ezek előfordulási gyakorisága, az előforduló jelek, illetve szavak szófaji megoszlása, a közlésben előforduló mondatok elemzése mondatrészek és mondat típusok szerint.

A vizsgálati eredmények alapján megállapítottuk, hogy a természetes jel, ugyanúgy mint a szó, fogalmi általánosítást fejez ki. Azonos probléma- és közlési helyzetben a siketek jelkincse szegényebb mint a hallók szókincse. A hallók több és többféle szót alkalmaznak, mint ahány és ahányféle jelet a siketek. A siket rövid két-három jelet tartalmazó mondatokban fogalmazza meg gondolatait. A jelnyelvnek nincs nyelvtani struktúrája, a gondolatot a jelek sorrendje fejezi ki. A jelnyelvben hiányzanak a viszonyítási elemek, ezért a jelnyelvben kifejezett gondolat egyértelműsége a jelek számának növekedésével csökken. A jelnyelvben kifejezett gondolat két-három fogalom relációját tudja tükrözni. Ezért a jelnyelvben a valóság gondolati feldolgozása széttöredezetebben, apróbb egységekben valósul meg mint a szónyelvben. A jelnyelvben folyó gondolkodás lényegretörőbb; a megragadott reláció mellett nem tükrözi a lényegtelen elemeket, a körülményeket. A jelnyelv gondolat-megfogalmazási lehetőségei nem kedveznek a megragadott valóság részlet többszempontú, differenciáltabb feldolgozásának. Az elvont fogalmakat kifejező jelek hiánya miatt a jelnyelvben folyó gondolkodás és közlés gyakran körülményes, a siket nem tud tömöríteni.

ILLYÉS SÁNDOR (Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola): AZ AKARATLAGOS MOZGÁS SEBESSÉGÉNEK ÉRZÉKELÉSE

Az akaratlagos mozgás szabályozására legáltalánosabban elfogadott magyarázat az, hogy a mozgás közben az izmokban, inakban, ízületi felszíneken és a bőrben levő receptorok működni kezdenek, és az idegrendszer ezeket a szenzoros információkat használja fel a mozgás irányítására. A mozgás tudatos irányítása a mozgás sebességének és erő kifejtésének érzékelése alapján történik.

Kísérleti helyzetünkben az egyenletes sebességre tervezett mozgás önkéntelen sebesség ingadozásainak érzékelését vizsgáltuk. A kísérleti személynek könyökízületben 90 fokos flexiót kellett végeznie 10°/sec, 40°/sec, 80°/sec-os sebességgel, 75, 150, 225 dkg ellenerő ellen.

Mozgás közben félfokonként regisztráltuk a mozgás sebességét és a mozgás után kikérdeztük a kísérleti személyeket arról, hogy sikerült-e betartaniuk az egyenletességet.

A mozgás sebessége mindhárom sebességszinten és mindhárom ellenerő ellen nagy ingadozásokat mutatott. A 80°/sec-os mozgások — de már tendenciaszerűen a 40°/sec-os mozgások is — egy gyorsuló és egy lassuló szakaszból álltak.

A kísérleti személyek a mozgások sebesség ingadozásait még a 80°/sec-os mozgások jellegzetes gyorsuló-lassuló szakasza esetében sem érzékelték.

A szokásosnál alacsonyabb szintű sebességdisszkriminációt azzal magyarázzuk, hogy helyzetünkben a kísérleti személyeknek súrlódó ellenerő kellett a mozgásokat végezni. A súrlódó ellenerő a mozgás sebességétől és sebességingadozásaitól független ellenerő, amely a mozgás folyamán állandó volt. A konstans erőérzékletek elfedték a sebességingadozásokat tükröző érzékleteket, és a kísérleti személyek az egyenetlen sebességű mozgást egyenletesnek élték át.

Az erőérzékletek elfedő szerepe alapján valószínűnek látszik az, hogy az akaratlagos mozgás sebességének érzékelésében az izomrövidülés és a végtag kimozdulásának mértékét tükröző érzékletek mellett az erőérzékleteknek is nagy szerepük van. Élethelyzetekben tehetetlenségi ellenerőt győzünk le, nagyobb sebesség eléréséhez nagyobb erő kifejtés szükséges. A tehetetlenségi ellenerő esetében az erőérzékletek növekedése és csökkenése a mozgás sebességét tükrözi. Kísérleti helyzetünkben megszűnt az erőérzékletek ilyen változása, és az állandó erőérzékletek mellett a kísérleti személyek a mozgás sebességét egyenletesnek élték át.

IVÁN LÁSZLÓ (SOTE II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika): AZ IZOLÁCIÓ PSZICHOPATOLÓGIAI ÉS SZOCIÁLPSZICHIÁTRIAI VONATKOZÁSAI

1. Az előadás klinikai és nem klinikai betegek, továbbá nem beteg egyének adatainak elemzésére, statisztikai feldolgozására és értékelésére támaszkodik, összesen 500 eset vonatkozásában.

2. Az adatszerzés exploratív, kérdőíves, klinikai általános és pszichológiai vizsgálómódszerek segítségével történt (teszt-vizsgálatok: *FTP*, *Wechsler*, *Benton*, *Bregelman*).

3. A vizsgálatok célja:

a) az izoláció jelentőségének igazolás a személyiségfejlődés zavaraiiban, a kóros lelki reakciók keletkezésében, és az ún. endogen elmebetegségek alakulásában;

b) az izoláció alkalmazhatóságának felvetése tipológiai, énszerkezeti és pszichofarmakológiai kutatásokhoz.

c) Az eredmények felhasználásával mentálhygiénés, pszichoterápiás és gondozói újabb módszereket kidolgozni.

4. Elméleti megállapítások, különös tekintettel a kommunikációs teóriákra, továbbá bizonyos személyiségdimenziókra, tér-időszerkezeti és kognitív funkciókra.

5. Összefoglaló értékelés:

a) az izoláció korszerű és társadalmi probléma mind a személyiségfejlődés, mind a lelki betegségek, mind pedig a mentálhygiéne vonatkozásaiban. Ezt a feldolgozás adatai jellemzően igazolják.

b) Az izoláció hatása korrelál a személyiségdimenziókkal, az életkorral és a társadalmi elvárásokkal, valamint az izoláció ütemével.

c) A manifeszt tünetek, ill. észlelhető megnyilvánulások előtt ún. „izolációs-

prodroma" jól körülírható jellemzői felfedhetők, megadott vizsgálómódszerekkel.

d) Az izolációs összefüggésben alakuló betegségek, megnyilvánulások gyógykezelése, befolyásolása eltér a tradicionális pszichiátriai alkalmazott módszerektől.

e) A hazai feltételek felhasználásával azonnal megindítható preventív mentálhygiénés intézkedések, szervezések. Terv-javaslatok.

JÁRÓ MIKLÓSNÉ (Országos Pedagógiai Intézet): A NEVELŐOTTHONBAN NEVELKEDŐ GYERMEKEK PATRONÁLÁSÁNAK NEVELÉSLÉLEKTANI VIZSGÁLATA ÉS EREDMÉNYEI

Az állami gondozásba került, illetve kerülő gyermekek elhelyezésének, ezzel nevelődésének két fő területe van: *nevelőszülői és nevelőotthoni elhelyezés.*

A nevelőotthoni nevelés egyik alapvető kérdése a gyermek személyiségének egészséges fejlődése szempontjából a gyermek rendezetlen családi kapcsolatainak rendezése, illetve az otthon család pótló funkciójának tisztázása és lehetőségei. E témában 1962-től MURÁNYI KOVÁCS ENDRÉNÉVEL közösen több évig tartó felmérő kutató és nevelési kísérletet magában foglaló, jelenleg végső összefoglalás előtt álló munkát végeztünk (részletes adatok a kísérlet arányaira vonatkozóan).

E felmérési kutató és kísérleti munka egy igen fontos *részkérdése volt a patronáló szülők szerepe a nevelőotthonban* nevelkedő gyermekek érzelmi rendeződésében, az életre való felkészítésében. E kérdés jelentőségét annak társadalmi fontossága is aláhúzta. Az alulról jövő spontán igények, és azok tudományosan kellőképpen nem alátámasztott kielégítése számos újabb sérülés, gyermeki tragédia forrásává vált. E rész kérdésben végzett vizsgálat az alábbi fő területekre illetve tényezőkre irányul.

1. *Milyen korú, milyen állapotú gyermeknek szükséges és milyen típusú nevelőszülő?* Alapkiindulásom az volt, hogy a nevelőotthonban már lábát szilárdan megvetett, de érzelmileg erősen egyéni kötődésre vágyó gyermek számára kell megkeresni a megfelelő nevelőszülőt.

2. *A patronálásra jelentkezők* (egyedülálló, házaspárok, szocialista brigádok) *indítékai*, a patronálásra való alkalmasság kritériumai: személyiség, környezet szempontjából.

3. A sikeres patronálás követelményei a nevelőotthonokkal és a patronálásra vállalkozókkal szemben. (A patronálók kiválasztása, feladataik tisztázása, a nevelőotthonokkal való rendszeres szakmai kapcsolat, a *tartós, állandóvá váló patronálás mint legfőbb igény*, és mindennek a gyermekben való tükröződésének folyamata).

4. Speciális vizsgálatot igényelt a vér szerinti, alkalmatlan szülőktől való leválasztás folyamatában a patronáló lehetőség szerepe.

A vizsgálati anyag eredményét a gyermekekkel, patronálókkal és az intézeti nevelőkkel folytatott beszélgetések, gyerekekkel végzetett dolgozatírások alapján állítottam össze. A sikeres és sikertelen patronálásokat, illetve

tanulságait részint számszerű adatok, főleg azonban plasztikus esetelemzések alapján kívánom ismertetni.

A patronáló nélkül maradt gyermek helyzete és a legjobbnak bizonyult pótlóeljárások. *Csak a tudományosan megalapozott és a gyakorlatba átvitt patronáló munka hozhat kielégítő eredményt.*

KABAINÉ HUSZKA ANTÓNIA (MTA Pszichológiai Intézete): AZ INTERPERSZONÁLIS KAPCSOLATOK ALAKULÁSÁNAK NÉHÁNY JELLEMZŐJE AZ ELSŐ ÉLET-ÉVEKBEN

A személyiség kialakulásában nagy szerepet játszik az interperszonális kapcsolat. Az „én” csak a „másik” viszonyításában válik körvonalazottá, markánssá. Az életkorral növekszik a kapcsolatok száma, és változik a kapcsolatok jellege és tartalma is.

Vizsgálataink, amelyben összehasonlítottuk a családban és intézetben nevelkedő 3–36 hónapos gyermekek adatait, arra mutatnak, hogy nem csak az életkor, a nevelési körülmény is meghatározó szerepet játszik az interperszonális kapcsolatok alakulásában.

Kötetlen játék helyzetben figyeltük meg a családi és intézeti gyermekek különböző csoportját a következő szempontok szerint:

1. A gyermek jelenlétének hatása a környezetre, felnőttekre és gyermektársra (a gyermek mint szociális stimulus).
2. A gyermek reagálása mások jelenlétére (a felnőtt és a gyermektárs mint szociális stimulus).
3. A két szempont különböző változatai között megmutatkozó dinamikus interakció.

Azataink eredményei a következőkre utalnak:

— A családban nevelkedő gyermek mindig erőteljesebb szociális ingerként jelent felnőtt környezete számára mint az intézetben nevelkedő gyermek. Megmutatkozik ez a kapcsolatfelvétel gyakoriságában a kapcsolatra reagálás formáiban.

— A gyermektársra gyakorolt hatás (a körülmények miatt) erőteljesebbek az intézeti, mint a családi gyermekeknél, különösen az első 18 hónapban. 36 hónapos korra az eltérés csökken.

— A felnőtt mint szociális inger a két csoport reagálása között nagy eltérést mutat. A családban az első szociális ágens az anya, majd fokozatosan növekszik az interperszonális kapcsolatok száma, de végig zárt keretek között mozog. Az intézeti gyermekeknél rendkívül sok szálú az interperszonális kapcsolat, köre a fejlődés folyamán szűkül, határozottabb lesz.

— Az interperszonális kapcsolatok dinamikája mutatkozik meg a frusztrációra adott különböző reagálásban és a függőség autonómia közötti összefüggésben.

— Az interperszonális kapcsolatok kifejeződési formája (utánzás, kommunikáció, együttműködés) azt mutatja, hogy a környezetnek, amelyben a gyermek él, amely a mintát szolgáltatja, jelentősebb a befolyása, mint a gyermek életkorának.

Az alkoholizmus nem egységes kórkép, hanem klinikai gyűjtőfogalom, amely egy többé-kevésbé jellegzetes betegségfolyamat különböző fázisainak tekinthető, különböző alkohol-szindrómákat foglal össze. A plurikauzális patogenezisének alkotó kopatogén faktorok közül a kórfolyamat késői szakaszában és az esetek egy részében kialakuló, tulajdonképpen „alcoholismus chronicus” olyan – öröklött és/vagy szerzett – patoplasztikus kórélettani tényezőkhöz múlik, melyek nélkül az abuzust kiváltó társaslélektani körülmények, illetve az addikcióra hajlamosító kórlélektani feltételek „önmagukban” csak iszákossághoz vezetnének. Az alkoholizmus betegsége, de az iszákosság csak beteges szokás vagy „ellen-tünet”. A szociális ivásnormáktól eltérően, többször és többet fogyasztó abnormis vagy aszociális iszákosok másként is tehetnének, ha akarnák, azaz lehetnének mértékletes, temperált fogyasztók is. Ugyanez áll a tüneti iszákosokra, kiknél az alkohol-abuzus neurózis, pszichózis vagy pszichopátia „ellen-tüneteként” (azaz tüneti jellegű és balul végződő, öngyógyító kísérletekből) alakul ki. Tőlük, tehát a habituális és szimptomás iszákosoktól eltérően az alkoholisták azért isznak rendszeresen és minden esetben mértéktelenül sokat, mert másként nem tehetnek: elvesztették az ivás feletti kontroll és az ivást abbahagyni-tudás képességét. Ők az ivásban megállni még az eufória-dózisnál sem tudnak, tehát sem temperált, sem narkomán jellegű fogyasztókká nem válhatnak, csak absztinensek vagy alkoholisták lehetnek.

Az „alcoholismus chronicus”, mint az egyszerű hozzászokásoktól és a narkomaniáktól egyaránt eltérő, politoxikus és polikarenciás eredetű belszervi és idegrendszeri károsodásokkal járó betegség, idült alkoholabuzus szövődményeként alakul ki az iszákosok körében, azok egy részénél. Az iszákosok száma viszont az ivásra szoktató társaslélektani körülményektől (pl. „kórokozó” magatartási normáktól, „fertőző” példaképektől stb.) függ, inkább, mint az egyén személyiségében és sorsában rejlő, abuzusra és/vagy addikcióra diszponáló kórlélektani tényezőktől. Ezért, ha az iszákosok száma valamely országban, társadalmi rétegben stb. nagyra nő, akkor ott az alkoholisták száma is nagyobb lesz; más szóval, az alkoholos kórfolyamatot módosító kórélettani faktorok az alkoholizmus patogenezisében döntő jelentőségűek, de közvetve és végső fokon az alkoholisták száma is a kórfolyamatot kiváltó szocio-pszichológiai tényezőktől függ.

A kopatogén faktorok kölcsönhatása is jelentős körülmény, ezt mutatja pl. az intellektuálisan retardáltak nagy száma a fiatal iszákosok körében, és ezt tanúsítják a neurózisoknak és az endogén pszichózisoknak iszákossággal társult esetei, koincideneciái is. De az egyént ivásra készítő kórlélektani tényezők jelentősége csak ott kerül előtérbe, ahol a rendszeres fogyasztásra szoktató társaslélektani körülmények kisebb, vagy éppen korlátozó szerepet játszanak, pl. a nők körében. A rájuk nézve szigorúbb ivásnormák a nők többségét visszatartják a rendszeres vagy mértéktelen fogyasztástól, ezért a nők közül csak azok keresnek a szeszes italokban megkönnyebbülést, kábulatot, „megoldást”, akiket a személyiségükben és/vagy a sorsukban rejlő nyomós okok készítenek ivásra. A női alkoholizmus eltérő jellege és rosszindulatúbb volta nem biológiai okokra, hanem a társadalom közvéleményében kodifikált, és a nőkre nézve szigorúbb ivásnormák szelektív hatására vezethető vissza.

Az előadás tárgya 40 asztmás gyermek komplex pszichológiai vizsgálata, és családi explorációs eredményeinek ismertetése. A nagy kiterjedésű asztmával foglalkozó pszichoszomatikus szakirodalom alapján a pszichogén faktorok irányában indult kutatásainkat, a családi pszichoterápiák során megfigyelt tranzakciók új irányba terelték. A személyiségjegyek és domináns emocionális kapcsolatok — elsősorban anya-gyermek kapcsolat — tanulmányozásáról a vizsgálat súlypontja a családi pszichoszociális milióra helyeződött át. A családi adaptáció patternjeit vizsgálva — meghatározott személyt meghatározott kapcsolatrendszerben — megismerhetővé vált a családi tranzakció mint szociális rendszer, a családtagok szerepe ebben a rendszerben, egymásrahatásuk, és végül a familiáris milió és pszichoszomatikus betegség reciprok hatása is.

A gyermek betegsége családi struktúrába ágyazott; a családtagok személyiségjegyeinek, egymáshoz fűződő emocionális kapcsolatának döntő szerepe van a betegség precipitálása, fenntartása vagy a tünetek fokozása terén.

Ebben a megvilágításban vizsgálva az „anyai elutasítás konceptusát”, a „Cronus komplexust”, az „anyai túlvédést”, vagy az asztmás beteg „agresszió-elfojtását”, jelentős adatok merülnek fel a kauzalitás tekintetében.

A háromgenerációs hipotézisből kiinduló családvizsgálat a szülők különböző forrásokból származó pszichés infantilizmusára, labilis énidentitásra, a házastársak közötti súlyos érzelmi problémákra, a gyermek betegségének családi konfliktusokat levezető, a szülők irreális énídeálját fenntartó, és családon kívüli szociális szerepét befolyásoló hatására engednek következtetni.

A szülők neurotikus, illetve pszichoszomatikus megbetegedései is jellegzetes pszichés struktúrára mutatnak.

Az inadekvát szülők számára a gyermek betegsége, a testi gondozási szükséglet következtében az adekváció illúzióját nyújtja, a gyermek viszont betegsége révén kényszeríti infantilis szüleit a támasznyújtó szülő-szerepre. A betegség így a családi struktúra és családi emocionális rendszer egyensúlyának alapjává válik.

KAUTZKY NORBERT (Fővárosi Vízművek): AZ EGYÜTTES ÉLMÉNY HATÁSA A
TELJESÍTMÉNYRE ÉS AZ INTERPERSZONÁLIS KAPCSOLATOK ALAKULÁ-
SÁRA IFJÚSÁGI LABDARÚGÓKNÁL

Az együttes élmény hatásának jelentőségét és szerepét a teljesítményre és az interperszonális kapcsolatokra egy csoportlélektani felmérés során vizsgáltuk, sportszituációban, ifjúsági labdarúgócsapatnál.

Az átfogó téma, amelyen belül a közölt vizsgálati szempont érvényesült és megfogalmazódott: az intreperszonális kapcsolatok és a teljesítmény összefüggése volt.

Feltevésünk szerint a sportcsapatnál az együttes élmény forrása maga a játék, amelynek során a csapat tagjai hétről-hétre teljesítményt produkálnak, egyénileg és a kollektív tevékenységen belül és azzal szoros összefüggésben. Ez az élmény pedig formálja, alakítja egyrészt a teljesítményt, másrészt az

interperszonális kapcsolatokat, mert közvetlenül hat a csapattagok magatartására.

Négy vonatkozásban igyekeztünk a hatást lemérni:

1. a teljesítménygörbe elemzésével,
2. a teljesítmény pszichikus faktorának esetleges változásával,
3. a személyi elrendeződés alakulásában,
4. a csoporttulajdonságok formálódásában a csapatmunka során.

Az alkalmazott vizsgálati módszereket az alábbiakban ismertetjük:

1. Szociogram módszer.
2. Általános felmérő kérdőív.
3. Mélyinterjú.
4. A teljesítményszint meghatározása pontozásos rendszerben.
5. Megfigyelés.

A csoport (csapat) létszáma 16 fő volt, 1951-ben született 11 csapattag, 1952-ben pedig 5. Iskolai végzettség szerint ipari tanulók, szakközépiskolások és gimnáziumi tanulók foglaltak helyet a csoportban. Átlagban 2—6 éve sportoltak, mint labdarúgók.

A felmérést 1969. III. 28.—VII. 1-e között végeztük a Bp. Spartacus NB/I osztályban szereplő ifjúsági labdarúgócsapatnál.

A felmérés eredményeinek rövid összefoglalása a következő:

A) Ha az értékelt 12 bajnoki mérkőzést időrendi sorrendben három szakaszra bontjuk, akkor a sportcsapat teljesítménye így alakul: 77%—76%—79%. A teljesítmény tehát javuló tendenciát mutat, különösen az utolsó szakaszban.

B) A pszichés faktor (sportszerű magatartás, küzdőszellem-akaraterő, közösségi magatartás) alakulása is a teljesítmény javulását mutatja. Értékek: 94%—94%—95%.

C) A sportcsapat mindkét felmérésben (az első a bajnokság megkezdésekor, a második befejezésekor történt) halmazszerkezetet mutatott, de ezen belül lényegesnek mondható változást találtunk a személyi elrendeződésben.

Elsőrendű jelentőségű személyek:

I. felmérés:

II. sz. csapattag
V. sz. csapattag

II. felmérés:

II. sz. csapattag
IX. sz. csapattag
XI. sz. csapattag

Az együttes élmény hatására tehát a IX. és a XI. sz. csapattag jelentősége nőtt a csapaton belül. Az egyéni teljesítmények sorrendjében a XI. sz. csapattag a 3. helyre került, ami a példamutató magatartás elismerését jelenti a csapattagok részéről.

D/1. Az együttes élmény megváltoztatta, s bizonyos értelemben átstruktúrált a csapattagok véleményét az egyes szerepek, képességek és tulajdonságok tekintetében is.

I. felmérés:

tekintély	11,0	küszöbérték
előadó készség	8,0	,,
tehetség	6,80	,,
lelkesség	6,28	,,

II. felmérés:

értelmesség, ügyesség	9,50	küszöbérték
előadó készség	7,60	,,
tehetség	7,42	,,
lelkesség	6,66	,,

A tekintély helyére tehát az értelmesség, ügyesség, került, amelynek megismeréséhez idő kell, a csoportmunka teljes folyamata, hogy rangot, jelentőséget kaphasson.

D/2. A pozitív tulajdonság és népszerűség kérdéscsoportban a IX. sz. csapattag kapta társaitól a legtöbb szavazatot, s ugyanakkor a küzdőszellem-akaraterő részfaktorban is az első helyre került.

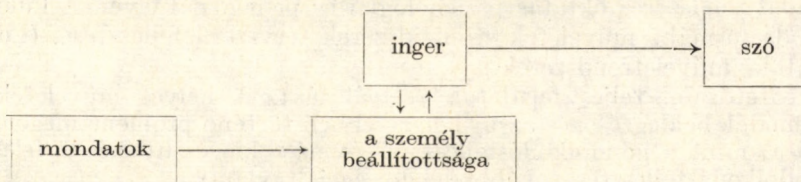
A teljesítmény alakulása tehát befolyásolja a csapattagok értékítéleteit, miután hatása kimutatható az interperszonális kapcsolatok alakulásán, s az együttes élmény „jelenlétét”, energiáját bizonyítja.

G. KECSHUASVILI (Tbiliszi Állami Egyetem, Grúz SzSzR): A BEÁLLÍTÓDÁS MEGHATÁROZÓ SZEREPÉNEK MECHANIZMUSA A SZAVAK FELISMERÉSÉBEN

Jelen tanulmány tárgya a szófelismerés mediációjában szerepet játszó pszichológiai mechanizmus problémája. Több szerző szerint ez a jelenség nyilvánul meg a „response bias” (reakciókészség) effektusban, és természetét tekintve a beállítódás által meghatározott (BLANCHÂTEAU és FRAISSE 1963, BROADBENT 1966, stb.). Az ún. „nyelvi beállítódás” már régóta vizsgálat tárgya a beállítódás pszichológiájában (UZNADZE és tanítványainak munkái); az ezzel kapcsolatos kísérletek anyagát szavak, mondatok és rövid prózai szövegek percepciója képezi (Z. HODZSAVA, D. RAMISVILI, N. ELIAVA és mások).

Azok a kísérletek, amelyekben betűk kihagyása útján eltorzított orosz és grúz szavak felismerését vizsgáltuk, statisztikai érvénnyel ($p < 0,005$) bizonyították a kísérleti személyekben a szavak rekonstruálására irányuló próbálkozást megelőzően aktiválódott beállítódás meghatározó jelentőségét: Ugyanazokat a betűkomplexumokat (betűkihagyással leírt szavakat) a kísérleti személyek teljesen különböző szavaknak olvasták, annak megfelelően, hogy milyen jelentésű mondatokat olvastattak el velük a szó-rekonstruálási feladat előtt.

A szófelismerés mechanizmusa — kísérleteink tanúsága szerint — a következő: a mondatok elolvasása a kísérleti személyben a jelentésüknek megfelelő beállítódást alakít ki. A betűkihagyással leírt szavak ezt követően történő exponálása az aktiválódott beállítódás relatíve gyors konkretizálódását eredményezi. Az inger meghatározott jelentésű szóként való percepciója az így konkretizálódott beállítódás talaján megy végbe.

Megalapozott feltételezéssel rendelkezünk arra nézve, hogy UZNADZE „fixált beállítódás” koncepciója a szófelismerést mediáló pszichológiai mechanizmus értelmezésére irányuló törekvésekben igen gyümölcsözően érvényesíthető.

A gondolkodásfejlesztéssel kapcsolatban megnövekedtek a társadalmi szükségletek (tananyagrobbanás, iskolareform) és a tudományos lehetőségek (kibernetika, „gondolkodó” automaták). A szerző a gondolkodásfejlesztés lehetőségeit és pszichológiai alapjait vizsgálja több mint 20 éve. Ez az előadás az utóbbi évek szintetizáló, általánosító munkájának főbb eredményeit ismerteti.

Metodológiai tanulságok. A gondolkodás fejlődését és fejlesztését együtt, egymással kölcsönhatásban kell vizsgálni. A szerző a gondolkodást többféle módszer alkalmazásával (írásbeli felmérések, explorációk, probléma megoldások, oktató kísérletek), főként az oktatási folyamatban tanulmányozza. Speciális oktató-kísérletekben új gondolkodásfejlesztő eljárások beiktatásával a fejlődés, ill. fejlesztés optimális határait kutatta. Ez utóbbiak feltételvariáló osztálykísérletek segítségével egzakt módon meghatározhatók, és a tantervkészítés fejlődéslélektani alapjául szolgálhatnak. A vizsgálat *tartalmát* zömmel az iskolai tananyag alkotta. Erre építve, megfelelő logikai — strukturális elemzés alapján állította össze a szerző a vizsgálatokban szereplő fogalomművelet- és feladatrendszereket. Ezek lehetséges életkori szintjét viszont maguk a felmérések és kísérletek tárták fel.

Elméleti tanulságok. Az oktató kísérletek a gondolkodás fejleszthetőségét szignifikánsan bizonyítják. A fogalomalkotás, a következtetés és a feladatmegoldás műveleti szintjei, és a teljesítmények százalékos értékei új és tervszerű fejlesztő eljárások hatására ugrásszerű fejlődést mutatnak. (Az előadás ezt számszerű adatokkal támasztja alá.)

Mind az alsó, mind a felső tagozatban a tanulók tényleges tudásszintje a tantervi követelményekhez viszonyítva elég alacsonynak bizonyult; de az oktatókísérletekben az elért lehetséges gondolkodási szintek általában magasabbnak mutatkoztak, mint a nemzetközileg elismert (főként a PIAGET-iskola által feltárt) életkori normák. (Erre vonatkozóan az előadás konkrét eredmények alapján részletes összehasonlítást nyújt.)

Az életkori teljesítőképesség, mint minőségi szint széles sávon belül teszi lehetővé a teljesítmény mennyiségi fokozását (Adatok). Az életkori sajátosságok helyes és „dinamikus” értelmezése; az oktatási tartalom és módszer döntő hatással van az életkori lehetőségek kibontakozására.

A gondolkodásfejlesztés optimális módszereinek keresése a nemzetközi kutatások tükrében. A szerző gondolkodásfejlesztő eljárásának, a *feladat-rendszeres oktatásnak* a helye az új oktatási kísérletek között. (Elhatárolás főleg a programozott oktatástól és BRUNER „oktatási” struktúráitól’.)

A feladat-rendszeres oktatás pszichológiai és pedagógiai elvei. A különféle gondolkodásformák, műveletek és módszerek tervszerű fejlesztése. (Logikai gyakorlatok, műveletrendszerek.)

Cselekedtető ún. teljes feladatok összeállítása. A helyes műveletek, ill. eljárási módok beidegzése, és az új helyzetekben történő problémamegoldások gyakorlása, mint a gondolkodásfejlesztés egymást kiegészítő két fő feladata.

A gondolkodásfejlesztés további lehetőségei, távlatai.

A gépi irányítás és a pedagógus szerepe; programozás és alkotó spontaneitás a jövő oktatásában.

KELEN ILONA és SZAKÁCS FERENC (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): RELAXÁCIÓ ÉS VERBÁLIS CSOPORTTERÁPIA ASSZOCIÁCIÓJA A PUBERTÁSOS KRÍZIS ÁLLAPOTÁBAN

Beszámolunk a relaxációt követő, vagy azzal párhuzamosan folyó csoportpszichoterápiával szerzett tapasztalatainkról.

1. A relaxáció hatásosnak bizonyult neuro-vegetatív tünetek kíséretében jelentkező pubertásos zavaroknál. Főként az introvertált, magukat nehezen kifejezni tudó neurotikusok kezelésénél láttunk eredményt.

2. A csoportos pszichoterápia során kialakíthatók a szociális viselkedés sémái, konfliktusok elrendezhetőek. A terápiás manőverezés feltétele bizonyosfokú feszültség. A feszültség hozza felszínre az elrendezendő tudattartalmakat, amelyek a tudatosítás során feldolgozhatóak. A pubertáskrizisben azonban extrém módon felfokozott feszültségállapottal van dolgunk. Ez a nagyfokú feszültség a serdülőt hozzáférhetetlenné teszi, s saját tudati működésére gátlólag hat. Ennek következménye, hogy a csoport-pszichoterápia ennél a korcsoportnál igen kevésbé hatékony.

3. Kutatásunk tárgya a két eljárás ötvözése oly módon, hogy a relaxációs terápiát beépítjük a csoportpszichoterápiás eljárásba.

A relaxáció során, a kóros feszültség oldása után a páciens hozzáférhetőbbé válik, vegetatív tünetei rendeződnek, evidencia-élményhez jut: lelki jelenségei megérthetőek, tudatosíthatók, kórosnak érzékelt szervműködései rendezhetőek. A relaxáció hipnoid állapotában tudatközelbe került kóros tartalmak, konfliktusok csoportterápiás szituációban való feldolgozással megoldhatókká válnak. Ez egyben megkönnyíti a beteg társadalmi beilleszkedését is.

A relaxációval bevezetett, vagy azzal párhuzamosan folyó csoportpszichoterápia optimális személyi feltétele: férfi-nő párosban a relaxációt végző orvos, mint terapeuta, és a csoportdinamikát manipuláló pszichológus, mint koterapeuta.

KEMÉNYNÉ PÁLFFY KATALIN és TÓTH BÉLA (Országos Pedagógiai Intézet): KÜLÖNFÉLE STÍLUSIRÁNYZATÚ IFJÚSÁGI KÖNYVILLUSZTRÁCIÓK HATÁSÁNAK PEDAGÓGIAI PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATA KÍSÉRLETI MÓDSZERREL, A 10–14 ÉVES ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓK KÖRÉBEN

A fent jelzett kísérlet — mint az országos Pedagógiai Intézet munkatervének része — 1968 óta van folyamatban; jelen tanulmány a kísérletsorozat adatainak feldolgozását, illetve a feldolgozás utáni konzekvenciákat, eredményeket tartalmazza. A kísérletsorozat célja a különféle stílusirányzatú ifjúsági-irodalmi- és tankönyvi illusztrációk, valamint az irodalmi és tankönyvi szövegek kapcsolatának kísérletes vizsgálata, a pszichológia és pedagógiai-pszichológia aspektusából és módszereivel.

A kísérlet célja — egyrészt — megállapítani, hogy az ifjúsági irodalmi, illetve tankönyvi szövegek megértését, feldolgozását, tanulását stb. mennyiben segíti az olvasmányhoz mellékelt illusztráció a különböző korú (általános iskolás) gyermekeknél; másrészt kísérleti módszerekkel felderíteni és kipróbálni, hogy mely (tartalom-, felfogás-, stílus- stb. szempontjából különböző) illusztrációk alkalmasak leginkább a fenti „segítségnyújtásra”; harmadrészt

a kapott adatok-eredmények alapján a kísérlet konzekvenciáit felhasználni az ifjúsági-irodalmi, illetve a tankönyv készítés és kiadás területén.

A kísérletet két budapesti általános iskolában, 191 (9—14 éves) általános iskolai tanuló körében végeztük el, 100 fiú- és 91 leánytanuló részvételével.

A kísérlet eszköze — kísérleti személyenként — 1 db (személyi adatokat és 7 db feladatpontot tartalmazó) feladatlap, valamint 14 db azonos méretű, de különböző tartalmú-stílusú-kivitelű ifjúsági-irodalmi könyvillusztráció volt. Vizsgálataink során a választásos és rangsorolós módszert alkalmaztuk.

A kitöltött (191 db) feladatlapok adatait összegeztük korcsoportonként, nemenként, és az összes kísérleti személy viszonylatában is. Adatainkat (a számszerűeket) a matematikai-statisztika, illetve (a szövegeseket) a faktoranalízis módszerével elemeztük.

A kísérlet eredményei azt mutatták, hogy az általunk vizsgált 9—14 éves korosztályok illusztráció-igényei között lényeges, korspecifikus eltérés nem tapasztalható. A feladatlapon szereplő 1. és 5. feladatpont (pozitív választási feladat) adatai egyöntetűen azt mutatják, hogy ennek a korosztálynak az illusztrációval szemben támasztott legfőbb és szinte egyetlen követelménye a naturális, valóság-hű, jól érthető ábrázolásmód, s ennek megfelelően a kevésbé modern, kevésbé absztrakt grafikai stílus. A különböző korcsoportoknál, és azon belül a nemeknél is meglehetősen nagyfokú homogenitás volt észlelhető a választásokban. Ez feltételezhetően a koedukált oktatás eredményeként kialakult és fejlődő, fiúk és lányok hasonló esztétikai igényét mutatja.

Kísérletünk eredményei hozzásegítenek ahhoz, hogy az ifjúsági-irodalom szakembereivel és a képzőművészekkel együttműködve kialakíthassuk azt az optimális illusztrációs-formát, mely a gyermekek érzelmi-értelmi fejlődését, fantáziájuk kibontakoztatását, az ismeretek mélyebb és alaposabb elsajátítását megkönnyíti számukra.

KERPEL-FRONIUS SÁNDORNÉ (MTA Pszichológiai Intézete): RÖVIDTARTAMÚ FÉNYADAPTÁCIÓ HATÁSÁNAK TÜKRÖZŐDÉSE AZ ELEKTRORETINOGRAMBAN

A retinában lejátszódó rövidtartamú adaptáció dinamikájának vizsgálatára páros fényingerlésre adott elektroretinográfiás válaszokat elemeztünk. Munkánk célja kettős volt: egyrészt annak tanulmányozása, hogy páros fényingerlés esetén a rövidtartamú adaptációs jelenségek létrehozásában a fotokémiai, és az újabban több szerző által leírt neurális tényezők milyen szerepet játszanak, másrészt a fotopikus és szkotopikus rendszer finomabb együttműködésének követése. Atropinozott szemű, sötétadaptált macskákat a kísérletek egyik felében vörös, másik felében kék fényrel ingereltünk. A fényingerek mindig párosak voltak, az első átmeneti adaptációváltozást okozott, a második a tesztfény volt. Változtattuk az első inger tartalmát, illetve a két inger közti szünet idejét. A fényingerekre adott elektroretinogramok *b*-hullámjának amplitúdóját mértük.

Helyzetünkben a két inger közti szünetidő változtatása esetén a vörös és kék színekre adott válaszok között nem találtunk különbséget. Az első inger

tartalmának változtatására a két szín hatása jellegzetes különbségeket mutatott. Kék fény alkalmazásakor az első inger tartalmának növelésével párhuzamosan csökkent a második, tesztfényre adott válasz amplitúdója. Ez megfelel annak a feltételezésnek, hogy a szkotopikus rendszeren belül előzetes fényingerlés csökkenti az érzékenységet. Vörös fény esetén az első ingerre adott válaszok igen nagy ingadozást mutattak, s a második inger által kiváltott b-hullámok csak hosszabb első ingerek hatására csökkentek. Itt tehát komplexebb folyamatokat kell feltételeznünk, mint kék fény esetében, ez a neurális faktorok jelentőségére utal.

KIRÁLYNÉ DÉVAI MARGIT (MTA Pszichológiai Intézete): AZ ÓVODÁSKORÚ GYERMEKEK VERBÁLIS ERKÖLCSI ÍTÉLETEINEK NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA

Az erkölcsi fejlődés a gyermek pszichikus fejlődésének igen fontos oldala.

Az óvodások erkölcsi fejlődésével kapcsolatos konkrét kérdésfeltevés megfogalmazásakor és a vizsgálati módszerek kidolgozásakor abból a feltételezésből indulunk ki, hogy PIAGET, INHELDER, VIGOTSKIJ és ELKONYIN megállapítása — miszerint az ítéletek az óvodáskorban alakulnak ki — az erkölcsi ítéletekre is vonatkozik. Az erkölcsi ítélet ugyanis az erkölcsi tudat legkorábban létrejövő alakzata, amelyet a fejlettebb alakzatok (pl. fogalmak, normák) kialakulása csak magasabb életkori szakaszokban követ.

Vizsgálatainkat 1968-ban végeztük a Martos Flóra utcai óvodában, kis-, középső- és nagycsoportokban. Egy-egy kísérleti csoport tizenöt tagból állt, fiúkból és lányokból vegyesen. A negyvenöt k. sz. összesen 225 vizsgálatban vett részt. Az egyes vizsgálatok időtartama 40—60 perc volt.

Vizsgálati módszerként alkalmaztuk: 1. A klinikus beszélgetést, 2. történetek eseményeinek megítélését, 3. rajzoltatást.

Két alapvető kérdésfeltevésünk az volt, hogy:

1. Milyen pszichikus sajátosságokkal jellemezhető az óvodáskori erkölcsi ítéletek fejlődési folyamata?

2. Milyen mértékben határozzák meg az erkölcsi tartalmak elsajátításának útját azok az aktuális faktorok — a cselekvés, az érzelmi viszonyulás, a társadalmi környezet (a család és az óvoda) és az életkor —, amelyek befolyásolják a gyermekek erkölcsi fejlődését.

Eredményeink szerint, bár az óvodáskorú gyermekek a cselekedeteket helyesen ítélik meg, valódi erkölcsi ítéletek alkotására még nem képesek. Ítéleteik pszichológiai tartalmuk szerint öt típusba sorolhatók, s a típusok közül csak a legfejlettebb támaszkodik valódi erkölcsi motívumokra. A többi négy típus az erkölcsi ítéleteknek csak „funkcionális ekvivalense”.

Tapasztalataink szerint a fejlődés vonal életkoronként fokozatosan magasabb ítélettípusok felé tolódik el. Ezt a tényt vizsgálati adataink χ^2 próba alkalmazásával történt összehasonlítása is alátámasztja; ahol $p < 0,001$ $\chi^2 = 267,75$ $\chi^2_{0,001} = 26,125$. Az egyes korosztályok közti eltérés tehát igen erősen szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy magasabb ítélettípusok kialakulása mindenekelőtt az életkor függvénye.

A társadalmi hatások közül a családi környezet az óvodánál sokkal jobban befolyásolja az erkölcsi fejlődést.

Az érzelmi viszonyulás döntően befolyásolja az ítéleteket. Az óvodáskori erkölcsi ítéletek azonban még nem mentesek a szubjektivitástól, s az ítéletekben a kis- és középsőcsoportosok többségében még nem a valósághoz való érzelmi viszonyulás tükröződik, hanem a cselekvést végrehajtó személyhez.

Az erkölcsi fejlődés útja a fejlődési sajátosságok ismerete segítségével meggyorsítható, és el lehet érni, hogy a „funkcionális ekvivalensek” helyét egyre több valódi erkölcsi ítélet foglalja el már ebben az életkorban is.

KISS TIHAMÉR: A GIMNÁZIUMI TANULÓK SZABADIDEJE ÉS FELHASZNÁLÁSÁNAK HATÁSA SZEMÉLYISÉGÜK FEJLŐDÉSÉRE

A témával foglalkozás indokoltága

Hazánkban félmilliónyi fiatal készül közép- és felső fokon a szocialista társadalmunk különböző feladatainak ellátására. Fontos tudni, hogy az intézményes (iskolai) oktatáson és nevelésen túl, milyen jellegű és mértékű környezeti hatások segítik vagy gátolják e jelentős szerepre felkészülésben a fiatalokat. Az adott helyzet felmérése nélkül sem az iskolai, sem az iskolán kívül népművelési és ifjúsági mozgalmi hatásokat nem lehet tervezni, összegegyeztetni, és a szükséges irányban tökéletesíteni és fokozni a sokoldalúan képzett szocialista személyiség formálása érdekében.

Kiinduló feltételezés

A középiskolás tanulók személyiségének formálására a mi korunkban nemcsak az iskola hat, hanem fokozott mértékben a szabadidőtevékenységek, amik viszont a társadalmi-természeti környezet adottságaitól és lehetőségeitől függnék. Az audio-vizuális tömegkommunikációs eszközök befolyása különösen nőtt napjainkban. A struktúra és a funkció személyiségformáló és fejlesztő kölcsönhatásában ezt a tényezőt konkrét csoportoknál ismerni kell.

A kutatást megelőző kérdések

Mennyi a gimnáziumi tanulók szabadideje? Mik a szabadidő tevékenységeik? Milyen művelődésre és személyiség tulajdonságok alakulására ható elemekből tevődnek össze e szabadidőtevékenységek? Mik ezeknek a szabadidőtevékenységeknek tanuló-csoportonként (osztályonként és rétegenként) a struktúrája, a részek aránya, egymáshoz való viszonya (rövidebb és hosszabb intervallumokban)? A két nembeli fiataloknál az iskolán kívüli, művelődést szolgáló sz. i. tevékenységek (gyűjtés, szakköri foglalkozás, otthoni kísérletezgetés, barkácsolás, művészkedő próbálkozás és az olvasmányok) miként alakítják az élettervüket, sorsmeghatározó irányultságukat, pályaválasztásukat?

Módszer

A megfelelő módszer kialakításához sok tapasztalatot nyújtott a 6—10. éves és a 10—14. éves tanulók szabadidőtevékenységeinek előző években végzett vizsgálata. A jelenlegi téma kutatása előtt először vidéki gimnáziumokban (Hajdúböszörmény, Csorvás), hallgatóim közreműködésével, próbafelvételt csináltunk kérdőíves módszerrel, és egyhetes (ellenőrzést szolgáló) naplózással, néhány tanulóval még interjú módszerrel is. Számos diáklevelezésből is ki-

gyűjtöttük az elfoglaltságokra vonatkozó beszámolókat, adatokat. Ezután került sor a mintavételre. Egy budapesti, egy miskolci és egy debreceni gimnázium I—IV. osztályában 80—80 kérdőívet bocsátottunk ki (fele fiú, fele leány tanulónak). A 74 kérdésből álló kérdőív anyagának kb. 80%-át kódoltuk a könnyebb feldolgozás érdekében.

A felmérés eredményei

A mintegy 20 ezernyi adat mennyiségi feldolgozása már megtörtént. A következtetések és megállapítások folyamatban vannak.

Előzetes megállapításaink. A tanulók többsége túlbecsüli az iskolai és egyéb tanulással kapcsolatos időráfordításának tartamát. Sokan állítják, hogy nincs is szabadidejük. A szubjektív túlzást leszámítva, megállapítható, hogy a tanulók többségének szűk a tömegkommunikációs eszközök útján szerezhető önművelésre az időkerete. Ezeket az ismereteket nem tudják hasznosítani, vagy csak igen kis mértékben az iskolában, ahol a tananyagot kéri számon, nem pedig a különböző forrásból szerzett tudásuk alkalmazni tudását. A tanulók sz. i. tevékenysége egyik típusnál — akikhez az éveken át csak az egyetemi felvételekre készülők tartoznak — beszűkült a felvételi tárgyakra. A másik véglet-típus, a kudarcok során lemond a felsőfokú tanulásról, és ugyancsak beszűkülten kedvteléseinek él, rosszul gazdálkodik sz. idejével. Csupán egy kisebbséget magába foglaló típus érdeklődik sok minden iránt, egyfelől, hogy felfedezze önmaga képességeit, másfelől, hogy sokoldalúan képezze magát.

Az a feltételezésünk, hogy a szülők szociális helyzete befolyásolja a sz. i. tevékenységet, csak kismértékben igazolódott. A fiúk és lányok sz. i. tevékenységének különbözőségének feltételezése, és ennek megfelelően személyiségük részben eltérő alakulása és a pályaválasztásra gyakorolt hatása már sokkal inkább beigazolódott.

A kultúrált szórakozásban részvétel arányát és mértékét nagyban befolyásolták a helyi adottságok és lehetőségek.

KLEIN SÁNDOR (BME Pedagógiai Tanszék): INFORMÁCIÓ ELSAJÁTÍTÁS ÉS ALKOTÓ ALKALMAZÁS (IA), MINT AZ INTELLIGENCIA MÉRTÉKE

BINET és SIMON (1905) rendszerének megalkotása óta mindig és mindenütt nagyméretűben végezték az egészségesek és betegek, felnőttek és gyermekek intelligenciájának vizsgálatát. A pszichológia egészének rohamos fejlődése közepette azonban érdekes módon az intelligencia tesztek 1920 óta lényegüket tekintve semmit sem fejlődtek.

Saját vizsgálatainkat az az egyre sürgetőbb igény indította el, hogy megkezdjük egy olyan módszer kidolgozását, mely felhasználható a különböző iskolatípusokba — elsősorban az egyetemekre — jelentkező tanulók közül a továbbtanulásra legalkalmasabbak kiválasztására.

Az általunk javasolt intelligencia-vizsgáló eljárás — melynek részletes kidolgozására még hosszabb időre van szükség — lényege a következő (KLEIN 1970):

1. A vizsgálat első lépése a vizsgálati személy *tudásszintjének felmérése*.

2. A vizsgálati személyek tudásszintjét a legfontosabb információk közlésével *ki kell egyenlíteni*.

3. A különböző tudásszintű csoportok számára más és más *programozott anyagot* kell összeállítani, mely a vizsgálati személyek tudásszintjéről indulva azt egy magasabb szintre emeli.

Az információ elsajátítás és alkotó alkalmazás (továbbiakban IA) mértékét befolyásoló első tényező az oktató géppel végzett *ismeret-elsajátítás ideje* (T).

4. Miután a vizsgálati személy fenti módon eljutott a program utolsó lépéséhez, és ily módon a tanulás folyamata befejezettnek tekinthető, az elsajátítás mértékének megállapítására olyan feladatokat kap, melyek program által tartalmazott információk alapján (és lehetőség szerint csak azok alapján) megoldhatók. *A megoldott feladatokban realizálódott információ-mennyiségnek a feladatok segítségével számonkért információ mennyiségéhez viszonyított arányát*

$$\left(V = \frac{h_f}{H_f} \right)$$
 tekintjük az elsajátítás mértékének.

5. Az IA indexben — kellő súlyozással — a kreativitásnak is szerepelnie kell. E célból vizsgálatunkba az *új feladatok konstruálását* építettük be.

Intelligencia tesztünk későbbi részletesebb kidolgozása előtt eddig két vizsgálatot végeztünk el. Mindkét vizsgálat egy nagyobb szabású pedagógiai vizsgálat-sorozat részét képezte.

Az első vizsgálat 150 vizsgálati személye egy szakmunkásképző intézet emeltszintű géplakatos osztályaiból került ki. A SZOKOLSZKI ISTVÁN által kezdeményezett vizsgálat-sorozat célja a tantárgyközi kapcsolatok megállapítása volt.

A második vizsgálatot 4. és 5. osztályos általános iskolás tanulókkal végeztük, a komplex matematika-tanítás kísérlet pszichológiai hatásának felmérése keretében.

Vizsgálati eljárásunk — e szükségszerűen végrehajtott egyszerűsítések ellenére — kiállta a validitásvizsgálat próbáját. Az eljárás tökéletesítését újabb, pszichológiai és életkori sajátosságokat figyelembe vevő programok készítésében, és adaptív oktatógépeknek a vizsgálatba való bevonásában fogjuk keresni.

KLEININGER OTTÓ és GOMBI RÓZA (DOTE Ideg-Elmeklinika): PSZICHOLÓGIAI TESZT-VIZSGÁLATOK TALAMUSZ-TUMOROS BETEGEKNÉL

A talamuszból kiinduló daganatok növekedésük során kóros pszichés tüneteket is okozhatnak. Az elsődleges talamusz tumorokkal foglalkozó közleményekben, a neurológiai eltérések részletes leírásával ellentétben, a pszichés tünetek leírása és magyarázata nem kielégítő. A talamusz-tumoros betegek többsége akkor kerül először észlelésre, amikor a III. kamra, ill. foramen Monroi elzáródása miatt liquor keringési zavar, ennek következtében pedig hidrokefalusz és koponyaűri nyomásfokozódás jön létre. A különböző szerzők általában ezzel hozzák összefüggésbe a pszichés tünetek keletkezését. Ha azonban a beteg pszichés működését a koponyaűri nyomásfokozódás megjelenése előtt, vagy a nyomásfokozódás műtéti megoldása (ventrikulocisztomosztómia) után vizsgáljuk, feltételezhető, hogy a kóros eltérések nagyrészt a daganat lokalizációjával, és a daganat okozta működés károsodással hozhatók kapcsolatba. Figyelembe véve a talamusz sokirányú anatómiai kapcsolatait a gerinc-

velővel, az agytörzs különböző részeivel, a hipota amusszal, a limbikus rendszerrel és az agykéreggel, érthető az érdeklődés az olyan kóros tünetek iránt, melyekenk háttérében döntően az egyik jelentős szubkortikális átkapcsoló rendszernek, a talamusznak a lassan progrediáló anatómiai és funkcionális károsodása áll.

Az elsődleges talamusz-tumor ritka kórkép, az intrakraniális tumoroknak alig 1%-a.

Három betegnél végeztünk pszichológiai vizsgálatokat *Wechsler*, *Rorschach*, *Lüscher* és *Szondi* tesztekkel az értelmi képesség, az érzelmi- és az ösztönélet egyes jellemző vonásainak meghatározására. A pszichológiai vizsgálat idején betegeinknél koponyaűri nyomásfokozódásra utaló tünetek nem voltak. A tesztvizsgálatok értékelésénél figyelembe vett legfontosabb adatokat táblázatban foglaltuk össze:

Beteg	Kor	Nem	Iskolai végzettség	Lokalisacio			Hydroceph.		ventriculo- cisztornostomia	visus zavar	látószavar	hemi-tónetek	beszédszavar	a megfigyelés időtartama
				Kétoldali		Egyoldali. B. o.	Kifejezett	Jelzett						
				jobb old. túlcsúf	bal old. túlcsúf									
NT	20	ffi	ált. isk.	+			+							4 év
PJ	20	ffi	ált. isk.		+		+		+	+	+	+	+	4 év
KE	20	nő	gim. éretts.			+		+	+	+	+	±		1 év

Mentális telejlesztőképesség: Enyhe fokban demens P. J, IQ-ja: 65. Demencia nélkül, mentális regresszió jellemezte N. T. (IQ : 75) és K. E. (IQ : 80) beteget. Az absztrakció-készség gyengeségre, a lassú asszociációkra, a szegényes képzetáramlásra, a sztereotip gondolkodásra, a figyelemkoncentráció- és memória-zavarra utaló jegyek mindegyik beteg *Rorschach*-tesztjében megtalálhatók.

Hangulati élet: Mindhárom beteg hangulata labilis, hangulat emelkedésekor hipomániáig, hangulat eséskor depresszióig, szomatikus állapotuktól is függően. Hajlamosak szorongásra, diszfóriára. N. T. depressziójában reaktív tényezők is szerepet játszottak a betegség megélésén túl, a reaktíváló momentum: feledékenységből származó anyagi kár a munkahelyén.

Érzelmi élet: K. E.-nél és N. T.-nél dominál az emocionális infantilizmus és szenzitivitás. Érzelmi elszíntelenedés vagy sivárság a talamusz nagy részének károsodása ellenére sem alakult ki, még az enyhén demens P. J. esetében sem. Egocentrizmusuk nem ért el extrém fokot. (Egocentrikus extraverzió nem fordult elő a *Roschach*-tesztben.) A teátrális manifesztációkra való hajlam azonban kifejezett. (A *Szondi* tesztben hy: 0 konstelláció.)

Indulatilag: is labilis mindhárom beteg, dühkitörések nélkül, inkább auto-agressziós mechanizmusokkal.

Szexuális magatartásukra kisebb mértékű és infantilizmusokból származó kritikátlanúság jellemző, amit a kétprofilos *Szondi* teszt is igazol. A limbikus rendszer talamikus kapcsolatainak károsodása nem vezetett súlyosabb ösztönzavarokhoz.

Észleléseink szerint a talamusz lassan progrediáló károsodása csak egy betegnél okozott enyhe fokú demenciát, a másik kettőnél mindössze enyhe intellektuális hanyatlást.

Emocionalitásuk súlyosabb zavart nem szenvedett, lényegesebb személyiség-torzulást nem tapasztaltunk.

KOLOS TAMÁS (Heim Pál Gyermekkórház, Budapest): AZ ENURESIS NOCTURNA KORSZERŰ SZEMLÉLETE ÉS TERÁPIÁJA A GYERMEKPSZICHOPATOLÓGIÁBAN

I.

1. Az enuresis nocturnában szenvedő gyermek kedvezőtlen érzelmi és racionális helyzete a szűkebb- és tágabb társadalmi szituációban.

2. A tünet történeti-szemléleti áttekintése, s az erre épülő terápiás módok felvázolása:

a) Organikus szemléletre épülő kezelési forma.

b) Kizárólagosan lélektani szemléletmódra épülő ortodox pszichoterápiás eljárás.

c) Beidegzési rendellenességi szemléletre épülő, kondicionáláson alapuló terápia, ennek módzatai.

3. Az ismertetett eljárások kritikai elemzése.

II.

1. Az enuresis nocturna korszerű szemlélet szerinti etiológiája és patomechanizmusa.

2. A vázolt szemléletnek megfelelő komplex terápiás eljárás ismertetése:

a) A szomatikus (urológiai vagy egyéb) károsító faktor jelenlétének megnyugtató kizárása, mint elsődleges fontosságú tényező.

b) Ezt követően klasszikus pszichoterápiás eljárás együttes alkalmazása, megfelelően beállított kondicionálással, esetlegesen orvosi együttműködésen alapuló gyógyszeres terápiával.

3. A komplex eljárás elemzése: a kezdeti eredmények szekunder módon „spontán pszichoterápiás” szituációt képesek kialakítani, együttesen a hibás beidegzés megszakításával, új reflex-sor egyidejű kiépítésével. (Pozitív irányulású „circulus vitiosus”.)

III.

Az ismertetett komplex terápiás eljárás néhány számadat tükrében.

Az eljárás kazuisztikai elemzésekkel való demonstrálása.

A vizsgálat a Magyar Pedagógiai Társaság Családi nevelési Szakosztálya támogatásával, az USA Cornell-egyetemének „Department of Human Development and Family Study” tanszékével közös kutatás keretében került lebonyolításra. Ez alkalommal 830 teljes család adatai feldolgozásának néhány eredményéről adunk ismertetést (ebből 370 falusi, 460 városi, ill. 422 fiú és 408 leánytanuló családja).

Az adatok a tanulók kérdőívre adott válaszai. A kérdőíven a családra vonatkozó ténykérdések mellett 45 konkrét eset, szituáció volt, melynek mindegyikére aszerint felelt a tanuló, ahogyan az legjobban illett anyjára a vele szembeni viselkedés szempontjából, amilyen hozzá az anyja volt, ahogyan vele szemben viselkedett az adott szituációban. A válasz a gyakoriságra vonatkozó 5 előre megadott lehetőség kiválasztásával történt. Ugyanezt a 45 esetet választották meg külön az apjukra vonatkozóan is. A 45 esetből a feldolgozás során 3—3 egy-egy általánosabb kategória, szülői viselkedésforma komponense lett, így végeredményben most a következő 15 szülői magatartásformáról fogunk helyzetképet rajzolni: testi fenytés, teljesítmény megkövetelése, segítőtársi kapcsolat, kifejezett elutasítás, elvi büntetés, kedvezmények elvonása, szociális elkülönítés, felelősség elvárása, elnézés, védekezés, érzelmi büntetés, ellenőrzés hatalom gyakorlásával, baráti kapcsolat, érzelmi jutalom.

Az *apa*, ill. az *anya* gyermekével realizált interakcióit összehasonlítva mind a 15 szülői magatartásformában az anyák részéről tapasztalható több interakció, azaz az anya tevékenykedik gyermekével kapcsolatban többet, ő vesz részt erőteljesebben a gyermeknevelésben 0,01 szinten szignifikáns a különbség a felelősség elvárásában, valamint az érzelmi büntetésben (mindkettőt az anya lényegesen többször alkalmazza, mint az apa). 90% szinten valószínű a különbség a kifejezett elutasítás és a baráti kapcsolat interakció-formában (mindkettőt az anya alkalmazza többször).

A családok *falusi*, ill. *városi* voltát összehasonlítva: a fenti 15 magatartásformából 10-ben az interakciók száma a falusi szülőknél kisebb, mint a városiaknál, tehát a gyermekek megítélése szerint a falusi szülők kevesebbet foglalkoznak a gyermekekkel. Viszont falun többet fordul elő a testi fenytés, a kifejezett elutasítás, a kedvezmények elvonása, a gondozás és az elnézés. 0,01 szinten szignifikáns a különbség a baráti kapcsolat terén (ez lényegesen kevesebb falun). Két viselkedésforma különbsége 90%-os valószínűségű: ellenőrzés a hatalom gyakorlásával és elnézés (a városi szülők gyakrabban használják hatalmukat az ellenőrzésre, és kevésbé elnézőek gyermekeikkel szemben, mint a falusiak).

A *fiú*, ill. *leány* iránti szülői magatartásformák vizsgálata: a 15 viselkedési mintából 10-ben a lányoknak kevesebb interakciójuk van szüleikkel, mint a fiúknak, azaz a szülők kevesebbet foglalkoznak a lányokkal. Viszont magasabb a lányoknál a teljesítmény megkövetelése, az elnézés, az ellenőrzés hatalom által, a baráti kapcsolat és az érzelmi jutalom. A lányok, ill. a fiúk irányában alkalmazott szülői magatartásformák közt 0,001 szintű szignifikáns különbség van a testi fenyték terén (a lányok lényegesen kevesebbszer kapnak), 0,01 szintű szignifikáns különbség van a szociális elkülönítés terén (lányokat kevesebbszer zárnak el társaságuktól büntetésként), 0,05 szignifikancia szinten a kedvezmények elvonása terén (lányoktól kevesebbszer vonják el). 90%-os

valószínűségű a különbség a kifejezett elutasítás terén (lányoknál kevesebbszer). Mindez a négy szülői magatartásforma büntetés jellegű. Ugyancsak a szignifikancia szinthez közeli, 90%-os valószínűségű a különbség az elnézés és az érzelmi jutalom terén, mindkettő a lányok iránt többször fordul elő a szülőknél, mint a fiúk iránt.

A fenti 15 szülői magatartásmintát még általánosabb kategóriába is összevontuk: a támogatás, az ellenőrzés és a büntetés viselkedésmintáiba. Az adatok szerint a leggyakoribb az ellenőrzés, valamivel kevesebbszer fordult elő a támogatás, és lényegesen ritkább e kettőnél a büntetés. A támogatás lényegesen erősebb az anyák részéről, az ellenőrzés és a büntetés az apák részéről.

KORONKAI BERTALAN és SIPOS KORNÉL: KÜLÖNBÖZŐ MÓDSZERREL GYAKOROLT RELAXÁCIÓS PSZICHOTERÁPIÁK EREDMÉNYEINEK ÖSSZEHA-SONLÍTÓ VIZSGÁLATA

I. A *Schultz*-féle autogén tréning, a *Müller—Hegemann* által módosított autogén tréning és az autogén tréning (AT) alapgyakorlataival bevezetett szuggesztív (standard szövegű) pszichoterápiás eljárás általános jellemzői: — pszichofiziológiai jellemzők, a kondicionált szóíngerek átalakulása fiziológiai effektussá, az „organizmikus átkapcsolás” mint sui generis AT-effektus (a kretschmeri „Tiefen-person”);

— a gyakorlás elv szerepe és a szuggesztív elem mint másodlagos formai tényező a terápiás effektusban (ezek különböző jelentősége az általunk alkalmazott metódusoknál);

— a gyakorlók aktivitása mint speciális AT-jellemző.

Módszereink viszonya az egyéb pszichoterápiás eljárásokhoz.

II. A feldolgozás módszere és főbb szempontjai.

A pszichoterápiás ülések jegyzőkönyveinek összevetése.

a) Az egyes érzésféleségek megjelenési sajátosságai (lokalizációs- és időbeli sorrend).

b) A gyakorláshoz kapcsolódó érzelmek jellemzése, a kóros affektusok változása a kezelések során.

c) A csoporthatás jelentősége.

III. A vizsgált személyek jellemzése: 300 főre kiterjedő vizsgálatunkban a következő csoportok szerepeltek:

— neurózis osztályon kezelt, csoportosan gyakoroltatott betegek,

— orvosok kiképző AT-csoportja,

— edzők kiképző AT-csoportja,

— egyéni pszichoterápiában részesültek csoportja.

IV. Az eredmények feldolgozása

KOVÁCS J. SÁNDOR: ADATOK AZ ÍRÁSVIZSGÁLAT KÉRDÉSEIHEZ, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL AZ EGYÉNI SAJÁTOSságOK JELENTKEZÉSÉRE A GRAFIKUS
ÁBRÁZOLÁSBAN

A tanulók írását vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy írásuk nem egységes. A tanulók írásában gyakran találunk az „eszmei formáktól eltérő” megjelenést, már az alsó tagozatos osztályokban is. Az ötödik osztályban már egyenesen az írásromlás tényével találkozunk a megelőző négy évi egységes módszertani eljárások és követelmények ellenére is.

Az egyéni sajátosságok a grafikus ábrázolás (vonalvezetés) területén igen hamar jelentkeznek a személyiség jegyeknek megfelelően. Általános tapasztalat az, hogy a tanulók vonalvezetése már az első iskolai feladat végrehajtásakor nem egységes, mivel azok eltérő grafikus készségre utalnak. Sőt, az „egységes és egyöntetű” írástanítási eljárás ellenére is a különbségek még inkább fokozódnak.

Az íráskészségszint vizsgálatakor a személyiség individualitásából kell kiindulnunk. Az egyéni írás megjelenési formája minden esetben a személyiség individualitásától függ, pontosabban az individualitás következménye.

A személyiség individualitására befolyásolhatólag hathatnak a következő tényezők: az anatómiai és fiziológiai jelleg (felépítettség, szomatikus állapot), pszichés állapot, a társadalmi élet, a környezetben elfoglalt helyzet, s nem utolsósorban az iskolai oktatás hatásai is.

Az egyéni írás keletkezését 5 tanéven keresztül vizsgáltuk több osztályban (Budapesten és vidéken). Az írástanítási kísérletben az íráskészség fejlődését a személyiség fejlődésével együtt vizsgáltuk meg.

Az írástanításban az automatizmus kialakítását fokozni kell. Az iskolai írástanításban a pszichológiai törvényszerűségeket fokozottabb mértékben kell figyelembe venni, és alkalmazni a módszertani előírásokban és a közvetlen gyakorlati tanításban is.

Az írásvizsgálat (iskolai írástanításban és kriminalisztikai aspektusból is) folyamatában, az íráskép értékelésében figyelembe kell azt is venni, hogy a személyiség tudatos kontrollja változhat a külső (helyzet, aminek következtében keletkezik az írás) vagy belső tényezőktől (pszichés és szomatikus) függően. Ez függhet az idegállapottól (szorongásos vagy nyugodt állapot) és követelményektől, ami következtében keletkezik az írás. Az írást befolyásolhatja a keletkezést motiváló tényező is tudatosan, illetve tudattalanul, ami szintén kifejeződik a megjelenési formában.

Az írásvizsgálat során figyelembe kell venni a személyiség fiziológiai és pszichológiai sajátosságaitól, pszichés és szomatikus állapotától is. Az idegrendszer ereje, a figyelem mértéke és a koncentráció képesség, dinamikus és variáció-képesség az írásban különböző mértékben és mennyiségben fejződhet ki. E területen az írásvizsgálat — írásszakértői kutatómunka — még csak a kezdeti lépéseket tette meg.

A nevelési tanácsadás a pszichoterápia egy alkalmazott formája. Ilyen értelemben beszélek a nevelési tanácsadói rendelésen alkalmazott pszichoterápiás módszerekről.

A nevelési tanácsadásnak egy olyan módszerét kutattam, amelynek segítségével és széles körű bevezetésével elérhető, hogy a nevelési tanácsadás ne mint a múltban, egyesek által elérhető lehetőség, hanem általánosan igénybevehető szolgáltatás legyen. Ennek feltétele a jól szervezett keret, az időbeli kiszámíthatóság, és az anyagi ráfordítás nem túl magas volta.

Elsősorban ezért, másodsorban pedig elméleti megfontolásokból — a mentálhygiénében egyik legfőbb kórokozó tényezőként nyilvántartott családi izoláció leküzdésére — vezettem be a miskolci Nevelési Tanácsadó Intézetben a csoportterápia olyan formáját, amely gyermekek és saját szülei egyidőben való foglalkoztatásából áll.

A gyermekek a játszószobában játszanak, főként szabad játékkal foglalkoznak, de spontán és kötött rajzolásra, és csoportos beszélgetésre is adunk lehetőséget, a szülők másik szobában nevelési megbeszélésen vesznek részt, amelynek a témáját a terapeuta megadja, de a beszélgetés menete egyébként kötetlen, a témától eltérhet, direktívákat lehetőleg keveset nyújtó, a megoldásokat inkább egymástól váró és megkapó terápiás forma.

A csoportterápiás foglalkozás kúra-jellegű, már pszichológiai vizsgálatok után kerülnek be az ismert gyermekek és szülők a 6—8 tagú, zárt, heti egy alkalommal hat héten át kezelt csoportokba.

Ami itt folyik, lényegében az aktuálkonfliktus megoldására irányuló fokális terápia. A konfliktus — még akkor is, ha vegetatív panaszokkal jön a szülő, vagy iskolaiakkal — elsődlegesen a szülő és gyermek között van. A szülő és gyermekcsoportokra így elkülönítetten, de mégis egyidőben irányuló kedvező terápiás hatás lehetőséget ad az egymás közötti konfliktus feszültségének csökkenéséhez, a családi interakciók minőségi megváltozásához a két terápiás foglalkozás közti időben. A gyerekek boldogan, nagy várakozással jönnek már a második alkalommal is, a szülők erre való hivatkozással egész héten jobban kézben tudják őket tartani. A második terápiás ülés már pozitív eredmények mesélésével kezdődik, és a nevelési technika az egymásnak terápiás kontroll alatt adott tanácsokkal egyre finomodik, az interperszonális relációkkal kapcsolatos megértés egyre fejlődik.

A terápiás cél mindig kettős: a konkrét panasz megszüntetése és a nevelési helyzet javítása. Mindkét szempontból elbírálva az eredményességet, az ilyen formában kezelt 76 esetben a tünetmentessé vált, illetve javult esetek száma kb. 75% volt. Ez egybevág HORÁNYI adataival, aki szerint a különböző pszichoterápiás irányzatokat követő és alkalmazó osztályokon a javulás kb. 60—70%-os.

A szakirodalomban még nem ismertetett terápiás módszerünk részleteiben való ismertetése céljából egy csoportfoglalkozás menetét: a gyermekkel kapcsolatos panaszok, a gyermekek pszichikai és szomatikus státusa, a szülők és gyermekek közti relációk elemzése, a foglalkozások közbeni történések és az elért eredmények alapján közlöm. Ez a csoportfoglalkozás ez évben jan. márc. hónapokban történt, a miskolci Nevelési Tanácsadó Intézetben. Részt-

vevők száma: 7 gyermek és szülei, főként az édesanyák. Panaszok és diagnózisok különfélék. A gyermekek életkora 8—12 év, 5 fiú és 2 lány.

PERTORINI szerint a pszichoterápia alapja ma még elsősorban az empiria, elméletei sok vitára adnak alkalmat. Az elméleti alapokhoz mégis néhány szempontot kívánok közölni.

A N. N. LANGE szerint a lélektan hamupipókéjének nevezett érzelem megfelelő helyre emelése az elsődleges alap terápiában. A második fontos elméleti kérdés a kommunikatív színt helyett a metakommunikációk lehetőleg művészi alkalmazása. Ez a gyermekek esetében különböző apró „fogások” alkalmazásában, felnőttek esetében a nondirektív módszer minél teljesebb alkalmazásán alapul. Harmadik alapelve az interperszonális relációknak, mint intrapszichés valóságoknak megismerése, és azoknak a terápia folyamán vezérfonalként való felhasználása.

KULCSÁR ZSUZSA (ELTE Pszichológiai Tanszéke): TÚLTANULÁS TRANSZFERHATÁSÁNAK VIZSGÁLATA EXTROVERTÁLT ÉS INTROVERTÁLT SZEMÉLYISÉGTÍPUS-CSOPORTOKNÁL

MANDLER (1954., 1956) kísérleti eredményei szerint verbális és motoros reakciók túltanulásánál a pozitív transzferhatás irányába mutató általános tendencia jelentkezik, a klasszikus negatív transzferhatás (az A—B; A—C, ill. A—B, C—D, C—B paradigmák) szignifikáns pozitív irányba fordul. E hatást részben specifikus mintaképzés, részben aspecifikus bemelegedési-beállítódás eredményezi, amely utóbbi tényezőben a centrális motoros készenlétnek is jelentős szerepet tulajdonítanak.

Kísérletünkben szélsőséges, és éppen a specifikus aspecifikus történések vonatkozásában (MARTON és URBÁN 1964, 1967), valamint a mozgás centrális és perifériás komponenseinek dominanciaviszonyai tekintetében (VOTH 1941 WERNER- WAPNER 1952) különböző személyiségtípus-csoportoknál, extravertált és introvertált személyeknél vizsgáltuk verbális válasz túltanulása esetén a beállítódás és a specifikus transzferhatás hatásában mutatkozó különbségeket. Feltevésünk szerint introvertált személyeknél az aspecifikus működési formák viszonylagos dominanciája (az extravertáltakhoz képest), valamint a centrális motoros készenlét, ill. az aktív mozgásgátlás fokozottabb szerepe intenzívebbé teszi a bemelegedési beállítódás hatását, míg extravertáltaknál a specifikus transzferhatás túlsúlyát várhatjuk el.

Kísérletünkben MANDLER—HEINEMANN (1956) metodikáját követtük. A tanulási szakaszban a k. sz.-ek 4 inger-reakciópárt tanultak kritériumig, a túltanulási szakaszban a sorozatot (randomizálva) 50-szer ismételtük, majd a 8 párból álló transzfer-sorozatot (ahol a négy klasszikus paradigmát, az I. A—B, A—C, II. A—B, C—D; A—D, C—B negatív, III. A—B, C—B pozitív; ill. IV. A—B, C—D bemelegedési) (2—2 inger reakció-pár képviselete) ismételtük kritériumig. Eredmények: A túltanulási ill. transzfer-szakasz eredményeit jellemző mutatók közül a következőket emeljük ki: 1. Hibázások, válaszadás, bizonytalanság előfordulása a túltanulási, szakaszban, 2. az első helyes válasz megjelenéséhez szükséges próbák száma, a transzferszakaszban. 3. A helyes válaszok száma az első 20 próbában a transzferszakaszban. 1-ben: az

introvertált csoportnál szignifikánsan magasabb hibaszámot találtunk, a 2. és 3. mutató mentén pedig a beállítódás hatását vizsgáló IV. transzferfeltétel esetében az introvertált csoport szignifikánsan jobb eredményeket mutatott. Az introvertált csoportban az egyes transzferfeltételek eredményei között szignifikáns eltérés nem volt, a túltanulás kiegyenlített pozitív transzferhatást eredményezett, míg az extravertált csoportnál az eredmények egy része a klasszikus transzferhatások irányát követte, varianciaanalízis a paradigmák között szign. eltérést mutatott.

Értelmezés: Ha elfogadjuk azt a feltevést, hogy a túltanulási szakasz a figyelmi nivó csökkenésével jár, feltételezhetjük, hogy e szakaszban az extravertált csoportnál a stabil specifikus minták garantálják a hibátlan teljesítményt, míg az introvertáltaknál, ahol a specifikus tárolást valószínűsíthetünk, a figyelmi nivó csökkenését hibázások jelezhetik, amelyek, visszacsatolásos elv alapján emelve a figyelmi szinte biztosítják a magasabb figyelmi készenlét állapotát, ez utóbbi pedig a bemelegedési beállítódás egyik faktora. A 2., ill. 3. mutató mentén nyert eredményeink alapfeltevésünket igazolták; az introvertáltak teljesítményében a bemelegedési beállítódás szerepe fokozottabb.

KÜRTI JARMILA (MTA Pszichológiai Intézete) A GONDOLKODÁSI STRATÉGIA ALAKULÁSÁNAK VIZSGÁLATA

A kutatásunk alapvető célkitűzése a gondolkodási stratégia alakulásának feltárása volt, különböző korú kísérleti személyeknél. Kísérleti eljárásaink megtervezésénél elsősorban azt tartottuk szem előtt, hogy adott gondolkodási feladat csak több lépéssel legyen megoldható, tehát a szubjektum a megoldás folyamán többször ütközzék akadályokba, amelyek legyőzése során a személyiség akarati oldala is megnyilvánul.

A problémamegoldással foglalkozó vizsgálatok tapasztalatait figyelembe véve vizsgálni szándékoztuk, hogy milyen szerepe lehet a konfliktusos szituációnak a gondolkodási tevékenység megindításában, a problémák felmerülésében. Modellt kerestünk az ilyen szituációra, feltételeztük, hogy különböző társasjátékok, vagy ezek hasonlatára konstruált szituációk alkalmasak a döntéshelyzetben megnyilvánuló viselkedés tanulmányozására.

E játékoknak a problémaszituáció modelljeként való felhasználása új perspektívákat nyitott a pszichológiai kutatások előtt, mert alkalmazásuk olyan pszichológiai jelenségek tanulmányozását teszi lehetővé, amelyek eddig a pszichológiai kutatás lehetőségein kívül álltak.

Kiindulási helyzet

Gondolkodáslélektani vonatkozásban a stratégia kérdéseinek legátfogóbb megközelítését BRUNER, GOODNOW és AUSTIN (1957) művében találjuk. A megoldási stratégia vizsgálatával behatóbban foglalkozott TYHOMIROV (1964), PUSKIN (1965), (1968), TOLLINGEROVÁ (1966), DE GROOT (1966).

Vizsgálati módszerek

Kísérleteink egyik központi elve olyan kísérleti metodika kidolgozása volt, amely feladat megoldás logikai struktúrájának rögzítésén túl a megoldási

folyamat belső törvényszerűségeinek feltárását is lehetővé teszi. E feladattípus segítségével a gondolkodási tevékenység és a tanulás folyamata olyan modell-situációban vizsgálható, amelyben az optimális stratégia kialakítása során kiépül a szubjektum döntéseit befolyásoló regulatív rendszer. A megoldási stratégia alakulásával kapcsolatban a következő kérdéseket vizsgáltuk:

- Hogyan hasznosítják a kísérleti személyek a kapott információkat?
- Milyen hipotéziseket állítanak fel a kísérleti személyek a logikai játék megoldására vonatkozólag?
- Milyen stratégiákat alakítanak ki a kísérleti személyek a különböző nehézségű helyzetekben?
- Milyen tipikus hibákat követnek el különböző nehézségű fokú játékok megoldása során?
- Hogyan értékeli megoldási módjukat?
- Milyenek az elvárásaik a teljesítmény alakulására vonatkozóan?

A kísérleti eredmények adatait statisztikai módszerekkel (*Kendall*-féle rangkorrelációs együttható, *Cochran*-próba, *Spearman*-féle rangkorreláció, χ^2 próba, előjelpróba stb.) dolgoztuk fel.

Megállapítások

A kísérleteinkben előforduló megoldási stratégiák vizsgálata logikai analízissel történt. Az egyes stratégiák típusok szerinti osztályozásánál azokat az együtthatókat vettük figyelembe, amelyeknek a megoldás menetében a legnagyobb szerepük van. A piramis logikai játék során alkalmazott stratégiákat a következő típusokra osztottuk fel:

- a) Optimális vagy általános stratégia,
- b) Parciális stratégia,
- c) Próba-szerencse eljárás.

A megoldási stratégiák műveleti szerkezetének elemzése megerősítette azon hipotézisünket, hogy az optimális stratégia kialakítása szempontjából döntő fontosságú a feladat struktúrájának helyes visszatükrözése.

KÜRTI JARMILA és KALMÁR MAGDA (MTA Pszichológiai Intézete): KÍSÉRLET A HEURISZTIKUS TANULÁS FEJLESZTÉSÉRE AZ ÉLŐVILÁG TANTÁRGY KERETÉBEN

A tudományok és a technika napjainkban tapasztalható rendkívül meggyorsult fejlődése szükségszerűen maga után vonta az oktatással szemben támasztott igények megnövekedését. A képzés modelljének korszerűsítése, amelynek megoldása sürgető társadalmi feladat, elképzelhetetlen e követelmények reális számbavétele nélkül. A tudományos-technikai forradalommal kapcsolatos változások közül a pedagógia szemszögéből különlegesen nagy jelentőséggel bír a munka struktúrájának átalakulása, amelynek eredményeképpen a munka egyre inkább a szó igazi értelmében alkotó tevékenységgé válik, valamint az a tény, hogy a megszerzett ismeretek rohamosan elavulnak.

A társadalom részéről jelentkező igények és az emberi pszichikumban rejlő, ezideig kiaknázatlan lehetőségek egyeztetése alapján felállított pedagógiai

célkitűzések eléréséhez — véleményünk szerint — nemcsak (és nem is első-sorban) a szűkebb értelemben vett tanítási módszerek jobbá tételére, hanem általános tanulási eljárások kidolgozására van szükség. Ezeknek a tanulási eljárásoknak az alábbi alapvető kritériumokat kell kielégíteniök:

— biztosítsák a hatékony ismeretszerzést elősegítő különféle algoritmusok, modellek, illetve sémák elsajátítását;

— emellett azonban új utak keresésére, és a problémák alkotó megoldására is késztessenek.

A heurisztikus tanulási mód a felsorolt követelményeknek megfelel.

A kísérleteinkben alkalmazott heurisztikus tanulási eljárások megtervezésekor a heurisztikus tevékenységre vonatkozó kutatásokra (PÓLYA, PUSKIN, DE GROOT, ТИХОМИРОВ), valamint az iskolai keretekben folyó tanulás értelmezésére alkalmas tanulás-konceptciókra (BRUNER, LINHART, TOMASZEWSKY) támaszkodtunk.

Elméleti megfontolásokból következik — és gyakorlati tapasztalatok is igazolják —, hogy a heurisztikus tanúláshoz a természettudományok jelentik a legjobb területet. Az általános iskola felső tagozatában négy éven keresztül tanított élővilág tantárgy a heurisztikus tanulás mindkét elemének kiaknázására megfelelőnek bizonyult:

— az ismeretanyag elsajátítása részben történhet olyan általános algoritmusok útján, amelyek az adott feladaton túl problémák bizonyos osztályának megoldását, és a megoldási sémák rögződését is elősegítik;

— a tanulás során felmerülő kérdések nagy részének megválaszolása viszont önálló produktív gondolkodást igényel.

Az élővilág tananyaga alkalmat ad a tárgy tanításával elérendő pedagógiai célok objektív meghatározására, ezáltal a teljesítmény egzakt mérésére is.

A heurisztikus tanulás fejlesztésére speciális feladatrendszereket alkalmaztunk. A feladatrendszerek megszerkesztésénél felhasználtuk a programozott tanulás elveit (az egymást követő feladatok nehézségi szintjének fokozatos emelkedése; a megtanulandó anyag lépésekre bontása; a visszacsatolás; a tanulók folyamatos tevékenykedtetése; az egyéni tempó szerinti haladás lehetőségének biztosítása). A tanulási folyamat mechanizálódását — ami a programozással szemben a legtöbbet hangoztatott ellenérv — gondolkodáspszichológiai szempontok érvényesítése és produktív megoldást kívánó, ezáltal a „felfedezés” élményét nyújtó feladatok konstruálása révén igyekeztünk elkerülni. A feladatoknak ez a típusa a tanulás heurisztikus jellegének megvalósításában igen fontos szerepet játszik.

A feladatmegoldások megfelelő orientációs bázisának megteremtése érdekében a tanulók — kiegészítő eszközként — az élővilág tananyagát illusztráló kártyasorozatot kapnak. Minden egyes kártya egy-egy kiemelt fogalmi jegyet ábrázol; a kártyákkal végzett tevékenység folyamán ezekhez kötődnek az adott fogalomra vonatkozó ismeretek.

A kísérleti tanítás során szerzett tapasztalataink közül előadásunkban a tanulási teljesítmény alakulásának sajátosságait kívánjuk bemutatni. Ismer-tetjük továbbá, milyen jellegzetes módon viszonyulnak a kísérletben résztvevő tanulók a heurisztikus tanúláshoz, illetőleg saját teljesítményükhöz.

LAK LAJOS: A TUDAT ÁLLAPOTÁNAK ÖSSZEHAISONLÍTÓ ELEMZÉSE
KÉT EMBERÖLÉSI ÜGY ELKÖVETŐINÉL

Közismert, hogy a tudat fogalmát másként határozza meg a szépirodalom a filozófia, a pszichológia, a fiziológia és a jog.

A büntetőeljárásban a jog által meghatározott keretek között, azt a tudományos meghatározást kell magunkévá tenni, mely az elkövetőnél azt vizsgálja, miszerint inkriminált cselekménye megvalósításakor tudata átfogta-e annak társadalmi veszélyességét. A büntetőjog két tudatállapotot tekint büntethetőséget kizáró oknak: az elmebetegséget és a tudatzavart.

Ennek a kérdésnek a megválaszolása a pszichiátria körébe tartozik ugyan, de sokszor a pszichológus szakértő számára is kikerülhetetlen, mivel a motiváció vizsgálata, a miért kérdésre keresett válasz nem oldható meg ennek vizsgálata nélkül.

Szakértői gyakorlatomban két olyan emberölési ügy is előfordult, melyből az egyik elkövetőnél rövidzárlati cselekvés, a másíknál előre kitervelt módon megvalósított akaratú cselekvés volt megállapítható.

Tekintettel arra, hogy a két bűneset — az elkövetők tudatállapotának összehasonlítása alapján — tudományos érdeklődésre tarthat számot, véltem kíváncsnak ezek elemzését.

Az egyik elkövető egy 36 éves férfi, a másik egy 21 éves nő.

A két esetben jó néhány azonosság van.

Azonos a büntett fajtája és az elkövetés módja: mindkettő emberölés büntetést követte el, megfojtás által.

Azonosság mutatkozik az elkövetők értelmi fejlettségében is. Nevezetesen: az iskolai végzettségben, az általuk elért tanulmányi eredményben, az adottságokban, a gondolatfűzésben, a kifejezőmódban, a koncentrációs képességben, a feladattudatban, a helyzetfelismerő képességben, az ítézőképességben, a problémamegoldó gondolkodásban, a viselkedési sémák mennyiségében és minőségében, az igénynívóban és az érdeklődési kör vonatkozásában.

Vizsont jól megmutatkozik a *különbség* az érzelmi életük vonalán. Nevezetesen: a személyiség általános irányultságában, a politikai érzelmi beállítódásban, a társadalmi követelményekkel kapcsolatos érzelmi beállítódásban, cselekvéseik érzelmi indítékaiban, azok intellektuális kontrolljában, a fékrendszerük hatékonyságában, az alkalmazkodási képességben, a szeretetigényükben, az elismerésre való igényben, a vérmérsékletükben és az életvezetésben. E körben csak egyetlen *azonosság* van, a szexuális igény vonalán.

Különbség volt a két elkövető mikro környezetében, és a szülők szociabilitásában is. A férfi elkövető szülei rendes, dolgos emberek, míg a női elkövető büntetett előéletűek és iszákosak.

Ez utóbbi érzelmi sivársága és amorális gondolkodásmódja antiszociális személyiség formálójává vált. Ez a torz emocionális faktor indikált olyan reagálásmódot, mellyel jelentéktelen, vélt sérelme miatt, 10 hónapos csecsemőjén állt bosszút, mintegy két órán keresztül fenntartott, és mindenáron kivitelezett akaratelhatározással.

Az előbbi vizsont a körülmények hatására kialakult következményes ideggyengeség és álomittas állapotban elszenvedett frusztráció hatására fellépő emocionális befolyásoltságban reflex-reakcióval válaszolva, követte el tettét. Következésképpen, a frusztráció hatására a különböző érzelmi-intellektuális vektor tudati vetülete produkált aktuálisan más és más tudatállapotot.

LAK LAJOSNÉ (Nevelési Tanácsadó, Budapest, VI. KER.): ÖSSZEHASONLÍTÓ
(SZOCIOMETRIAI) FELMÉRÉSEK AZ ÁTLAGTÓL ELTÉRŐ SÚLYÚ
KISISKOLÁS GYERMEKEKNÉL

A téma felvetését az a megfigyelés indokolja, hogy az átlagtól eltérő súlyú, testi hibás, vagy növekedésben lemaradt gyermekek gyakran mutatnak pszichoszomatikus tünetképzést. Iskolai viszonylatban ez érzelmi elhanyagolt-sághoz, inadaptációhoz vezethet. Ezért a családba való beépülés is zavart lehet.

A vizsgálatok célkitűzése az átlagtól legalább 20%-kal eltérő súlyú kisiskolás gyermekek osztályon és családon belüli helyzetének elemzése, és a problémák megoldásának keresése.

A vizsgálat anyaga: A VI. kerület általános iskoláinak III. és IV. osztályos tanulóiból kiválasztott 20 sovány, 20 kövér, és kontrollesoportonként 20 normális testsúlyú gyermek. Az összehasonlított gyermekek gyermekorvosi vizsgálat és az elfogadott alapnormák alapján kerültek kiválasztásra.

A vizsgálat módszere:

1. Megfigyelés. (Magatartás, csoportok kialakulása stb.)
2. Kérdőívek adatainak felhasználása.
3. Családrajz készítése.

ad. 1. A megfigyelést a pedagógus, a szülő és a pszichológus végzi. A pedagógus elsősorban a gyermekek osztályközösségen belüli helyzetéről tud felvilágosítást nyújtani, de inadaptációs jelenségeket is meglát. A szülőtől a gyermek iskolával kapcsolatos attitűdjére, családi beilleszkedésére, táplálkozására vonatkozóan vártunk választ. A pszichológus iskolában, tanítási óra alatt történő megfigyelései a személyiség intellektuális és affektív vonásait segítenek feltárni.

ad. 2. A kérdőíves módszer 3 vonalat követ. A) Kérdőív a gyermek számára. B) A pedagógus számára. C) A szülő számára.

ad. A) A gyermek számára összeállított kérdőív otthoni és iskolai interperszonális kapcsolatokra, kívánságokra, vágyakra, affektív élményanyagra vonatkozik.

ad. B) A pedagógusnak feltett kérdések az osztály tanulmányi szerkezetére, a magatartási problémák feltárására, csoportok kialakulására várnak választ.

ad. C) A szülők számára készült kérdőívek a gyermek egy napi táplálkozását a testnevelés iránti attitűdjét vetik fel.

ad. 3. A családrajz bizonyos projektív vonatkozásai az előbbieket segítik.

A vizsgálati anyag kiértékelését családi és osztályközösségi vonatkozásban egyaránt elvégeztem. Inadaptív jelenségek esetében a személyiség mélyebb megismerését, szükség esetén a pszichoterápiás és szomatikus beavatkozást is elvégeztük. Mivel a VI. kerületben a Nevelési Tanácsadó munkatársa vagyok, fentiek keresztülvitele nem ütközik nehézségbe, és folyamatos gondozás is lehetséges. További vizsgálatok folynak a gyermekek teljesebb személyiségképeinek felderítésére, projektív tesztmódszerekkel (*Szondi*-teszt, *Rorschach*, *TAT* vizsgálatok). Ezeknek célja annak a feltevésnek bizonyítása vagy cáfolata korrelációs számításokkal, hogy létezik egy jellegzetes pszichoszomatológiai tünetkomplexum. Ennek elindítóit a testi elváltozások, melyek a gyermekkorban a többitől való különbözőség alapján okoznak érzelmi problémákat. Ugyancsak célokom a testvázlat néhány jellegzetes zavarának felderítése is.

A szerző bemutatja hazai pedagógiai pszichológiai kutatások helyzetét a felszabadulás időszakában. Ismerteti a főbb problémafelvetéseket, és ezek megoldására irányuló eljárásokat. Jellemzi a pedagógiai kutatások jelenlegi helyzetét, és felsorolja azokat a téves nézeteket, amelyek hazánkban a pedagógiai pszichológiai kutatások intenzív művelését még ma is akadályozzák. A kutatások akadályaival kontrasztban áll az a jelentős társadalmi szükséglet, amely a pedagógiai pszichológiai kutatások fejlesztését és kiterjesztését igényli. A negyedik ötéves terv irányelvei között megtaláljuk az általános képzés színvonalának emelését, és a képességek fejlesztésének tudatosabb és szervezettebb megvalósítását. Az erre irányuló eljárások ismertetésével kapcsolatosan bemutatásra kerülnek azok az aktuális feladatok, amelyeket a pedagógiai pszichológiai kutatásoknak kell magukra vállalniuk társadalmunk fejlődése „általában. Az általánosan képző, tehát mindenki számára szóló érdekelős” iskoláink színvonalát kell jelentősen emelni elsősorban termelésünk fejlesztése érdekében pedagógiai pszichológiai eljárásokkal. A tantervek és a módszerek dialektikus kapcsolata a pedagógiai pszichológiai eljárások intenzívebb kidolgozását igényli.

LIPÁK JÁNOS, KOVÁCS ISTVÁN, KENGYÉNÉ BESSENYEI MÁRIA és PÁSZTOR IRMA
(DOTE Ideg- és Elmegyógyászati Klinika és Debreceni Állami Gyógypedagógiai Intézet):
A VIZUÁLIS DISZKRIMINÁCIÓS DOMINANCIA VÁLTOZÁSA OLIGOFRÉN
GYERMEKEKKNÉL

Ismeretes, hogy normális gyermekeknél a diszkriminációs dominancia az életkorral, ill. a szellemi fejlettséggel párhuzamosan változik. Célunk az volt, hogy a gyógypedagógiai vonatkozások miatt fontos diszkriminációs preferencia törvényszerűségeit értelmi fogyatékos gyermekeknél is megállapítsuk.

Összesen 286 (112 leány és 174 fiú) értelmi fogyatékos gyermeket vizsgáltunk meg az általunk kidolgozott, és korábban már ismertetett Visualis Discriminatio Test segítségével, 8—16 éves korban. A teszt a legfontosabb öt diszkriminációs faktort (szín, forma, helyzet, méret, viszony) tartalmazta. Elemeztük az öt faktor preferencia sorrendjét nemek és életévek szerint, továbbá a diszkriminációs profilból számított értékpontskála segítségével jellemeztük a gyermekek szellemi fejlettségi fokát. Az egyes faktorok és az összes pontszám viselkedését a legjobban illeszkedő függvényekkel és a tendenciafüggvényekkel fejeztük ki. A matematikai analízis számológép segítségével történt.

A *színválaszok* száma az életkorral párhuzamosan fokozatosan és szignifikánsan csökkent; a 10. évig a legnagyobb volt, a 11. évtől fokozatosan csökkent és értéke végig a második helyen maradt.

A *formaválaszok* száma az életévekkel párhuzamosan, közel szignifikánsan nőtt. A forma a 10. évig szubdomináns, ettől kezdve végig domináns faktorként szerepelt.

A *helyzetválaszok* száma az életkorral enyhe fokban csökkent, a *méretvála-*

szoké mérsékelten nőtt, de mindkét választípus jellegtelen faktorként végig a középső helyeken maradt.

A *viszonyválaszok* száma az életkorral párhuzamosan szignifikánsan nőtt, az utolsó helyről azonban csak a 14. évben jutott a negyedik helyre.

Az *összfeleletszám* a maximális 20 helyett még a 16. évben is csak 14 volt, de az évekkal párhuzamosan növekedett.

A *függvények* értéke sokkal alacsonyabb, és változásuk mértéke lényegesen lassúbb volt, mint a normális gyermekeké.

A *preferencia sorrendben* a jellegzetes változások (színforma váltás, viszony előbbre lépése) 5—6 éves késéssel következtek be, és nem érték el még 16 éves korban sem az egészségesekre jellemző képet.

A maximálisan 120-as *pontértékskálában* a 16 évesek is csak 60 pontot teljesítettek, ami a diszkriminációban a normális gyermekek 6 éves szintjének felel meg.

A *diszkriminációs törvények* az oligofrének esetében hasonlóak az egészségesekhez, a retardáció azonban nemcsak kvantitatív, években mérhető, hanem váltoásaik üteme is lényegesen meglassult, és bizonyos fokon megrekedt.

A diszkriminációs dominancia változásainak ismerete a gyógypedagógiai munkában jól hasznosítható.

B. F. LOMOV és A. K. OSZNYICKIJ (Moszkva): A VALÓSZÍNŰSÉGI
PROGNOSZTIKA HATÁSA AZ ESEMÉNYEK NEM SZÁNDÉKOS MEGJEGY-
ZÉSÉRE

A szovjet pszichológiában elméletileg és kísérletesen bizonyítást nyert a mnémikus funkciók és a szubjektum tevékenységi folyamatainak feltételezettségéről szóló tétel (P. I. ZINCSENKO, A. N. LEONTYEV, A. A. SZMIRNOV és mások). Egyebek között bebizonyították a nem szándékos (spontán) megjegyzésnek a céltól, a feladattól és a tevékenység módjától való függőségét (A. A. SZMIRNOV és mások).

Miután a tudatos, célra irányuló tevékenységet bizonyos *tervek* szabályozzák, azaz a *jövőre* irányul, annak struktúrájában és dinamikájában döntő szerepet játszik a tevékenységgel kapcsolatos események prognosztikája. Feltételezhető, hogy a prognosztika — mely a tevékenység tervének kialakulásában és realizálásában történő információ-szelekciót és -feldolgozást meghatározó módon determinálja — hatással van a mnémikus funkciókra is, és a felvett információk megőrzésére is.

Kiindulva ezekből az általános feltételezésekből, 2 előzetes kísérletsorozatot végeztünk, melyekben tisztázódott a prognosztika elemi variánsának (a véletlen esemény eltalálásának) hatása a nem szándékos megjegyzésre.

Az első kísérletsorozatban a k. sz.-nek egy urnából golyókat kellett kivennie úgy, hogy előzetesen megnevezte minden egyes golyó számozását. A k. sz. tudta, hogy az egyik sorozatban tíz 1-től 10-ig megszámozott golyó van az urnában, a másik sorozatban viszont olyan tíz golyó szerepel, melyek közül öt „1”-nek van számozva, a másik öt pedig 2-től 6-ig számozott. A k. sz.-ek (40 fő) fele az első sorozattal, fele pedig a második sorozattal kezdte a kísérletet.

A második kísérletsorozatban dobókocka állását kellett a k. sz.-nek eltalálnia. Az egyik sorozatban a k. sz. jelenlétében 4 oldalán, 1-től 4-ig számozott, a másik sorozatban pedig olyan hatoldalú kockát dobtak, melynek oldal-számozása 1, 1, 1, 2, 3, 4 volt. A k. sz.-ek (24 fő) fele itt is az első sorozattal, fele pedig a második sorozattal kezdte a kísérletet.

Minden egyes kísérletnél jegyzőkönyveztük a k. sz. találgatásainak egymásutánosságát és a de facto sorrendet. Ezt egybevetettük a k. sz.-ek azonnali és 24 órával késleltetett reprodukciójának eredményeivel.

Előadásunkban részletesen kitérünk a kísérletek különböző feltételei nyomán kialakult eltérő találgatási stratégiák jellemzésére, és ezek tükröződésére a számszerű eredmények megoszlásában.

A kísérletsorozatok eredményei igazolják a véletlen események prognosztikájának a nem szándékos megjegyzésre gyakorolt hatását. A találgatások egymásutánossága sajátos koordinátarendszert (támpontok rendszerét) alkotja, melyhez viszonyítva nyernek értékelést az események de facto kimenetelei. Ez az egymásutánosság kerül mindenekelőtt megjegyzésre, és mintegy alapjául szolgál a de facto kimenetek nem szándékos megjegyzésére.

I. M. LUCSSIHINA (Leningrádi Állami Egyetem): KÖZLÉSEK SZELEKCIÓJA TÖBBCSATORNÁS VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓBAN

A közös többszatornás verbális folyamatban belépő szükséges közlés szelekciójának soklépcsős folyamatára vonatkozó hipotézist számos elméleti és kísérleti kutatásban fogalmazták meg és igazolták.

D. E. BROADBENT (1956, 1964) fogalmazta meg azt a gondolatot, hogy az emberi idegrendszer inputján sajátos szűrő működik, amely csak a megengedhető mennyiségű információt engedi tovább a centrális döntő részek felé. A. TREISMAN (1969) kutatásai alapján még azt is feltételezi, hogy (akusztikus információ-közlés esetén) a hangerő és a hangmagasság, vagy (vizuális információ közléskor) a szín, a forma és a méret szerinti speciális analizátorok is funkcionálnak.

A Leningrádi Állami Egyetem Műszaki Pszichológiai Laboratóriumában végzett kísérleteinkben mind a jelzések akusztikai paraméterei és a hangforrások térbeli elrendezése, mind pedig a jelzések szemantikai sajátosságai alapján tanulmányoztuk az operátornak szükséges jelzések szelekcióját.

Feladatunk azoknak a legdurvább felszíni szűrőknek a meghatározása volt, melyek az adott jelzéseket a legegyszerűbben és a legjobban markerezik (kijelölik), és a többi analizátor bemenetére továbbítják (vagy nem továbbítják) azokat.

Kísérleteink speciális hangszigetelt laboratóriumban folytak; a 30 k. sz. feladata az volt, hogy a jelzett sajátosságok alapján kiemeljék a szükséges közléseket az általános verbális folyamatból.

A kísérletek eredményei alapján teljes mértékig el lehet ismerni, hogy a szelektív beszédhallgatásnak több lépcsője van. Így kimutatható pl., hogy az 'erős — gyenge intenzitás', 'férfi — női hang', 'bal oldali — jobb oldali hangforrás' variánsok olyan „felső” szűrők, melyek a szükséges közlés felismerését 80—90%-ban könnyen lehetővé teszik. Másrészt a közlés szemantikai

variánsai (repülőtéri diszpécses-pont, vagy repülőgép fedélzete) lényegesen bonyolultabb munkát követelnek és gyakran (25–35%-ban) meggátolják a feladatok hatékony teljesítését.

Előadásunkban az említett variánsokra vonatkozó kísérleti adatok statisztikai feldolgozását, és a köztük levő korrelációs kapcsolatokat mutatjuk be.

MAJLÁTH GYÖRGY (SOTE I. sz. Gyermekklinika). KETTŐS EMBERÖLÉS ELKÖVETŐJÉNEK PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATA

1. *Az eset ismertetése.* (Tényállás)

M. Sándor 22 éves elkövető 1969. november 29-én éjszaka a rekamién mellett fekvő feleségét előzetes szóváltás után 18 késszúrással megölte. Az anya mellett fekvő 6 éves kislánya a történetekre felébredt és sírni kezdett, hogy édesanyám „sáros lett, meghalt”. Az elkövető apa gyermekét felöltöztette azzal a szándékkal, hogy nagyszüleihez viszi, és ezután öngyilkosságot követ el. Az elkövető apa a gyermeket a nagyszülőkhöz mégsem vitte el, hanem a gyermeket tiltakozása ellenére kivitte a Duna-partra, és egy ladikból a vízbe dobta. A gyermeket az ár elkapta, elmerült és a vízbe fulladt.

2. *Az elkövető életvitelének tömör ismertetése:*

- a) Gyermekkora
- b) A pubertás időszaka
- c) Az ifjúkora

3. *Az alkalmazott tesztvizsgálatok adatai:*

- a) A tesztvizsgálatok eredményei
- b) Az igazságügyi szakértők véleménye

4. *Következtetések*

- a) Az anya gyilkosságának motivációi
- b) A gyermek gyilkosságának motivációi

5. *A tárgyalás*

A megyei bíróság ítélete.

MARCSEK ZOLTÁNNÉ (Fővárosi Gyermekpszichológiai Szakrendelő Intézet):
A KISGYERMEKKORI DADOGÁS PSZICHOTERÁPIÁS TAPASZTALATAI

I. *A dadogás etiológiájából.*

Szomatogenetikus irányzat (SZONDI). Ösztönfixáció, ill. regresszió (FENICHEL). Hibás anya-gyermek kapcsolat, környezeti ártalom (JOHNSON). Multikauzális szemlélet.

II. *Foglalkozás 10 dadogó gyermekkel.*

Megegyező alapköörülmények:

a) A kezdőbetűk, szótagok, szavak ismétlését görcsös jelenségek kísérik, elpirulás, arctorzulás, beszédképtelenség, kényszermozgások.

- b) A gyermekek életkora a terápia kezdetekor 3—6 év közé esik.
- c) Negatív organikus lelet.
- d) Koruknak megfelelő értelmi szint.
- e) A folyamatos beszéd kialakulása után egy ideig beszédhiba nem jelentkezett. A dadogás később kezdődött.

A foglalkozás jellege:

Részletes heteroanamnézis anyától, apától és fontosabb családtagoktól. Ennek kapcsán vizsgáltam a család dinamikát, a szülő-szerep kérdését, továbbá a gyermek-anya kapcsolat biztonságát.

A gyermekeknél szabad játékterápiát alkalmaztam. A terápia során felmerülő élményanyagból próbáltam megállapítani a traumatizáló tényezőket, ezek összefüggését, és a gyermek én-fejlődésére gyakorolt hatásukat.

A megismert, speciálisan egyéni összefüggés-mintákat a további játék során felhasználtam, és megfelelő szinten értelmeztem.

A szülőknek nevelési tanácsot adtam (szukcesszíven).

III. Tapasztalataim:

1. Az említett alapkörülményekkel jellemzett dadogók gyógyítása elsődlegesen nem logopédiai, hanem pszichoterápiás feladat. Rögzültebb esetekben logopédiai kezelés is szükséges lehet, de helyesebb a terápia befejezése után. (Éssetleg vele párhuzamosan is, megfelelő stádiumban.) A terápia annál eredményesebb, minél korábban fordulnak a szülők pszichológushoz, és a dadogás-mechanizmus kevésbé rögzül.

2. Megfigyeléseim alapján úgy látom, hogy a kisgyermekkorú dadogás az én-fejlődés zavarával kapcsolatos regressziós tünet, és a megkapaszkodás ösztönével nagy mértékben összefügg. A szülő-szerep vizsgálatánál bizonyos hasonlóságok mutatkoztak, pl. az azonosítási modell bizonytalansága, a megkapaszkodási lehetőség elutasítása.

3. Kazuisztikai illusztrációk.

IV. A megkapaszkodás ösztönével való összefüggések tudományos vizsgálata során fény derülhet a dadogás-probléma számos kérdésére. Pl. miért jóval több a dadogós fiúk száma mint a lányoké?

MARTON L. MAGDA, URBÁN JÁNOS és SZIRTES JÓZSEF (MTA Pszichológiai Intézete): PERCEPCIÓ VISELKEDÉSES ÉS ELEKTROGRÁFIÁS VIZSGÁLATA MAJMOKNÁL

Kísérleti tapasztalatunk, hogy ha macacus rhesus majmok megközelíthetik gondozójuk, társuk, étel, használati tárgyaik vetített képét, akkor a képek előhívják az ábrázolt tárggyal, élőlényvel kapcsolatos érzelmi reakciókat és szokásos mozgásválaszokat. Majomnál a kép adekvát helyére irányuló mozgássorok 800 próba után sem tűnnek el.

Elvégeztük a kísérletet olyan tárgy képével is, amelynek (motivációs, motoros) jelentését kísérleti helyzetben alakítottuk ki, így zárral ellátott ételes doboz vetített képével. A doboz képét a reális tárggyal végzett gyakorlás terü-

letén belül változó helyen vetítve azt tapasztaltuk, hogy a képpel kapcsolatos specifikus mozgásválaszok macskánál is fellépnek, de átlagosan két próbálkozás után gátlódnak, míg majomnál e reakciók fenmaradnak.

Majomnál a „beválás” elmaradása ellenére a képpel kapcsolatos mozgásválaszok fentmaradása tanuláseméleti problémát vet fel. E jelenség értelmezése kapcsán utalunk egy, a manipuláció nyomán kialakuló okulo-manuális folyamat hatására; jellemezzük e folyamat jelentőségét a percepció teljesítmény filogenetikai fejlődésében.

Miután viselkedéses kísérletekben kimutattuk, hogy majmok a vetített képet felismerik, vizsgáltuk a felismerés folyamatát kísérő átlagolt agyi kiváltott potenciálok alakulását. E célból összehasonlítottuk majomnál a legtöbb mozgás választ kiváltó kép 60 homályos és 60 éles expozíciójára adott okcipitális átlagolt kiváltott potenciálokat. Azt tapasztaltuk, hogy homályos expozícióhoz képest az éles kép felvillantása alatt az okcipitális válasz késői pozitív komponens megnövekszik, hasonlóan az embernél tapasztalt adatainkhoz.

Összehasonlítottuk az ismeretlen ábrára, majd obszervációs (megfigyelés útján történő), és végül motoros tanulás útján jelentést nyert azonos ábra expozíciójára adott kiváltott agyi potenciálokat. Jelentés tanulás hatására ugyancsak a késői pozitív komponens növekedését észleltük.

Az előadás kiterjed a felismeréssel, ill. a tanulás hatásával kapcsolatos potenciál változás értelmezésére: A késői pozitív komponens növekedését az expozícióorozat alatt a (kép motivációs-motoros jelentése következtében fentmaradó) spontán figyelem mértékével hozzuk kapcsolatba.

Utalunk az értelmezés helyességét ellenőrző további vizsgálataink eredményeire.

MÉREI FERENC (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): AZ ANTISZOCIÁLIS SZEMÉLYISÉG (CLECKLEY-FÉLE PSZICHOPÁTIA) ÉS A NEUROTIKUS FOLYAMAT ELKÜLÖNÍTÉSE ÖNISMERETI VIZSGÁLATTAL ÉS RORSCHACH PRÓBÁVAL

A CLECKLEY által 14 jeggyel meghatározott szociopátiás személyiséget próbáltuk elhatárolni a konfliktus hátterű, neurotikusnak tekinthető funkcionális tünetképződéstől. Az elhatárolást a pszichopatológiai prognosztika teszi indokolttá. A CLECKLEY által leírt személyiség (alacsony kötődési szint, a tapasztalatok hézagos feldolgozása, az önszabályozás szorongásos jelzéseinek csökkent volta stb.) ugyanis gyakran fejlődik antiszociális irányban.

Három csoportot vizsgáltunk: sine morbo, neurotikus és pszichopátiás csoportot. Minden csoport életkorát és iskolázottságát tekintve azonos összetételű volt, és 50—50 főből állt. Szigorúan kiszűrtük azokat az eseteket, amelyekben az organikus tünetképződés feltételezhető volt.

A Rorschach-vizsgálatban a három csoportot 240 mutató szempontjából vetettük egybe. A jegyeket a különbség szignifikancia-foka szerint súlypontosztuk 1-től 5-ig. Így négy skálát állítottunk össze. Pszichopata férfiaknál 22, nőknél 22, neurotikus férfiaknál 20, nőknél 18 mutatóval.

A kóros csoportok e skálakon szignifikánsan elkülönültek (Mann—Whitney-féle rangsor korrelációval). A különbséget az átlagértékek mutatják. A pszicho-

pátiás indikációban férfiaknál a pszichopata csoport 13,8 — neurotikus 6,1; nőknél 12,8 és 4,8. Neurotikus indikációk esetében férfiaknál pszichopata csoport 3,1; neurotikus csoport 6,8; nőknél 5 és 10,5. A skálát a pszichopátiás és neurotikus reakciók arányításával alkalmazzuk. Ha a pszichopátiás indikáció 10 fölött, a neurotikus 5 alatt van, akkor az antiszociális személyiségfejlődés valószínű; ha a pszichopata indikációk 9 alatt vannak és a neurotikusok 6 fölött, a tünetképződés feltehetően neurotikus irányú.

A skála adatai közül a pszichopátiás indikációk közt a legjellegzetesebbek: FH reakció negatív formával; hézaghangsúlyozás; tükör reakció; konfabuláció; koartált élménytípus, dereizálás. A neurotikus mutatók közül: súlyos elakadás a IV. és a VI. táblán; Do a felfogó típusban; Másodlagos Formula az Élmény-típushoz viszonyítva fordított; undor reakció; kettős lény tartalom.

Elkülöníthetőnek bizonyult a kétféle tünetképződés az önismereti exploráció részeként használt önéletrajzi vizsgálatban is (hosszú, több mint egy óras, legtöbbször több részletben történő életrajz-elmondás non-direktív vizsgálati magatartással). A formalizált anyag több ponton különítette el szignifikánsan a CLECKLEY-féle pszichopátiás és a neurotikus csoportot. Ezek: 1. az epizódok fontos szereplőinek a száma a neurotikus csoportban 9—10, a pszichopata csoportban 4—5; 2. a sikeregységek és a kudarc egységek aránya pszichopátáknál átlag 8—3, neurotikusoknál átlag 2—10; 3. jövőre való utalás sokkal több a pszichopata csoportban.

A két vizsgálattal való elkülönítés értelmezhető támpontokat nyújt. A *Rorschach*-próba adatai, mint pszichopátia verus neurózis skálák, határesetek differenciálásában értékesíthetők. Az önismereti exploráció az antiszociális irányú személyiségfejlődés jellemzését egészíti ki: 1. a szociopátiát a szűkített személyi repertoár egzisztenciális élménye jellemzi; 2. az élettörténet valóság-elemekben szegényes, tervekben és vágyakban dúsitott; 3. a neurotikusok egzisztenciális élménye a szociopátákkal szemben a múlthoz tapad és kudarc hangsúlyú.

MOUSSONG-KOVÁCS ERZSÉBET (SOTE I. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika):

IDŐÁBRÁZOLÁS-VIZSGÁLATOK EGÉSZSÉGES FELNŐTTEKNÉL ÉS IDEG-ÉS ELMEBETEGEKNÉL

Kísérleteinktől kezdetben két problémakör megközelítéséhez vártunk heurisztikus módszert:

1. Támpontokat kerestünk egyes alakító-projektív tesztek (pl. módosított Világ-technikák) téri szimbolikájának igazolására, vagy elvetésére:

2. Adatokat reméltünk az idő-horizont alakulásának differenciáldiagnosztikai értékesítéséhez.

Vizsgálataink lényege: rajzban fejezteni ki az idő múlását, papír-ceruza segítségével szemléltetni a múltat, jelent, jövőt.

Összesen 220 — zömével 20—45 közötti korcsoportba tartozó — egyénnel végeztettük el a próbát, 20 esetben 2—3-szor megismételve.

A vizsgált csoportok táblázatos összefoglalása:

	Egészséges személyek		Neuropszichiátriai betegek		Össz.
	Egyet. hallg.	Egyéb foglalk.	Szkizofrén	Nem-szk.	
Férfi	25	25	25	15	90
Nő	35	25	45	25	130
Összes	60	50	70	40	220

Anyagunk *nem reprezentatív* és vizsgálataink *sem teszt jellegűek*, bár többnyire értékes adatokat szolgáltatottak a k. sz. teljesítménynívójáról, értékrendszeréről, affektivitásáról.

A rajzokat részint formai-strukturális, részint tartalmi-jelentéstani szempontból elemeztük. Eredményeink — a kezdeti kérdésfeltevést meghaladva — elsősorban az időkategória konceptualizálásának műveleteibe nyújtottak betekintést, s a szimbolizációs ill. allegorizálási folyamat különböző szintjeit és formáit fedték fel.

A formális elemzésből kitűnt, hogy az időábrázolás téri struktúrája többnyire diszkontinuus, a három időfázis elkülönül, és sorrendjük a kultúrkör írásmódjának irányát követi kezességtől függetlenül.

Az ettől eltérő formai megoldások non-konformista szemlélettel, művészi eredetiséggel vagy — s elsősorban a szkizofréniás csoportban — patológiás bizarrériákkal magyarázhatók.

Az idővonal változásai: egyenletesen felfelé haladó, vagy kulminálás után hanyatló, esetleg ciklikusan vagy spirálisan önmagába visszatérő. Az időhorizontból a „jövő” némelykor hiányzik vagy kérdőjeles.

A tartalmi-szimbolikus elemzés a következő gyakoribb motívumcsoportokat tárta fel: 1. absztrakt-geometriai, 2. óra ill. időmérő, 3. a növények biológiai ciklusa, 4. az ember biológiai ciklusa, 5. az egyén társadalmi szerepköreinek váltakozása, 6. az összemberiség technikai-civilizációs előrehaladását kifejező jelképek (eszközök, járművek, lakóhelyek fejlődése).

A motívumok differenciális megoszlása a vizsgált csoportok között:

Összehasonlított csop.	Férfi : nő	Egészséges : beteg	szk. : össz. nem szk.
Absztrakt-geom. mot.	=	=	2 : 1
Időmérő-óra mot.	=	1 : 2	2 : 1
Növény biol. cikl. mot.	=	=	=
Ember biol. cikl. mot.	=	=	1 : 3
Társadalmi szerep vált. mot..	1 : 2	=	=
Kollektív előrehalad. mot. ..	2 : 1	6 : 1	1 : 3

A műveltségben és korban leghomogénebb egyetemi hallgató csoport (orvos- és pszichológushallgatók) fele oly gyakran használta az óra-motívumot és a „társadalmi szerep változást”, mint az összes többi csoport.

MURÁNYI-KOVÁCS ENDRÉNÉ (Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola): AZ INTÉZET-
BEN NEVELKEDŐ, NEM HOSPITALIZÁLT GYERMEKEK ÉS SERDÜLŐK
EMOCIONÁLIS FEJLŐDÉSE

A szerző az intézetben nevelkedő, állami gondozott gyermekeket a fejlődés és a szocializálódás prognózisa szempontjából két nagy csoportra osztja:

a) a csecsemő- vagy korai gyermekkorban pszichikusan súlyosan károsodott — hospitalizálódott, illetve traumatizált — gyermekek,

b) a csecsemő- és kisgyermekkor súlyos pszichikus károsodás nélkül átélt gyermekek csoportjára.

Röviden utal a hospitalizációs szindróma harminc éves kutatási történetére, az eddigi eredményekre, amelyek felderítették a hospitalizáció következtében mind a korai, mind a későbbi életszakaszokban fellépő deviáló — neurotikus és disszociális — magatartás tüneteit és mechanizmusait.

Megállapítja, hogy kutatási témaként mind ez ideig még nem vetődött fel a *nem hospitalizálódott, intézetben nevelkedő gyermekek személyiségének formálódása*. A szerző ezeknek, a nem elsődlegesen sérült, de specifikus életkörülmények között felnövő (család nélkül, gyermekcsoportban, nevelők gondozásában, a szélesebb társadalomtól viszonylag izoláltan, elsődleges közösségüket gyakran változtatva stb.) és specifikus élményeket átélő (állami gondozásba vétel, szülőkkel szembeni ambivalencia stb.) gyermekeknek emocionális fejlődését vizsgálja. Több évre terjedő longitudinális megfigyelések és különböző személyiségvizsgálatok kiértékelése azt mutatja, hogy az ebbe a csoportba tartozó gyermekek *mind a velük együtt nevelkedő hospitalizált, mind az átlagosnak tekinthető családokban felnövő gyermekektől eltérően fejlődnek*. Erre vonatkozóan szolgáltat néhány adalékot.

Vizsgálati anyag: 50 nevelőotthoni növendék, akiknek magatartását és tanulását a pedagógusok megfelelőnek ítélték. Vizsgálati módszer: intelligencia-, iskolaérettségi-, performációs-, készség- és projekciós tesztvizsgálatok meghatározott szempontú elemzése; explorációk, élettörténeti dokumentációk, kérdőíves felmérések, pedagógiai megfigyelések feldolgozása.

Vizsgálati eredmények:

1. A vizsgált gyermekek személyekhez való *kötődési képessége viszonylag ép*. Tartósan barátkoznak, nevelőikhez ragaszkodnak, kisebbeket pártfogolnak, társaik problémái iránt érdeklődnek, az eseményekre érzelmileg reagálnak, segítőkészek, érzelmi motivációk alapján erőfeszítésekre, áldozatokra képesek. E téren tehát erősen eltérnek a hospitalizált gyermekektől, és a „családi” gyermekek érzelmi fejlődéséhez közelítenek.

2. A szülőpótló nevelőkhöz való érzelmi kapcsolódási szükségletük a nevelőotthoni körülmények miatt (25—30 gyermekre jut egy csoportnevelő) nem nyerhet kielégítést. E permanensen kielégítetlen szükséglet feszült, nyugtalan érzelmi állapotot okoz, ami szabályos „*testvérféltékenységi*” *konfliktusokban* tör napvilágra. A csoport tagjai erősen rivalizálnak a nevelők szeretetéért. Az ambivalens tartalmakkal terhelt érzelmi feszültség, egyrészt a közösségi kohéziót, másrészt az egyének tájékozódási, ismeretszerzési készségeit és teljesítményeit rontja le. A gyermekek e sajátos állapota különbözik a hospitalizált gyermekek érzelmi sivárságától, és hasonlít a családjukban érzelmileg elhanyagolt, a szülők szeretetében bizonytalan gyermekek neurotizálódott állapotához.

3. Számos, látszólag kiegyensúlyozott magatartású gyermeknél időnként *neurotikus emocionális megnyilvánulások* tapasztalhatók: szorongás, önvád, a

frusztrációs tolerancia alacsony foka, irreális vágyálmok, önmaga lerétékelése, a magányosság érzése, depressziós és agresszív tendenciák. Bár e tünetek némelyike hospitalizált gyermekeknél is gyakori, mégis jellegzetességeik (ok, intenzitás, reverzibilitás) folytán, inkább a családokban élő neurotizált gyermekek reakcióihoz hasonlíthatóak.

4. Az átlagosnál lényegesen nagyobb *konvencionalitás*, a felnőttek nézeteinek automatikus elfogadása, különbözteti meg a legélesebben ezeket a gyermekeket a családokban élő gyermekektől. E jelenség multikauzálisan determinált, a „függőség” elhúzódása, a hiányos énefejlődés, az egészséges adaptációs tendencia, a sajátos szokáskialakulás kielégítően magyarázzák. Fel kell azonban figyelni e „szerep” jelentős *negatív következményeire*. A személyiségbe beépülő merev konvencionalitás akadályozza az önállóság, a kreativitás, az erkölcsi autonómia kialakulását, és ezáltal csökkenti a jövő bonyolult társadalmában helytállni tudó felnőtté válás személyi feltételeit.

S. A. NADIRASVILI (Grúz SzSzR Tudományos Akadémiája Uznadze Pszichológiai Intézet): A CÉLIRÁNYOS MOZGÁSOS CSELEKVÉS NÉHÁNY SZABÁLYOZÓJA

Az „ember-gép” rendszerben az ember egyik alapvető funkciója szabályozó és korrekciós tevékenysége. Ennek végrehajtása során célszerű motoros cselekvéseket kell végeznie. Az ilyen cselekvések komplex strukturális szabályozók által jellemezhetők; tanulmányozásuk komoly gyakorlati és ugyanakkor elméleti jelentőséggel bír.

Kísérleti vizsgálatok feltárták, hogy az emberi kéz célszerű mozgásos tevékenységét szabályszerűen befolyásolja az a cselekvés-sorozat, amelynek az adott cselekvés részét képezi.

Megállapítást nyert, hogy a sokszor ismétlődő, sztereotip mozgásos cselekvések eredményeképpen az emberben rögződik a megfelelő viselkedésre irányuló beállítódás, amely — a beállítódás közismert szabályozóival összhangban — minden egyes soron következő cselekvésre hatást gyakorol.

A kísérletek tanúsága szerint az egyszer elvégzett mozgásos cselekvés még speciális fixáció nélkül is jelentékenyen befolyásolja az utána következő, tőle különböző célirányos mozgást. Ezekben az esetekben, ha csak az ember nem alkalmaz egyéb ellenőrzési módot (más érzéketli modalitás bekapcsolása révén), zavart szenved az egymás után következő cselekvések adekvát elvégzésének képessége. Változás áll be mind a mozgások megítélésében, mind pedig azok kivitelezésében szerepet játszó feltételek referencia-kerete terén.

A megelőző cselekvés asszimilatív hatást gyakorol a következő célirányos motoros cselekvésre. Szabályszerű, hogy a kísérleti személyek — szemben saját céljukkal — akaratlanul csökkentik nagy amplitúdójú mozgásaikat, növelve ugyanakkor a soron következő kisebb amplitúdójúakat.

A megítélési rendszer terén ezzel ellentétes helyzetet találunk. Abban, ahogyan a kísérleti személyek célirányos motoros cselekvéseiket az előző cselekvések alapján megítélik, a kontrasztcsalódás érvényesül: a soron következő nagy amplitúdójú mozgásokat még nagyobbnak, a kisebb amplitúdójúakat még kisebbeknek ítélik.

Kísérleti bizonyítékaink vannak arra vonatkozóan, hogy a célirányos

cselekvésekben érvényesülő két törvényszerűség — az asszimilatív hatás, valamint a kontrasztcsalódásnak a megítélést befolyásoló szerepe — esetében két különböző, de egymással mégis szoros kapcsolatban álló jelenségről van szó. Csak a köztük levő kölcsönös kapcsolat további tanulmányozása adhat magyarázatot a célirányos motoros tevékenység szabályozásának különféle aspektusaira.

A mozgások további kísérleti vizsgálata kimutatta, hogy a célszerű motoros cselekvés kevésbé befolyásolt azáltal a cselekvéssorozat által, amelynek objektíve részét képezi, ha az egyén pszichológiailag úgy éli meg az adott cselekvést, mint ami a sorozat többi cselekvésétől függetlenül van.

Jelen tanulmány szerzőjének kísérleti adatai új megvilágításba helyezik a mozgásos cselekvések struktúrájára vonatkozó pszichológiai és biokémiai elméletek néhány kérdését.

NÁDORI LÁSZLÓ (Magyar Testnevelési Főiskola Kutató Intézete): A TELJESÍTMÉNY ÉS IDŐÉSZLELÉS KAPCSOLATA ÚSZÓKNÁL

Az úszók haladási sebességének vizsgálatokor kitűnt, hogy jó úszók, azonos teljesítményt különböző haladási sebességgel értek el. Tekintettel arra, hogy a sebességváltozások — a közegellenállás miatt — nagy energiavesztéssel járnak, alapvető érdeke az úszónak a sebességingadozások lehető mérséklése.

A további vizsgálatok és mérések azt jelezték, hogy az egyenletes haladásra való törekvésben ugyancsak eltérő módon mutatkozik az egyes úszók fejlődése. Hipotézisünk szerint, amihez a vizsgálati adatok adtak támpontot, határozott összefüggés tételezhető fel a haladási sebesség egyenletes tartása, és az időérzékelési, időbecslési teljesítmények között.

A szerző kiváló gyermek-, ifjúsági és felnőtt úszók és ellenőrző csoportok (első osztályú labdarúgók) vizsgálatára támaszkodott.

NAGY GYÖRGY (Országos Pedagógiai Intézet): SPORTPSZICHOLÓGIAI KUTATÁSOK AZ MTS KÖZPONTI SPORTISKOLÁJÁBAN

Az MTS Központi Sportiskolájában a minőségi sport utánpótlását képező, önkéntes jelentkezés alapján kiválogatott tanulókat nevelik. A cél nem egyoldalúan csak a nagy teljesítményekre képes sportolók felkészítése, hanem a sokoldalú személyiségfejlesztés. Tényekkel bizonyítható ugyanis, hogy a jelentős világversenyeken az olyan versenyzők érnek el elsősorban sikereket, akik a — pszichológiai és pedagógiai értelemben vett — sokoldalúság követelményeinek megfelelnek. Ezt a követelményt még inkább alátámasztja az a körülmény, hogy a sportiskolába járó tanulók 6 és 18 életév közötti leányok és fiúk, akik a sportolással párhuzamosan iskolai tanulmányaikat folytatják, tehát jövőendő élethivatásuk betöltésére is felkészülnek a sportolás mellett, amely nem életcél a számukra. Mindezeket figyelembe véve kezdtük

meg pszichológiai vizsgálatainkat 1964 őszén. A vizsgálatok ma is tartanak, és remélhetőleg folytatódni fognak.

A világviszonylatban végzett statisztikai felmérések azt mutatták, hogy már fiatal gyermekkorban el kell kezdeni a jövő nagy teljesítményekre való felkészítést. Ennek megvalósításához a következő tényezők szükségesek:

- a) A tanulók adekvát sportágválasztása.
- b) Motivációs állapotuk megfelelő szinten tartása.
- c) Az életkoruknak, egyéni adottságaiknak és a sportági követelményeknek megfelelő kiválasztási rendszer kidolgozása.
- d) Ugyancsak az előbbi szempontoknak megfelelő oktatási, edzési és nevelési módszerek kialakítása és alkalmazása.

A tanulók zöme (az úszás és a torna kivételével) 10 éves korban jelentkezik felvételre. Elsősorban tehát azokat az indítékokat igyekeztünk megismerni, amelyek alapján az ilyen korú tanulók sportágot választanak. Kérdőív, illetve dolgozatok tartalmi értékelése módszerének alkalmazásával próbáltunk fényt deríteni erre a kérdésre. Eddigi eredményeink:

1. 1000 kérdőív rendszerezése és elemzése alapján 20 — sportolásra készítő — motívumot találtunk.
2. A motívumok jelentős része a környezeti (társadalmi) hatásokra alakul ki bennük.
3. Adekvát sportágválasztásukat megnehezíti az a tény, hogy saját képességeiket, adottságaikat csak a serdülőkor megjelenésével (kb. 13. életév) tudják — viszonylag helyesen — felmérni.
4. A „véletlenszerűnek” nevezhető környezethatások, amelyek kezdeti sportágválasztásukat determinálják, rendkívül erősek. Még sikertelenség esetén sem szívesen változtatnak sportágot és abban az esetben sem, ha az új területen sikeresebb a tevékenységük.
5. Jövődő sportpályafutásukról vallott elképzelésük — 248 tanuló dolgozatát elemezve — a realitást nélkülöző magas igényszintről (magyar bajnok, világbajnok) és nagyfokú motiváltságról tanúskodott.
6. Egyéves komplex kísérleti vizsgálataink (20 főnyi, 10 éves, az átlag fiú populációt reprezentáló csoport) azt bizonyították, hogy a többféle sportággal való megismerkedés és a gondos tanári munka megkönnyítheti számukra az adekvát sportágválasztást.

A tanulók szüleit is megkérdeztük kérdőíven, hogy mit várnak gyermekük sportolásától? (905 szülő képezte a kísérleti és 651 a kontroll csoportot.) Válaszaik rendszerezése és elemzése alapján megállapíthattuk azt a 8 — egy mástól viszonylag jól megkülönböztethető — indítékot, amelyet némi átértékeléssel a sportiskola munkájával kapcsolatos társadalmi elvárásnak nevezhetünk.

A sportiskolában már több évet eltöltött, különböző sportágban versenyző fiú és leánytanulók személyiségprofiljára vonatkozóan *Lüscher*-teszttel végeztünk vizsgálatokat, s az eredményeket összehasonlítottuk az országos átlagpopulációval. Ugyancsak férfi ifjúsági kosárlabdázók 20 főnyi csoportját *Rorschach*-teszt, *Szondi*-teszt, *Brenghelmann E-N-RN* kérdőív, anamnézis, teljesítményértékelés, dolgozatok tartalmi elemzése, és egyszerű célmozgások latenciadeje mérésének alkalmazásával megvizsgáltuk — a személyiségjegyek és a teljesítményszint összefüggése, továbbá a sporttevékenység hatékony

továbbfolytatásának motivációs feltételei szempontjából. Jelenleg a sportági kiválasztás és felkészítés módszereinek — elsősorban pszichológiai profilú — kidolgozásán munkálkodunk. E témával szeretnénk bekapcsolódni az MTA Pszichológiai Bizottsága által irányított sportpszichológiai kutatásokba a következő évek folyamán.

NAGYKÁLDI CSABA (Magyar Testnevelési Főiskola Kutató Intézet): SPORTOLÓK
TARTÓS INFORMÁCIÓFELVEVŐ ÉS -FELDOLGOZÓ KÉPESSÉGÉNEK
VIZSGÁLATA

Célkitűzés: Abból a megfontolásból indulok ki, hogy a sportoló viselkedését a versenyszituációban általában meghatározza az információfelvétel és feldolgozás „képessége”. Miután az információfelvétel és feldolgozás igen bonyolult feladat, amelyben az érzékeléstől, a kódoláson át a döntésig és motoros végrehajtásig több részfeladat szerepel, a meghatározás csakis statisztikus jellegű lehet. Valóban a SHANNON és WIENER által kialakított ún. csatorna-kapacitás fogalma statisztikus adatokra épül. A sportolóknál a csatorna-kapacitás, más néven áteresztőképesség bit/sec egységekben mért értékét szándékozom meghatározni.

Hipotézis: A sportoló a versenyszituációban tartós információs terhelés alatt áll. Ezt a szempontot a vizsgálatban érvényesíteni kell. Másrésről pedig feltételezem, hogy a legfontosabb információkat a sportoló saját aktivitásán keresztül kapja meg, és ezzel mintegy szabályozza az információs terhelését. Ezt a szempontot szintén figyelembe kell venni. A megfontolások alapján kialakított módszerrel olyan mutatókat szeretnék kapni, amelyekkel a sportoló egyéneket és a sportolók különböző csoportjait jellemezni lehet.

Módszer: A *Thurstone*-féle percepcióméteres eljárást alkalmazom olyan üzemmódban, amelyben a jelzések program szerint beállított számok felgyűlései, a válaszadás pedig érintőpálcáknak az érintkező felületekhez történő egyidejű mozgatása. Az előző válaszadás automatikusan új jelzést indít meg, tehát a jelzések olyan gyorsan jönnek, ahogy a vizsgálati személy dolgozik. A program 5 percig tart, és minden jelzés esetén 2 bit információ terhelést ad. A módszerrel élvonalbeli labdarúgókról ($n = 18$), úszó férfiakraól ($n = 22$) és úszó nőkről ($n = 14$) veszek fel adatokat.

Eredmények: A csatorna-kapacitást megkapom, ha a teljesítményt szorzom a műszer 2 bit információ értékével, és ezt osztom a végrehajtási idővel. Mind az egyének közt, mind a csoportok közt jól differenciáló értékeket kaptam a fél percre eső átlagteljesítményre (\bar{x}), a varianciára (s^2), a szórára (s) és variációs koefficiensre (s/\bar{x}) vonatkozóan. Utóbbi a stabilitás mutatója az 5 perces munkában.

Csoportos összehasonlítás a következő

	\bar{x}	s^2	s	$\frac{s}{\bar{x}}$
labdarúgók	2,07 bit/sec	0,067	0,259	0,125
úszó férfiak	1,99 „	0,100	0,310	0,150
úszó nők	1,86 „	0,058	0,241	0,130

A labdarúgók két összehasonlításra alkalmas paraméterben $\left(\bar{x} \text{ és } \frac{s}{\bar{x}}\right)$ jobbak voltak, mint az úszók. Az úszó férfiak többet teljesítenek, de labilisabbak, mint az úszó nők. (A két paraméter $\left(\bar{x} \text{ és } \frac{s}{\bar{x}}\right)$ között a számítás pozitív korrelációt mutatott, de nem lineárisan, ezért tovább is külön kell értékelni őket).

NAPHOLCZ JENŐ (KPM Vasuti és Közuti Alkalmasságvizsgáló Intézet):
TAPASZTALATOK ALKOHOLISTÁK KONTROLLVIZSGÁLATÁNÁL

A közlekedési balesetek gyakori oka az ittas vezetés. Elkövetőik az esetek többségében nem alkoholisták, hanem valamilyen aktuális esemény miatt vagy során fogyasztottak alkoholt. Ettől függetlenül az alkoholos befolyásoltóság ténye csak „post festam” nyer felismerést.

Nem kisebb gondot okoz az alkoholisták kiszűrése a közlekedési munkaterületről. Egyebek között ez előzetes vagy időszakos alkalmassági vizsgálatok alkalmával lehetséges. Ez ideig ezen a téren csak a személyiségvizsgálat bizonyult megbízható módszerül.

Korábban már vizsgálatokat végeztem az „Érzelmes gondolkodási és állásfoglalási séma”-teszttel (GT), alkoholisták és normális, alkoholt nem fogyasztó egyének énes- és társas törekvései, gondolkodási gócai, érzelmi-hangulati élete, mínusz-szituáció alakításra való hajlama, probléma megoldási módjai stb. közti különbség megismerésére. A beszédválaszok mint tünetek összetevése alapján megállapítható volt, hogy az alkohol az alkoholista életében mindentől független jelentőségre tesz szert, kedvezőtlenül befolyásolja egyéni gondolkodásmódját élethelyzetéről, problémáiról és azok megoldási módjáról, a társadalmi környezetbe való beilleszkedés módjáról és cselekvéseiknek helytelen irányt szab.

A vizsgált alkoholisták közül azóta többen elvonókúrán vettek részt.

Miután a rehabilitáció, valamint a szolgálatba állíthatóság eldöntése a munkáltató és az egyén számára egyaránt jelentős kérdés, szükséges annak megvizsgálása:

1. vajon az elvonókúra csak tüneti javulást (az alkoholfogyasztás elhagyása) eredményez, vagy
2. változást okoz a személyiségstruktúrában is,
3. ha igen, milyen irányban.

Ezen vizsgálatokkal egyidőben kísérletet kell tenni annak megállapítására, hogy

1. a személy tartósan megtartóztatja magát a jövőben, vagy
2. labilis érzelmi viszonyt tart fenn az alkoholfogyasztással szemben.

Az utóbbi esetben — eddigi feltevésem szerint — belátható időn belül visszaesés következhet be. E kérdésnek tisztázása azonban még további megfigyeléseket igényel.

Gyermekszakrendelőkön keresztül sok esetben kerül olyan gyermek a klinikus pszichológushoz, ahol a meghatározatlan, bizonytalan testi panasz háttérben — fejfájás, gyomorfájás, hányinger, étvágytalanság, alvás-, légzészavar, rosszulletek, szívpanaszok stb. — az orvos pszichés komponenst tételez fel. Az esetet „funkcionálisnak”, „pszicho-szomatikusnak”, „vegetatív neurózisnak” stb. tartja.

A pszichológusnak így alkalma van képet nyerni e tünetképzésről és magatartásról. Megfigyelésem szerint — különösen ha a visszatérő tünetek iskoláskorban lépnek fel — a magatartásban sok hasonlóságot találunk, függetlenül a konkrét panasztól. Az ilyen gyermekek általában inkább csendesek, fegyelmezettek; szorongásra hajlók, bár ezt önmaguk előtt is leplezni igyekeznek, esetleg bizonyos félnétség, gátoltság árad viselkedésükből; az iskolában nincs ellenük panasz. „Jó gyermekek”, jó tanulók, néha lámpalázuk gátolja még jobb teljesítményüket.

E tünetképzés létrejöttében a következő hipotézist állíthatjuk fel: az ilyen bizonytalan, meghatározatlan, szomatikus panaszok, pszichés zavarok *helyettesítői*. A háttérben meghúzódó pszichés konfliktus nem válhat nyílttá, nem manifesztálódhat a magatartásban, mert különböző belső és külső tilalmak megakadályozzák. A gyermek nem lehet „rossz” — vagyis nem nyugtalan, fegyelmezetlen, dekoncentrált; nincs nyílt konfliktusban hozzátartozóival; nem mutatkoznak iskolai beilleszkedési nehézségek —, de a „rosszaság” igénye nem tűnik el, hanem szorongássá, bűntudattá alakul. A bűntudat részint fokozza a „jónak” lenni, jó teljesítményt elérni törekvést, és részint gátolja ugyanazt a fokozott félnétséggel, esetleg lámpalázzal és szomatikus tünetképzéssel.

Jelen vizsgálatunk célja igazolni a szomatizálási hajlam, és a fentebb leírt magatartási sajátosságok együttes előfordulását iskoláskorban. Ha megfigyelésünk és hipotézisünk helytálló, akkor ennek az iskolai tanulmányi eredmény és hiányzás összefüggésében is meg kell mutatkoznia. A tanulmányi eredmények szerint csoportosított hiányzások átlagának olyan görbét kell mutatnia, amely emelkedik a legjobb tanulóknál, süllyed a középső csoportoknál, és csak a kifejezetten rossz tanulóknál szökik fel magasabbra.

Három általános iskolában összesen 2000 tanuló tanulmányi eredményét és hiányzását gyűjtöttük össze az 1968/69-es tanévből. Az eredmény mindhárom iskolában ugyanazt a tendenciát mutatja: a kitűnő tanulók *többet* hiányoznak, mint a jelesek, jók és közepesek. A kitűnők hiányzási átlaga kb. megegyezik az elégséges tanulók hiányzási átlagával, s csak az elégtelen rendűek hiányzása emelkedik jelentősen, a kitűnő tanulók hiányzása fölé.

A diszkusszió kiterjed ennek az összefüggésnek további elemzésére, az adatokból levonható elméleti következtetésekre és további vizsgálati tervekre, amelyek ezen hipotézis helyességét és az összefüggés háttérét kutatja.

A vegetatív mutatók jelentősége: a klinikumban az adott beteg vegetatív egyensúlyának (biotónusának) és tolerancia szélességének ismerete a diagnózis és prognózis felállításának egyik sarkalatos pontja. Számos klinikai-laboratóriumi (orvosi, hormonális, anyagcsere stb.) vizsgálat ismert és használatos; azonban a beteg pszichés toleranciájának a betegséggel, mint biológiai stresszel szembeni teherbírásának megítélésére igen kevés, és a klinikus részéről fenntartással fogadott lehetőség ismert. A klinikumban a vegetatív tónus az adott pillanatban a szimpatikus vagy paraszimpatikus tónus megítélésére használatos KÉRDŐ-féle vegetatív index jelenti egyik legmegbízhatóbb támpontot.

$$V_1 = \left(1 - \frac{\text{dyast. tensio}}{\text{pulz/min.}} \right) \cdot 100 = \text{optimálisan} = 0. \text{ Szimp. tónusfoko-}$$

zódásnál a törtben szereplő számláló nő, paraszimp. tónusnál a nevező csökken.) A pszichés vizsgálatok közül a színtesztek kínálnak az ergotrop és trofotrop színek arányának megoszlási hányadosával lehetőséget ennek felmérésére. Elsőnek az irodalomban ERBSLÖH (1964) veti fel a „vegetatív balance” gondolatát, az ergotrop (vörös-sárga) és a trofotrop (kék és zöld) színek elhelyeződésével a *Lüscher*-féle színválasztáspróbában. Ezt követően több szerző foglalkozik hasonló megfontolásokkal (a klinikumban elsőnek EGGERT, W., 1965). A hazai pszichodiagnosztikai iskolák törekvése is arra irányul, hogy a teszteredmények numerikus értékelésével az összehasonlítást megkönnyítsék. Így a *Lüscher*-féle színteszt 8 színválasztási és oszlopvariációs választásaiból számított vegetatív index segítségével (SIPOS K. szakdolgozat, 1968) számított vegetatív indexek, és a *Kérdő*-féle vegetatív index összevetése kínálkozott a kisagydaganatos gyermekek vizsgálati során a vegetatív egyensúly felmérésére.

Beteganyag és módszer: a biotónus, a vegetatív egyensúly, az ergotrop és trofotrop balance törvényszerűségei a gyermekgyógyászok számára mindig az adott beteg életkori sajátosságainak figyelembevételével értékesíthetők. Ezek előrebecsátása után a vizsgálatainkban szereplő beteganyag feldolgozása a *Kérdő*-féle vegetatív index meghatározásával kezdődött. Ezzel egyidőben végeztük a *Lüscher*-féle színteszt vizsgálatokat. Ezeket az említett módszer Vegetatív indexeinek V_1 , V_2 , és a szerző módosításában oszlopvariációk V_{0-1} ; és V_{0-2} : választásaiban számított vegetatív index meghatározásával történt. A kapott adatokat egészséges gyermekpopuláció *Lüscher*-vizsgálataiból készült közlemények adatai alapján (W. FURRER: 400 normál-iskolás gyermek-, és FLEHINGHAUS: 1000 normál iskolás gyermek vizsgálatáról írt beszámoló adataiból számított vegetatív indexekkel) vetettük egybe.

Beteganyag: 10 *malignus* kisagydaganatos gyermek longitudinális megfigyelései során készült *Lüscher*-felvételek vegetatív indexei: a V_1 és a V_2 általában 1,0 körüliek, melyek az adott életkornak nagyjából megfelelnek; míg a V_{0-1} ; és V_{0-2} ; aránya normális szórás értékeit nem éri el. Utóbbi a szerző véleménye szerint a vegetatív tolerancia beszűkülését jelzi, és prognosztikailag értékesíthető a műtét előtti állapotokban. Műtét után: a disszemináció (daganatkiújulás vagy áttételes állapotban) az adott biológiai stressz-helyzetnek megfelelően emelkedett értékeket kapunk a V_1 és V_2 indexek eléggé egyformán futnak; míg a kimerülést a V_0 indexek beszűkülése, és csaknem egy-

forma számszerű alacsony értékei jelzik. A *Kérdő*-féle indexek és *Lüscher*-indexek azonos ergotrop vagy trofotrop irányú eltolódást jeleznek az adott szinkron vizsgálatokban.

2. A szövettanilag és biológiailag *jóindulatú kisagydaganatos gyermekeknél* (14 eset) a műtét előtti V_1 , V_2 indexek 1,0-nél nagyobbaknak mutatkoznak, és V_{0-1} és V_{0-2} különbsége is jelentősebb. Ez megfelel a betegség jóval hosszabb anamnézistartamának, és az ezzel járó elhúzódó koponyaűri (agy)nyomásfokozódás okozta biológiai stressz-állapot követelményeinek (nagyobb tűrőképességet és fokozott energiabevetést igénylő a mindennapi élet követelményeinek való eleget-tevés a gyermek számára). Míg műtét után a klinikai kép sokkal elhúzódóbban, és több vegetatív gyengeséggel rendeződik. Ezt szépen tükrözik a *Kérdő*-féle indexekkel azonos (paraszimpatikotóniás) V_1 eltolódások; s megfelelnek a roncsolásos szindróma egyéb klinikai jelenségeinek is. — Az oszlopválasztások vegetatív indexei a lassú rendeződéssel egyidőben fokozatosan normalizálódnak az életkornak megfelelő (inkább adrenerg irányú) eltolódások irányában. A munka harmadik lépése a hazai egészséges, hasonló életkorú iskolás gyermekanyag vegetatív indexeinek összegyűjtése, s a beteganyag adataival történő egybevetés. E munka jelenleg folyamatban van.

24 agydaganatos (cerebelláris tumor) esetben készített folyamatos vizsgálat-sorozatból megállapítható, hogy a klinikailag ismert *Kérdő*-féle vegetatív index értékei, és a *Lüscher*-féle szintestből hazai kezdeményezés kiegészítésével (szerző módosításában) számított vegetatív indexek az adott klinikai állapot megítélésében elég megbízható támpontot nyújtanak a vegetatív tónus felmérésére; s az oszlopvariációk vegetatív indexeinek eltérései a vegetatív tolerancia megítélésben diagnosztikai támpontot jelentenek. Természetesen a gyermekkorban az adott fejlődési fok életkorának megfelelő, hazai, egészséges átlagértékekkel egybevetve. Ezek gyűjtésében és kiértékelésében PÓKÁNÉ DERZSÓ PATRICIA munkatárs segédkezett.

PÁL LÁSZLÓ (Igazságügyi Minisztérium): BÖRTÖNBEN VÉGZETT PSZICHOTERÁPIA METODIKAI KÉRDÉSEI

Abból a problémából indulunk ki, hogy a büntetésvégrehajtási intézetekben folyó nevelőtevékenység bármennyire céltudatos, tervszerű és intenzív, eredménye csak korlátozott lehet akkor, ha nevelő—elitelt párosviszonyra épül.

Miért? Azért, mert hiányzik a legfontosabb tényező: a hozzátartozó, aki mint férj, feleség, szülő (anya-apa) vagy testvér állhatna a nevelő oldalán.

Ha a hozzátartozót bekapcsoljuk, akkor a nevelési párosviszonyt a *nevelési trivium* váltja fel. Ez a pedagógiai szituáció természetesen befolyásolja a módszereket, sőt meghatározólag hat a szervezetre is.

A pszichoterápiás kezelés is ennek megfelelően alakul.

A kezelésnek eddig két formája volt ismeretes: az egyéni és a csoportos pszichoterápia. S mind az egyéni, mind a csoportos terápia a nevelő—elitelt párosviszonyra épült.

A nevelés hatékonyságának fokozása érdekében kísérletet tettünk a nevelő—elitelt—hozzátartozó viszonyára épülő pszichoterápiás kezelésre. A csoportos pszichoterápiát mellőztük. (Ezt most nem indokoljuk, az előadásban azonban foglalkozunk ezzel a kérdéssel is.)

Az alábbi csoportokat hoztuk létre a pszichoterápiai kezelés céljából:

1. nevelő—elítelt+feleség
2. nevelő—elítelt+anya
3. nevelő—elítelt+apa
4. nevelő—elítelt+testvér
5. nevelő—elítelt+vadházastárs
6. nevelő—elítelt+nevelőszülő

Mindegyik alapsoport absz.-száma 10 volt, s mindegyik alapsoportból kettőt-kettőt hoztunk létre: egyet a nő, egyet a férfi elítélteknél. Az összlétszám tehát 120 volt.

Ezzel a kutatómunkával választ kaptunk arra a kérdésre, hogy az elítéltek hozzátartozói bevonhatók-e a büntetésvégrehajtás nevelőmunkájába, és *a pszichoterápia alkalmas-e a hozzátartozók bevonására*. Választ kaptunk arra is, hogy melyik hozzátartozóval eredményes a pszichoterápiai kezelés.

A pszichoterápiai kezelés a legeredményesebb a *feleség* bevonásával; de csak azzal a feleséggel, akivel az elítelt rendezett családi életet élt. Ellenkező esetben a feleség bevonása káros. A feleség után eredményesség szempontjából az *anya* következik. Az *apa* és a *testvér* csak egyes esetekben lehet eredményes közreműködésével. A *vadházastárs* és a *nevelőszülő*k közreműködése nem képvisel nagy értéket. Sőt a *vadházastárs* jelenléte általában nem kívánatos.

A nőket a férfiakkal összehasonlítva, domináns jelenség: a férfi elítéltek esetében a feleség bevonása előnyösebb, mint a nő elítéltek esetében a férj bevonása. A nő elítéltek esetében az *anya* jelenléte hatásosabb, mint a férj jelenléte. Ennek több magyarázata van, a legdőntőbb az, hogy a nőknek az anyához való érzelmi kötődése erősebb a házasság után, mint a férfiaké. A férfiak a házasság után inkább a feleséghez kötődnek erősebben. (De ez esetben is „jó” házasságról van szó. Ha „rossz” a házasság, akkor az *anya* személye a férfiaknál is előtérbe kerül.)

Végso megállapítás: a triviumra épülő pszichoterápiai kezelés eredményesebb, mint a párosviszony szisztémája.

PÁL LÁSZLÓ (Igazságügyi Minisztérium): KÁRMÁN ELEMÉR KRIMINÁLPSZICHOLÓGIAI HAGYOMÁNYAI

A Magyar Tanácsköztársaság — 133 napos fennállása idején — olyan körülmények között, hogy az intervencióval szemben élet-halálharcot vívott, és figyelmét ezernyi belpolitikai intézkedés kötötte le, felkarolta, támogatta a kriminálpszichológia ügyét. Ez a tény mindenekelőtt KÁRMÁN ELEMÉR munkásságának köszönhető.

KÁRMÁN kriminálpszichológiai koncepciója három forrásból származott: a *New York-i* (USA) Kriminálpszichológiai Klinika tapasztalataiból vette a bűnözés megközelítésének klinikus-vizsgálati aspektusát; HANS GROSS *Graz-i* Kriminálisztikai Intézetének eredményei alakították ki kriminológiai nézetrendszerét; s végül, *saját bírói* gyakorlati tapasztalatain nyugodott egész pszichológiai tevékenysége.

Kriminálpszichológiai tevékenységének fő célkitűzése: a gyermek- és fiatalokori bűnözés okainak kutatása, és az egyes bűntettek pszichológiai ma-

gyarázata — annak érdekében, hogy ezáltal a generál- és speciálprevenziót szolgálja.

Gyakorlati és elméleti tevékenységének alapját két általa alapított intézet képezte: a „Pestalozzi”-ról elnevezett Kriminálpedagógiai Otthon és a Kriminálpszichológiai Klinika. E két intézet igazgatója egy személyben KÁRMÁN ELEMÉR volt.

A Kriminálpszichológiai Klinika három irányba fejtett ki tevékenységet: 1. a „Pestalozzi”-Otthonba utalt gyermekek pszichológiai vizsgálatát végezte; 2. a rendőrség megkeresése alapján a rendőri vizsgálóknak pszichológiai tanácsokat adott; 3. a bírósági szakban pedig pszichológus-szakértői véleményeket adott. Mint látjuk: az intézet minden tekintetben gyakorlati szakszolgálatok igényeit igyekezett kielégíteni. Éppen azáltal alapozta meg tudományos elméleti tevékenységét.

Nemzetközileg elismert — több országban kiadott — szakkönyvet írt a gyermekek erkölcsi züllésének okairól, s ehhez még 19 tanulmánya járul.

A kriminálpszichológia területén legnagyobb eredményének tekintjük: a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésének okairól adott magyarázatát. Alapvetően két ok-kategóriát konstruált: endogén és exogén okokat. Mindkettőt további alkategóriákra bontva — a gyermeki fejlődés három szakaszán vizsgálja. Ilyen értelemben beszél a *családi* élettel, az *iskolai* korról és a *munkahelyi* milióval kapcsolatos endogén és exogén okokról.

Nem állítjuk, hogy KÁRMÁN hibátlan magyarázatát adta a bűnözésnek, de hangsúlyozzuk, hogy számos megállapítása ma is érvényes. A tudományok koordinációjáról vallott nézete — amelyet mind a bűnözés vizsgálatában, mind a bűnözés megelőzésében szükségesnek tartott — éppen napjainkban nagyon is aktuális.

A pszichológia léte és megbecsülése érdekében vívott harca — hősi harc volt !

KÁRMÁN ELEMÉR munkásságának értékelése még nem történt meg. A Horthy-érában üldözték Tanácsköztársasághoz fűződő kapcsolataiért. Napjaink pszichológusai számára megtisztelő, hogy KÁRMÁN munkáját haladó hagyományainak vallhatják. De ez kötelez is: figyelmünket tevékenységére kell irányítanunk, meg kell ismernünk őt, tanulnunk kell tőle.

PÁLHEGYI FERENC (Vakok Általános Iskolája, Budapest): A HAPTIKUS TÉR MINT ÉLETTÉR-MODELL

Aszerint, hogy a cél mennyire elérhető, háromféle pszichikus szituáció különböztethető meg: akadály nélküli, frusztrációs és problémahelyzet. Adott esetben, azonos külső körülmények között, ugyanaz a cél, amely ép ember számára közvetlenül elérhető, fogyatékos számára csak kerülőúton vagy egyáltalán nem érhető el. A fogyatékosoknál tehát a frusztrációs és a problémahelyzetek gyakoribbak, ennél fogva a személyiségfejlődésben is nagyobb szerepük van, mint az épeknél.

A tanulmány bővebben a problémahelyzet sajátosságait elemzi a vakoknál. H. HUNZIKER ún. alfa-tesztjének vakok számára módosított változatával vak és látó tanulókon végzett kerülőút-kísérletek azt mutatják, hogy a vakok a

problémamegoldás két alaptípusa (próba-szerencse és belátás) közül a próba-szerencsét részesítik előnyben. (A kísérleti személyeknek két feladatot kellett megoldaniuk: egy könnyebbet és egy nehezebbet. A könnyebbnél a látók 4,7%-ban, a vakok 50%-ban, a nehezebbnél a látók 23%-ban, a vakok 62%-ban kísérelték meg próba-szerencse alapon a megoldást.) Ezt az eredményt azzal magyarázza, hogy ugyanaz a fizikai helyzet, amely látók számára szimultán áttekinthető, vakok számára áttekinthetetlen és csak szukcesszíve ismerhető meg; hasonlóképpen ahhoz a labirintushoz, melyet a kísérletező „felülről” áttekinthet, de a patkány, minthogy „benne van”, csak az alkotóelemek idői egymásutánosságában ismerheti meg és „dolgozhatja fel.”

A vakok probléma-megoldásának további elemzése azt mutatja, hogy számukra a problémahelyzet is (mint minden észlelési mező) haptikusan strukturalódik. A kísérlet eredményeiből két adat utal erre: 1. A vakoknál bizonyos helytelen megoldásmódok abból fakadtak, hogy a kísérleti személyek csak a feladatszakszok idői egymásutánosságának betartásához ragaszkodtak mereven. 2. A vakok jelentős része (67%-a) a pontok legrövidebb úton való összekötése helyett hosszú kerülőt tett a feladatmező határa mentén.

Ez a „fal mellett való haladás” a közlekedésben nélkülözhetetlen a vakok számára. A jelen kísérleti feladatnál azonban fölösleges, sőt célszerűtlen. Fel kell tételezni tehát, hogy a vak ember az életfontosságú helyzetekben begyakorolt alkalmazkodási módokat mint alapsémákat általánosítja, s így azok általában mindenféle viselkedésnél modellül szolgálnak.

A problémahelyzet labirintus-jellege nemcsak egyes aktuális feladatok esetében érvényesül, hanem az „életvezetés” hosszabb távú szakaszaiban is. (Ennek bemutatására a tanulmány összehasonlítja a látó és a vak gyerek „útját” az iskolától a munkábalépésig.) Ez a körülmény viszont elősegíti a haptikus tér modellként való felhasználását az elvontabb értelemben vett pszichológiai tér megkonstruálására is. Ez utóbbit a vakok tapasztalatból ismert konzervatívizmusa illusztrálja. A vak úgy érzi, hogy életének fontos „támpontjait” veszíti el, ha „jól bevált” szokásait feladja.

PÁLOS ÉVA (Népművelési Intézet): A FELNŐTTEK ÁLTALÁNOS-ALAPISMERETI ÉS KÉPESSÉGI SZINTJÉNEK FEJLESZTÉSÉRE FOLYTATOTT ISKOLÁN KÍVÜLI PEDAGÓGIAI PSZICHOLÓGIAI KÍSÉRLET MÓDSZEREINEK ÉS EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

A kutatás célja:

1. Kiknek szervezhető közismereti tanfolyam a hiányos általános alapműveltség pótlására, illetve kiegészítésére.

2. Az ismeretek köréből mit emelhetünk ki az „általános alapműveltség” címén, és az ismeretek közül mit kell a jártasság és mit a készség szintjén elsajátíttatnunk.

3. Hogyan, milyen módszerekkel érhető ez el az iskolarendszeren kívül, népművelési eszközökkel.

A kutatás első kérdésére szociológiai, pszichológiai és csoportlélektani kutatás és vizsgálat alapján tudtunk választ adni.

A második kérdésre a dolgozók általános iskolájának tanterv és utasítása alapján válaszoltunk.

A harmadik kérdésre az iskolarendszerű oktatásban alkalmazott oktató-nevelő kísérlet mintájára, feltételvariálós oktató-nevelő kísérlet népművelési jellegű lefolytatása alapján tudunk válaszolni.

A kutatás hipotézise az volt, hogy felnőtt korban, hiányos általános alpműveltséggel rendelkező (általános iskola 7.—8. osztályát nem végzett) felnőtteket iskolarendszeren kívül is elindíthatunk a permanens művelődés folyamatában azzal összekötve, hogy megtanítjuk őket az önképzés, önművelés módszerére.

A hipotézis a kutatás terjedelmének meghatározásakor bizonyos leszűkítésre kényszerített bennünket. Tekintettel arra, hogy a fizikai dolgozók mintegy 50 százaléka még nem végezte el az általános iskola 7.—8. osztályát, kutatásunkba 20—50 éves, nagyüzemben dolgozó, városi (budapesti és salgótarjáni) helyben lakó és bejáró munkásokat vontunk be.

A kutatás első kérdésének megválaszolásához szükséges adatokat kérdőív útján gyűjtöttük össze. A kérdőív a vizsgált személyek adataira, életkörülményeire, ismeretanyagára és a tanulás motivációs bázisára kérdezett. Ezt kiegészítettük folyamatos megfigyeléssel, explorációval és *Hawik*-teszt ismételt felvételével.

A kutatás harmadik kérdésére a kísérleti csoport ismeretszerző folyamatának és az osztályozóvizsgán elért eredményeinek matematikai statisztikai értékelésével, és content analysis segítségével adtuk meg a választ.

A kísérleti csoport eredményeinek értékelhetőségét iskolarendszerű oktatásban részt vevő esti iskolásoknak kontrollesoportként való vizsgálatával tettük lehetővé.

PAPP ÁGOSTON (KPM Vasúti és Közúti Alkalmasságvizsgáló Intézet): SZOCIÁLISZICHOLÓGIAI TÉNYEZŐK SZEREPE AZ ELFÁRADÁSBAN

A nagy sebességű Diesel és villamos vontatójárművek üzembe állítása után számos, a közlekedés biztonságát veszélyeztető jelenség volt tapasztalható. A MÁV vontatási és egészségügyi szolgálata egyre több, az új munkakörrel kapcsolatos fáradékonyaságról, éberségi szint csökkenésről, álmosaságról, a nagy sebességű mozdonyokon teljesített szolgálattal szembeni idegenkedésről, a munkával kapcsolatos szorongásról szóló panaszt regisztrált.

A fenti jelenségek okait az elemzés eredménye szerint az „ember—munkakör” megfelelés nem kielégítő voltában kell keresni. Vizsgálataink — melyeket a jelenségek okainak, hatásuk törvényszerűségeinek, és kiküszöbölésük lehetőségeinek feltárása érdekében végeztünk — kiterjedtek a munkafolyamat, a fizikai munkakörnyezet, a munkaszervezés jellemzőire, továbbá a munkakört ellátók képességeire, adottságaira, a munkakörrel kapcsolatos érzelmi-tudati tartalmakra. Felmértük a munkahelyi szubjektív környezet által a személyre gyakorolt hatások fő tendenciáit, és vizsgáltuk ezek tükröződését a személyiség egyes megnyilvánulásaiban. Megkönnyítette a helyzetet, hogy a vizsgált populáció túlnyomó része több évet töltött azonos munkahelyen (mozdonylakatosként), hozzávetőlegesen egyidőben kerültek új beosztásba (gőzmozdony),

majd gyakorlatilag azonos szolgálati idő után irányították át őket az új nagy sebességű vontatójárművekre. Vizsgálnunk kellett tehát először az úgynevezett „szociális örökség” domináns tényezőjeként kezelt, megelőző munkahelyi szubjektív környezet jellegét.

Az ismertetett vizsgálat része egy még feldolgozás alatt álló széles körű felmérésnek, hasznosnak látszik azonban néhány részeredmény ismertetése, melyek a szociálpszichológiai és munkaszervezési tényezők jelentőségét látszanak bizonyítani:

1. A munkacélok (szállítási) való identifikálódás a gőzmozdonyvezetők-nél sem éri el a kvalifikált ipari munkánál található értéket. Ezt ellensúlyozza a munkaeszközzel (gőzmozdony), annak teljesítőképességével kapcsolatos identifikáció, amely megnyilvánul egyrészt a munkaeszköz gondos karbantartásában, másrészt a minél magasabb teljesítményekre való törekvésben. A Diesel és elektromos mozdonyok vezetőinél is csökkenő tendenciát mutat. Az ok abban keresendő, hogy míg a gőzmozdonyvezetők éveken keresztül ugyanazon a gépen dolgoznak, addig a villamos és Diesel mozdonyvezetők-nél munkaszervezési okokból bevezették a vonathoz történő vezénylést, tehát legtöbb esetben új, számukra többé-kevésbé ismeretlen munkaeszközzel kell feladatukat végrehajítaniuk.

2. A beleszólási jog a feladat végrehajtása módszerének kiválasztási lehetősége a vasútüzemnél — a munka jellegéből származóan — kisebb az ipari munkák esetében megfigyelteknél, azonban gőz-, illetve a nagy sebességű mozdonyozás között ilyen vonatkozásban szignifikáns eltérés nem mutatható ki.

3. A csoportkohézió, az interperszonális kapcsolatok erőssége, a csoportok egymás iránt érzett szimpátiája szignifikánsan kisebb a nagysebességű modern vontatójárművek vezetőinél, mint a gőzmozdonyvezetők-nél. Ennek elemzése további vizsgálatokat követel, melyeknek főleg az együtt eltöltött idő nagyságára, az interperszonális kommunikáció gyakoriságára, és a kollektív munkacélok tudatosulásának mértékére kell irányulnia.

4. Sajátos kapcsolat volt megfigyelhető a munkafeladat jellege, a szolgálati vezetők személyisége és a vezetés módszere között. A munka jellege megköveteli az autokratikus vezetési módszert. Ez erős akaratú, gyors és határozott döntéshozatalra képes vezetőket követel. Ezért gyakran találkoztunk a vezetők személyiségvizsgálatánál agresszivitásra utaló jegyekkel. Megfigyelhető volt, hogy míg a szolgálat ellátására való képesség szerinti rangsor egyenes arányban állt az agresszióra utaló jegyek számával, addig a beosztottak szimpátiájának nagysága ellentétes összefüggést mutatott.

A munkavégző rendszerek termelékenységének és megbízhatóságának növelése, a munka humanizálása — mint egyazon feladat két szervesen összefüggő oldala — szükségessé teszi mindazon viszonyok elemzését, az egyes résztényezők kapcsolatának, egymásra hatásuk törvényszerűségeinek, befolyásolhatóságuk feltételeinek és módjainak feltárását, melyek munkavégző ember és munkatárgy, munkavégző ember és munkaeszköz, munkavégző ember és fizikai munkakörnyezet, valamint munkavégző ember és munkavégző ember között létrejön.

A szociálpszichológia alkalmazását, üzemi viszonyokra való adaptálását a munka társadalmi jellegének, a társadalmi-technikai fejlődéssel szükségszerűen együttjáró növekedése indokolja. A feladat az egyének társadalmi viselkedésének, valamint a közösségek, mint egész viselkedésének egy speciális szituációban (munkavégzés) történő tanulmányozása. Ez számos tudományelméleti, és ezen túlmenő gyakorlati vonatkozású problémát vet fel. Ezek egy része metasziológiai, módszertani jellegűek.

Az előadás egy, a fluktuációban föltételezeten nagy szerepet játszó tényező, a munkával való megelégedettség vizsgálatának metodikai kérdéseivel foglalkozik.

Kiindulópontul az az elméleti megfontolás szolgál, hogy egyének és csoportok munkával való megelégedettsége mértékének, és az ezt meghatározó résztényezőknek szociológiai módszerekkel történő feltárása éppen a használt módszerek elégtelensége és egyoldalúsága miatt nem vezethet kielégítő eredményre. A munkával általában és az ellátott munkakörrel konkrétan kialakult viszony tudati reprezentációja kérdőíves vagy interjú módszerrel nem közelíthető meg a teljesség igényével.

A munkakörben való beválás indexéül általában elfogadott „objektív” mutatók, és a munkával való megelégedettséget vizsgáló, elsősorban a tudatos állásfoglalást „feltérképező” kérdőív-kombinációk, attitűdskálák kritikai elemzése alapján megállapítható, hogy a fogalmak tisztázatlansága, a szociológiai módszerek adaptálás nélküli mechanikus alkalmazása az eredményeket sok esetben semmitmondóvá, ill. ellentmondásossá teszik.

A MÁV székesfehérvári vontatási telepe teljes emberanyagának (476 fő) komplex (a munkafolyamatra, a fizikai munkakörnyezetre, a munkaszervezésre, az üzemi hierarchiára, a formális és informális csoportokra valamint a dolgozók képességeire, adottságaira, szociológiai jellemzőire egyaránt kiterjedő) fiziológiai, pszichológiai és szociológiai vizsgálatok alapján a következő megállapításokat tettük:

1. A számos szocialista országban is alkalmazott *Herzberg*-féle munkamotivációs kérdőív az előzetes feltevésekkel ellentétben megfelelő módosítással fizikai munkások esetében is alkalmazható.

2. Az alkalmazási kísérletek eddigi kudarcai elsősorban az értékelés-értelmezés helytelen szempontjainak tudhatók be.

3. A munkával való megelégedettség (mely alatt a munkakörhöz mint komplex egészhez fűződő viszonyt értjük) egy általános paraméterrel nem jellemezhető.

4. A megelégedettséget befolyásoló egyes résztényezők objektív jellemzői

és ezek szubjektív tükröződése között sok esetben megfigyelt diszkrepancia, elsődlegesen az objektív tényezők és a velük kapcsolatos elvárások egymásrahatásának függvénye.

5. A munkával való elégedettség és a munka teljesítménye, valamint a munkával való elégedettség és a képességek között nem lineáris, ill. negatív korreláció mutatható ki.

6. Az igényszint és teljesítményszint közötti különbség az átlagos csoportteljesítménytől való eltérés irányától és mértékétől függetlenül befolyásolja a megelégedettséget.

7. A szubjektív milióvel szembeni elvárás és a szimpátia—antipátia skálán elfoglalt hely együttesen határozza meg a munkatársi kapcsolatokkal való elégedettség szintjét.

8. Az anyagi dítációval való elégedetlenség csaknem kizárólag azokban az esetekben befolyásolja lényegesen a munkával való elégedettséget, ahol a munkavégzés, ill. a munkagéppel elért teljesítmény nem okoz sikerélményt.

Az előadás az eredményeket csak vázlatosan ismerteti, a fő hangsúlyt a használt módszerekkel és a feldolgozással kapcsolatos metodikai kérdések elemzésére helyezi.

PATAKI FERENC (MTA Pszichológiai Intézete): A KISCSOPORT POZÍCIÓJA A TÁGABB SZOCIÁLIS RENDSZERBEN

A csoportlélektani kutatások során igen gyakran úgy közelítenek a csoport-hoz, mint „zárt rendszer”-hez, amelyben a dinamikus történések e rendszer határai között kifogástalanul értelmezhetők. Minthogy azonban az emberi csoportok túlnyomó többsége „nyitott”, a csoport és környezete, a csoport és az integrációs keretét alkotó szociális rendszer kölcsönhatásainak kutatása mind metodológiai, mind pedig gyakorlati szempontból gyümölcsözőnek ígérkezik. Erre vall egyébként számos — főként az intézményesített és hierarchikus csoportok vizsgálatának szentelt — kutatás is. Ez a megközelítésmód számos előnnyel rendelkezik a laboratóriumi kísérletezéssel szemben, jóllehet annak egzaktságát nem mindig éri el.

Vizsgálatunk feltevése az volt, hogy a tágabb szociális rendszerbe integrált csoport jól körvonalazható és világosan leírható pozíciót foglal el a működésének színterét alkotó rendszerben. E pozíció azután egyaránt befolyásolja a csoport belső történéseit, szerveződési módjait s tagjainak egyéni jellemzőit.

Kutatásunk színteréül egy fővárosi és egy vidéki általános iskolát választottunk, amelyekben az úttörő ősök szilárd, hagyományokkal rendelkező, összetételükben általában változatlan társas alakzatokként szerveződtek. E körülmény módot adott arra, hogy reálisan létező, saját történettel rendelkező, stabil csoportokat vizsgáljunk, s hogy két integrációs szintre (ős-osztály, ős-iskola) is kiterjesszük figyelmünket. Vizsgálatunk — jellegét tekintve — a szociálpszichológiában jól ismert „terepkutatások” közé sorolható.

A feldolgozott adatokat több módszer együttes alkalmazása révén szereztük, nevezetesen alkalmaztunk szociometrikus adatfelvételt, rangsorvizsgálati technikákat, csoportos vitát, kérdőíves felvételt, megfigyelést stb. A bemutatott vizsgálati adatok egy tágabb kérdésfeltevéssel dolgozó, s a csoportkohézió értelmezését célzó kutatás eredményeinek részét alkotják.

A vizsgálatban szereplő csoportok pozícióját e csoportok „kifelé” sugárzó vonzásának megállapítása útján definiáltuk: egy-egy osztály három órse rangsorba állítható aszerint, hogy a tágabb rendszer (az osztály) tagjainak értékelő ítéletei miként minősítik őket. A csoportok pozíciójának rögzítése és értelmezése nyomán megkíséreltük azoknak a tényezőknek az áttekintését és elemzését, amelyek felelősek e pozíció kialakulásáért. E tényezők között főként a szociometrikus választások rendszeren belüli áramlása, a centrális személyek eloszlása, a közös produktumként értékelt teljesítmények, a nemi összetétel sajátosságai, továbbá az együttes sikerek és kudarok gyakorisága mutatott szoros kapcsolatot a csoport pozíciójával.

Vizsgálatunk hipotéziseinek kialakításakor feltettük, hogy a csoport pozíciója tagjainak egyéni jellemzőiben is megragadható. E feltevés ellenőrzésére két indikátort választottunk: az önértékelés színvonalát és az egyéni perspektíva-tónust. A kedvező pozícióban levő csoportok tagjainak önértékelése jellemzően magasabb volt, mint a kedvezőtlen pozíciók birtokosaié. A csoport távlati iránti fogékonyság ugyancsak szoros kapcsolatot mutatott a csoport pozíciójával. Mindkét tény azt bizonyítja, hogy a csoport helyzeti sajátosságai a tagok egyéni jellemzőiben is visszatükröződnek. Az adatok módot adnak arra, hogy a szocializációs folyamat egyes sajátosságaira vonatkozóan is figyelmet érdemlő következtetéseket vonjunk le.

A kiscsoportkutatás fejlesztésének hatékony stratégiája megköveteli, hogy a primér csoportot, mint a magasabb szintű integráció eszközét és közvetítőjét, is alaposabban szemügyre vegyük. Csak e metodológiai felfogás érvényesítése adhat módot arra, hogy a joggal bíralt „csoportatomisztikus” szemléletet képesek legyünk meghaladni.

PAULAYNÉ MACHÓ MÁRTA (BKV Pszichológiai Laboratóriuma): VILLAMOS KOCSI-
VEZETŐK SOROZATOS HIBÁZÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK PSZICHO-
LÓGIAI VIZSGÁLATA

Számos esetben fordult elő, hogy a KRESZ, ill. a BKV forgalmi szabályzata szerinti eseményben (összeütközés, gázolás stb.) a járművezető nem hibáztatható. Ennek ellenére a villamosvezetők sorozatos hibázása azonos okozati tényezőkre utal.

Kérdésfeltevésünk, ill. kutatásunk arra irányult, hogy a gyakran, de nem egyedül az adott személy által előidézett hibában (balesetben) mennyi a véletlenszerű, melyek a közös, domináns tényezők. Fiziológiai, biológiai és személyiségvizsgálati eredményeikben található-e olyan tényezők, melyek a gyakori balesetek előidézésében nem nevezhetők véletlenszerűeknek, sőt, felvetődhet-e annak lehetősége, hogy gyakori hibázásuk hogyan lehetett volna elkerülhető. Továbbá élethelyzetük, családi- és munkakörülményeik szerepet játszhattak-e a gyakori hibázások, balesetek bekövetkezésében?

A kísérlet két fázisban zajlott le:

Első fázis (előkísérlet): 10 fős, nem hibás balesetes és 10 fő baleset nélküli csoportot, (mint kontrollcsoportot) vizsgáltunk meg.

Második fázis: a fenti kísérleti csoport vizsgálati eredményei alapján dolgoztuk ki a vizsgálati menetet. 50 fő gyakran balesetező és 50 baleset nélkül vezető vizsgáltunk meg.

Vizsgálati módszerek:

A központi idegrendszer működési állapotának vizsgálata reakcióidőmérő készülékkel történt, ahol stressz-terhelésként hangjelzést, mint vészjelzést alkalmaztunk.

Mozgásösszerendezettség vizsgálata ún. szenzomotorikus vizsgáló műszerrel.

Érzékszervi vizsgálatok közül: látásérzékelés, valamint homálybeli látás vizsgálata.

Személyiségvizsgálatok közül:

Raven-féle intelligenciapróba, *Rorschach*-próba, *Lüscher*-próba, valamint *Horváth*-féle Gondolkodási- és Állásfoglalási Séma vizsgálatot alkalmaztunk.

Az eddig felsorolt személyiségvizsgálati módszerek kiegészítéseként élet-helyzetük, munkakörülményeik, valamint baleseteik okainak feltárására irányuló célzott explorációt (kérdőív, interjú) vettünk fel.

A *kiértékelés* matematikai statisztikai módszerrel történt, nemek szerinti bontásban, szolgálati idő- és életkor összefüggésében végeztük el a vizsgálatok feldolgozását.

A fenti — vázlatosan ismertetett — vizsgálati módszerek értékelése után az alábbi *következtetés* vonható le:

A jól bevált vezetők — kismértékű ingerlékenység mellett — normál időkategóriába estek, míg a balesetezőknél gátlásdominancia mutatkozott, mely stressz-helyzetben (váratlan veszélyhelyzetben) mutatkozó reakcióidő-megnyúlásban jelentkezett.

Az intelligenciaszint és a beválás között is összefüggés olvasható le, ami a váratlan veszélyhelyzetek felismerése szempontjából döntő tényező. Átlagos teljesítményszintet mutatott a jól beváltak nagyobb százaléka, az átlagon aluli és a defekt intelligenciaszinttel rendelkező balesetesekkel szemben.

A balesetezőkre volt jellemzőbb az érzelmi-indulati viszonyulás elégtelen kontrollja.

Az elvárható szociabilitás hiánya kimutatható a „majdnem-balesetek” bekövetkezésében.

A pozitív munkamotiváció, mint a jó beválását elősegítő tényező szerepel.

Családi helyzetük rendezetlensége (itt elsősorban a társkapcsolatok érzelmi rendezetlensége a kontraindikáló tényező) összefüggést mutat a balesetezéssel.

Munkaköri beilleszkedésük, forgalmi baleseteik módja személyiség-kontra-indikációkkal áll elsősorban összefüggésben.

Egy előzőleg végzett, 1500 fős kocsivezetői populáció adatainak statisztikai feldolgozása is a fenti megállapításokat támasztja alá.

Hasonló gyökértényezőket lehet feltételezni a hibás és nem hibás, de halmozottan eseményező baleseti okaiban.

PETHŐ BERTALAN, HORVÁTH-SZABÓ KATALIN és MÓROTZ KENÉZ (SOTE II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika): NOZOLÓGIAILAG DIFFERENCIÁLT SZKIZOFRÉNIÁK MÓDSZERESEN KIALAKÍTOTT TESZTSOROZATTAL TÖRTÉNŐ VIZSGÁLATÁNAK JELENTŐSÉGE

A szkizofréniák tesztvizsgálatának eddigi gyakorlatát két sajátos hiba jellemzi. Egyik a vizsgált betegek nozológiai hovatartozásának kidolgozatlansága, másik az alkalmazásra kerülő tesztek esetleges kiválasztása, vagy a kiválasztás szempontjainak ezoterikus teszt-teóriákból való származása. Ennek a gyakorlatnak megfelelően igen gyakran még a BLEULER-féle — ma már semmiképpen sem elegendően differenciált — szkizofrénia-felosztás szerint sem osztályozták a vizsgálatra kerülő betegeket, hanem csak általában beszéltek „a szkizofrénekről”, az alkalmazott tesztek pedig vagy a személyes és technikai felkészültséghez mérten, vagy pedig valamilyen egyoldalúan pszichológiai kérdésfeltevésnek megfelelően választották meg.

Ezeknek a hibáknak a kiküszöbölése céljából egyfelől részletes klinikai vizsgálatokkal és finomabb differenciáldiagnosztikai szempontok érvényesítésével különítettük el a tesztelésre kerülő betegek csoportját, másfelől módszeresen és a várható klinikai kérdésfeltevések mérlegelésével alakítottunk ki egy rutinszerűen alkalmazható tesztsorozatot. A klinikai differenciáldiagnosztizálást LEONHARD rendszere szerint végeztük. Ennek a nozológiai rendszernek a viszonylatában a tesztvizsgálatoktól mindenekelőtt azt vártuk, hogy 1) feltárjanak olyan tüneteket is, amelyeket a szokványos klinikai szituációban nem észlelhetünk; 2) objektiválják az észlelt tünetek egy részét; 3) szélesítsék a kórformák tematikus és strukturális jellemzőinek a spektrumát; 4) a szokásos klinikai vizsgálat során figyelembe vett tényezőknél magasabb szintű (így pl. fogalmi működésük körébe tartozó, szociálpszichiátriai vonatkozású stb.) tényezőket is hozzáférhetővé tegyenek; 5) egyengessék a beteg ember és a betegség egészes megragadásának útját.

Rutinszerűen alkalmazott tesztsorozatot úgy alakítottuk ki, hogy egyrészt a vizsgálat tárgya természetének megfelelően kellő súllyal szerepeljenek mind a centripetális, mind a centrifugális, mind a centrális működések vizsgálatára alkalmas tesztek, másrészt mind az alacsonyabb szintű, mind a magasabb szintű tényezők tesztvizsgálatára lehetőség nyíljenek. Ezt a klinikai kérdésfeltevések szerint összeállított tesztsorozatot az egyébként használtakkal szemben a centrifugális működések, és a magasabb szintű tényezők (pl. napi-rend, világnézet, morális ítélet stb.) vizsgálatára alkalmas tesztek nagyobb részaránya jellemzi.

Ilyen elvek alapján várható, hogy a pszichiátriai beteganyagon végzett tesztvizsgálatok a terápiás és prognosztikai célra is kiaknázható nozológiai rendszer továbbfejlesztését és finomítását szolgálják, valamint a tesztek széles és hatékony, az ezoterikus teoretizálástól megóvó empirikus bázist nyerjenek. A vázolt elveket a szerzők 25 hebefren és 25 cikloid pszichózisban szenvedő beteg rendszeres klinikai és tesztvizsgálatának eredményeiből vett példákkal illusztrálják.

PETROVÁN OSZKÁR (Intapuszta): ADALÉKOK ALKOHOLISTÁK CSOPORT-
PROBLÉMÁIHOZ SZEMÉLYISÉGVIZSGÁLATAINKBAN NYERT ADATAINK
ALAPJÁN

1962 óta foglalkozunk komplex elvonókezelés keretében alkoholisták pszichoterápiájával. Az orvostudomány eredményei ott valósultak meg a legkézenfekvőbbben, ahol sikerült megvalósítani az egyedi oki gyógyítást.

Az alkoholizmus okainak kutatása közben egyértelműen jelentkeznek endogén tényezők. Ugyanakkor azonban nyilvánvaló, hogy ennek a népbetegségnek minden esetben társadalmi, szociális oka is van.

A gyógyításhoz elengedhetetlen optimizmus kizárja pusztán veleszületett tulajdonságok feltételezését. A természettudomány pedig bebizonyította, hogy a szervezet és a környezet kölcsönhatásában kialakult társadalmi lény sokoldalú személyisége formálható, így tehát gyógyítható is.

Valószínű, hogy a végtelenül sokrétű egyedi és közösségi, természetes és társadalmi kölcsönhatás vizsgálata az egyed és a közösség, a személyiség és a csoport egymásbefolyó, elmosódó, folyton változó határvonala mentén vezet eredményre, ott, ahol a problémák, a kiváltó okok még nem terebélyesedtek társadalmiakká, de még nem koartálódhattak egyedikékké.

Ezért fordítottuk figyelmünket az alkoholisták személyisége felé, különös tekintettel csoportkapcsolataik egyes jellegzetességeire. Objektív vizsgálatok bizonyos számszerű kifejezhetőség, valamilyen mérhetőség, megszámlálhatóság, esetleg grafikus ábrázolás lehetőségének igényét is támasztják. Ezért és a korlátlan megismételhetőség, valamint a több irányú ábrázolás plaszticitása miatt alkalmaztuk az „ösztönbetegek” képeinek rokonszenv-ellenszenv-választásaira épített *Szondi*-féle eljárást. Vizsgálataink alapján olyan „profil” rajzolódott ki, amely egy bizonyos, tipikusan alkoholista személyiség feltételezését teszi szükségessé.

A többszáz profil-diagramból kialakult típus-görbéken látható, hogy alkoholistákra jellemző hangsúlyozott gyengédség-igény, — elfojtott, nem túlságosan nagy, de meglepetéseket tartogató agresszivitás, etikai tartástalanság, morális szépítgetés és eltagadás, bizonyos állandósuló szorongó feszültség, a tudatosság viszonylag alacsony szintje, és állandóan újabb társas kapcsolatok keresése mellett, legtöbbszörre tendencia az elmagánosodásra.

Ezeket az alapvonásokat vizsgálataink különböző csoportjaiban egyértelműen felismerhettük. Ábrázolásuk *Szondi*-profil alapján párhuzamos görbéket eredményez kettős eséssel. A görbék másodfokú polynomok formájában matematikailag kifejezhetők. Így az egybevetés és a szemléltetés számszerűen, képletben és grafikusan is lehetséges.

Klinikai anamnesztikus adatok, valamint a betegek egyértelmű magatartása arra utal, hogy alkoholisták általános jellemvonásai között (MEZEI Á.) az egyéni fogyatékoságok részbeni tudatosodása és belátása mellett fokozott igény jelentkezik társas érintkezésre. Csekély önismeret, infantilis, csodaváró, inadekvát megoldásokkal való kísérletezés azután azokhoz a felszínes, paralogális (GOLDSCHMIDT D.) ál-csoportkapcsolatokhoz vezet, amelyek mámoros tudatlazulásban könnyen létrejönnek. Tartástalanság, hajlíthatatlanul merev, formális szabályok (a nagyon szétesésre hajló csoportképlet fenntartására), csekély ítélőképesség, csodás megoldások reménye, túlméretezett vágyak (szex téren is), és csekély képességek a megvalósításra, valamint más, hasonló alapvonások a szenvedély-megbetegedésekben is jelentkező bűnözés irányába utalnak.

PISZTORA FERENC (SOTE II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai klinika): A COENESZ-
THÉZIÁS-HIPOCHONDRIÁS SZINDRÓMA EPIDEMIOLÓGIAI ÉS TRANSZ-
KULTURÁLIS PSZICHIÁTRIAI SZEMSZÖGBŐL

Szerző bevezetőben tárgyalja a coenesztéziás-hipochondriás szindróma transzkulturális pszichiátriai szempontból való tárgyalásának sajátos indikációját: nevezetesen, e szindróma — akár pszichózisok, akár neurózisok vagy kóros személyiségfejlődés talaján forduljon is elő — az exogén etio-patogenezisű kórképekkel szemben döntően endogén, többnyire konstitucionális premorbid személyiségadottsághoz kötött. Különösen érdekes tehát a problémafelvetés: a különböző népek, fajok, szocio-kulturális miliók mennyiben bírnak kihatással a megjelenési formára, s gyakoriságra?

A nemzetközi irodalom idevágó legfontosabb adatainak áttekintése után (J. M. HARL a mediterrán népek hipochondriájával kapcsolatos megfigyelései, 1958; CH. BRISSET, s. Y. PÉLICIER az akkulturáció nehézségei során jelentkező neuraszteniform hipochondriákkal kapcsolatos észlelései, 1961; a hipochondriás depressziók sajátosságai Indonéziában W. M. PFEIFFER 1965, Dél-Kínában YAP 1965, Vietnamban WULFF 1967, s általában a Távolkeleten H. TELLENBACH 1969 stb). szerző összegezi a transzkulturális pszichiátria e témakörben idáig felgyülemlett észleléseit, különös tekintettel e szindróma előfordulási gyakoriságára, sajátos megjelenési formáira, s a kérdéses társadalom, szociokulturális környezet hozzáállására a hipochondriás beteghez.

Ezek után néhány, az észak-afrikai kultúrkörre jellegzetes esetet ismertet saját algériai észleléseiből, az esetfeldolgozásban a kulturális antropológia és a transzkulturális pszichiátria ismert módszereit használva fel. (Vagyis a hangsúlyt kevésbé a premorbid személyiség individuális karakterológiai sajátosságaira fektetve, mint inkább a vonatkozó szocio-kulturális milió determinálta ún. „kollektív, kulturális alapszemélyiség” a pszichopatológiai tünetek formálásában vitt szerepét elemezve.)

Tapasztalatai alapján e szindróma Észak-Afrikában honos formájának alábbi jellegzetességeit emeli ki:

1. A hipochondriás és elsősorban a testszenzációkkal jellemzett, ún. „szenzo-hipochondriás” — kórképek gyakoriságát, amit összefüggésbe hoz a saját testre történő regresszió nagyobb elterjedtségével a bennszülött lakosság körében;

2. A testi valódi, vagy vélt panaszok színes metaforákban történő kifejezésére való hajlamosítottágot, ami sokszor differenciáldiagnosztikai problémákat okozhat a valódi coenesztéziáktól való elkülönítés terén;

3. A szorongás és insufficiencia-érzések szomatikus konvertálására való tendencia gyakoriságát;

4. A nem pszichotikus kórképekben is a hipochondria gyakori társulását mágikus befolyásoltási tartalmakkal, amely jelenséget messzemenően milió-specifikusnak tartja a szerző;

5. Az európai élet- és munkafeltételekhez való alkalmazkodási nehézségek következtében fellépő aszténiás-hipochondriás formák sűrű előfordulását.

Általános tapasztalat, hogy a gyermekgyógyászati klinikumban empirikus úton megfelelő gyakorlattal felismerhetők különböző sírástípusok (éhség-sírás, kefalagikus-sírás, kólikás-sírás stb.). Ennek alapján feltételezhető, hogy a csecsemő a vegetatív és motoros jelzéseken kívül komplex jelrendszerrel rendelkezik — a sírással, amely domináns szerepét lényegében a gügyögés, illetve az absztrakt beszéd kialakulásáig megtartja. E jelrendszer azonban részleteiben mindmáig ismeretlen, és létezése kísérleti úton még nem bizonyított.

A SOTE I. sz. Gyermekklinikája és az Elektroakusztikai Gyár Laboratóriuma kettős célzatú vizsgálatokat és kísérleteket folytatnak:

1. Bizonyítani kívánják, hogy a csecsemőkori sírás az absztrakt beszéddel analóg információhordozó.

2. Kidalgozzák az egyes életkori fázisokra jellemző, akusztikusan elemezhető, sírás-standardeket, ennek alapján differenciálni kívánják a normális és patológikus sírásfajtákat.

A vizsgálatok jelentősége kettős: egyrészt fejlődéslélektani szempontból nem közömbös a sírásnak mint jelzőfunkciónak a feldolgozása akusztikai módszerek segítségével. Másrészt az eredmények jelentőséget nyerhetnek a gyakorlati differenciáldiagnosztika és az orvosképzés számára a gyermekgyógyászati klinikumban.

A jelen előadásban az első problémakör vizsgálati eredményeit ismertetjük, kísérleti kutatásokkal bizonyított, hogy a beszéd esetében az akusztikai információhordozás az ún. „0-átmeneteknél” található meg. Ezért 100 felvételt készítettünk újszülöttek, illetve 3 hónapos csecsemők sírásáról. Két szubjektív akusztikus csoport segítségével begyakoroltuk a különböző életkorokra jellemző sírásfajták pontos felismerését, illetve differenciálását. Ezután ún. „hang-négyesítősesítési eljárás” segítségével torzítottuk a csecsemősírásokat és vizsgáltuk, hogy a szubjektív akusztikus csoportok sírás-differenciálásában milyen hibaszázalék jelentkezik.

A kísérletek azt igazolják, hogy a sírásfajták differenciálásának biztonsága nem csökken szignifikánsan a torzítás hatására abban az esetben, ha a 0-átmeneteket érintetlenül hagyjuk. Amennyiben azonban a torzítás csak a 0-átmenetek eltolására irányul, a sírásfelismerés szignifikánsan bizonytalanná válik. Ezzel a metodikával bizonyítjuk, hogy a sírás a beszéddel analóg információhordozó, és ez teret nyit a további kutatások számára.

PORKOLÁBNÉ BALOGH KATALIN (ELTE Pszichológiai Tanszéke): SERDÜLŐK CSELEKVÉSES FELADATMEGOLDÁSAINAK OKTATÁSLÉLEKTANI PROBLÉMÁI

Serdülők cselekvésben megnyilvánuló gondolkodási sajátosságait vizsgáltuk 180 7.—8. osztályos tanulóval végzett kísérletsorozatunkban.

Két kérdésre kerestük a választ:

1. Milyen életkori sajátosságok mutatkoznak meg e korosztály gyakorlati cselekvésében?

2. Hogyan hasznosítják a serdülők az utasításként alkalmazott egyszerű műszaki rajzot (tervrajzot) az adott szerkezet összeállítási folyamatában?

A kísérleti eredmények elemzése során azt tapasztaltuk, hogy csak igen kevés számú kísérleti személy cselekvésére jellemző az ésszerű megoldásmenet. Többségénél a feladat elemzése, eltervezése helyett az empirikus megoldások dominálnak.

Igen gyakori az ún. orientációs tervezés; az előttük levő alkatrészekről vezettetve, a közvetlen benyomások alapján dolgoznak. Hiányos, felületes a segítségül adott rajz elemzése, az erre vonatkozó iskolai ismereteiket alkalmazni nem tudják. A feltételek és követelmények egységéből csak egyes elemeket ragadnak ki, egy két műveletre kiterjedő tervezéssel csupán egy-egy részfeladat megoldását végzik el eredményesen. Szinte teljesen hiányzik a funkciómegértés, a feladat egészének felfogása.

A hiányosságok részben visszavezethetők a jelenlegi gyakorlati oktatás túlnyomóan verbális, passzív jellegére.

A tanulókat képessé kell tenni arra, hogy egy-egy feladattípus megoldásához szükséges műveleteket, eljárásokat helyes és célszerű sorrendben tudjanak elvégezni. *Eltervezhetjük és megtaníthatjuk ezt az ésszerű megoldásmenetet. [a) A feladat értelmezése, b) a kapott utasítás elemzése, c) a feladathoz kapott tárgyi lehetőségek számbavétele, d) az utasítás adatai és a rendelkezésre álló eszközök összehasonlító elemzése, e) a cselekvés eltervezése, f) az elkészített terv ellenőrzése, javítása.]*

Oktatáslélektani kísérletünkben a felsorolt megoldásmenet szigorú betartásával végeztettük el a szerkezet összeállítását. Irányított rajzelemzést végeztünk, kényszerítve a k. sz.-t aktív értelmi műveleteket igénylő rajzelemzésre, a különböző vetületek összehasonlítására. A megoldásmenetet tartalmazó utasítást írásban közöltük és felszólítottuk annak betartására.

Alapvető probléma volt az előzetes rajzelemzés (elméleti szintű elemzés) és a gyakorlati cselekvés összekapcsolása. A kettő, fejlődéslélektani kísérleteinkben külön síkon futott. Az elméleti és gyakorlati tevékenység összekapcsolása érdekében *írásbeli feladatterv* elkészítését kértük: „Gondold át és írd le, hogyan végeznéd el a szerkezet összeállítását!” (Mivel kezdenéd és hogyan folytatnád?)

Feltevéseink, mely szerint az új metodika célszerűbbé, átgondoltabbá teszi a cselekvés folyamatát, a közbeiktatott „pszichológiai híd” (írásos feladatterv) összekapcsolja az elméleti és gyakorlati tevékenységet — igazolódott.

Az eredményeket összehasonlítva a fejlődéslélektani kísérlet eredményeivel megállapítható: Az új metodikával dolgozó k. sz.-ek a feladatot 100%-a megoldotta, csökkent a megoldás során alkalmazott műveletek száma, élesebb különbség rajzolódik ki 7. és 8. o.-os k. sz.-ek eredményei között, lényegesen megnőtt a célszerű adekvát műveletek aránya.

A gyakorlati cselekvéses feladatok megoldásmenete osztálykeretben is tanítható.

POVÁZSAY ÉVA (MTA Pszichológiai Intézete): KONFLIKTUS SZEREPE A REAKTÍV
(NEUROTIKUS) DEPRESSZIÓKBAN

Az angolszász pszichiátriai irodalomban az utolsó 20 évben a neurotikus depressziók száma mintegy tízszeresére emelkedett az endogén depressziókkal szemben. A depresszív szindróma biológiai, pszichológiai és szituatív aspektusaiból, a pszichogen depressziókban (neurotikus, kifáradásos és reaktív) az utóbbi kettőnek a szerepe kerül a vizsgálatok előterébe, bár az örökletes genetikus tényezők sem kizártak (MITSUDA és SAKAI). A pszichológiai tényezők közül a személyiségvariánsok, a szituatív aspektusból pedig a konfliktuózus milióhatás azok, melyeket klinikai módszerekkel vizsgálat alá vettünk.

Személyiségvizsgálatunkban az MMPI „D” faktorait hasonlítottuk össze a BECK-TOTAL kvantitatív depresszió mértékével. 21 szimptoma 4 alternatív intenzitásfokozata, valamint a depresszió-szimptomák élmény és magatartás-szimptomáival. (Élményszimptomák: pszichofizikai, kognitív, emocionális, motivációs, konatív, magatartásszimptomák: vegetatív, expresszív, verbális, pszichomotoros, interperszonális.)

Az életvezetésben, mint magatartás-külvilág relációban a gyermekkori konfliktuózus szituációt (brooken home, pszichoszociális megterhelés, anya-gyermekkapcsolat frusztráció), neurotikus szimptomák gyermekkorban, gyermekkori magatartás anomáliák, majd familiáris, foglalkozási és interperszonális kapcsolatban megnyilvánuló magatartást vizsgáltuk meg.

RANSCHBURG JENŐ (ELTE Pszichológiai Tanszéke): AZ EMÓCIÓ ONTOGENEZISÉ-
NEK VÁZLATA

Az emóció keletkezésével kapcsolatos pszichológiai koncepciókat három fő csoportra oszthatjuk.

1. *Az emóció alapformái veleszületettek.* E koncepción belül számos variáció létezik, pl. egyes kutatók az emóciót ösztönnek tekintik (MC DOUGALL, TIMBERGEN), mások pedig az ösztöntörékvések sikerével vagy balsikerével kapcsolatos kísérleteknek (FREUD).

2. *Az emóció a fájdalom feltételes jelzéseként jelenik meg.* A testi fájdalom és az emóció ilyen jellegű összefüggését CANNON veti fel először, majd 1937-ben MOWRER bontja ki részletesen. Sok kutató ma is a fájdalmat jelöli meg az érzelmek ontogenetikus bázisaként (pl. BROWN, KARDOS, MILLER). Ugyanakkor MELZACK kutatásai azt bizonyítják, hogy a fájdalom nem „egyszerű” érzéklet, hanem több komponensű, komplex emóció, amely — akár a többi érzelem — nem veleszületett, hanem az organizmus az ontogenezis korai szakaszaiban sajátítja el. A fájdalom tehát nem lehet az emóció alapja. MANDLER ezt a felismerést mint a „fájdalom halálát” regisztrálja, helyébe azonban valamiféle „alapvető aggodalmat” (fundamental distress) helyez, mely sok vonatkozásban WATSON félelem koncepciójához hasonlít, erről pedig MOWRER már régen kimutatta, hogy mögötte a fájdalom kereshető. MANDLER tehát circulus vitiosus-szerűen oda jut vissza, ahonnan elindult.

3. *Az emóció ontogenetikus bázisa az „általános izgalom”.* Az általános izgalom (general excitement) fogalma BRIDGES-től származik és ma már bizonyos,

hogy a modern drive-fogalom szinonímájaként kezelhető. Tulajdonképpen az emóció energetikai komponense — fűtőanyaga —, mely (SCHACHTER ezt kísérletileg bizonyította) az asszociatív komponens segítségével válik „valódi”, jól körülhatárolható, polarizált érzelmmé. Újszülöttnél azonban az asszociatív komponens érthető okokból hiányzik. Az érzelem fejlődésének egyik leglényegesebb aspektusa tehát az asszociatív komponens megjelenése, és a két komponens viszonyának alakulása.

Az emóciók elsajátítása — megtanulása — során az organizmus korántsem passzív befogadója csupán a környezeti hatásoknak. Aktivitása ugyanabban a homeosztatisz törekvésben mutatkozik meg, melynek jelenlétét a kognitív funkciók fejlődése során PIAGET már kimutatta, és amelynek lényegét az emóciók területén HEBB és McCLELLAND fogalmazta meg a legtömörebben: az organizmus születése pillanatától kezdve egy átlagos — relatív — izgalmi szintet igyekszik tartani, ha alatta van, a drive szint indukciójára, ha felette van, a drive szint redukciójára törekszik. SCHNEIRLA kimutatta azt a reflex-szerű fiziológiai mechanizmust is, amely e „törekvés” szolgálatában áll: az újszülött erős ingerre távolodó (szimpatikus túlsúly, flexió), gyenge ingerre közeledő (paraszimpatikus túlsúly, extenzió) reakciókat produkál.

Ebbe a homeosztázist szolgáló reflex-jellegű alapmechanizmusba lépnek be két-három hetes korban az első diffúz asszociációk, melynek következtében az alacsony izgalmi szintet növelő, valamint a magas izgalmi szintet csökkentő viselkedésformák és azoknak eredménye kellemessé, az ellenkező folyamat pedig kellemetlenné válik a gyermek számára.

Fiziológiai vonatkozásban valószínűleg a MORISON és DEMPSEY által leírt talamo-kortiko-talamikus „erősödő” (recruiting) folyamat zajlik le, melynek következtében az aktiváció hatására jelentős mennyiségű kérgi mező kerül ingerületbe. Az emóció jellege ekkor teljes egészében az izgalom intenzitásának függvénye, így — véleményünk szerint — az érzelem aktivációs értelmezése (DUFFY, MALMO, LINDSLEY) a második-harmadik héttől kezdve az élet első néhány hónapjára vonatkoztatva tökéletesen helytálló. A későbbiekben azonban — az emlékezés és a fogalmi gondolkodás fejlődésével — egyre specifikusabb asszociációk alkothatják az érzelem asszociatív komponensét, és így a „diffúz kellemes” és a „diffúz kellemetlen” emocionális bázisán megjelennek a specifikus, hagyományosan pozitívnak, ill. negatívnak nevezett érzelmek. A specifikizálás azonban meglehetősen lassan kibontakozó folyamat, amely jól nyomon követhető pl. a fájdalom lokalizációjának alakulásában, vagy a harag fejlődésének GOODENOUGH által leírt jelenségében: a haragnak kezdetben nincs tárgya, iránya, pusztán emocionális kiürülés, amely fokozatosan kezd irányulni „valaki vagy valami felé”.

Az emóciók diffúz alaptípusai azonban továbbra is funkcionálnak, egyrészt mint önálló hangulati állapotok (szorongás, depresszió, felhangoltság), másrészt pedig a specifikus emóciók hátterében.

RIED JÓZSEF (KPM Vasúti és Közúti Alkalmasságvizsgáló Intézete): ÚJABB VIZSGÁLATOK AZ IDŐJÁRÁSÉRZÉKENYSÉG TÍPUSBA-TARTOZÁS PSZICHÉS REAKCIÓK SEGÍTSÉGÉVEL TÖRTÉNŐ MEGHATÁROZÁSÁRA

Az időjárásváltozások hatását a szervezetre számos kutató tanulmányozta. Megállapításaik szerint a különböző időjárási tényezők hatására — az egyéni érzékenységtől függően — megváltoznak a szervezet pszichés reakciói. Ismeretes, hogy az időjárás egyéni érzékenység elmélete szerint a reakcióidő értékek változásai reprezentálják a központi idegrendszer funkcionális állapotában bekövetkező változásokat.

Az általunk vizsgált esetben saját hipotézisünk szerint is az időjárási változások regisztrálható mértékben hatnak a központi idegrendszer állapotára, nem tévesztve szem elől azt, hogy ezt az állapotot más külső és belső tényező is determinálhatja.

A megkülönböztetett időjárási helyzetek számát 24-ben adtuk meg (betörési fronttól való távolság — 6 + 6 óráig, felsiklási fronttól való távolság — 6 + 6 óráig, a tekintetbe vett minimális időkülönbség 1 óra). Minden időjárási helyzetben minimálisan 2—3 alkalommal végeztünk reakcióidő mérést, melyek reggel 1/2 9 és 1/2 10 óra között zajlottak le.

50 alkalommal vizsgáltuk ugyanannak a 9 személynek reakcióidejét és szenzomotoros teljesítményét. Így minden általunk figyelembevett időjárási helyzetnél több értéket kaptunk, ami az esetleges — az időjárási hatásoktól független — zavaró tényezők torzító hatásait nagymértékben csökkentette. A magyar jégkorong válogatott 3 kapusát 60 alkalommal vizsgáltuk különböző időjárási helyzeteknél. Vizsgálati módszerek a pszichofiziológiai állapot rögzítésén túlmenően kiterjedtek az érzelmi-hangulati életre is.

A két időjárási front hatásának erőssége azonban személyenként változó volt. Ezeket elemeznünk kellett, hogy melyik frontfajta befolyásolja erősebben a központi idegrendszer működését, ill. hogy a kétféle fronthatás erőssége közötti különbség szignifikáns-e. Az eredmény alapján állapítottuk meg, hogy az egyes vizsgálati személyek milyen időjárásérzékenységi típusba sorolhatók.

Megállapítottuk, hogy ellentétben a korábbi feltevésekkel az időjárási változás folyamata irányától, jellegétől függetlenül nem okozhat javulást a teljesítményben. Az eddigi meteoropszichológiai megfigyelések a légtömegek hatását, tehát az új időjárási helyzetnek, mint állapotnak, a hatását nem választották el a változás folyamatától. A hibás feltételezés másik oka az volt, hogy bár léteznek mindkét időjárási frontra érzékenyen (teljesítmény] csökkenéssel) reagáló személyek, azonban valamelyik frontfeleség domináns hatást fejt ki, és így a látszólagos különbség abból adódik, hogy a domináns fronthatás okozta teljesítmény-romláshoz viszonyítva a másik front negatív hatása lényegesen kisebb. Kísérleteink alapján bizonyítottuk, hogy az időjárási front távolsága, ill. távolságából és sebességéből adódó idői jellemzője szerint a reakcióidő változás egy, az egyénre jellemző görbével ábrázolható, függvénnyel fejezhető ki és így ezen függvény ismerete alapján nagy valószínűséggel becsülni lehet egyrészt az időjárási front jellemzőinek ismerete alapján az adott időpontban várható reakcióidő teljesítményt, másrészt, ha a torzító tényezőket kiszűrjük (több ismert időjárásérzékenységi típusba tartozó kísérleti személy reakcióidő teljesítményének változásait elemezzük), úgy a reakcióidő értékek változása alapján az időjárási front megérkezése előtt 2—3 órával már következtethetünk annak várható biológiai hatékonyságára.

RÓKUSFALVY PÁL (Magyar Testnevelési Főiskola Neveléstudományi Tanszéke):
A KORSZERŰ SPORTPSZICHOLOGIA SZEMLÉLETMÓDJÁ ÉS ALAPKÉRDÉSEI

Mintegy félévszázada végeznek ugyan sportpszichológiai vizsgálatokat, a sportpszichológia mint önálló tudomány azonban mind a mai napig nem alakult egységes ismeretrendszerre.

Kialakulásának feltétele: egyidőben és párhuzamosan érvényesíteni a sporttevékenység *gyakorlati értékű* pszichológiai elemzését, és az *elméleti koncepció* rendszerező szempontjait és elveit.

A sportpszichológia *szemléletmódjának* strukturális alapvonása a *rendszerre-irányultság*, funkcionális alapvonása a *tevékenységközpontúság*. E kettőt természetes egységben valósítja meg a *dialektikus materialista determinizmus*, melynek gyakorlati alkalmazása a *sporthelyzetek* funkcionálisan differenciált elemzését és pszichológiai értelmezését jelenti.

A *sportpszichológia az adott környezetrendszerben sporttevékenységet végző sportoló személyiségét vizsgálja a teljesítmény aspektusából*. A sporttevékenység mint cselekvés olyan helyzetváltoztató vagy helyzetfenntartó viselkedés, amelynek fizikai, biológiai és pszichológiai teljesítménye mindig eszmei társadalmi érték. A sporthelyzet a sportmozgás teljes környezetéből kiszűrt és felfogott miliónek az a pillanatnyilag aktuális része, amelynek vonatkoztatási központja a sportoló személyisége. A környezet-személyiség-tevékenységrendszer ezen aktuális metszetében a környezeti tényezőknek meghatározott mozgásvezérlő, a személyiség-tényezőknek meghatározott mozgásszabályozó szerepe van.

A sportpszichológia önálló tárgykörrel rendelkező határtudomány. A fenti koncepció alapján legfontosabb kérdéskörei:

1. A sporttevékenység pszichológiai elemzése (tevékenységregulációs felfogás, a testnevelés pedagógiai határfokának és a sportteljesítmény fokozásának pszichológiai alapjai).
2. Az egyes sportágak pszichológiai kérdései (a sportági mozgásrendszer specifikumai, alkalmasság, kiválasztás).
3. A sporttevékenység személyi környezetrendszerének (szociál)-pszichológiai kérdései.
4. A sporttevékenység tárgyi környezetrendszerének pszichológiai kérdései.
5. A testnevelés, ill. sport személyiségalkotó hatása.

RUSZNYÁK PÉTER (Arany János kísérleti iskola): KOLLÉGISTA ÉS NEM-KOLLÉGISTA TANULÓK TÁRGYI MEGFIGYELŐKÉPESSÉGÉNEK ÉS EMLÉKEZETÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

1. A tárgyi megfigyelőképesség és emlékezet felmérése az ún. Kim-játék felhasználásával történt: a tanulók az asztalra kitett tárgyakat 2 percig nézheték, majd 3 perc alatt emlékezetből kellett leírniuk azok nevét.

2. Mivel a megtekintés csoportokban történt, felmerülhet a kétely a kapott adatok hitelessége tekintetében: a később sorra kerültek információt nyerhetnek a korábban bent járt társaiktól. Ennek hatását azonban sikerült erősen csökkenteni: egyrészt az egyes csoportok között 4—4 tárgyat mindig kicserélünk, másrészt az egész vizsgálat sorozat motivációja („Szellemi Olimpia”),

tehát egymást csak önmaguk rovására segíthetik!) is biztosítékul szolgált az információátadás ellen. A biztonság kedvéért az egyes csoportok eredményét matematikai statisztikai módszerekkel is megvizsgáltuk. Differencia-próbával számítva: annak valószínűsége, hogy ekkora különbségek véletlenül is létrejöjjenek, $p = 0,08$, azaz nem éri el a szignifikanciahatárt. Tehát a tanulók nem befolyásolták jelentősen egymást.

3. Így a kísérleti osztály tanulóinak tárgyi megfigyelőképességét és emlékezetét a valóságnak megfelelően jellemzi a következő eredmény: a 20 tárgy megfigyelésének és emlékezetben tartásának átlaga $15,09 \pm 0,30$ (33). Ez 75,45%-os teljesítmény.

4. Megpróbáltuk felderíteni azt is (explorációval), hogy hogyan, milyen módszerrel érték el ezt az eredményt.

5. A kísérleti osztály tanulói között nem volt kollégista. A kollégiumi kontrollsoport teljesítménye ugyanazon feltételek mellett $18,58 \pm 0,21$ (24) volt. Ez 92,90%-os teljesítmény. A két csoport eredménye erősen különböző: d-próbával számítva $p < 0,001$, tehát az eltérés igen erősen szignifikáns.

6. Felmerülhet a gyanú, hogy a különbség valóban a kollégistaságból adódik-e? Ugyanis a kollégisták átlagosan majdnem egy évvel idősebbek voltak, mint a másik csoport tagjai: lehetséges lenne, hogy a szignifikánsan jobb eredmény ebből adódik. A számítások ezt a hipotézist nem igazolják: a teljesítmény és a kollégistaság közötti, az életkor hatásának kiküszöbölésével számított parciális korrelációs együttható $r_{tk \cdot \epsilon} = 0,5602$ (az a $p < 0,001$ szinten, tehát igen erősen szignifikáns), a teljesítmény és az életkor közötti, a kollégistaság hatásának kiküszöbölésével számított parciális korrelációs együttható viszont csak $r_{té \cdot k} = 0,1573$ (ez nem szignifikáns).

7. Megkíséreltük a jobb teljesítmény magyarázatát is megadni.

8. A tárgyi megfigyelőképesség és emlékezet nem elvontan, a megfigyelendő tárgyak minőségétől függetlenül jelentkezik, hanem bizonyos tárgyakat jobban megfigyelünk, jobban emlékszünk rájuk, mint másokra; a tárgyak nem egyformán és nem mindenki számára egyenlő mértékben bírnak „felszólító jelleggel”. A Kim-játék ebben az értelemben projektív tesztnek is tekinthető. Megvizsgáltuk, melyek azok a tárgyak, ahol jellegzetes különbség volt a kollégisták és nem-kollégisták eredménye között (az értékelést χ^2 -próbával végeztük). A kis, várt gyakoriságok miatt biztosan szignifikánsnak csak 5 tárgy eltérése mutatkozott: a cipőpaszta és a fésű ($p < 0,05$ szinten), a csavarhúzó ($p < 0,01$ szinten), valamint a lakat és a naptár (e két tárgy a $p < 0,001$ szinten, tehát igen erősen!). Megkíséreltük az eltérések magyarázatát, kiváltó okukat is megadni.

9. Végül levontuk a következtetést: a kollégiumok előnye nyilvánvaló: a kollégisták jobb eredményében a nagyobb önállóság szembetűnő jeleit észlelhetjük. Ugyanakkor (a két erősen szignifikáns eltérést mutató tárgy elemzése során) megállapíthattuk, hogy személyiségük egészében irreverzibilis torzulások is felléphetnek.

Kutatásainkat az ötvenes évek első felében kezdtük. Kiinduló szempontunk, hogy a gondolkodásnak a cselekvéstől való függetlenné válása a fejlődés folyamán relatív; a gondolkodás fejlődése a cselekvésre is visszahat (azt racionalizálja). A cselekvés és a megismerés (s az utóbbinak legfelsőbb foka: a gondolkodás) megfelelő feltételek között együttesen fejlődik, s így kölcsönhatásuk abszolút.

E koncepció egyúttal a termelés fejlődését, az iskolának az élethez való közelebb hozatalát, és a sokoldalúan fejlett új nemzedék nevelését szolgálja.

A téma kutatásának előzményei a nemzetközi irodalomban fragmentálisak. A különböző megközelítési szempontok (REY 1935, GAJVOROVSKIJ és ANDREJEVA 1934, LURJA 1948, GOTTSCHALDT 1954 stb.) nem kerültek következetes végigvitelre.

Hazai viszonylatban a téma kutatásának nem volt közvetlen tradíciója.

Kutatásainkat egyszerű, de gondolkodási problémákat tartalmazó szerkezetek összeállításának tanulmányozásával kezdtük.

1. *Kiinduló kutatási aspektus az ontogenezis tanulmányozása volt.* Ennek keretében először a 6—10 éves kor fejlődésének néhány jellemző sajátossága nyert megvilágítást. Sikerült kimutatni a cselekvési interiorizáció kezdetének főbb paramétereit: *a)* az előzetes tájékozódási és *b)* a végrehajtási tevékenység szakaszában; valamint a kettő kölcsönhatásában. (SALAMON 1964, 1967).

A téma ontogenetikai szempontú kutatása a későbbiekben kiterjedt az óvodáskorra (SALAMONNÉ 1966, 1968, 1970), valamint a felső tagozatos (10—14 éves) korra (SALAMON és PORKOLÁBNÉ 1964, PORKOLÁBNÉ 1966, 1969).

Míg az óvodásoknál elsősorban a szín, forma és jelek felhasználási képességének fejlődése, addig a felső tagozatosoknál (7.—8. osztályban) a tervrajz olvasás fejlődésének és a konstruálásban való felhasználásának kutatása került egyre inkább előtérbe.

2. A különböző életkorúaknál a konstatáló kísérletekben kapott eredmények, és a fejlődés iskolai (majd óvodai) feltételeinek vizsgálatában nyert adatok szükségessé tették a *fejlesztő hatás tanulmányozását.*

Ilyen irányú kutatások: *a)* saját oktatáslélektani kísérletek megszervezése (SALAMON 1959, GÖNCZINÉ 1959, ORMAI 1965, PORKOLÁBNÉ 1969, SALAMONNÉ 1970), és *b)* más kutatók oktatási módszereiből eredő transzferhatás vizsgálata útján (SALAMON és KALMÁR 1968, SALAMON 1969) folytatódnak.

Ezekben a kutatásokban fontos adatokat kaptunk a fejlődés meggyorsíthatóságára vonatkozóan. Ezek az adatok és a belőlük levont következtetések egyúttal az életkori sajátosságok helyes értelmezését is elősegítik.

3. Az elemi konstruáló tevékenység kutatása lehetőséget nyújt a *fejlődés specifikus eseteinek tanulmányozására* is.

Így került sor a balkezes (PÉTERFINÉ MIRTSE, 1968), az enkefalopátiás (ORMAI 1967) és az értelmi fogyatékos gyermekek (VINCZE 1963) fejlődéslélektani sajátosságainak vizsgálatára. Ilyen irányú kutatások differenciált továbbfolytatása jelentősen gazdagíthatja a gyógypedagógiai és gyermek-klinikus pszichológia területét.

4. Az utóbbi években az interiorizáció kialakulásával kapcsolatban egyre inkább felmerült a képzelet és gondolkodás közötti kölcsönhatás alaposabb megismerésének elengedhetetlensége. Ennek érdekében olyan metodika létre-

hozása vált szükségessé, amely a két (gyakorlatban sokszor összefolyó) megismerő tevékenység kísérleti különválasztását biztosítja. E probléma megoldását a *materializált cselekvés* (adott esetben rajzolás) és a *verbalizáció* (adott esetben utólagos exploráció) bekapcsolása látszott biztosítani. Új kísérleti módszerünk¹ segítségével jenetős adatokat kaptunk a képzeletnek a verbális gondolkodásba való átmenetére vonatkozóan, különböző életkorú k. sz.-ek gyakorlati problémamegoldásának folyamatában. Befejezésül néhány ilyen adatot mutatunk be.

SALAMON JENŐ (ELTE Pszichológiai Tanszéke): A GYAKORLATI PROBLÉMA-MEGOLDÁSBAN MEGNYILVÁNULÓ KÉPZELET ÉS GONDOLKODÁS KUTATÁSÁNAK ÚJ MÓDSZERE

Az interiorizáció folyamatának egyik — mindmáig megoldatlan — kulcskérdése a képzeletnek a gondolkodási tevékenységbe való átmenete. E két megismerő tevékenység szoros kölcsönhatása éppen ezért jórészt inkább a „józan ész” feltételezésének, mintsem kísérletileg bizonyítottnak tekinthető. A kölcsönhatás és az átmenet bizonyításához szükséges a két folyamat kísérleti különválasztása.

Problémafelvetés: Meddig terjed a képzelet és honnan kezdődik az absztrakt, verbális, fogalmi gondolkodás szerepe a cselekvéses feladatok megoldásában?

E kérdés megválaszolásához eddigi módszerünk (három dimenziós modellek konstruálása) nem bizonyult elégségesnek. Szükségessé vált komplexebb kísérleti módszer létrehozása.

A kísérlet módszere

1. Tárgyi („materialis”) cselekvés (ez elvben egyezik eddigi módszerünkkel);
2. tárgyasított („materializált”) cselekvés (ez absztraktabb az előzőnél);
3. verbalizált, általánosított cselekvési elv vizsgálata, utólagos exploráció útján.

1.-ben a különböző korú, nemű stb. k. sz.-ek műanyag síkidomokból töltenek be egy adott állású üres négyzetet különböző (véges számú) variációban;

2.-ben ugyanezt rajzolási tevékenységben végzik;

3. mindkét csoportot kikérdezzük, hogy milyen elvre jöttek rá a feladat megoldásánál.

Hipotézisek

Ha a k. sz. kevés variációt old meg (vagy egyáltalán nem old meg) — képzelete és gondolkodása is fejletlen;

Ha a k. sz. sok variációt old meg (vagy valamennyit megoldja) — képzelete magas fejlettségi szinten működik. Ez utóbbi esetben azonban még nem kapunk arra választ, hogy a feladatban rejlő elvek tudatosultak-e.

¹ Ezt külön előadásban mutatjuk be.

Az elvek cselekvés közbeni tudatosulása már a gondolkodás fejlettségének mutatója. Erre vonatkozó adatokat részben a cselekvés közbeni hangos beszédből, részben a cselekvés utáni explorációból kapunk. A cselekvés közbeni vagy utáni tudatosulás esetén szemünk előtt zajlik le a konkrét-szemléletbe ágyazott cselekvés interiorizációja.

A legmagasabb fejlettségi szinten elméletileg az is elképzelhető, hogy a k. sz. valamennyi feladatot a lényeges jegyek cselekvés előtti felismerése alapján old meg.

A módszer néhány felhasználási lehetősége

Konstatáció céljából (főként fejlődéslelektani vagy differenciál-pszichológiai aspektus); *fejlesztés céljából* (különböző eljárások alkalmazása, pl. támpontok kiemelése, sugalmazás stb.); *ellenőrző kísérletként* (pl. különböző oktatási mód-szerek, eljárások transzferhatásnak vizsgálatára).

A kísérletekben kapott adatok feldolgozási lehetőségei

a) *Mennyiségi szempontok*

A megoldott variációk átlaga (szórása); az átlag eredményének függése kortól, nemtől, különböző feltételektől; hibás próbálkozások átlaga és szórása, ez utóbbiak függése életkortól, nemtől stb.; a megoldás átlagideje. A különböző időmutatók feldolgozásánál különösen hasznos lehet a tevékenység főbb szakaszaira fordított idő részarányainak megállapítása (előzetes tájékozódás, kiinduló alapfeladat és variációk).

b) *A minőségi elemzés főbb szempontjai*

Az előzetes tájékozódási tevékenység folyamata (típusai); a feladat (variációk) megoldásának sajátosságai, különös tekintettel az általánosítást és absztrakciót igénylő feladatok megoldásának sajátosságaira; az explorációban kapott válaszok (és egyéb verbális megnyilatkozások) minőségi elemzése, különös tekintettel az absztrakciós szintek tudatosodására.

c) *A tevékenység folyamatának elemzése*

A végesszámú, sokvariációs feladat lehetővé teszi a cselekvés következetességének nyomonkövetését, amelyet a kiválasztott irány (vagy elv) követésének (vagy elhagyásának) alapján állapíthatunk meg. Ennek egzakt mérése céljából alkottuk meg a *cselekvési folyamat következetességi hányadosát (KQ)*.

$$KQ = \frac{\text{Megoldási kísérletek száma}}{\text{követett megoldási minták száma}}$$

SALAMON JENŐNÉ (MTA Pszichológiai Intézete): ÓVODÁSOK ELEMELI KONSTRUÁLÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK NÉHÁNY FEJLŐDÉSI MUTATÓJA KÜLÖNBÖZŐ FELTÉTELEK KÖZÖTT

3—6 éves gyermekek elemi konstruáló tevékenységének fejlődését a következő kísérleti szituációkban vizsgáltuk:

Egyszerű szerkezet összeállítása 1. *rajz* alapján; 2. *modell* alapján; 3. a már *előre összeállított modell szétszedése nyomán*; 4. *előzetes beszélgetés után*; 5. *speciálisan szervezett oktatási kísérletek után*.

Az 1.—4. összehasonlítása alapján megállapítottuk, hogy a 3. és 4. feltétel jobb eredményt biztosított, mint az 1. és 2., de nem alapvetően (SALANONNÉ

1968). A 3. szituációban elért jobb eredmények csak a mechanikus másolás tendenciájának realizálódása esetén következhetnek be. A 4. szituáció csak a nagycsoportosok teljesítményét növelte jelentősen.

Oktatási kísérleteinkben a verbális és cselekvéses fejlesztés módszerét összekapcsoltuk. Kétféle didaktikai játékot szerveztünk:

5/a Erősebben irányított. A hangos beszéd maximálisan mobilizált. Etalonok kiemelése (szín, forma és jelek). Az oktatás időben széttagolt. (Egyik nap szín, másik nap forma stb. kiemelése a gyakorlásban.)

5/a típusú kísérlet a GALPERIN és ZAPOROZSEC koncepcióval analóg.

5/b Nagyobb önállóság biztosítása. Az irányítás közvetett. A k. v. a tárgyakat úgy helyezi a k. sz.-ek elé, hogy azok meg tudják találni a számukra szükségességeket, s így a további irányításhoz szükséges tapasztalatokat megszerezhesék. A tanulás sűrített, s kevésbé játékos az 5/a típusúnál. Ez az oktatási szituáció ZANKOV és részben MENCINSZKAJA koncepciójához közelálló.

5/a és 5/b típusú oktatásnak a kontroll kísérletben hasonló transzfer hatása mutatkozott. A közép- és nagycsoportosok valamennyien jól oldották meg a feladatot. A kiscsoportosoknál ugyanakkor mindkét oktatási eljárás eredménytelennek bizonyult. A horizontális síkban történő gyakorlás nem eredményezett pozitív transzfert sem 5/a — sem 5/b esetben (sőt többszöri ismételtetés megkísérlésekor a negatív transzfer erősödött). A kiscsoportosokat zavarta a változó szituáció (horizontális építésről a vertikálisra való áttérés); az új művelet bekapcsolódása (alkatrészek tengelyre húzása), s valószínűleg a szín (BRUNSWIK) -forma (KLIMFINGER) konstancia alacsony fejlettségi foka.

6. További kísérleteinkben arra kerestünk választ, hogy az összeállítandó tárgy mely tulajdonságainak kiemelése (egyes és páros tulajdonságok) segíti vagy gátolja a pozitív transzfer kialakulását.

E probléma megoldásához *spontán tanulási kísérleti szituációkat* terveztünk. Mindhárom óvodás korosztályt, hétféle szituációnak megfelelően, hét csoportra osztottuk (7·3-8, összesen 168 k. sz.)

A hétféle szituáció a következő volt:

1. Van:	szín és forma	hiányzik:	jel (szám)
2. „	szín és jel (szám)	„	forma
3. „	forma és jel (szám)	„	szín
4. „	forma	„	szín és jel (szám)
5. „	szín	„	forma és jel (szám)
6. „	jel (szám)	„	szín és forma
7. „	csak az óra modell mutatója	„	szín, forma és jel (szám)

Valamennyi szituációnak megfelelő csoportban a k. sz.-ek először a minden tulajdonsággal rendelkező modellt (óra) kapták, majd — amennyiben az összeállítás hibás volt — a szituációnak megfelelő modellt állították össze (gyakorlás), ezután ismét a kiinduló teljes modellt, s a továbbiakban (ha még mindig volt hiba) a kevesebb tulajdonsággal rendelkező „gyakorlási” modellt. Mindez addig folytatódott, amíg a k. sz. vagy hibátlanul oldotta meg az összes tulajdonsággal rendelkező modellt, vagy hibáinak száma megszűnt csökkenni.

Az előadás befejező része a 7 szituáció hatékonyságának különbségeiről számol be.

Milyen feladatokat kell megoldania az első interjúnak? 1. Diagnosztikus tájékozódás, vizsgálat. 2. A kezelési terv elkészítése. 3. A pszichoterápiás kapcsolat létesítése. 4. Terápiás szerződés.

Egy interjú lefolyásának általános interakciós fázisai: 1. Előfázis: előzetes kapcsolat, előzetes információk, az interjúba lépés kontextusa. 2. Érkezés, megjelenés. 3. Panaszanyag elmondása. 4. Anamnézis felvétel, exploráció. 5. Speciális vizsgálatok: belgyógyászati, neurológiai, pszichológiai. 6. Megegyezés. 7. Távozás.

A diagnosztikus munka: 1. Elmondott információk: panaszanyag, anamnézis, explorációval nyert anyag. 2. Speciális vizsgálatokból nyert adatok, belszervi státusz, neurológiai státusz, pszichológiai tesztek eredményei. 3. A beteg kommunikatív viselkedésének megfigyeléséből nyert adatok, pszichés státusz. A beteg direkt és indirekt kommunikációja. A beteg iniciatívája, aktivitása és reaktivitása. A beteg viselkedése, kommunikációjának változása az interjú egyes fázisaiban és egyedi konfliktusterületein.

Minek megismerésére kell törekednünk a diagnosztikus munka során? 1. A panaszanyag és szubjektív struktúrája. 2. A panaszanyag aktuális háttere, kapcsolata az életkörülményekkel. 3. A panaszanyag fejlődéstörténeti háttere és kapcsolatai. 4. Személyiségmodell. 5. Patomechanizmus. 6. Differenciáldiagnózis.

A terápiás stratégia főbb szempontjai: 1. A további diagnosztikus és differenciáldiagnosztikus munka szükségének felbecsülése és lehetőségének megszervezése. 2. A terápiás stratégia vázlatának kialakítása: a terápiás cél, kezelési forma, kezelési idő, várható prognózis. 3. Az első interjú belüli kapcsolat-alakítás formája.

A pszichoterápiás kapcsolat indításának szempontjai. A terapeuta és beteg közti kommunikatív kapcsolat emocionális töltöttsége, formája, változása és kialakulása a beteg 1. fogadása, 2. meghallgatása, 3. explorációja, 4. utasítások adása, 5. szerződéskötés és 6. elbocsátása során.

A terápiás szerződéskötés szempontjai: 1. A szerződés szükségessége. 2. Reális és irreális elvárások, elképzelések a terápiáról, motiváltság. 3. A terapeuta véleményadása, és a kezelési mód felajánlása. 4. A megegyezés folyamata, a hangsúlyozottság és az explicittség mértéke.

A vázlat didaktikus volta. A diagnosztikus és a terápiás munka állandó együttfutása.

SZABADOS ALADÁR: (Gyapjúmosó és Szövőgyár): A NORMATELJESÍTMÉNY
SZEMÉLYI TÉNYEZŐINEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

Az iparban állandó problémaként jelentkezik a munkateljesítmények szórása, a normakövetelmény tartós, ill. alkalmi nem-teljesítése. Ez volt a témaválasztás legfontosabb indítéka. A vizsgálatokra a Gyapjúmosó és Szövőgyár budapesti gyáregységének szövődéje, ezen belül a *szövönők* voltak a legalkalmasabbak, mert egyrészt a szövés a textilipar egyik kulcsművelete, másrészt a teljesítményszázalékok szórása vállalaton belül itt a legnagyobb.

A vizsgálatok fő célkitűzése az üzemi normateljesítés személyi tényezőinek pszichológiai módszerekkel való megközelítése volt. Ennek érdekében a munkaelemzésből, a munkahelyi környezet vizsgálatából kiindulva, egyrészt a szövőmunka specifikus követelményeit kellett szembeállítani a szövőnőkre általánosan jellemző személyi tényezőkkel, másrészt a normakövetelményt rendszeresen teljesítők és nem-teljesítők vizsgálati eredményeit összehasonlítva meg kellett állapítani a két csoportra jellemző különböző tényezőket.

A vizsgálatok részben csoportosan, részben egyénileg történtek. A csoportos vizsgálat 74, az egyéni vizsgálat 50 szövőnőre terjedt ki. A széles körű általánosítást a vizsgált személyek száma, a viszonylag kis minta, nem teszi lehetővé. A kapott eredmények elsősorban a vizsgált csoportra, ill. az adott szövődére jellemzőek. Az általánosítást csak a szociálpszichológia néhány vonatkozásában lehetett kiterjeszteni a textiliparban dolgozó összes nőre.

A vizsgálatok eredményeinek értékelése, ill. elemzése a következő szempontok szerint történt:

1. A munkában eltöltött idő és szociális helyzet.

(Életkor — munkában eltöltött idő.

egyéni kereset — a család egy főre eső jövedelme,

lakásviszonyok — családi állapot,

iskolai végzettség — szakmai gyakorlat.)

2. A munkához való morális kapcsolat.

(Munkaerkölcsi ítélőképesség,

munkatársi kapcsolatok,

munkamotivációs konstellációk.)

3. A képességek és igénynívó individuális eltérései.

(Kéz ügyesség — spontán teljesítmény,

igénynívó — siker- és kudarcélmény,

pozitív és negatív céldiszkrepancia.)

4. A személyiség-struktúrák közötti eltérések.

(Érdeklődés aktivitása, érdeklődéskörök,

PFT értékeinek összehasonlítása.)

A vizsgálat legfontosabb konklúziói a következők:

A normát teljesítő szövők átlag életkora magasabb, mint a normát nem teljesítőké, és ennek megfelelően a két csoport a szakmai gyakorlat szempontjából is eltér egymástól. A normát teljesítők szociális helyzetére jellemző a magasabb egyéni kereset, a rendezettebb családi körülmények, amelyen belül az egy főre eső jövedelem is magasabb. A normát nem teljesítők szociális helyzetére viszont a lényegesen kevesebb kereset, ill. jövedelem, és többségükre a rossz lakásviszonyok, az albérlet, a szülőktől való távollét jellemző. A normát nem teljesítők munkaerkölcsi értékítéletében az anyagi érdek fontossága megelőzi a munkával, a munka hasznosságával szemben támasztott igényt.

A viszonylag kiegyensúlyozott anyagi körülmények között élő csoport tagjainál közel sem olyan jelentős motiváló tényező a magasabb jövedelem, és helyette más, erkölcsileg értékesebb motívumok kerülnek előtérbe. Az igénynívó vizsgálatok igazolták, hogy balsiker ellenére az igénynívó a normát teljesítők csoportjánál javul, viszont a normát nem teljesítő szövők többségénél a balsiker az igénynívó romlását idézi elő. Míg az előző csoportra az igénynívó realitása, addig az utóbbira az igénynívó irrealitása jellemző. A PFT vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a szövők konformitás indexe alig éri el a nor-

mál zóna alsó határát, míg a normát teljesítők csoportjában több az extrapunitív agreszió, addig a másik csoportra inkább az intrapunitív agreszió jellemző.

Végül meg kell említeni, hogy a szövödei zaj és rezgés nincs lényeges hatással, viszont a szövödei munka pszichés feszültsége és fiziológiai megterhelése hatásos van a neurózis kialakulására, és feltehetően szerepet játszik — esetleg másodlagosan — a különböző menstruációs rendellenességek létrejöttében.

SZABÓ IMRE és PETER M. MILNER (POTE Élettani Intézet és Department of Psychology McGill University, Montreal, Canada): A MEGERŐSÍTÉSI FUNKCIÓBAN RÉSZTVEVŐ STRUKTÚRÁK NEURONÁLIS ORGANIZÁCIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

Abból a tényből, hogy a motivációs reprezentációs területek elektromos ingerlése következtében fellépő megerősítő hatás korrelált a kontraverzív irányú ún. auto-rebound mozgás jelenlétével, GRASTYÁN, SZABÓ, MOLNÁR és KOLTA (1968) azt feltételezték, hogy az ingerlések jutalmazó hatása mögött intraszisztémás pozitív visszacsatolási mechanizmus állhat. Bár nem állították, hogy a visszacsatolt kör elemei szükségszerűen az ingerelt fókuszbán vannak, mégis feltehető, hogy bizonyos, az intrakraniális öningerlési válasz fenntartására alkalmas lokuszok egy részénél olyan szerencsés lehet az elektróda lokalizációja, hogy a pozitív visszacsatolásban résztvevő idegelemeket direkt módon ingereljük. Ebben az esetben a posztulált intraszisztémás pozitív feedback kör szerkezetéből adódóan a kísérleti leleteknek a következő funkcionális sajátosságokat kell tükrözni:

a) A visszacsatolásban résztvevő sejteknek izgalmi szinaptikus végződést kell adniok egymáshoz az ingerelt területen belül. Ezért ha *gyenge* elektromos ingerlés a sejtek közül néhányat ingerületbe hoz, a többi sejteken izgalmi posztszinaptikus potenciál kell hogy megjelenjen. Ennek megfelelően olyan ingerlékenység fokozódás várható az ingerelt locusban, minden egyes ingerlő impulzus után, mely az izgalmi posztszinaptikus potenciálok amplitúdó- és időviszonyainak megfelel, és kialakulásának latenciája alig hosszabb a szinaptikus áttevődési időnél.

b) A viszonylag *erős* impulzusoknak reverberációt kell előidézni, azaz minden egyes erős impulzus után olyan téri és idői szummációnak kell lezajlani, melynek következtében olyan jelentős és tartós ingerlékenységnövekedés lép fel, melyet egyetlen izgalmi szinaptikus potenciál paramétereivel nem magyarázhatunk, de posztszinaptikus potenciálok ismételt megjelenésével igen.

Patkányokon végzett kísérletben kimutattuk, hogy a percenkénti öningerlés-szám és az öningerlés-küszöb a fenti predikcióknak megfelelően változott, ha az intrakraniális stimulus paramétereit a kondicionálás-teszteléses ingerlési módszer követelményeinek megfelelően változtattuk.

SZABÓ PÁL és LADÓCSY MÁRIA (Országos Közegészségügyi Intézet): KÖRNYEZETI TÉNYEZŐK HATÁSA A GYERMEKI SZEMÉLYISÉG FEJLŐDÉSÉRE

Kérdésvetetés: Intézeti környezetben (állami gondozásban) és családi milióban élő 4. osztályos tanulók összehasonlító vizsgálatával kívántuk tisztázni

a környezeti tényezők jelentőségét; ill. arra kerestünk választ, hogy vannak-e és milyen különbségek a fenti gyermekcsoportok között.

Vizsgálati módszerek: A Bp. VIII. ker. Bacsó Béla utcai általános iskola 4. osztályos napközis tanulóit, alapos tájékozódás után, megegyező számú két csoportra osztottuk. Az *A*) csoportba a szociálisan (lakásviszonyok, egy főre jutó összjövedelem stb.) és emocionálisan (egyik szülő iszákos, csonka család, stb.) kedvezőtlenebb miliőben élő, a *B*) csoportba a fenti szempontok szerint kedvezőbb helyzetben levő gyermekek kerültek.

Az intézeti csoportot a Fóti Gyermekváros 4. osztályos tanulói adták. (F. cs.) Itt semmilyen szelekciót nem végeztünk a vizsgálat megkezdése előtt.

A vizsgálatok komplex jellegűek voltak.

Tudakozódtunk a gyermekek előélete, jelenlegi életkörülményei felől, beszereztük a pedagógiai véleményeket, majd pszichológiai és pszichofiziológiai vizsgálatokat végeztünk.

A *pszichológiai vizsgálat* keretén belül a gyermekek személyiségéről a *Rorschach*-teszt segítségével nyertünk képet, melyet rajzvizsgálatokkal és az ILLYÉSNÉ-féle érzelmi vizsgálattal egészítettünk ki.

A *Ro* vizsgálat alapján a két csoportra jellemző lényeges különbségek a következők voltak: az intellektuális színvonalra és életvitelre utaló FT-ban G és (G) aránya az *A*) és *B*) csoportban megegyezett (49%), $F +_2$ % is azonos volt (79%). Az *F*) csoportba tartozó gyermekeknél G, ill. (G) csak 23%-ban szerepelt, míg a Dd első, vagy hangsúlyos elemként 38%-ban fordult elő. $F +_2$ % több mint 10%-kal volt alacsonyabb *A*) és *B*) csoport átlagértékénél (65%).

Az affektivitásra utaló mutatók *B*) csoportnál voltak a legkedvezőbbek. *A*) csoport mutatói a koartáció irányában tolódtak el.

Az *F*) csoport vizsgáltjait affektív reakciók tekintetében csak 30%-ban találtuk *A*) (és *B*)) csoport gyermekeihez hasonlónak, ill. kiegyensúlyozottnak. 53%-nál súlyos affektív és alkalmazkodási zavarokat találtunk, melyet a dilatatív extravertál ÉT jelzett, fordított tendenciájú MF-val, ill. zw hangsúlyú IT-sal. Manifeszt agresszióra, antiszociális magatartásra utaló jeleket 17%-ban találtunk a fóti vizsgáltaknál.

A *Rorschach*-vizsgálat eredményeit az ILLYÉSNÉ-féle érzelmi vizsgálat és a rajzvizsgálatok csak alátámasztották.

A *pszichofiziológiai vizsgálatok* keretében, a bioritmus meghatározására mértük.

1. napi 5, ill. 8 alkalommal a percenkénti pulzusszámot,
2. a capillaris resistentiát napi 4, ill. 3 alkalommal,
3. a reakcióidőt a *Vojkovic*s-féle készülékkel.

A pulzusszám esetében az *A*) csoport átlagértékei mindig alacsonyabbak voltak *B*) csoport átlagértékeinél, *F*) átlagértékei az *A*) csoporthoz álltak közelebb. (Kedvezőtlenebb szituációban a pulzusszám mindig alacsonyabb!)

A kapillaris rezisztenciára jellemző petechia-számnál legalacsonyabb átlagértékeket az *F*) csoportnál kaptunk.

A reakcióidő vizsgálatánál legmagasabb átlagot a fóti csoportban tapasztaltunk, legkedvezőbbet pedig a *B*) csoportban.

A vizsgálat értékelése: A pszichológiai és pszichofiziológiai vizsgálatok alapján az intézetben nevelkedő gyermekek (*F*. csoport) minden téren kedvezőtlenebb képet mutattak, nemcsak a *B*) csoporthoz viszonyítva, hanem a rosszabb családi

miliőben élőkhez (A) csoport) képest is. Bár a kis létszámú gyermekcsoportok vizsgálati anyagából messzemenő következtetések nem vonhatók le, feltehető, hogy az F) csoport hátrányos helyzete — a neurofiziológiai összefüggések következtében — mindenekelőtt az intézeti környezet (állami gondozottság), intézeti nevelés sajátosságaiból ered.

SZAKÁCS FERENC és MÜNNICH IVÁN (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): SZIMPÁTIA-MODELLEK KUTATÁSA SZONDI-KÉPEKKEL

I. A szimpátia-antipátia viszonyulás jelenségével a pszichológia több területen foglalkozik: 1. A közösségek társas szerkezetét, az egyén szociabilitását s a szociális viselkedés terápiás lehetőségeit kutató szociálpszichológiai eljárások mindegyike mint alapjelenséget használja fel, anélkül, hogy ennek a viszonyulásnak a mibenlétével foglalkozna. Az sem tisztázott kellőképpen, hogy a szimpátia-antipátia a szocializálódás feltétele-e vagy annak terméke. 2. Mélylélektani kiindulású SZONDI koncepciója, aki szerint a szimpátia-antipátia viszonyulás az ösztönök szintjén, génikusan meghatározott. A klinikumban használatos tesztjének értelmezése is „sorsanalitikus” magyarázó rendszeréhez kötött. A teszt alkalmazhatósága az elmélet irracionális elemei ellenére azon a tapasztalaton nyugszik, hogy a szimpátia-antipátia viszonyulás a különböző személyiségtorzulásokkal együtt változik. A kórképekre meggyőzően jellemző profilok, a megbetegedést tüneti értékkel jelző mutatók azonosítása azonban máig nem sikerült.

II. Vizsgálatunkban abból a feltevésből indulunk ki, hogy a szimpátia-antipátia a fejlődés korai szakában megalapozott, szociális ingerek és szomatikusan meghatározott motivációk között kialakult társulásokra mintázódó viszonyulás, amely a szocializálódás folyamán határozódik meg és állandósul az egyénre jellemző módon. Azt feltételezzük, hogy a jelenség elsősorban szociálpszichológiai tényezőktől meghatározott, kutatásában tehát elsősorban civilizációs-társadalmi okokra kell figyelniünk. Valószínűnek tartjuk, hogy az egyének társas környezetben zajló élete során kialakul egy „szimpátia-modellje”, amely modell sokkal inkább szociális életterének, mint ösztönképletének függvénye.

Eljárásunk a következő: a 40×20 cm-re nagyított Szondi-sorozatot az „Identitic” sémája szerint hét részre bontjuk (homlok, szemöldök, szem, orr, száj, áll-nyak, fül). Az arcrészletek mindegyikéből, sorozatonként 2—2 szimpatikus-sat, ill. antipatikusat választatunk és a választásokat motiváltatjuk. A kiválasztott részek (12—12) mindegyikéből egy legszimpatikusabbat és egy legellenszenvesebbet választatunk. Ezekből a részekből a végén tehát 1—1 képre való részletet kapunk. Az így összeállítható képet a v. sz. elvi szimpátia-modelljének tekintjük. Ezt követően a szokásos technikával elvégezzük a nagyított sorozattal a vizsgálatot, végül az összes kiválasztott képből kiemeltetjük a legszimpatikusabbat, ill. a legellenszenvesebbet. Ezekre explorálunk: emlékezteti-e valakire.

III. A szimpátia-modelleket életkor, nem, civilizációs színvonal szerint sine morbo, bűnöző, alkoholista és elmebeteg csoportokon azonosítjuk, és a motívumok elemzéseként nyert eredményeket összevetjük a hagyományos értelmezéssel nyert adatokkal.

1. A pszichoterápia lényegében tanulási folyamat: a páciens önmagára vonatkozó új ismeretek szerzésével képessé válik hibás pszichés mechanizmusaival, konfliktusainak felszámolására és új magatartásmódok kialakítására. Az eredményes terápiás beavatkozás, az átatanulás tehát önismereten alapul. A terapeuta ebben a viszonylatban nemcsak manővereivel gyakorol hatást, hanem viselkedési mintát is nyújt, modellként szerepel. Ezért a páciens viselkedése pszichés háttérének elemzésekor figyelembe kell vennie saját — legtágabb értelemben vett — viselkedésének-hatását is. Tisztában kell lennie tehát saját pszichés mechanizmusaival: magas szintű önismeretre van szüksége. A terápiás folyamatban önmagát kell használnia „mérőműszerként” és „szközként” is. Ezen a felismerésen alapul az a követelmény, hogy a terápiát alkalmazó személynek magának is át kell esnie a terápiás folyamaton.

2. Lelki jelenségeink és lelki bajaink többsége szociális meghatározottságú. Az önálló életvezetésnek, sikeres adaptációnak feltétele a kontrollált szociális viselkedés. Ehhez szociális önismeretre van szükség. Mindennapi életünkben szociális viselkedésünket szerepeink határozzák meg. A meghatározott elvárásoknak funkcióink révén teszünk eleget. A funkciók valamilyen érdekközösség munkamegosztásában alakulnak ki. Tekintettel arra, hogy mindnyájan számos kisebb közösség tagjai vagyunk, sok szereppel, szociális viselkedésünkről csak a megfelelés — meg nem felelés közvetlen viszonylatában van ismeretünk. A mindennapok tapasztalatából nem szűrődik le szociális magatartásunkra jellemző szkéma ismerete. Ennek ismerete nélkül pedig az adódó beilleszkedési nehézségek nem korrigálhatók.

3. A csoportpszichoterápia mind terápiás eljárásként, mind szociális jelenségként sajátos. Terápiásan azért, mert a tudatosítás nagyrészt a társak visszajelentésének segítségével történik, a terapeuta direktíven nem vesz részt a folyamatban; szociális jelenségként pedig azért, mert a véletlenszerűen összerakult paciensek csoportja strukturálatlan, nincsenek hasznosítható szerepek, érvényes funkciók. A tagoknak rekonstruálniuk kell saját szociális létüket, Ennek a folyamatnak sajátos dinamikája van.

4. A strukturálatlan csoportból a hagyományos szociometriai iskolák szerint a szimpátia-antipátia viszonyulások mentén alakul közösség. Több vizsgálat és tapasztalataink szerint azonban ennek az érzelmi viszonyulásnak csak másodlagos szerepe van: a szimpátia és antipátia reakciók változókéonyak, és csak a huzamosabb együttlétek során, mint a viselkedés minősítései állandósulnak. A terápia kezdetén minden hozott viselkedésforma, szerep irrelevánsnak bizonyul. Ez a szerepnélküliség vákuum-élménye, amely szorongásos feszültséget eredményez. Ennek a feszültségnek elaborálására irányuló törekvés adja a csoportpszichoterápia kezdeti dinamikáját. Szakaszai: *a)* az énbizonytalanság felszámolása. A tagok megfogalmazzák, meghatározzák önmagukat: témák a „mik vagyunk” kérdés köré csoportosulnak. Lejátszva teljes szereprepertoárjukat mélyebb lelki tartalmak feltárásával azonosítják önmagukat. *b)* A létbizonytalanság felszámolása: a csoport tagjai egyeztetik érdekeiket, igényeiket, megvalósítandó célokat tűznek ki, csoportcélt határoznak meg. *c)* A csoport közösséggé alakult, meghatározta önmagát, közös cél van. Az elaboráció utolsó szakasza: szerep és funkció vállalás, meghatározás. Míg a második szakasz

témái a „mit kell csinálnunk” kérdéssel kapcsolatosak, addig ebben a szakaszban a „hogyan csináljuk” a fő kérdés. Ez egyben azt is jelenti, hogy a „modus vivendi” kialakításával lehetőség nyílik a közösség személyiséget formáló erejének hasznosítására: a csoport „reference group”-pá válik. Ezzel kezdetet vesz a csoportpszichoterápia középső szakasza.

SZEGEDI MÁRTON (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): A RAVEN PRÓBA HAZAI ALKALMAZÁSÁNAK FELTÉTELEI. AZ ELŐSTANDARDIZÁLÁS TANULSÁGAI

A pszichológia tudományának behatolása a mindennapi élet közegébe magával hozza a gyakorlati feladatokat szolgáló eszköz-rendszer kidolgozását. Ez az eszközszerrendszer hazánknál fejlettebb gyakorlattal rendelkező országokban jelentős részben kialakult, feladatunk ennek következtében könnyebb és lényegében hazai adaptációjukra terjed. Az alkalmazott pszichológia összehasonlító módszerrel dolgozik, hiszen mindenek előtt mérni kíván. Mértékrendszerét viszont csakis a standardizálási eredmények adhatják.

A standardizálást meg kell hogy előzze minden esetben az átvett vizsgálóeszköz adaptálása. Ez részben racionális írásztal-munka, részben pedig vizsgálatok eredményeinek elemzéséből áll. A *Raven* teszt anyagában szuperkulturális, így racionális feladatok az adaptáció munkájában nem adódtak. Az előstandardizálásban tehát azokat a szempontokat kívántuk megvizsgálni, amelyek a teszt felépítésére, struktúrájára vonatkoztak, valamint azt, hogy a kapott eredményekben tükröződő skaláris összefüggések mennyiben felelnek meg az intelligencia teszt követelményeinek. Eredményeink azt bizonyítják, amelyet 300 budapesti 14—60 év közötti személyen nyertünk, hogy a teszt felépítésében, értékelési rendszerében és az IQ számítás technikájában egyaránt változtatásokat kell eszközölni, hogy elfogadható és megbízható mérőeszközzé váljon.

SZINETÁR ERNŐ és BUDA BÉLA (József Attila Kórház, Budapest): SZEMPONTOK A RÖVID, INTENZÍV, EGYÉNI PSZICHOTERÁPIA ELMÉLETÉHEZ ÉS MÓDSZERTANÁHOZ, ÉS EZEK ALKALMAZÁSA KIKÉPZŐ PSZICHOTERÁPIÁBAN

A szerzők meghatározzák a rövid pszichoterápia fogalmát, indikációs területét, célkitűzéseit és módszertanát. Hangsúlyozzák, hogy a rövid pszichoterápiának pszichodinamikus diagnózison alapuló, operatív jellegű beavatkozásnak kell lennie, amelyben a terápiás munka intenzitása nagyobb, mint a hagyományos terápiáformákban. Az intenzitást az aktív, meghatározott pszichés problémákra irányuló technika, az ún. „hic et nunc” elv következetes alkalmazása, az ellenállás és az indulatáttétel fokozott felhasználása, a projekciókkal való kiemelt foglalkozás, általában a terápiás kapcsolattal való fokozottabb munka biztosítja. A terapeuta aktivitása megnyilvánul a beteg felé való empátiás odafordulás fokozottságában is. A rövid, intenzív pszichoterápia jelentősége sokrétű, értéke, hogy pszichoterápiára kevésbé motivált betegeknek is lehet

vele segítséget nyújtani, és kórházi, valamint ambuláns körülmények között jól alkalmazható.

A rövid, intenzív pszichoterápia elvei és módszerei jól alkalmazhatók pszichoterápiával foglalkozni kívánó szakemberek kiképzésében. Ezeknek segítségével a kiképzendő személyiség saját élményt tud szerezni a páciens-állapotról, a kifejezés, az élményanyag megfogalmazásának nehézségeiről, az ellenállás különböző formáiról, és a terápiás kapcsolat egyes jelenségeiről. A saját élmény a páciens-állapotról fokozza a kiképzendő személyiségben az empátiás képességet, amely a pszichoterápiában a beteg megértése szempontjából igen fontos. Emellett önmegismerést nyújt, a személyiség új helyzetekben képes lemérni önmagát, önkontrollját, feszültségelviselő képességét. Az önismeretet növeli, hogy a kiképző a dinamikus, intenzív folyamatban in statu nascendi tud rámutatni különböző olyan jelenségekre és állapotokra, amelyekből a kiképzendő bepillantást kap személyiségének irracionális megnyilvánulásaira, és amelyek a pszichoterápiában szerepet játszanak.

Ebben a folyamatban elősegíthető a személyiség distanciatartó képessége, amely fontos és egyensúlyt biztosító ellenpólusa az empátiának a pszichoterápiás munkának. A rövid, intenzív pszichoterápia elvei és módszertana alapján számos más szempontból is alkalmasabbá tehető a kiképzendő későbbi pszichoterápiás munkájára. A szerzők szerint a saját élmény a pszichoterápiáról a jövőbeni pszichoterapeutának elengedhetetlen, ennek hagyományos megszerzési módja, a kiképző elemzés nehezen járható út, a kifejlesztett methodika viszont alkalmazható kompromisszum a szükségletek és a lehetőségek között.

SZIRTES JÓZSEF (MTA Pszichológiai Intézete): SZEMANTIKUS INGERMINTÁK KIVÁLTOTT POTENCIÁL KORRELÁTUMAI

Az előadás szemantikus ingerminták felismerésének folyamatát kísérő elektrofiziológiai történések vizsgálatáról számol be.

Egyik kísérleti kérdésfeltevésünk célja annak megállapítása volt, hogy a pusztán fizikai tulajdonságaikkal jellemezhető ingerek vagy ingerminták átlagolt kiváltott potenciál korrelátumaihoz képest a szemantikus ingermintákat kísérő potenciálok milyen eltéréseket mutatnak; a szemantikus ingerminták által kiváltott potenciálok ezen jellegzetességeit elsősorban a jelentés feldolgozás folyamatával kívántuk összefüggésbe hozni.

Komplex jelentésű vizuális ingerminták (TAT képek) expozíciójakor egyidejűleg vizsgáltuk a perceptuális élményt (élménybeszámolók alapján) és a kiváltott potenciált olyan kísérleti helyzetben, ahol a képvetítés szuboptimális időtartama és az esetenkénti optikai torzítás, valamint a beszámolásra felkészítő instrukció nehéz percepció feladathelyzetet képezett a kísérleti személyek számára. Az egyre kevésbé homályosan vetített képek expozícióját kísérő kiváltott potenciálok alakulásában az a statisztikailag jelentős összefüggés volt, hogy feladatmegoldáskor, azaz a kép vagy egyes részleteinek felismerésekor az átlagolt kiváltott potenciál 200—400 msec latenciájú komponensének amplitúdója és szélessége megnövekszik. Ezt a potenciál változást a vizuális információvétel két szempontjával, annak mennyiségével és a releváns viselkedéshez, a perceptuális ítélethez való viszonyával hozzuk kapcsolatba, ill.

a feladathelyzetben fellépő várakozás és motivációs bizonytalanság feloldásának jeleként értelmezzük.

Az előadás bemutatja továbbá a verbális kommunikáció pszichofiziológiai korrelátumainak vizsgálata körében nyert eredményeket.

Embernél verbális ingerként egy vagy több szótagú szavakat (kör, fut, négy, négyszög) exponáltunk, és a kiváltott potenciálokat regisztráltuk. Egyik kísérleti helyzetben 10—10 tagú, ugyanazon ingerszóból álló sorozatokat exponáltunk ismételtén. A kapott válaszok lehetőséget nyújtottak egyrészt a sorozaton belüli válaszok összehasonlításával a potenciálok „short-term” habituációjának jellemzésére. Másrészt ugyanazon szó tartósan ismétlődő megjelenését kísérő potenciálokat a próba elejéről és végéről átlagolva, a verbális szatiáció jelenségkör fiziológiai korrelátumait közelíthetjük meg.

Majmoknál is megvizsgáltuk a különböző élethelyzeteikben rögzített, kommunikációs értékű majomhangok expozícióját kísérő átlagolt kiváltott potenciálokat. Ebben a kísérletben is megvizsgáltuk a sorozatban exponált hangokra adott potenciálok habituációját; továbbá a kommunikációs értékű ingerek által kiváltott potenciálokat összehasonlítottuk a fizikai hangingerek potenciál korrelátumaival. Emellett megvizsgáltuk a kommunikációs értékű hangok hatását a sorozatban exponált, kopogó hangingerekkel kiváltott potenciálokra. Ennek során mértük a click által kiváltott potenciálok amplitúdóját és latenciáját a kommunikációs értékű majomhangok figyelemelterelő hatása előtt, alatt és után.

SZŐNYI MAGDA (Fővárosi Pályaválasztási Intézet): PÁLYAVÁLASZTÁS ELŐTT ÁLLÓ
IV. GIMNAZISTÁK ÖNFEJLESZTÉSÉNEK ÉRTÉKVONÁSAI

Célunk megismerni az érettségi előtt álló fiataloknál a jövő elgondolásának semáit, tendenciáit, vagyis felfedni azoknak az aktív, introjektált modelleknek a jellegét, melyek felé a személyiség identifikációja tendál. E törekvések az én-ideál legmagasabb formáiból, a felettes-én követelményeiből és a tudattalan nem-büntudatos részeiből tevődnek össze. Feltárásuk érdekében projektív-identifikációs megnyilatkozások vizsgálatát végeztük el. 50—50 IV. gimnazista fiú és leány J. ROYER *Metamorfózisok* tesztjéből a jövőre irányuló vágyak projekcióit vettük elemzés alá, a 20 kategória közül a következő ötöt — a jövőre, ideálra, önfejlesztésre vonatkozókat — növény, konstrukció, művészi alkotás, melléknév, főnév. A kapott identifikációs választások legaktívabban ható tényezőit, a motivációkat dolgoztuk fel, formálisan a motivációk irányulása szerint, és tematikusan a motivációk jellege szerint.

A motivációk száma

	Kategorikák					Σ	átlag
	növény	konstr.	művészi alkotás	melléknév	Főnév		
fiúk	151	120	102	103	103	579	115,80
átlag	3,02	2,40	2,04	2,06	2,06	11,58	2,32
lányok	149	108	103	103	101	559	111,80
átlag	2,98	2,16	2,06	2,06	2,02	11,18	2,24

A választásokhoz átlagosan adott 2—3 motiváció a törekvések megfelelő differenciáltságára utal. Különbség a motivációk számában fiúk és lányok közt csak a konstrukció kategóriájában van, e területen a fiúk jobban motiváltak.

A motivációk irányulásában J. ROYER szerint megkülönböztettük az aktív ráhatás igényét a környezetre (A), kvalitásokra, önmaga alakítására való törekvést (Q), környezettől való elvárásokat, milió-hatásokat (M), narcisztikus jellegű, önmagára vonatkozó, differenciálatlan indokolásokat (N) és végül racionális, klisészerűen átvett motivációkat (R).

A motivációk irányulása átlagosan

	Irányulások				
	A	Q	M	N	R
fiúk	3,12	4,54	2,48	1,14	0,30
lányok	2,84	3,40	2,98	1,56	0,40

Mind a fiúknál, mind a lányoknál legmagasabb a törekvések egocentrikus irányultsága (az önalakítás szükséglete és hozzákapcsolódva az önmagára vonatkozó narcizmus), míg második helyen fiúknál az aktivitás szükséglete, lányoknál a milió-hatások fontossága áll. Ezek az arányok egyes kategóriákon belül (pl. fiúknál a növény, lányoknál a konstrukció kategóriájában) módosulnak.

A motivációk jellegére vonatkozólag az adatok tematikus csoportosításával a következő szükségleti köröket kaptuk: 1. narcisztikus, differenciálatlan indokok, 2. megfelelő környezet, 3. tapasztalatszerzés, célratörés, 4. esztétikum, 5. hiány kompenzálása, tökéletesség, 6. értékesség, erő, stabilitás, 7. hasznosság, 8. befolyás, vonzerő, 9. kifejezés eszköze, 10. jószág és néhány egyéb, fentiek közé nem sorolható szükséglet. Hasonló tematikus megoszlást találtunk fiúknál és lányoknál, de lényeges aránybeli, sorrendbeli különbségek mutatkoznak. Más-más az egyes kategóriák tematikus hívójellege is.

A motivációk jellegének átlagos megoszlása

	Szükségleti körök										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Egyéb
fiúk	1,14	1,04	1,14	1,16	1,24	1,28	1,32	1,12	0,76	0,52	0,86
lányok	1,56	1,94	1,60	1,48	1,04	0,84	0,62	0,68	0,42	0,36	0,64
fiúk és lányok	2,70	2,98	2,74	2,64	2,28	2,12	1,94	1,80	1,18	0,88	1,50

Fiúknál első helyeken áll a hasznosság, stabilitás és kompenzálás igénye, míg a lányoknál a biztonságos, szerető környezet, a tapasztalatszerzés, célratörés és az esztétikum vágya kerül előtérbe.

A kapott eredmények jól felhasználhatók akár a pályaválasztási tanácsadás, akár a pszichoterápiás tevékenység során, és a pedagógiai munkában is, vagyis mindenütt, ahol a jövő anticipációjára illetve előrejelzésére van szükség.

TARDOS ANNA (Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézete): A CSECSEMŐK
MOZGÁSFEJLŐDÉSE SORÁN MEGNYILVÁNULÓ TANULÁSI FOLYAMATOK
EGYES SAJÁTÓSÁGAI

Az ismertetésre kerülő vizsgálatban az önindította mozgáson alapuló mozgásfejlődés során megnyilvánuló tanulási folyamatok egyes vonatkozásait elemeztük 9 gyerek longitudinális megfigyelésének alapján.

A gyerekekről az oldalra fordulástól a biztos járás elsajátításáig készültek hetenként 3 alkalommal negyedperces pontossággal rögzített, esetenként és egyenként 30 percig tartó jegyzőkönyvek. Az összesen 590 óra megfigyelési anyagát rögzítő jegyzőkönyvek a gyerek helyzet- és helyváltoztatásai előfordulásának számát és módját, és az egyes helyzetekben, illetve egy-egy mozgásformával töltött idő tartamát rögzítik.

A vizsgált gyerekek a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetében nevelkedtek, PIKLER EMMI: *Adatok a csecsemő mozgásának fejlődéséhez* című könyvében leírt körülmények között, az egyes mozgáskészségeket a könyvben leírt módon sajátították el. A mozgás fejlődését közvetlenül befolyásoló nevelési feltételek lehetővé tették számukra spontán mozgáskísérleteik megvalósítását. E nevelői magatartásnak a csecsemő mozgás- és általános fejlődésére gyakorolt kedvező hatását az idézett könyv taglalja. E nevelési módszerek egyben kedvező körülményeket teremtettek a saját kezdeményezésen alapuló tevékenységformák elsajátítása során megnyilvánuló tanulási folyamat törvényszerűségeinek feltárására is.

Egy készség elsajátításának menetét a tanulás szempontjából elemezve — általában három periódust szokás megkülönböztetni: előkészítő periódust, a próbálkozások időszakát, és a sikeres próbálkozást követő gyakorlási időszakot. A csecsemők mozgásfejlődése során — az általunk vizsgált nevelési feltételek mellett — e három tanulási periódus egymástól eltérő mértékben és módon, de határozottan elkülöníthető.

Az *előkészítő periódus* a többi között abban nyilvánul meg, hogy az új mozgáskészséget, pl. a hasra fordulást, hason tartózkodást, felülést vagy ülve tartózkodást megelőzően a csecsemő a még el nem sajátított mozgáskészséghez hasonló átmeneti formát alkalmaz, így pl. a hasra fordulást megelőzően oldalán fekve rendszeresen oldalán túl fordul, a felülést megelőzően könyökére, majd tenyerére támaszkodva gyakorolja a félig felülést (testsúlya az egyik os ischiájén van, törzse nem 90, hanem megközelítően 45 fokot zár be, egyik oldal irányában az alappal).

A *próbálkozás mozzanata* megfigyeléseink során nem mindig különült el a tanulási folyamat során. Előfordult, hogy előzetes kísérletezésre utaló viselkedés nélkül jelent meg az új mozgáskészség, de tapasztalható volt az is, hogy a csecsemő heteken át próbálkozott egy új mozgás kivitelezésével, egy új testhelyzet felvételével. Eddigi vizsgálati anyagunk azt mutatja, hogy sem a gyermekre, sem a mozgáskészségre nem jellemző, hogy mennyire vannak a megfigyelő számára is látható jelei a próbálkozásnak, és ez időben mennyire elhúzódó folyamat.

A sikeres próbálkozást követő *gyakorlás* minden esetben elkülöníthető mozzanatot. (Nem minden esetben követi közvetlenül az első sikeres próbálkozást.) Vizsgálataink során e gyakorlási folyamat mennyiségi elemzésével foglalkoztunk, és nem tértünk ki a gyakorlásnak a teljesítmény minőségére gyakorolt hatására. A gyakorlás számszerű vonatkozásaival kapcsolatosan azt vizsgál-

tuk, hogy az első sikeres próbálkozást követően hogyan alakul az újonnan elsajátított testhelyzet felkeresésének száma, az új testhelyzetben tartózkodás összsideje, illetve az az időtartam, melyet az újonnan elsajátított testhelyzetben pillanatnyi megszakítás nélkül tölt a csecsemő. Az egyes testhelyzetekben való tartózkodás megszakítás nélküli időtartama nem függ attól, hogy mennyi idő telt el az új testhelyzet előszöri előfordulása és egy adott időpontban való alkalmazása között. Azt találtuk, hogy a különböző testhelyzetekben való megszakítás nélküli tartózkodás átlagos időtartama a gyerek életkorával van a legszorosabb összefüggésben, tekintet nélkül arra, hogy melyik testhelyzetet vizsgáljuk és a mozgásfejlettség milyen fokán. Az újonnan elsajátított testhelyzetekben tartózkodás összsideje, valamint a helyzet felkereséseinek száma ezzel szemben nem az életkorral függ össze. Az első sikeres próbálkozást követően a csecsemő fokozatosan egyre több időt tartózkodik az újonnan elsajátított helyzetben. Az új helyzet megjelenését követően gyorsabb ütemben növekszik e helyzet felkereséseinek száma, mint az új helyzetben való tartózkodás összsideje. Az új helyzet felkereséseinek száma később éri el a tetőfokot, tehát hosszabb a gyakorlás időszaka a felkeresések számát, mint a tartózkodás összsidejét illetően. A gyakorlási folyamat sajátosságai nem a gyerekek, hanem az egyes mozgáskészségek szerint differenciálódnak.

Az előadás a vázolt összefüggések részletes elemzését tartalmazza.

A vizsgálatok eredményei hozzásegítenek az eddig még kevésbé vizsgált csecsemőkori tanulási folyamatok, a saját kezdeményezésen alapuló tevékenységformák során megnyilvánuló tanulási folyamatok törvényszerűségeinek leszüréséhez. A csecsemő e tanulási folyamat eredményeképpen állandóan új tevékenységformákat gyakorol, új testhelyzeteket vesz fel, új testhelyzetekben tartózkodik, s közben változik az a mód is, ahogyan helyzetén, helyén változtat. Az ismertetésre kerülő vizsgálat eredményei, a csecsemő nagymozgásokban megnyilvánuló tevékenységformái állandó átstrukturálódása folyamatának megismeréséhez is segítséget nyújtanak.

TÁNCZOS ZSOLT (MTA Pszichológiai Intézete): A HÁTTÉRTEVÉKENYSÉG SZEREPE A SZÍNTÓNUS MEGHATÁROZÁSÁBAN

Az ún. *Bezold-Brücke* effektust, és ennek nyomán a színrendszernek négy pszichológiai alapszínre osztását vizsgáltuk mint a háttér (retina-periféria, illetve kontraszt mező) színességének (kromaticitásának) és világosságának függvényét. A *Bezold-Brücke* effektus ismeretes módon abban áll, hogy a színnek intenzitás emelésekor viszonylag a kék és sárga felé tolódnak, a színrendszer négy pontján a tónus állandó marad. E helyek lényegében megfelelnek a pszichológiailag jellemzett összíneknek, és így a színrendszer felosztás funkcionális alapját adják.

A jelenséget a trikromatikus elmélet elvileg úgy magyarázza, hogy intenzitásnövelésekor a feltételezett három receptor egymáshoz viszonyítva különböző mértékben „telítődik”. Helyes eredményt az elmélet azonban csak akkor tud nyújtani, ha ad hoc felteszi, hogy a kék receptor tízszer erősebb, továbbá a szín és világosság rendszer egymástól függetlenül működik (WALRAVEN). Utóbbi állítás az elmélet lényegének mond ellent. Az ellenszín elmélet viszont

azzal az önkényes feltevéssel él, hogy a kék és sárga rendszer az intenzitás emelésekor kétszer gyorsabban nő, illetve kétszer olyan állandó, mint a vörös és zöld rendszer (HURVICH, JAMESON, JUDD).

A különböző helyzetekben talált, *Bezold-Brücke* effektushoz hasonló jellegű színtónuseltolódások közös feltételeit vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy a jelenség meghatározója elsődlegesen nem az abszolút ingerlési (intenzitás) szint, hanem a lokális inger és a háttér közötti világosság viszony és az ennek nyomán fellépő, adott esetben küszöbalatti színesség különbség, illetve az ún. világosságösszegeződéstől való eltérés. Így *Bezold-Brücke* effektushoz hasonló tónuseltolódást ad a komplementer és kontraszt színek különbsége (FJEDOROV), alacsony ritmusa intermittens ingerlés (BALL, BARTLEY, WASSERMANN, EBBECKE), háttér által keltett fehér-indukció (G. MÜLLER) és általában telítetlenítés, amennyiben a komponensek a pálcikákat ingerlik (MATTESON és LURIJA), valamely színre való adaptáció (VOESTE, FJEDOROVA), perifériára való tolodás (HESS, TSCHERMAK). Ugyancsak hasonló tónuseltolódást kapunk, ha korábbi, a színkeverés leírására használt formulánkat (TÁNCZOS 1951) a világosságösszegeződés indikátoraként alkalmazzuk, és a mért és számított színkeverési értékek különbségét képezzük. Másfelől a világosságösszegeződéstől való eltérés a hullámhosszérzékenység funkció alapján összefüggésbe hozható a háttér kromaticitásával, illetve kromatikus adaptációval (TREZONA, illetve HURVICH és JAMESON).

A felsorolt esetek nagy részében, így intermittens ingerlésnél, perifériára tolodásnál, kromatikus adaptációnál több maximumot mutató spektrális világosság görbét kapunk, amely nagy valószínűséggel csap-pálcika kölcsönhatásra utal (CLARKE).

Ily módon az adaptációs-kontrasztdinamika, a csap-pálcika kölcsönhatás és a világosságösszegeződéstől való eltérés funkciói egymással szoros kapcsolatban határozzák meg a *Bezold-Brücke* effektust.

TRINGER LÁSZLÓ (SOTE II. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika): PSZICHOMETRIAI MÓDSZEREK KIDOLGOZÁSÁBAN ELÉRT EDDIGI EREDMÉNYEINK

Sajnálatos, hogy hazánkban a kvantitatív módszerek kevésbé terjedtek el, akár a pszichológiai, akár pszichopatológiai kutatásokat tekintjük. A klinikai pszichofarmakológia szükségletei irányították figyelmünket arra, hogy bizonyos feladatok megoldásához a pszichés változók lehetőség szerinti objektív mérése elengedhetetlen. Ennek a szükségletnek enyhítésére tervet dolgoztunk ki, melynek keretében — elsősorban a legfontosabb területeken, mint klinikai pszichopatológia, személyiségkutatás — magyar nyelvterületen kidolgozott és standardizált pszichometriai módszereket honosítottunk meg, részben jól bevált idegen nyelvű eljárások adaptálásával, részben eredeti módszerek alkalmazásával.

A továbbiakban az idegen nyelvű kvantitatív módszerek átdolgozásának néhány elvi problémáját vázoljuk. Majd ismertetjük az eddig már kidolgozott, végleges, vagy részben még kidolgozás alatt álló módszereket, ezek alkalmazási területeit, lehetőség szerint egy-egy konkrét példával illusztrálva.

1. A *Hamilton*-féle skála a depressziók kvantitatív kiértékelésére szolgál, lehetővé téve ezáltal, hogy az antidepresszív terápia hatékonyága lehetőség szerint objektíve mérhető legyen. Emellett pszichopatológiai kutatásokra is alkalmas.

2. A *Brenghelmann*-féle személyiségvizsgáló kérdőív magyar változatát ismertetjük vázlatosan, érintve a módszer alkalmazásának lehetőségeit, a továbbfejlesztés terveit, s azokat a konkrét kutatásokat, amelyekben eddig felhasználást nyert.

3. A pszichózisok egy része és a neuroziszok dinamikájának mélyén rejlő szorongás kvantitatív vizsgálatának fontosságát nem kell hangsúlyozni. Ismertetjük a *Taylor*-skála alapján kidolgozott magyar nyelvű módszer adatait, alkalmazásának módját és felhasználásának lehetőségeit.

4. Végül még kidolgozás alatt álló skálákat ismertetünk vázlatosan (depressziós kérdőív, pszichózisokban alkalmazható pontozóskála).

Befejezésül összefoglaljuk a pszichometriai módszerek előnyeit, hátrányait, és ismertetjük ezek különböző fajtáit.

TUNKLI LÁSZLÓ (ELTE Pszichológiai Tanszéke): A RÁDIÓHÍREK KÖZVETLEN EMLÉKEZETI EFFEKTUSÁNAK BEFOLYÁSOLÁSA

Kísérletünkben arra a kérdésre próbáltunk választ keresni, hogy tartalmi jegyek változtatása nélkül, formai elemek megváltoztatásával lehet-e befolyásolni a rádióhírek közvetlen emlékezeti effektusát.

Kísérletünk másik kérdésfeltevése az volt, hogy a sorozat közepén elhelyezkedő híreknél formai elemek, valamint a hírközlő személyes presztízisének felhasználásával lehet-e emelni a törvényszerűen mélyre süllyedő emlékezeti teljesítményt.

Módszerünk a következő volt. A Magyar Rádió stúdióiban 121 kísérleti személlyel, akiket pszichológiailag kiegyenlített kísérleti és kontroll csoportba osztottunk, rádióhíreket hallgattattunk meg. A kontroll csoport egy 22 órás híradásban elhangzott híryanagot változatlan formában hallgatott meg. A kísérleti csoport tartalmában ugyanazt a híryanagot kapta, de a híreket ellátuk figyelemkeltő tényezőkkel (belső címekkel, oldottabb fogalmazás stb.) A 12—18-ig terjedő híreket — a sorozat közepén elhelyezkedőket — Szepesi György olvasta be. Módszerünknel ügyeltünk arra, hogy a kísérleti személyeknél az elterelő hatásokat — amelyek a rádió stúdióiban való először tartózkodás következtében léphetnek fel — kiiktassuk, mégpedig oly módon, hogy a k. sz.-ek, a kísérlet megkezdése előtt a kísérleti stúdióban tájékoztatást kaptak a rádió munkájáról, majd a rádió műszaki szakembereinek segítségével különböző stúdiókat látogattak meg, majd visszatértek az eredeti stúdióba, ahol ekkor már zene szólt, és ott helyet foglaltak. Semmilyen instrukciót nem kaptak a hírek megfigyelésére, a zene hirtelen elhallgatott a pontos idő sípjelzése után a szokásos módon a hírek közlése kezdődött meg. A kísérleti és kontroll csoport teljesen egyidőben két különböző csoportban hallgatta a híreket. A hírek befejezése utáni pillanatban a kísérlet vezető belépett a stúdióba, és a következő instrukciót adta. „Igyekezzenek minél pontosabban leírni mindazt, amire az elhangzott hírekből emlékeznek, a hírek sorrendje nem lényeges”.

Eredményeink azt mutatták, hogy a 29 hír vonatkozásában a kísérleti csoport tagjai szignifikánsan jobb közvetlen emlékezeti effektust nyújtottak, mint a kontroll csoport tagjai. A középen elhelyezkedett híreknél is különbség mutatkozott a kísérleti csoport javára, a különbség azonban nem szignifikáns, csak erősen megközelíti a szignifikanciát.

UHLYARIK RÓBERTNÉ: (KPM Vasúti és Közúti Alkalmasságvizsgáló Intézet): ÖSSZEFÜGGÉS NÉHÁNY SZEMÉLYISÉGTULAJDONSÁG ÉS AZ INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉG KÖZÖTT, TEKINTETTEL A PÁLYAVÁLASZTÁSI ÉS ALKALMASSÁGVIZSGÁLATI TAPASZTALATOKRA

A munkaköri követelmények és az emberi képességek közötti megfelelés mértékének feltárása elengedhetetlen feltétele a pályaválasztási tanácsadás és a konkrét munkakörre történő alkalmasságvizsgálat adekvát művelésének. A tárgyhoz kapcsolódó gazdag irodalom szolgáltatja újabb eredmények bizonyítják, hogy az adekvát pályaválasztás, ill. a munkaköri bevélest csak ritkán határozza meg egy-egy résztényező, többnyire különböző tulajdonságok, adottságok kombinációja játszik döntő szerepet. A részek egymásrahatásának eredője természetesen nem adható meg valamilyen egyszerű összegzés segítségével. A különböző tulajdonságkombinációk létrejöttének, fejlődésének strukturális és funkcionális állapotváltozásának a viselkedésben játszott szerepének önálló, az egyes részekre vonatkozó törvényszerűségektől bizonyos mértékben eltérő meghatározói vannak. Ezen hatásviszonyok törvényszerűségeinek megismerése két szempontból hasznos és szükséges:

1. A kombinációkra vonatkozó törvényszerűségek ismeretében már elegendő az egyes résztényezőket feltárni ahhoz, hogy nagy valószínűséggel becsülni tudjuk a bevélest várható mértékét, ill., a választott pálya adekvátságát.

2. A résztényezők közötti szükségszerű kapcsolatok ismeretében ki lehet választani néhány olyan megfelelő módszerekkel feltárható tulajdonságot, melyek megbízható indexként szolgálhatnak más direkt módon nehezen feltárható tulajdonság állapotára vonatkozóan.

Az előadás az antiszociális tendenciák, az igényszint, reális önismeret, és az intelligenciaszint kapcsolatában kimutatható törvényszerűségeket, egymásrahatásuk eredményét, valamint befolyásolhatóságuk feltételeit elemzi egyrészt egy longitudinális vizsgálat kapcsán, melyet nevelőintézeti tanulókkal végeztek, másrészt egy olyan vizsgálat sorozat kapcsán, melynek célja 18 éven aluliak gépkocsivezetői tevékenységre való alkalmasságának elbírálása volt.

Az elemzett tényezők:

1. Intelligenciaszint (továbbiakban IQ) módszer: OTISZ, *Raven*, *Hawie*.
2. Igényszint-teljesítményszint diszkrepancia (továbbiakban ID) módszer: 1 perc alatti manuális tevékenység becslése.
3. Önismeret realitásának mértéke (továbbiakban R) módszer: egyéni vélemény és csoportvélemény eltérésének matematikai elemzése.
4. Antiszociális tendenciák agresszív megnyilvánulásai (továbbiakban AA) módszer: Gondolkodás és állásfoglalási séma, *Rosenzweig* PFT.

A négy szempont alapján képzett interkorrelációk:

	IQ	ID	R	AA
IQ				
ID	-0,2			
R	+0,16	-0,38		
AA	-0,3	+0,23	-0,28	

A korrelációk nem szignifikánsak.

A további csoportosítás szempontjai:

IQ \bar{IQ} ; ID \bar{ID} ; R \bar{R} ; AA \bar{AA}

A négy szempontból kettő-kettő kiemelésével képzett csoportok átlagtól való szignifikáns eltérései a másik két jegy vonatkozásában (a + és - jelek) az átlagtól való szignifikáns eltérés irányát jelzik.

	IQ	ID	R	AA
IQ - ID			-	
IQ - R				
IQ - AA		+	-	
ID - R				
ID - AA			-	
R - AA		+		

A három tényező figyelembevételével kialakított csoportok átlagtól való szignifikáns eltérése a negyedik tényező vonatkozásában:

	IQ	ID	R	AA
IQ - ID - R				+
IQ - ID - AA			-	
IQ - R - AA		+		
ID - R - AA	-			

A négy tényező közötti kapcsolat bizonyításának jelentőségét abban látjuk, hogy:

1. Adott esetben (pl. alkalmasságvizsgálat) a döntés szempontjából jelentős tényező esetleg közvetlenül nem vizsgálható, azonban más tényezők vizsgálata alapján nagy valószínűséggel következtetni lehet rá.

2. Az egyes vizsgálati eredmények diagnosztikai értéke validitása kontrollálható, ha megvizsgáljuk kapcsolatát más vizsgálati eredményekkel.

3. A fenti négy tényező egymásra hatásának ismeretében a befolyásolhatóság feltételei is javíthatók.

Az előadás alapjául szolgáló vizsgálatok egy nagyobb, jelenleg is folyamatban levő vizsgálat sorozat részét képezik, ezért az előadás elsősorban az újszerű szemléletmódot és metodikát tárgyalja.

1. Az egyre követelőbbben fellépő igényeknek igyekeztünk megfelelni olyan pedagógiai rátermettségi vizsgálat kialakítását tűzve ki célul, mely úgy egészíti ki a jelenleg érvényben levő felvételi rendszert, hogy egyúttal a tanítói pályára való alkalmassági vizsgálatát is lehetővé teszi. Arra törekedtünk, hogy olyan egységes feladatsort állítsunk össze, melynek megoldása során néhány alapvető pedagógiai képesség valamint a jellemnek a pedagógiai hivatás szempontjából lényeges tulajdonságai megnyilvánulnak, és a megoldás számszerűen is értékelhető.

2. A feladatok összeállításánál elkerültük azokat, melyeknek megoldását a képzés folyamatában kell elsajátítani és óvakodtunk attól is, hogy olyan teljesítményt vizsgáljunk, melyet a felvételi vizsgák jelenlegi rendszerében más tárgyak értékelnek. Miután a képességek elsősorban az adekvát tevékenységben nyilvánulnak meg, a jelölteknek pedagógiai képességeiket gyermekcsoporttal való foglalkozásban kell érvényesíteniük.

3. A foglalkozásokat pontosan meghatározott értékrendszer szerint minősítettük, a pedagógiai képességek és nevelői eljárások értékének számszerű kifejezésével. Vizsgáltuk a kommunikatív, konstruktív és szervező képesség megjelenési formáit.

4. A gyakorlati foglalkozások öt pontos rendszerben kifejezett értékeit egybevetettük konfliktusos nevelési helyzetek megoldásának, valamint a GÁSPÁR KÁLMÁNNÉ-féle mondásválasztásnak az eredményeivel. A konfliktusos nevelési helyzetek írásbeli megoldását a korábban már ismertetett módon vizsgáltuk, keresve, hogy nagyon autokratikus, autokratikus, szociálintegratív aktív vagy passzív jellegű-e a választott megoldás. Tapasztalataink szerint a túlnyomóan nagyon autokratikus vagy passzív szociálintegratív válaszokat adó személyek nem képesek megfelelő nevelőhatást elérni. Az aktív szociálintegratív válaszok százalékos többsége viszont pozitív pedagógiai tulajdonságokra utal. A válaszokat ezért az alábbi képletben értékeltük: $3 ASZ + A - 3NA - 2PSZ =$ pontszám.

5. Az írásos válaszok és a gyakorlati foglalkozások eredményeit egybevetve öt pontos rendszerben is viszonyítani tudtuk a felvételre jelentkezőket, pedagógiai képességeik és nevelési eszményeik értékének megfelelően.

Az alkalmassági vizsgálatok eredményeit — tekintettel a munka kísérleti jellegére — a felvételi vizsgán szerzett pontszámba egyelőre nem számítjuk be, de a felvett hallgatók rátermettségi vizsgán szerzett minősítését egy év múlva a tanítási gyakorlatok során elért eredményekkel egybevetjük. Egyenlő pontszámú jelölteknél a biztonságok már ebben az évben is figyelembe vették a rátermettségi vizsgán szerzett pontszámot.

6. A rátermettségi vizsga számszerűen is értékelhető eredményei. Korreláció a gyakorlati foglalkozás és a konfliktusos nevelési helyzetek megoldása között.

VARJASI EDIT (Agrártudományi Egyetem Pedagógiai Tanszéke, Gödöllő): A VIZUÁLIS ÉS KINESZTÉTIKUS ÉRZÉKLETI MINTÁK JELENTŐSÉGE EGY TÉRI PONT EGYIDEJŰ VIZUÁLIS ÉS KINESZTÉTIKUS LOKALIZÁCIÓJÁBAN

Kísérleti eredmények arra engednek következtetni, hogy a lokomóciós tanulásban, illetve a téri érzékelés kialakulásában jelentős szerepe van a tér közvetlen kinesztétikus megismerésének, amely a teret jelentő útvonalak bejárásában realizálódik. Ebben az értelmezésben nem az aktív és passzív mozgás, vagy az ún. önprodukált mozgás megléte vagy hiánya befolyásolja az útvesztő megtanulását, illetve a téri percepció normális kialakulását, hanem az, hogy az állat meg volt fosztva attól a lehetőségtől, hogy közvetlenül a teret kinesztétikusan, vagyis bejárás által megismerje.

Más kísérletekből viszont az látszott valószínűnek, hogy a haptikus téri karmozgások teljesítményük szerint manipulációs és lokomóciós jellegű mozgásokra oszthatók.

A fentiekből következően feltételezhetjük, hogy egy téri ponthoz különbözőképpen viszonyul az organizmus akkor, ha a cselekvés (odanyúlás a téri ponthoz) célja a megadott ponton levő tárggyal való manipulálás, és másképpen akkor, ha ugyanennek a cselekvésnek célja kizárólag a téri pont elérése, noha mindkét esetben kezünkkel megteszük a látott ponthoz vezető utat. Az utóbbi esetben a k. sz. ceruzával a kezében végigvitte kezét a kiindulási ponttól az érintendő pontig. Kísérleteinket ennek megfelelően terveztük meg és bonyolítottuk le.

Az eredmények azt mutatták, hogy a pont téri helyét pontosabban rögzítette az idegrendszer akkor, amikor a k. sz. kezével csak odanyúlt a ponthoz, mint amikor manipulációs céllal nyúlt az illető pontban levő tárgyhoz.

Ebből valószínűleg arra következtethetünk, hogy a cselekvéscél és a cselekvés kivitelezése a szenzoros feltételeket módosítják. A kinesztézis nagyobb hangsúlyt kap, mint amit a manipulációs mozgásokban betölt, ha a feladat elsősorban a hely meghatározására irányul, ugyanakkor ez a hangsúly úgy realizálódhat, ha a lokalizációs feladat egy út megtételével jár együtt.

VASZKÓ MIHÁLY (MTA Pszichológiai Intézete): A KRITIKUS FÉNYFÚZIÓ ÉRTÉKVÁLTOZÁSAINAK VIZSGÁLATA MUNKAHELYZETEK BEN

A kritikus fényfúzió (VFF) jelenségére vonatkozó kísérleti lélektani kutatások száma igen nagy, és a különböző aspektusból végzett megközelítések számos törvényszerűség felismeréséhez vezettek. A vizsgálatok nagy számát jól reprezentálja LANDISnak a problémakutatással összefüggő bibliográfiája, amely több mint kétezer munkát ismertet.

A kutatásokból egyértelműen kiderült, hogy a jelenség igen érzékeny a kísérleti változók tekintetében, és a VFF érték a következő tényezőktől függ. A pozitív fázis intenzitásának hatását a *Ferry-Porter* törvény fejezi ki. A VFF értékét meghatározza az inger területi nagysága (GRANT-HARPER), a retina régiók funkcionális jellemzői (ROSS, HECHT, BROWN). A pozitív és negatív fázis időviszonya (COBB, MISIAK), valamint az expozíciós idő tartama (GRAND

JEAN-PERRET) éppúgy befolyásolja a jelenséget, mint a háttér szituáció tényezői (FOLEY). ÁKOS KÁROLY a sorozat-effektus hatását mutatta ki.

Szerző vizsgálataiban a VFF sorozatértékeinek alakulását vizsgálta különböző munkahelyzetekben.

A munka előtt és munka utáni 30-as mérésorozatok eredményei a következő megállapításokhoz vezetnek: 1. A sorozat mérések esetén a sorozat első és utolsó tagja közötti különbség szignifikánsan jóval nagyobb, mint az egyes, diszkrét mérések esetén. 2. A zajterhelés mellett végzett vizsgálatok eredményei egy Weber-törvénnyel formailag megegyező törvényszerűséget mutatnak. 3. A munka utáni VFF sorozat görbájének esésszöge lényegesen nagyobb, mint a munka előtti sorozat esetében. 4. A munkahelyi megvilágítás és a munka utáni sorozat görbájének esésszöge között reciprok reláció van. 5. A munkahelyzetben meglevő kontraszt és a munka utáni sorozat görbájének esésszöge között lineáris viszony van.

VÁRNAGY LÁSZLÓ (MTA Pszichológiai Intézete): RACIONÁLIS ÉS EMOCIONÁLIS JELLEMZŐK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS MUNKAFELADATAINAK ÉRTÉKELÉSÉBEN (Munkatárs: BALÁZS ATTILA)

A tervezés, szervezés és a megvalósító végrehajtás tevékenységfolyamatai értékelési folyamatok is. Legnehezebb mozzanataikat, a döntést nagymértékben megkönnyíti az értékelésben való biztonság. E biztonság megalapozásában társadalmi emberré formálódásunk legkorábbi szakaszai is, majd a serdülés és az ifjúság válás kora meghatározó erővel vesznek részt.

Az értékeléssel közvetlenül kapcsolatos vizsgálatot egy tágabb témakörű kutatómunkán belül végeztük. Egy gimnáziumi osztályt vezettünk végig 4 tanulmányi éven a heti 2 órás (lakatos-műszerészi) gyakorlati foglalkozásban, természetesen kísérleti keretek között. Tanulóinkkal a 4 év alatt 14 munkadarabot készítettünk 5—4—3—2 elosztásban, dinamikusan változó tartalmi és minőségi fokozatossággal. A kivitelező-megvalósító munka az első három évben egyéni, az utolsóban — már tervezési és szervezési vonatkozásokban is — kollektív volt (3—3 tanulóval egy csoportban).

A konkrét munkafeladatok rendszeréhez való viszonynak értékelése szempontjából lényeges momentumnak számít, hogy a munkadarabok többsége egyéni és kollektív alkotásra készítő feladat volt. A tanulók viszonya produktumaikhoz mind intellektuálisan-racionálisan, mind emocionálisan személyesebbé válhatott, mint amennyire ez az üzemi termelésben általában lehetséges. Az alkotás lehetőségei azonban harmonikus egységet alkottak a megvalósító tevékenységben mindig komoly szerepet játszó fizikai erőfeszítéssel. A tevékenységöröknek csak az *ilyen* egységes együttese fejlesztheti ki tanuló-nemzedékünkben azt a rendkívül jelentős személyiségvonás-komplexumot, amelylyel a munkához való viszonyukat konkrétan és általánosan is differenciáltan megítélni és uralni képesek.

A munkához való viszony értékelő-megítélő és uraló képességének fejlettségi fokát kerestük tanulóinknál — az önismeret és önuralom feltételeiként is — a következő *vizsgálati eljárással*: a tanév végén, tehát évenként növekvő távlattal és érettebb fejlettséggel értékelő visszatekintésre szólítottuk fel

őket. Azt kértük, hogy munkadarabjaikat (a 4. évben már 14-et) állítsák rangsorba, mégpedig egyszer „kizárólag” érzelmi („szeretem”), egyszer meg „kizárólag” racionális („értékelem”) szempontból, tömény indokolás kíséretében. E tudatosan polarizált aspektusú feladat teljes megértése után írásban kértük a „maradéktalanul egyéni” válaszaikat.

A rangszámok viszonyzámaival nyerhető formákat és elvont struktúrákat megtöltöttük a 4 év óta munkában megismert tanulóink személyiségtartalmával, majd a „mikróban a makró”-elv vonatkoztatási rendszerével is élve, egyidejűleg kerestük az individuális és az általánosítható jellemzőket az eleve egységben funkcionáló, adott esetben azonban polarizáltan funkcionáltatott érzelmi-értelmi értékelő tevékenységükkel kapcsolatban.

A tanulók részéről adott és az általunk nyert eredmények azt mutatták, hogy új nemzedékünk is teljes egyértelműséggel érzi és tudja, hogy értelmi és érzelmi világa dialektikusan dinamikus egységet alkot látszólagos és valóságos, feloldhatóvá és feloldhatatlanná is tehető ellentmondásokkal. A két rangsor egyéni belüli és osztályközösségen belüli eltérései és egyezései — legjelentősebb eredményként! — azt mutatták, hogy tanulóink objektív értékéutudatában vannak annak — saját szubjektumukkal kapcsolatban is! —, hogy egyfelől: egyéniileg távolról sem szerethető „fáradtság nélkül” és mindig az, ami a kisebb, nagyobb és legnagyobb emberi közösségek szempontjából feltétlenül értékes; másfelől: ami az egyetemes emberi és a konkrét szocialista társadalom építésének érdekei szerint értékes, az megfelelő emberformálási koncepcióval és metodikával feltétlenül — *objektív* emberközpontosítással — meg is szeretettethető.

VÉKÁSSY LÁSZLÓ (Országos Ideg- és Elmegyógyintézet): MANIFESZT ÁLOMTARTALOM RORSCHACH-TESZT ÉRTÉKELÉSBE

A manifeszt álomtartalom a tárgyi világ személyi és történési eseményeit adja. Sok pszichológiai vizsgálat történt annak tisztázására, hogy miért épp egy adott történés, történések vagy történéssorok jelennek meg álomműködésben. Beszámolómban egy szorongásos beteg 3 1/2 éven keresztül jegyzett álomnapját mutatom be. Az álomnap tanúsága szerint a tartalmi előfordulás és kiválasztási elv a vizsgált személy megélt vágy-kívánságaival átszótt életeréből, tevékenységi és cselekvési köréből adódtak, a manifeszt álomtartalom rímeli a személyiség permanens kívánságaira, irányulásaira. Nem a nappali maradványok, hanem a személyiség átfogóbb, alapvetőbb irányulásai szintjén.

Az éber tudatban, a személy számára elvárás helyzetekben jelentkező megélt kínzó félelmek, pszichoszomatikus epizódok a manifeszt álomnapban is jelentkeztek, mindig diffúzabban, az egész személyiséget hatása alá vonva. A terápia során, ahogy a nappali elhárítás jól alakult, úgy az álomnap negatív jelzései is háttérbe kerültek.

Vizsgálatom a következő: az álomnapban előforduló személyek és történések a személy valóságosan megélt eseményeit, vagy megélésre váró szándékait adják. A *Rorschach*-teszt az ingerminták felszólító-jelleg mechanizmusával a személyiség adekvát tartalmait mutatják. Így a manifeszt álomtartalom

Rorschach-tesztbeli értelmezése, a megfelelő skálába behelyezése, objektívizálja a manifeszt álmotartalom egyes elemeit.

Az éber tudati állapotban felvett *Rorschach*-teszt eredménye és az álomnaptár elemeinek *Rorschach*-i eredménye között sok lényeges azonosságot kaptunk.

E módszerrel betegem személyiségének aktuális, dinamikus megítéléséhez hasznosítható, jól követhető adatokat kaptam.

VIKÁR GYÖRGY (Fővárosi Tanács VB Gyermekpszichológiai Rendelőintézet): SERDÜLŐKORI NEURÓZISOK INDIVIDUÁLIS PSZICHOTERÁPIÁJÁVAL SZERZETT TAPASZTALATOK

1. Az irodalom áttekintése után megállapítható, hogy a serdülőkori neurózisok pszichoterápiás kezelése nem megoldott kérdés. Metodikája meglehetősen kidolgozatlan. Játékterápia nem, vagy csak kivételesen alkalmazható. A felnőttkorra kialakított pszichoterápiás módszerek ugyancsak nem transzponálhatók erre a korcsoportra módosítás nélkül. Már ANNA FREUD óvatosságra int a pszichoanalitikus módszer alkalmazásánál, ugyanis az ösztönvesztély igen nagy, a tudattalan tartalmak elárasztással fenyegetik az *Ént*, tehát ebben a korban elsősorban az *Ént* kell támogatni. LANGEN az analitikus módszereket teljesen elveti, támasztnyújtó pszichagógiát tart szükségesnek. Angol és amerikai szerzők (EVANS, HOXTER stb.) ebben a korban is pszichoanalízist alkalmaznak, de súlyos nehézségekről számolnak be: a serdülők ambivalens érzelmei, az indulatáttétel intenzitása és gyors átcsapása pozitívból negatívba, megzavarhatja a terapeutát. DÜHRSEN analitikus pszichoterápiát tart szükségesnek, de számos olyan módszerrel kombinálja, amely a felnőttkorban nem szokásos: felvilágosítások, tanácsadás stb. Tisztázatlan, hogy a szülők bevonása a kezelésbe mennyire szükséges?

2. A Fővárosi Tanács Gyermekpszichológiai Rendelőintézetében egy év alatt 18 serdülőkori neurotikust vettem egyéni pszichoterápiás kezelésbe. (Serdülőkor alatt a 13 és 18 év közti kort, tehát a pubertást és a szűkebb értelemben vett adolescenciát egyaránt értem.) Ezeket nagyobb beteganyagból válogattuk ki, részint a diagnózis (disszocialitásba átcsapó neurotikus magatartászavar, fóbiák, kényszerképzetes neurózisok, konverziós neurózisok), részben a beteg kooperációs készsége alapján. 6 esetben felületes pszichoterápia folyt, az aktuális problémák megbeszélése, lelki támasztnyújtás. 12 esetben tartós pszichoterápiás kapcsolat kiépítésére törekedtünk.

3. Az utóbbi csoportban a beteg személyiségétől függően különböző módszereket használtunk. A szabad asszociáció csupán 4 esetben szerepelt fő módszerként — ezek közül 3 tizenhétéves volt és csak egy tizenöt éves. A többi esetben csak elvétve használtunk szabad asszociációt, ugyancsak elvétve próbálkoztunk bábjátékkal, rajzoltatással. Fő módszerünk a kötetlen beszélgetés volt. Kezdetben a magatartásunk nagymértékben passzív volt, a konfliktusok verbális leereagáltatására és az indulatáttétel értelmezésére törekedtünk. Azonban csakhamar az a benyomásunk támadt, hogy ez a terápiás attitűd serdülőknél nem lehet eléggé eredményes, és a kezelés korai megszakadásának veszélyét idézi fel. Ezért kezelés tengelyébe a bizalmi kapcsolat

kiépítését, fenntartását és szabályozását helyeztük. Ezalatt olyan kapcsolatot értünk, mely lehetővé teszi, hogy a beteg pszichés tartalmai szabadon áramolhassanak a terapeuta felé, de az mégse válják a beteg törekvéseinek kiszolgálójává. A beteg magatartása mögött rejlő tudatos és tudattalan emocionális igények felismerése ehhez nélkülözhetetlen. Felismeréseinket azonban gyakrabban használtuk fel saját magatartásunk szabályozására, mint interpretációk készítésére. Eddig csak individuális pszichoterápiát végeztünk. Szülőkkel csak ritkán találkoztunk, de fontosnak tartottuk, hogy ne veszítsék el a kezelés iránti rokonszenvüket.

4. Eredményeink nehezen értékelhetők, met a spontán fejlődés is túljuthat válságokon. Tapasztalatainkat egyelőre a problémafelvetés igényével közöljük. Az előadást két esetismertetéssel illusztráljuk.

VINCZE MÁRIA (Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézete): AZ EGYÜTTES TEVÉKENYSÉG ALAKULÁSA EGY EGYÜTT NEVELKEDŐ CSOPORTBAN 3 HÓNAPOS KORTÓL 2 1/2 ÉVES KORIG

A Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetében longitudinális vizsgálatot folytattunk a társas kapcsolatok alakulására vonatkozóan. A megfigyelt jelenségek a társas kapcsolatok kilenc kategóriájában voltak elhelyezhetők. Ezúttal a kilenc kategória egyikét, az együttes tevékenység alakulását ismertetjük.

Megfigyeléseinket összevetjük CH. BÜHLER idevonatkozó megfigyeléseivel.

A vizsgálat módszere aktometriai regisztrálás volt. A feldolgozás alapja 304 ilyen módszerrel felvett jegyzőkönyv.

Együttes tevékenységen olyan társas kapcsolatot értünk, amiben a résztvevőket összekötő kapocs nem pusztán akció-reakció, hanem egymás tudomásulvételét feltételező egyéb magatartási forma, összjáték.

A megfigyelés során együttes tevékenység mindig spontán, a gyerekek saját kezdeményezésére jött létre, a felnőtt szerepe ebben csak a játéklehetőség (hely, játékszer) biztosítása volt.

Az együttes tevékenység alakulása és formái:

1. *Egymás kezének fogdosása.* Csak fiatal — 4—7 hónapos — csecsemők között, később nem észleltük. 2. *Egymásra nevetés.* 5—9 hónapos, már nem a hátukon fekvő csecsemők között volt megfigyelhető: később már csak egyéb tevékenységük kísérő jelenségeként. 3. *Testi kontaktus* (egymás fogdosása, dögönyözése, hancúrozás). 6 hónapos kortól kezdve, különböző formákban, végig szerepelt. 4. *Tárggyal közvetített kapcsolat* (hol egyikük, hol másikuk fogja meg a tárgyat; együttesen ugyanazt csinálják saját tárgyukkal vagy egy közös tárgyon). 7 hónapos kortól kezdve ez a leggyakrabban észlelt együttes tevékenységi forma. Ezen belül is igen gyakori volt a ritmusos együttes rázás, együttes csapkodás, ütögetés. 5. *Együttesen ugyanazt csinálják mozgással, hanggal* (kiabálás, csúszkálás). 7—8 hónapos kortól kezdve igen gyakori együttes tevékenységi forma. 6. *Kukucs, bújócska.* 9—10 hónapos kortól kezdve egyre többet láttuk, legtöbbit egy és két éves kor között. 7. *Kergetőzés mászva-szaladva.* 10—11 hónapos kortól kezdve láttuk, sokszor bújócskával, hancúrozással egybekötve. 8. „Adogatós” (figyelő társa elé ismételt játékokat

tesz). 1 éves kortól kezdve észleltük néhányszor. 9. *Együttműködés*. 15—16 hónapos kortól kezdve figyeltük meg (labdákat tesznek egy hengerbe, kosarat tolnak, homokot lapátolnak formába, építenek stb.). Az együttműködésnek egy aktív és egy passzív szereplőt tartalmazó válfaja az egymás huzogatásatologatása kocsiban. 10. „*Előjátás*”, „*önmaga produkálása*”. Másfél éves kor után láttuk néha: a társ bámulta, nevetése ismétlésre, fokozásra buzdította a már előbb megkezdett cselekvést (vessző-csapkodás). 11. *A szerepjáték elemeit* (egymás etetése, vetköztetése, altatása, együttes berregve „utazás” falovon) 20 hónapos kor után észleltük.

A szabályszerűség elemeit a 20 hónap körüli gyerekek együttesében fedeztük fel először (bizonyos rendszert az ide-odaszaladgálásban); magának a „*rendnek*” a kialakítását és annak őrzését két év körüli gyerekeknél láttuk. 26 hónapos kor után észleltük a társ határozott, személyhez szóló *felszólítását a játékban való részvételre*. Még két és fél éves kor előtt megjelent a gyerekek együttes tevékenységében a felkapott kifejezéseken való hangos *mulatozás*, egymás *játékos ugratása*.

Határozott állandó párokat (személyes barátság) nem sikerült a gyerekek együttes tevékenysége során kimutatni, inkább csak azt, hogy egyes gyerekek többször vesznek részt egy bizonyos fajta játéktevékenységben, más gyerekek inkább egy másik fajtában. Ennek matematikai elemzését is ismertetjük.

VÖLGYESY PÁL (KPM Vasúti és Közúti Alkalmasságvizsgáló Intézet): PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÁST ELŐKÉSZÍTŐ SOROZATVIZSGÁLATOK EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TANULÓK TÁRSADALMI ALKALMAZKODÁSÁRA

A pályaválasztási tanácsadás és a szorosan hozzákapcsolódó pedagógiai, pszichológiai és orvosi előkészítés hazánkban egyre szélesebb körben és egyre színvonalasabban történik. A gyakorlati tapasztalataink szerint azonban számos esetben a pályaválasztási tanácsadás hatékonysága — ennek ellenére — nem kielégítő. Ezt a hiányosságot elsősorban azoknál a tanulóknál tapasztaljuk, akiknél a pályaválasztási tanácsadás közvetlenül az iskolai végzést megelőzően történik. Különös nehézséget jelent a pályaválasztás azon tanulóknál, akik valamiféle nevelőintézetben vannak viszonylagosan elzárva szüleiktől és családjuktól és így mondhatjuk, hogy egy sajátos társadalmi milióben élnek. A nehézség fő oka az, hogy nehezen tudják átélni az életpályákat mint társadalmi tevékenységet, mert csak ritkán tudják a pályaválasztáshoz szükséges személyes, szubjektív tapasztalatokat időben megszerezni. Ezeknél a tanulóknál a pályaválasztást előkészítő pszichológiai jellegű sorozat vizsgálatoknak a jelentősége egyrészt éppen a saját képességek és tulajdonságok tudatosításában, azok elmélyítésében van. Másrészt azonban a pszichológiai vizsgálatok nemcsak a tanuló megismerését szolgálják, hanem közvetett formában a tanuló neveléséhez, a munkához mint társadalmi tevékenységhez való alkalmazkodáshoz is hozzásegítenek.

A pályaválasztási tanácsadó munkákat a MÁV Nevelőotthonokban, valamint a Veszprém megyei állami nevelőintézetekben végeztük. Jelen értekezés alapját képező vizsgálatokat és azok elemzését csak leánytanulókkal végeztük

a kaposvári és balatonkenesei nevelőintézetekben. Kaposvárott két osztály összesen 63 fő eredményeit elemeztük 1967-től kezdve, amikor 5. általánosba jártak és többnyire 11 évesek voltak egészen 1970-ig. Balatonkenesén 84 tanuló eredményeit dolgoztuk fel, 1968-tól az egész általános iskolai felső tagozatban.

A vizsgálatok lebonyolítását többnyire csoportos formában oldottuk meg. Vizsgálatainkat évenként, ahol ez a módszer által szolgáltatott eredménynek nem mondott ellent, megismételtük.

A vizsgálatok első lépcsőjében olyan módszereket alkalmaztunk, amelyek eredményei tájékoztattak bennünket a tanuló tantárgyi felkészültségétől elvonatkoztatható intellektuális szintjéről. Ilyenek a 25 kérdéses OTISZ, valamint különböző fogalom csoportosítási és analógiás feladatok elvégzése. Az érdeklődés vizsgálatára az *Irle—Csirszka*-féle módszer mellett használtuk az *Eberhardt Todt*-féle Érdeklődés differenciáló módszert. A személyiség komplex elemzését a *Horváth*-féle GT, a *Zulliger* „Z” próba, valamint a PFT módszer alapján végeztük. Az igény szint vizsgálatára különféle munkapróbákat használtunk, valamint a *Crawford*-féle Small parts dexteryti test-et.

A pályaválasztási szándék megismerésére egyéni explorációt, valamint a genfi pályaválasztási kérdőívet alkalmaztunk és figyelembe vettük a nevelői véleményt, valamint az ebből a témakörben írt dolgozatot.

Az eredmények feldolgozása rávilágított olyan személyiség tulajdonságok, mint pl. agresszió, antiszociális vélekedések stb. időben való felismerésének és megfelelő értékelésük fontosságára, és így az egyénre nézve terhelő hatásuk relatíve lehetséges feloldására. Tapasztalataink szerint szinte minden ún. negatív személyiség tulajdonság életpályához, munkatevékenységhez „szelídíthető”, abban az esetben ha ezek a tulajdonságok fejlődésük és irányíthatóságuk mértékében ismertek. Ennek elérése azonban csak több éven keresztül megismételt, metodikailag átgondolt vizsgálatokkal lehetséges.

ZÉTÉNYI ELEK: (Lenin Kohászati Művek, Miskolc): SZENZOMOTOROS VIZSGÁLATOK EREDMÉNYÉNEK FELHASZNÁLÁSA HENGERMŰVEKBEN

Az ipari fejlődés okozta követelményváltozásokat jól szemlélteti a hengerkormányosi, az elektromos vezérlésű berendezések kezelői munkaköre.

A hengerkormányos munkatevékenységében szoros egységet alkotnak a szenzoros, kognitív és motoros elemek. E bonyolult tevékenységben még nagy betanultsági fokon is — kritikus helyzetekben — fontos szerephez jutnak a tudatos kognitív, gondolkodási műveletek.

A hengerkormányos vezérlési feladatának helyes megoldása megköveteli: 1. a gyártási folyamat aktuális állapotának és a technológiai előírás szerinti állapot pontos azonosítását, 2. bonyolult téri és időbeli viszonyok adekvát észlelését, és ezen észlelési adatok pontos és gyors feldolgozását, 3. meghatározott topográfiai szemlélet (Semjakin) kialakítását, valamint 4. jól időzített, adekvát motoros reakciókat.

E gazdasági értékben jelentős és felelősségteljes munka alkalmasságvizsgálati rendszer kidolgozását teszi szükségessé. Ennek egyik vizsgálati eljárásáról, ill. eredményeiről számolunk be. E szenzomotoros vizsgálatok műszere auto-

matikusan működő, digitális rendszerű és programozott. A program 180 fény és hangingerter tartalmaz (500 msec expozíciós és 1700—3000—3500 msec-os latencia idővel). Terhelő ingerek: fehér fény, fénykettőzés, hanginger. A be rendezés működtetése két kéz-láb koordinációt igényel. A betanulás kézi ingeradagolással történt. A begyakorlottsági fok mérését 6 részprogram szolgálta.

Eredmények. A végzett korrelációs számítások az alkalmasságvizsgálati rendszeren belül a szenzomotoros vizsgálatok prognosztikus értékét bizonyítják.

ZSEMLYE KLÁRA (SOTE I. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika): A NEUROTIKUSOK KONFLIKTUS SZITUÁCIÓINAK SZOCIOLÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI ELEMZÉSE

Mintavételi közeg: SOTE I. sz. Neurológiai és Pszichiátriai Klinika neurotikus beteganyaga, saját felvételű vizsgálatok.

1. Szociológiai szempontból nézve felderítő és magyarázó jellegű felmérés: véletlenszerű mintavétel.

2. A vizsgált betegek statisztikai felosztása (kor, nem, iskolai v. fogl. stb. szerint).

3. Vizsgálati metódus: Egyrészt interjú, másrészt kérdőív és pszichológiai tesztek.

4. Konfliktus értelmezése tágabb formában történt annál, mint ahogyan mi pszichológiailag ezt értjük. Vagyis a vizsgált neurotikus esetek csak egy részében volt pontosan kimutatható az a sajátos konfliktus helyzet, amikor választani kell egymással ellentétes előjellű, de egyenlő nagyságú ingerlehetőség között, amely 2 averziót, vagy appetencia vagy app. — és averzió-t jelentett. Konfliktus szituáción értelmeltünk minden olyan szituációt, amelytől szenvedett a beteg, és különböző oknál fogva megoldani nem tudott: ennél fogva neurotizálódott. Konfliktus időfaktora, és egybeesése kritikus életszakaszoknál, pubertás, klimax stb. elemzése.

I. *A magánélet gyakori neurotizáló konfliktus-szituációi*

1. *A család szociológiai átalakulása a mai magyar társadalomban.*

a) A neurotikus családok *szociológiai elemzése.* Neurotikus betegek *szimultán* 3, 2, 1 családhoz való tartozása; generációk együttélése. Különbsége a hagyományos értelemben vett falusi nagycsaládi életformától. Okai.

b) Családtöredékek.

c) A család, mint szociológiai kiscsoport nem funkcionált. Nem biztosította a munkahely — társ — beteg között keletkező emocionális feszültségek oldását, levezetését. Okai.

d) Nem a család válságáról vagy a család jelentőségének csökkenéséről van szó, hanem a *család szerepének átváltozásáról.*

e) Gyakori neurotizáló konfliktus-szituációk, és összefoglaló elemzésük.

f) Konfliktusmegoldásmódok.

II. Klinikai betegek munkahelyi konfliktusszituációinak elemzése

1. Foglalkozási csoport

A szocialista társadalmi struktúra foglalkozási csoportjainak konfliktus típusai:

a) Művezető konfliktus

A művezető speciális „kulcsembert”, a vállalati vezetés és a munkások között. Ebből fakadó tipikus *neurotikus konfliktusainak* elemzése.

b) Szakképzetlen munkások (betanított, segédm.) konfliktus-szituáció;

Konfliktus-szituációk megoldásmódjai

2. *A vertikális mobilitás (többlepcsős mobilitás) mint neurotizáló konfliktus forrás*

Elemzése kb. 40 betegen.

III. Összefoglalás.

FONYÓ ILONA: A TÁRSAS MEZŐ ÁLLANDÓ ÖSSZETEVŐI KONTAKTOMETRIAI VIZSGÁLATTAL

A kontaktometriai módszer az egyén különböző szociális mezőkben zajló interperszonális kapcsolatainak felmérésére szolgál. Feltételezzük, hogy az egyes emberek társkapcsolatai rendszert képeznek, pattern-jellegűek, s a felnőttkori években bizonyos állandóságot mutatnak, amely elemezhető, s amely a személyiségre jellemző. A társkapcsolatrendszer szereplői változnak, a szerepek azonban melyekkel az emberek úgy lépnek be a másik társas szférájába, hogy ezekkel annak szükségleteit, elvárásait kielégítik, azonosak maradnak. Az egyén társas mezőjét motivációs rendszere alakítja. Kontaktometriai technikával történő ismételt felmérések ugyanazon személy változatlan, vagy nagyon kis mértékben megváltozott kontaktometriai mutatóit adják végeredményül.

MOLNÁR ISTVÁN (MTA Pszichológiai Intézet): SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS (ÖNÁLLÓSÁGRA NEVELÉS) POBLÉMASZITUÁCIÓS FELADATMEGOLDÁSOS, SZAKASZOS FELÉPÍTÉSŰ KÍSÉRLETEKKEL

A szocialista társadalmi forradalom követelménye és egyben célja is a szocialista ember kialakítása. Ezért a fejlődés valóságos szükségleteiből fakad az is, hogy a személyiség megismerése mellett mind nagyobb figyelmet fordítsunk a fejlesztés tényére is.

Az önállóságra nevelés különösen fontos fejlődő szocialista társadalmunk szempontjából, amelyben a társadalmunk egész élete egyre jobban az egyének és közösségek növekvő önállóságára, önkormányzatára és öntevékenységére épül, és amelyben a közösségi tagok alkotó kezdeményezése, tevékenysége maximális jelentőséggel bír.

1. Az önállóságra nevelésben az integrált személyiségből indultunk ki, mivel a valósággal is az egész személyiség és nem az egyes pszichikus funkciói lépnek kapcsolatba.

2. Az önállóság fejlesztésében az emberi szükségletekből indulunk ki biztosítva realizálásukhoz szükséges megfelelő szituációt és az általa megteremtett lehetőségeket.

3. A szükségletek és a szituáció kapcsolata tevékenységében és magatartásban, azok szakaszos felépítésében realizálódik.

4. Az általunk összeállított „probléma-szituációs feladatmegoldásos szakaszos felépítésű kísérletek” modellje magában foglalja mind a probléma-szituációk objektív oldalát, mind a kísérleti személyeknek a környezettel kialakított kapcsolatát és végül a probléma megoldását, a tevékenységet és magatartást.

5. A felépített kísérletekben a személyiség beilleszkedése és önállósulása dialektikus egységben valósul meg: az objektiváció, identifikáció és nomináció aktusának, szocializálódási mechanizmusainak továbbá az alkotó aktivitás és produktív tevékenységnek megvalósulásával.

6. A probléma-szituációs feladatmegoldásos kísérletek lehetővé teszik mind a gyakorlati, mind a szellemi mozgékonyság nyomon követését — mint az önállóság egyik sajátos aspektusát.

7. A fenti kísérletek magukban foglalják a pszichológiai irodalomban ismert „természetes”, „pszicho-pedagógiai”, „probléma-megoldó” és a „projekciós tesztek” lényeges vonásait.

8. Kísérleteinkben az egész személyiség aktivitása, önállósága és közösségi vonása együttesen jut érvényre úgy, hogy az önállóság optimálisan fejlődik.

Az előadásunkban beszámolunk a 14—16 éves tanulókkal a tanulás és társadalmi tevékenység terén végzett kísérleteinkről, a tények feldolgozásának módjáról és az elért eredményekről.

A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG
TAGJAINAK NÉVSORA 1970-BEN

- AKÓCSI SÁNDORNÉ, Budapest, I. Logodi u. 37.
ALMÁSI FERENCNÉ, Budapest, XIV. Cházár A. u. 18.
ANDRÁSSY BÉLA, Győr, Szabolcska Mihály u. 8.
ANGYAL PAULA, Budapest, VI. Lenin krt. 79.
ARATÓ OTTÓ, Budapest, XIII. Katona József u. 23/a
ÁDÁM GYÖRGY, Budapest, VIII. Múzeum krt. 4/a
ÁDÁM PÉTER, Debrecen, Blaháné u. 5.
ÁKOS KÁROLY, Budapest, II. Vöröshadsereg útja 35.
BAKONYI FERENC, Budapest, XII. Sashegyi út 10.
BAKONYI PÁL, Budapest, VI. Weiner Leó u. 6.
BALLA LÁSZLÓ, Budapest, XI. Bartók Béla út 124.
BALOGH SÁNDORNÉ, Budapest, XIV. Mogyoródi út 68/a
BARANYAI ERZSÉBET, Budapest, XIII. Váci út 47/c
BARKÓCZI ILONA, Budapest, VI. Szondy utca 45—47.
BARTHA LAJOS, Budapest, XIII. Budai Nagy Antal u. 6.
BARTHA LAJOSNÉ, Budapest, XIII. Budai Nagy Antal u. 6.
BÁLINT ISTVÁN, Budapest, II. Guyon Richárd u. 6.
BÁNKINÉ TEKES ESZTER, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 41.
BÁNKÚTINÉ CSÓR ÉVA, Budapest, VI. Révay u. 18.
BÁNLAKY ÉVA, Budapest, II. Ady Endre u. 12.
BÁNYAI ÉVA, Budapest, XII. Normafa u. 10.
BÁRDOS TAMÁSNÉ, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 14.
BÁRKÁNYI ÖDÖN, Budapest, XI. Késmárki u. 12.
BEKÉNÉ GALLUS KLÁRA, Budapest, XIII. Róbert Károly krt. 16/b
BENCSIK ENDRE, Szarvas, Kossuth u. 2.
BENEDEK LÁSZLÓ, Budapest, XI. Zombolyai u. 1/a
BENKŐ REZSŐNÉ, Budapest, XI. Bánk Bán u. 9.
BENYÓ BERTALANNÉ, Budapest, IX. Ferenc krt. 2.
BERENCZ JÁNOS, Budapest, VIII. Pál u. 2.
BERGMANN ERZSÉBET, Budapest, XIX. Corvin krt. 46.
BILBÓK PÉTERNÉ, Szarvas, Arany János u. 38.
BIRÓ ANNA, Budapest, II. Fillér u. 25.
BIZÓ GYULA, Budapest, II. Vöröshadsereg útja 165.
BLASOVSKY ISTVÁN, Budapest, XI. Váli u. 4.
BLUMENFELD GYULÁNÉ, Budapest, Benczúr u. 28.
BOBAY KORNÉLIA, Budapest, VI. Szondy utca 78.
BÓCZ ENDRE ZOLTÁN, Budapest, VII. Damjanich u. 26/b
BODA ISTVÁN, Budapest, II. Buday László u. 5/b
BOGNÁR JÓZSEF, Budapest, Érmelléki út 1.
BÓLYA LAJOS, Budapest, XIII. Visegrádi u. 58/a

BÓNA GYÖRGY, Budapest, XI. Schweidel u. 37.
 BONTA MIHÁLY, Budapest, XI. Villányi út 80/b
 BORGOS GYÖRGY, Budapest, I. Vám u. 2.
 BÓTA GÉZA, Budapest, X. Hungária krt. 7.
 BOTÁR ZOLTÁN, Budapest, II. Házmán u. 9.
 BÖDÖR JENŐ, Budapest, VIII. Kulich Gyula tér 21.
 BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN, Budapest, II. Mandula u. 36.
 BUDA BÉLA, Budapest, I. Batthyány u. 3/b
 BUDAY JÓZSEF, Budapest, I. Naphegy u. 21.
 BUDAY JÓZSEFNÉ, Budapest, I. Naphegy u. 21.
 BURKA ENDRE, Budapest, XI. Fehérvári út 103/b
 BÜCHLER RÓBERT, Budapest, VII. Marek J. u. 6.
 BÜKY BÉLA, Budapest, XI. Fehérvári út 17.
 BÜTI LAJOS, Budapest, XIII. Lehel u. 3.
 CZENNER ZSUZSA, Budapest, VIII. József krt. 30—32.
 CZIGLER ISTVÁN, Budapest, II. Pasaréti út 96.
 CSÁNYI YVONNE, Budapest, XVI. Ungvár u. 4.
 CSÁSZÁR GYULÁNÉ, Budapest, V. Szent István krt. 5.
 CSÉPÁNYI LORÁND, Budapest, XIV. Ilka u. 49.
 CSÉPE JÓZSEF, Budapest, XIV. Hungária krt. 101.
 CSIDER TIBOR, Budapest, X. Bebek u. 14.
 CSIRSZKA JÁNOS, Budapest, VIII. Baross u. 98.
 CSIZMADIA MARIANNA, Budapest, XII. Virányos út 12.
 CSOMA GYULA, Budapest, IX. Hógyes Endre u. 1.
 CSOMA MIHÁLYNÉ, Budapest, XI. Hamzsabégi út 60/c
 CSONDORNÉ, SCHÜLLER GABRIELLA, Budapest, IX. Üllői út 155.
 DANCS ISTVÁN, Budapest, I. Úri u. 54—56.
 DEBRŐCZI ZOLTÁNNÉ, Budapest, II. Csalán u. 31.
 DEMCSÁKNÉ, KELEN ILONA, Budapest, II. Tárogató út 63.
 DETRE PÁL, Pécs, Münnich F. u. 18/c
 DÉZSI LAJOS, Budapest, V. Garibaldi u. 1.
 DOMBOS PÁL, Budapest, V. Alpári Gyula u. 12.
 DOMJÁN KÁROLY, Pécs, III. Páfrány u. 41/a
 DONÁTH TIBOR, Budapest, I. Hattyú u. 16.
 DOROS ENDRE, Budapest, I. Szabó Ilonka u. 41.
 DULIN JENŐ, Budapest, IX. Mester u. 13.
 DURÓ LAJOS, Szeged, Petőfi Sándor sgt. 40/c
 ENGLÄNDER TIBOR, Budapest, XIV. Dózsa György út 13.
 ELKÁN GYÖRGY, Budapest, VIII. Bókay János u. 53.
 ERDÉLYI ELEKNÉ, Budapest, XII. Istenhegyi út 9/a
 ERDŐSI SÁNDOR, Ózd, II. Béke telep 9/a
 ERŐSS LÁSZLÓ, Budapest, XII. Alkotás u. 13.
 ESZTERGÁLYOS MIKLÓS FERENC, Budapest, XIII. Reitter Ferenc u. 7.
 FABRICZIUS ILDIKÓ, Budapest, VIII. József u. 25.
 FARKAS GÁBOR, Pécs, Hunyadi János út 75.
 FARKAS LAJOS, Budapest, II. Rómer Flóris u. 8.
 FARKAS TIBOR, Pécel, Köztársaság tér 2.
 FARKASHÁZY MENYHÉRT, Budapest, I. Logodi u. 74.
 FEHÉR IMRÉNÉ, Budapest, VIII. Mária u. 19.
 FEHÉR ISTVÁN, Budapest, XIII. Váci út 34.

FEKETE GABRIELLA, Budapest, XIV. Egressy út 73/c
 FEKETE JÓZSEF, Budapest, V. Szalay u. 10—14.
 FIAM JÓZSEF, Budapest, VIII. Népszínház u. 16.
 FLASCH DEZSŐ, Debrecen, Szegfű u. 7.
 FONYÓ ANTAL, Budapest, IX. Ráday u. 32.
 FONYÓ ILONA, Budapest, IX. Közraktár u. 22/b
 FORGÁCS TIBOR, Budapest, IX. Kinizsi u. 16.
 FORRAINÉ, BÁNLAKI ERZSÉBET., Budapest, II. Bimbó út 62.
 FÖLDES ÉVA, Budapest, XI. Budafoki út 35.
 FÖLDI KATALIN, Budapest, VI. Benczúr u. 47.
 FÖLDVÁRI JÓZSEF, Pécs, Toldi u. 3.
 FRANASZEK JÓZSEF, Budapest, IX. Szamuely u. 58.
 FRENDEL GÉZÁNÉ, Nyergesújfalu, Viscosa Gyártelep D/II. 11.
 FRENKL RÓBERT, Budapest, XIII. Balzac u. 11.
 FRENKL RÓBERTNÉ, Budapest, XIII. Balzac u. 11.
 FÜREDI JÁNOS, Budapest, XII. Ráth György u. 17/a
 GARAI LÁSZLÓ, Budapest, XI. Bartók Béla út 30.
 GARAY SÁNDOR, Budapest, XVI. Rákosszentmihály, Rákóczi u. 20.
 GAZDAG MIKLÓS, Budapest, XII. Dániel u. 23/b
 GÁBOR KATALIN, Budapest, II. Mártírok útja 35—37.
 GÁDORNÉ, DONÁTH BLANKA, Budapest, I. Attila u. 111.
 GÁLFI BÉLA, Budapest, VI. November 7. tér 4.
 GÁSPÁRNÉ, ZAUNER ÉVA, Budapest, XIV. Lumumba u. 121.
 GÁTI FERENC, Budapest, XIII. Váci út 4.
 GEGESI KISS PÁL, Budapest, VIII. Bókay János u. 53.
 GELLÉRI PÉTER, Budapest, V. József Attila u. 1.
 GERBNER MÁTYÁS, Budapest, II. Lórántffy Zsuzsánna út 3.
 GEREBEN FERENCNÉ, Budapest, I. Logodi u. 51.
 GERÉB GYÖRGY, Szeged, Alföldi u. 3.
 GERGELY BÉLA, Budapest, II. Szilágyi Erzsébet fasor 45/a
 GERGENCSIK ESZTER, Budapest, XI. Kelenhegyi út 50.
 GERŐ ZSUZSA, Budapest, II. Nagybányai út 17.
 GÉMESI TIBORNÉ, Budapest, X. Méhes u. 2.
 GORDOS ISTVÁNNÉ, Budapest, XIV. Egressy út 73/c
 GÖDÖNY JÓZSEF, Budapest, XIV. Thököly út 138.
 GÖLLESZ VIKTOR, Budapest, VII. Majakovszkij u. 3.
 GÖZSY SÁNDOR, Budapest, III. Bécsi út 74.
 GRASTYÁN ENDRE, Pécs, Kossuth u. 69.
 GRUBER ISTVÁN, Budapest, XII. Hollósi S. u. 9.
 GRUBICH VILMOS, Budapest, I. Krisztina krt 69.
 GUBI MIKLÓSNÉ, Budapest, XIII. Sallai Imre u. 14.
 GYÖRGY JÚLIA, Budapest, XII. Ordas u. 6.
 HAITS GÉZA, Budapest, II. Kapás u. 43.
 HAJTMAN BÉLA, Budapest, XI. Szabolcska Mihály u. 9.
 HALÁSZ LÁSZLÓ, Budapest, I. Szalag u. 6.
 HALMI GYÖRGY, Tatabánya, II. Dózsa György út 73.
 HARANGOZÓ ANNA MÁRIA, Budapest, VI. Szív u. 65.
 HARMATH PÉTER, Budapest, II. Fillér u. 91.
 HARSÁNYI ISTVÁN, Budapest, II. Budakeszi út 34/b
 HARSÁNYI ISTVÁN, Budapest, II. Bimbó út 5.

HARTAI LAJOS, Budapest, XII. Kiss János altb. u. 30/a
 HATOS GYULA, Budapest, IX. Ifjúmunkás u. 20.
 HÁBER JUDIT, Budapest, VII. Holló u. 15.
 HÁMORI ÉVA, Budapest, II. Mandula u. 36.
 HÁRDI ISTVÁN, Budapest, XIII. Balzac u. 37.
 HÁZY JUDIT, Budapest, IX. Ferenc krt. 38.
 HEGEDŰS IMRE, Budapest, IX. Ferenc tér 1.
 HEIMANN ILDIKÓ, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 15.
 HEPP FERENC, Budapest, XII. Tarcsay Vilmos u. 3.
 HERMANN IMRE, Budapest, II. Lőrántffy Zsuzsánna u. 5.
 HERMANN ISTVÁN, Budapest, V. Néphadsereg útja 24.
 HIDAS GYÖRGY, Budapest, IX. Közraktár u. 22/b
 HIRSCH MARGIT, Budapest, V. Vörösmarty tér 2.
 HODÁSZ JÓZSEFNÉ, Budapest, XI. Stoczek u. 17/a
 HODÁSZ MARGIT, Budapest, XI. Holdvilág u. 6.
 HÓDOS TIBOR, Budapest, VI. Szondy utca 98/a
 HÓDOSI REZSŐ, Budapest, IX. Mester u. 12.
 HOFFER JÁNOSNÉ, Budapest, XIII. Pozsonyi út 36.
 HOFFMANN ARTUR, Budapest, IX. Nagyvárad tér, IV. Belklinika
 HOMOKI ISTVÁN, Balatonfüred, Állami Kórház
 HORÁNYI BÉLA, Budapest, V. Dimitrov tér 2.
 HORÁNYI LAJOS, Budapest, XIV. Kacsóh P. úti lakótelep, 25. ép. A. IX.
 HORNNÉ, ERŐSS ANNA, Budapest, IV. Munkásotthon u. 104.
 HORVÁTH IZABELLA, Kazinbarcika, Hegyköz u. 3.
 HORVÁTH JÓZSEF, Budapest, II. Nagybányai út 41.
 HORVÁTH-SZABÓ KATALIN, Budapest, I. Fő u. 26. B ép.
 HORVÁTH LÁSZLÓ GÁBOR, Budapest, VIII. Baross tér 9.
 HORVÁTH TIBOR, Budapest, XII. Németvölgyi út 72/c
 HUNYADY GYÖRGY, Budapest, II. Ady Endre u. 6.
 T. HUNYADY HEDVIG, Budapest, XI. Kanizsai u. 41.
 HUSZÁK ISTVÁN, Szeged, Teleki u. 14.
 HUSZÁR TIBOR, Budapest, XII. Csaba u. 10.
 ILLYÉS GYULÁNÉ, Budapest, II. Józsefhegyi út 9.
 ILLYÉS SÁNDOR, Budapest, II. Trombitás u. 28.
 IRHÁZI ERZSÉBET, Budapest, XII. Szilassy u. 3.
 ISTVÁNFI CSABA, Budapest, X. Halom u. 33—35.
 IVÁN LÁSZLÓ, Budapest, XI. Fehérvári út 17.
 JAKABNÉ SZILÁGYI KLÁRA, Budapest, X. Mádi u. 87/b
 JANKOVICH LAJOSNÉ, Budapest, I. Bem rkp. 15.
 JÁRÓ KATALIN, Budapest, XIV. Hungária krt 80/b
 JÁRÓ MIKLÓSNÉ, Budapest, XIV. Hungária krt. 80/b
 JÁSZ TIVADAR, Szeged, Hunyadi J. u. 28.
 JÓNI ANNA, Budapest, XIII. Élmunkás tér 2/c
 JUHÁSZ ERZSÉBET, Budapest, VI. Kmety u. 17.
 JUHÁSZ ERZSÉBET, Budapest, XIII. Katona József u. 21.
 JUHÁSZ JÁNOS, Budapest, VII. Lenin krt. 48.
 DR. JUHÁSZ PÁL, Budapest, VIII. Balassa u. 6.
 JUSTHNÉ KÉRY HEDVIG, Budapest, VI. Benczúr u. 39/b
 KABAI ZOLTÁNNÉ, Budapest, XI. Fehérvári út 115.
 KAJTOR FERENC, Debrecen, Elmeklinika

KALMÁR MAGDA, Budapest, II. Érmelléki út 3.
 KANIZSAI DEZSŐ, Budapest, VI. Zichy Jenő u. 30.
 KARDOS ANDORNÉ, Budapest, II. Mártírok útja 5/a
 KARDOS GYÖRGY, Budapest, XIII. Rajk László u. 62/a
 KARDOS LAJOS, Budapest, XII. Tállya u. 16—18.
 KARSAI KÁROLY, Budapest, XIII. Szent István krt. 20.
 KATÓ JÓZSEF, Szarvas, Kossuth u. 2/a
 KAUTZKY NORBERT, Budapest, V. Steindl Imre u. 7.
 KÁDÁR ANDRÁS, Budapest, VIII. Luther u. 4—6.
 KÁDÁR JÚLIA, Budapest, III. Szomolnok u. 6.
 KÁDÁR MIKLÓS, Budapest, II. Udvarhely u. 8.
 KÁNTOR REZSŐ, Budapest, II. Keleti Károly u. 28/a
 KELEMEN ENDRE, Budapest, VII. Baross tér 14.
 KELEMEN LÁSZLÓ, Debrecen, Kossuth L. Tud. Egyetem
 KELEMEN SÁNDORNÉ, Budapest, XII. Vas Gereben u. 31—33. A ép.
 KENEDI JÁNOS, Budapest, XIV. Fogarasi út 45.
 KEREKES IMRÉNÉ, Szeged, Rózsa F. sgt. 9.
 KERESZTES JÓZSEF, Budapest, IX. Hámán Kató u. 8—10.
 KERESZTY ALFONZ, Budapest, VII. Lenin krt 20.
 KERESZTY ZSUZSA, Budapest, XI. Serleg u. 6.
 KERPEL-FRÓNÍUS SÁNDORNÉ, Budapest, I. Szirtes u. 16.
 KERTÉSZ IMRE, Budapest, XIII. Fürst Sándor u. 27.
 KERTÉSZ LÁSZLÓ, Budapest, VI. Paulay Ede u. 58.
 KIRÁLYNÉ, DÉVAI MARGIT, Budapest, IX. Pöttyös u. 11.
 KIRÁLY JÓZSEF, Budapest, XIII. Tomori köz 19.
 KIRÁLY TIBOR, Budapest, XIII. Szent István krt 16.
 KISMARTONI BERTA, Budapest, VII. Akácfa u. 7.
 KISS GYÖRGY, Budapest, V. Kossuth Lajos u. 11.
 KISS LAJOSNÉ, Budapest, XI. Rimaszombat u. 17.
 KISS TIHAMÉRNÉ, Debrecen, Hatvan u. 1/c
 KLEIN SÁNDOR, Budapest, II. Frankel Leó u. 5.
 KLEININGER OTTÓ, Debrecen, Arany János u. 28.
 KMETY ADRIENNE, Budapest, V. Mérleg u. 7.
 KÓBOR ENIKŐ, Budapest, XIV. Ciklámen u. 12.
 KOKAS KLÁRA, Budapest, XI. Petzvál u. 22/d
 KOLOS TAMÁS, Budapest, XII. Királyhágó u. 16.
 KOMÁR KÁROLY, Budapest, V. Szalay u. 10—14.
 KOMLÓSI SÁNDOR, Pécs, Mikszáth Kálmán u. 16/a
 U. KOMOLY JUDIT, Budapest, I. VárfoK u. 5.
 KÓNYA ANIKÓ, Budapest, I. Attila u. 133.
 KORONKAY BERTALAN, Budapest, I. VárfoK u. 15/b
 KOSTYÓ GYÖRGYI, Budapest, XIII. Fürst Sándor u. 24.
 KOVÁCS CSONGOR, Budapest, XIV. Zalán u. 60.
 KOVÁCS EMŐKE, Budapest, XII. Kiss János altb. u. 43.
 KOVÁCS GYÖRGY, Szarvas, Kossuth u. 2.
 KOVÁCS GYULA, Budapest, X. Hungária krt 7.
 KOVÁCS J. SÁNDOR, Budapest, XII. Virányos út 23/c
 KOVÁCS KÁROLYNÉ, Dunakeszi, Gyártelep, Körönd 1.
 KOVÁCS ZOLTÁN, Budapest, III. Szentendrei út 212.
 KÖRMENDY GYÖRGYI, Miskolc, Tót u. 35.

KÖCSKI MARGIT, Budapest, XI. Stoczek u. 5—7.
 KUKOR IMRE, Visegrád, Fővárosi Kórház
 KULCSÁR ZSUZSANNA, Budapest, XII. Beethoven u. 7/a
 KUN MIKLÓS, Budapest, II. Veronika u. 2.
 KUNOS FERENC, Budapest, II. Árpád fejedelem útja 46.
 KÚTVÖLGYI ISTVÁN, Budapest, XIII. Alig u. 4.
 KÜRTI ISTVÁNNÉ, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 39.
 KÜRTI JÓZSEF, Budapest, XII. Márvány u. 48.
 LADÓCSY MÁRIA, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 15.
 LAK LAJOS, Budapest, X. Keresztúri út 26.
 LAK LAJOSNÉ, Budapest, X. Keresztúri út 26.
 LAKY ZOLTÁN, Budapest, XII. Alkotás u. 23.
 LAKY ZOLTÁNNÉ, Budapest, XII. Alkotás u. 23.
 LANTOSSYNÉ, DABAS ERZSÉBET Budapest, XII. Gaál J. u. 14/a.
 LÁNG GYÖRGY, Budapest, V. Vigadó tér 3.
 LÁNYI MIKLÓSNÉ, Budapest, II. Bimbó út 23.
 LÁZÁR PÉTERNÉ, Budapest, V. Bajcsy Zsilinszky u. 54.
 LENGYEL ZOLTÁN, Kecskemét, Rákóczi út 7.
 LEZÁK GYÖRGY, Budapest, XII. Alkotás u. 31.
 LÉNÁRD FERENC, Budapest, II. Pengő u. 5.
 LÉNÁRT EDIT, Budapest, VII. Lenin krt. 77.
 LIGETI RÓBERT, Budapest, XIII. Apály u. 2/b.
 LINCZÉNYI ADORJÁN, Budapest, XI. Bercsényi u. 10.
 LIPÁK JÁNOS, Debrecen, Bem tér 29.
 LOVÁSZ TIBOR, Budapest, VIII. Harminckettesek tere 6/b.
 LŐRINCZ ISTVÁN, Szombathely, Deák u. 3.
 MAGYARI BECK ISTVÁN, Budapest, XVIII. Székelyudvarhely u. 20.
 MAJLÁTH GYÖRGY, Budapest, XII. Alkotás u. 19.
 MAJOR IMRÉNÉ, Budapest, V. Garibaldi u. 7.
 MAJOR MÁTÉ, Budapest, V. Vécsey u. 4.
 MAJOR ZSUZA, Budapest, IX. Lenhossék u. 7.
 MAKKÁR MÁRTA, Budapest, XII. Vércse u. 30.
 MARCSEK ZOLTÁNNÉ, Budapest, II. Vöröshadsereg útja 129.
 MARTON LAJOSNÉ, Budapest, II. Tapolicsányi út 3.
 MAYER BÉLA, Budapest, XII. Németvölgyi út 14/a.
 MÁRTON ÁRPÁDNÉ, Sirok, Lenin u. 34.
 MÁRTONFI RUDOLF, Budapest, XIII. Budai Nagy Antal u. 3.
 MÁTRAI LÁSZLÓ, Budapest, V., Károlyi u. 10.
 MEGYER SÁNDORNÉ, Budapest, II. Vöröshadsereg útja 177.
 MEGYERI GYÖRGY, Szarvas, Damjanich u. 23.
 MEIXNER ILDIKÓ, Budapest, VIII. Vajdahunyad u. 39.
 MENNING ÉVA, Budapest, XII. Beethoven u. 13.
 MEZEI ÁRPÁD, Budapest, XIV. Dorozsmai u. 9/c.
 MEZEI ÉVA, Budapest, X. Üllői út 134.
 MÉHES JÓZSEF, Budapest, XIV. Ajtósi Dürer sor 39.
 MÉREI FERENCNÉ, Budapest, II. Pasaréti út 36.
 MÉSZÖLYNÉ, POLCZ ALAINE, Budapest, XII. Városmajor u. 48.
 MIHÓK OLGA, Budapest, XI. Lágymányosi u. 7.
 MIKLÓS LAJOS, Budapest, II. Fő utca 61.
 MIKÓ GYULA, Vác, Ady sétány 3.

P. MIRTSE MÁRTA, Budapest, II. Tapolcsányi út 12/a.
 MOLNÁR BÉLA, Budapest, VIII. József krt. 46.
 S. MOLNÁR EDIT, Budapest, II. Harcsa u. 1.
 MOLNÁR IMRE, Budapest, VI. Rippl Rónai u. 28.
 MOLNÁR ISTVÁN, Budapest, XII. Márvány u. 23.
 MOLNÁR MÁRIA, Budapest, XIV. Jeszenák u. 128.
 MOLNÁR P. PÉTER, Pécs, III. Rácváros 21.
 MÓNUS ANDRÁS, Budapest, IX. Üllői út 65—67.
 MORÓTZ KENÉZ, Budapest, II. Csibor u. 6.
 MOUSSONG-KOVÁCS ERZSÉBET, Budapest, XIV. Cházár A. u. 19.
 MURÁNYI-KOVÁCS ENDRÉNÉ, Budapest, XIII. Sallai Imre u. 26.
 MURÁNYI MIHÁLY, Budapest, XVII. Rliget, XVIII. u. 20.
 NAGY ATTILA, Budapest, XI. Kászony u. 5.
 NAGY FERENC, Pécs, Építők útja 94.
 NAGY GYÖRGY, Budapest, II. Völgy u. 29/b.
 NAGY GYÖRGY, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 49.
 NAGY ISTVÁNNÉ, Budapest, V. Alpári Gyula u. 11.
 NAGY LAJOS, Budapest, XII. Németvölgyi út 4.
 NAGY LÁSZLÓ, Budapest, XIII. József Attila tér 8/b.
 NAGY LÁSZLÓ, Budapest, XI. Bogdánffy u. 4/b.
 NAGYKÁLDI CSABA, Budapest, XIII. Csanády u. 7.
 NAPHOLCZ JENŐ, Budapest, XII. Deres u. 14.
 NÁDORI LÁSZLÓ, Budapest, XI. Villányi út 105/a.
 NÁDORI LÁSZLÓNÉ, Budapest, XI. Villányi út 105/a.
 NEMESSURI MIHÁLY, Budapest, XI. Villányi út 54.
 NÉMETH ELEONÓRA, Budapest, VIII. Üllői út 66/b.
 NÉMETH KÁLMÁN, Szeged, Szücs u. 13.
 NYERGES LAJOS, Budapest, XI. Irinyi J. u. 32/c.
 NYIRKOS ÁRPÁD, Budapest, XIV. Kerepesi út 78.
 Ó MÁRIA, Budapest, XII. Diósárok u. 12/b.
 OKRONA ERZSÉBET, Budapest, I. Asztalos János u. 8.
 KÓSÁNÉ, ORMAI VERA, Budapest, XIII. Katona József u. 9—11.
 ORSZÁGH LAJOSNÉ, Kaposvár, Petőfi u. 58.
 ORTHMAYER ALAJOS, Budapest, I. Dísz tér 16.
 OSOHA LÁSZLÓNÉ, Budapest, XII. Németvölgyi út 85.
 PALKÓ ISTVÁN, Szombathely, Paragvári u. 26.
 PALOTÁS GÁBOR, Budapest, XI. Otthon u. 1.
 PALTESZ MIHÁLYNÉ, Budapest, XIV. Eörs vezér u. 19.
 PANETH GÁBOR, Budapest, V. Akadémia u. 7.
 PAPP ÁGOSTON, Budapest, XII. Böszörményi út 9—11.
 PAPP ZOLTÁN, Debrecen, Bem tér 19.
 PAPP ZOLTÁN, Budapest, XI. Fadrusz u. 26/a.
 PARÉJ LAJOS, Budapest, XI. Bukarest u. 8—10.
 PATAKFALVI JÁNOSNÉ, Debrecen, Nagyerdei körút 50.
 PATAKI FERENC, Budapest, XIII. Hegedüs Gyula u. 20.
 PAULAY LAJOS, Budapest, II. Pasaréti út 3.
 PAULAY LAJOSNÉ, Budapest, XII. Mátyás király út 30.
 PÁL LAJOSNÉ, Budapest, II. Vöröshadsereg útja 139.
 PÁL LÁSZLÓ, Budapest, II. Harcsa u. 2.
 PÁLFFY ZOLTÁN, Budapest, II. Moszkva tér 11.

PÁLHEGYI FERENC, Budapest, XI. Bocskay u. 23.
PÁPAY LÁSZLÓNÉ, Budapest, XIII. Pozsonyi út 28.
PEREI GYÖRGY, Budapest, VI. Szondy utca 98/a.
PERGOVÁ CZ ERZSÉBET, Budapest, XIII. Csanády u. 11.
DR. PERTORINI REZSŐ, Budapest, VII. Dohány u. 57.
PETERDI LÓRÁNDNÉ, Budapest, VIII. Bródy Sándor u. 19.
PETHŐ BERTALAN, Budapest, I. Tárnok u. 3.
PETHŐ ISTVÁNNÉ, Budapest, XIII. Váci út 34.
PETRIKÁS ÁRPÁD, Debrecen, Poroszlay u. 28.
PETROVÁN OSZKÁR, Intapuszta, u. p. Mesteri, Vas m.
PÉK ANDRÁS, Budapest, II. Csejtei u. 10.
PISZTORA FERENC, Budapest, II. Orsó u. 25/b.
PLÉH CSABA, Budapest, XVIII. Dolgozó u. 7.
POPPER PÉTER, Budapest, XIII. Róbert Károly krt. 18/b.
PORKOLÁBNÉ DR. BALOGH KATALIN, Budapest, IV. Ságvári u. 6.
PÓSA IBOLYA, Budapest, XII. Vöröskő u. 5.
POVÁZSAY ÉVA, Budapest, II. Hankóczy Jenő u. 3/a.
PUTOS LÁSZLÓ, Érdliget, Tur u. 13.
PUTNOKY JENŐ, Budapest, IX. Soroksári út 14.

RADNAI BÉLA

RAJKA TIBOR, Budapest, V. Királyi Pál u. 9.
RAKSÁNYI ÁRPÁD, Budapest, VI. Rippl Rónai u. 16.
RANSCHBURG ÁGNES, Budapest, XVIII. Lakatos u. 15/b.
RANSCHBURG JENŐ, Budapest, XI. Kelenhegyi út 50.
RAPCSÁK MIHÁLY, Budapest, X. Hungária krt. 7—9.
REIMAN JÓZSEF, Budapest, XI. Ulászló u. 76.
RENDI LÁSZLÓ, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 7.
REZSNYÁK ISTVÁNNÉ, Szombathely, I. Nádor u. 16.
RÉDEINÉ CSERMELY EDIT, Budapest, II. Pusztaszeri út 11—13.
RÉTI LÁSZLÓ, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 2.
RÉVÉSZ LÁSZLÓNÉ, Budapest, VIII. Szentkirályi u. 6.
RÉVÉSZ MÁRTA, Budapest, XII. Nárcisz u. 22/b.
RÉVÉSZ PIROSKA, Budapest, XII. Kútvölgyi út 16.
RIED JÓZSEF, Budapest, XI. Mohai út 104.
RIESZ BÉLA, Szeged, Hunyadi J. u. 39—41.
RITOÓK PÁLNÉ, Budapest, XI. Otthon u. 4.
ROHÁNSZKY MIHÁLY, Budapest, II. Rozmaring u. 9.
RÓKUSFALVY PÁL, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 60/a.
RUDAS JÁNOS, Budapest, XI. Hengermalom u. 15.
RUSZNYÁK PÉTER, Budapest, I. Attila u. 67.
SALAMON JENŐ, Budapest, XIV. Martos Flóra u. 11.
SALAMON JENÓNÉ, Budapest, XIV. Martos Flóra u. 11.
SASVÁRI ISTVÁN, Budapest, XII. Alkotás u. 25/VI. ép.
SÁGI ANTALNÉ, Budapest, IX. Lobogó u. 20.
SÁGI JUDIT, Budapest, XIV. Sárrét park 7/A.
SÁNDOR PÁL, Budapest, V. Királyi Pál u. 30.
SÁR LÁSZLÓ, Budapest, XIII. Keszkenő u. 39—41.
SEBESTYÉN GYŐZŐ TAMÁS, Budapest, VIII. József krt. 38.
SEMJÉN ANDRÁS, Budapest, XVI. Sashalom, Névtelen u. 14/b.

SIPOS ISTVÁNNÉ, Budapest, XII. Alkotás u. 39/d.
 SOKORAYNÉ, ABAFFY MÁRTA, Budapest, II. Kapás u. 48—50.
 SOLTI GYÖNGYI, Budapest, IX. Úllói út 121.
 SOMOGYI ISTVÁN, Visegrád, Főv. Kórház.
 SOLYMOSSI ANTALNÉ, Budapest, XI. Somogyi út 10.
 STADLER EGON, Budapest, XIII. Sallai Imre u. 14—16.
 STÁBEL OTTÓ, Budapest, XII. Városmajor u. 32/c.
 STEFFEK GYULA, Dunaújváros, Kossuth u. 31.
 SURÁNYI BÁLINT, Budapest, XI. Vántus K. u. 8.
 SURÁNYI GÁBOR, Debrecen, Dóczy J. u. 7.
 SURÁN PÁL, Budapest, XII. Alkotás u. 25.
 SÜLE FERENC, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 64/b.
 SÜLE FERENCNÉ, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 64/b.
 SCHNELL JÁNOS, Budapest, V. Veres Pálné u. 30.
 SZABADOS ALADÁR, Budapest, XV. Naspolya u. 23.
 SZABÓ ALBERT, Budapest, VIII. Mező Imre u. 53.
 SZABÓ ANDRÁS, Budapest, XII. Maros u. 10.
 SZABÓ ENIKÓ, Budapest, XII. Gyimes u. 9.
 SZABÓ IMRE, Pécs, Péter u. 1.
 SZABÓ LÁSZLÓ, Budapest, XI. Bogdánffy u. 7/B.
 SZABÓ PÁL, Budapest, XV. Sződliget u. 48.
 SZAKÁCS FERENC, Budapest, V. Semmelweis u. 2.
 SZALAY GYÖRGYNÉ, Budapest, VIII. Déry Miksa u. 10.
 SZÁNTÓ FERENCNÉ, Budapest, XI. Török Ignác u. 66.
 SZEGEDI MÁRTON, Budapest, XII. Zsámbéki út 5.
 SZENTÁGOTHAJ JÁNOS, Budapest, V. Münnich F. u. 7.
 SZÉKELY GYÖRGY, Budapest, VI. Izabella u. 74.
 SZÉKELY JENŐNÉ, Budapest, XI. Villányi út 83—85.
 SZILÁGYI IZABELLA, Budapest, VII. Landler Jenő u. 18.
 SZILÁGYI LILLA, Budapest, XIII. Szent István park 10.
 SZILÁGYI VILMOS, Budapest, XII. Költő u. 42/b.
 SZILÁRD JÁNOS, Szeged, Kígyó u. 1.
 SZILVÁGYI LAJOS, Budapest, XIV. Czobor u. 40.
 SZINETÁR ERNŐ, Budapest, XII. Lejtő u. 24.
 SZIRTES JÓZSEF, Budapest, VI. Népköztársaság útja 17.
 ZS. SZOMBATHELYI ÉVA, Budapest, VIII. Balassa u. 6.
 SZÓNYI MAGDA, Budapest, XI. Mohai utca 35.
 TAKÁCS GYÖRGYNÉ, Budapest, V. Ságvári tér 1.
 TAKÁCS MÁRTA, Budapest, XIII. Muk Sándor u. 5. c—d.
 TARDOS ANNA, Budapest, II. Felvinczi út 17.
 TARJÁN IMRE, Budapest, II. Pusztaszeri út 38.
 TÁNCZOS ZSOLT, Budapest, XI. Kanizsai u. 41.
 TEMESI ALFRÉD, Budapest, XII. Maros u. 44/a.
 TÍPARY ÁGNES, Budapest, XIII. Kárpát u. 16—18.
 TOKAJI GÉZA, Szeged, Ogyesszai ltelep, I. a.
 TOMKA IMRE, Budapest, XI. Szakasits Á. u. 62/a.
 TOMOLA GYÖRGY, Debrecen, Múzeum u. 4.
 TOMPOS JÓZSEF, Eger, Tárkányi B. u.
 TÓTH BÉLA, Budapest, XI. Karinthy Frigyes út 4—6.
 TÓTH DEZSŐ, Budapest, VI. Szív u. 28.

TÓTH LAJOS, Szarvas, Vajda Péter u. 7.
TÓTH TIHAMÉR, Budapest, XIV. Lumumba u. 225—227.
TÖRÖK ISTVÁN, Pomáz, Iskola u. 5.
TÖRÖK IVÁN, Budapest, VIII. Bródy Sándor u. 16.
TRINGER LÁSZLÓ, Budapest, VIII. Baross u. 89.
TUNKLI LÁSZLÓ, Budapest, XIV. Külső Kacsóh P. úti ltelep, 14. ép. C lh.
UHLYARIK RÓBERTNÉ, Budapest, XI. Budafoki út 16—18.
URBÁN JÁNOS, Budapest, VIII. Teleki tér 10.
VARGA MIKLÓS, Szeged, Mérei u. 7.
VARGA ZOLTÁN, Budapest, XVIII. Lakatos úti ltelep 56. ép.
VARJASI EDIT, Budapest, XII. Nógrádi u. 24.
VASTAGH ZOLTÁN, Debrecen, Wesselényi u. 2.

VASZKÓ MIHÁLY

VÁCZI ISTVÁN, Budapest, IX. Napfény u. 6.
VÁRINÉ, SZILÁGYI IBOLYA, Budapest, VII. Dózsa György út 68.
VÁRI REZSŐ, Budapest, XIII. Katona József u. 9—11.
VÁRKONYI H. DEZSŐ, Budapest, VII. Damjanich u. 45.
VÁRNAGY ELEMÉR, Pécs, Sallai u. 43.
VÁRNAGY LÁSZLÓ, Budapest, XXI. Csepel Csögyár u. 33.
VECZKÓ JÓZSEF, Szeged, Blaha Lujza u. 7.
VEREBÉLY TIBORNÉ, Budapest, I. Orom u. 24.
VERECZKEI LAJOS, Pécs, Orvostud. Egyetem.
VERMES MIKLÓS, Budapest, XII. Fészek u. 7.
VÉKÁSSY LÁSZLÓ, Budapest, XIV. Korong u. 17.
VIDÉKY ALICE, Budapest, V. Havas u. 2.
VIGH JÓZSEF, Budapest, II. Keleti Károly u. 29—31.
VINCZE ANTALNÉ, Budapest, XV. Czabán Samu tér 11.
VINCZE TAMÁS, Budapest, XI. Bocskay u. 34/a.
VINCZE TAMÁSNÉ, Budapest, XI. Bocskay u. 34/a.
VIRÁG JÁNOS, Budapest, IX. Távíró u. 13.
VISKI LÁSZLÓ, Budapest, II. Lövőház u. 11.
VITÁR ZOLTÁN, Budapest, XI. Budafoki út 64.
VLADÁR SÁNDOR, Budapest, XI. Budafoki út 10/c.
VÖLGYESI PÁL, Budapest, XI. Tornavár u. 22.
VÖRÖS LÁSZLÓ, Budapest, XI. Fehérvári út 33/b.
WÁGNER ÁDÁM, Szeged, Nemestakács u. 30.
ZENTAI KÁROLY, Szeged, Gyapjas u. 15.
ZÉTÉNYI ELEK, Miskolc, Szentpéteri kapu 70.
ZÖLD GYULA, Budapest, VI. Szófia u. 18.
ZSEMLYE KLÁRA, Budapest, XIII. Hegedüs Gyula u. 33.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Kardos Lajos</i> : A pszichológia 25 éves fejlődése	7
<i>A. A. Alhazisvili</i> : A stressz-állapot hatása a beállítódás individuális típusainak variabilitására	25
<i>Bárdos Tamásné</i> : Kötődési válságból keletkező pszichomatikus magatartási zavarok gyermekeknél	25
<i>Bartha Lajos</i> : A beszéd szerepének kísérleti vizsgálata az akaratlagos reakciók kialakulásában	26
<i>Benson Katalin, Gálfi Béla és Schenker László</i> : Az asszociációs és a HOD tesztek alkalmazhatósága idült pszichotikusok állapotváltozásainak elemzésében	27
<i>Bóna György</i> : A pszichodiagnosztikus vizsgálatok kommunikációs szerkezete	28
<i>Bödör Jenő</i> : Emlékezetvizsgálatok kiegészítő iskolai tanulókon	29
<i>Böszörményi Zoltán</i> : A farmakoterápia folyamán létrejövő pszichopatológiai változásokról	30
<i>Buda Béla és Hidas György</i> : Megfigyelések a visszajelentés hatásáról kiképző csoportokban	30
<i>Csepányi Loránd</i> : Hat évre terjedő megfigyelések, melyeket egy új performációs projektív teszttel szereztem klinikus gyermekpszichológiai és pszichiátriai gyakorlatban	31
<i>Cseres Judit és Gergely Ferenc</i> : A vita-módszer alkalmazásának néhány pszichológiai sajátossága longitudinális kísérleti tanítás eredményeképpen 14 éves tanulóknál	33
<i>Csirszka János</i> : A pályavitel irányításának és szabályozásának pszichológiai problémái	34
<i>Dancs István</i> : Tipológiai sajátosságok a munkatanulásban	35
<i>Domján Károly</i> : A 6—10 éves gyermekek világképének néhány pszichológiai sajátossága	36
<i>G. Donáth Blanka</i> : A személyiségfejlesztő célzatú kiscsoport-beszélgetés néhány dinamikai és tartalmi vonatkozása	37
<i>Duró Lajos</i> : A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak néhány összefüggése	39
<i>Dulin Jenő</i> : Műszaki-lélektani vizsgálatok és azok eredményei a Csepel Vas- és Fém-művekben	39
<i>Erdősi Sándor</i> : A munkahelyi kötődés vizsgálata pályamunkások körében	
<i>Falk Judit</i> : Tapasztalataink a csecsemőintézmények gondozási és nevelőmunkájának ellenőrzésére kidolgozott módszerünkkel	41
<i>J. V. Filipasvili</i> : A beállítódás pszichológiájának tanulásemellete és a nyelvtani fogalmak elsajátításának irányítása (anyag: a grúz nyelv morfológiai fogalmai)	42
<i>Forrái Tiborné</i> : Tanulók igény szintjének alakulása rendszeres teljesítményértékelés hatására	43
<i>Füredi János</i> : Pszichiátriai osztályok miliójének szociálpszichológiai vizsgálata	45
<i>Gáspárné Zauner Éva</i> : A személyiség fejlődésének előmozdítása az értékrendszerből kielemezett jelmondat gyakorlásával	45
<i>Gáti Ferenc</i> : Az általános iskolai nevelés terápiás hatása	46
<i>Gerbner Mátyás</i> : Frontális mechanizmusok pszichofiziológiai elemzése	47
<i>Geréb György</i> : Modell-vizsgálatok a monoton munkavégzés néhány sajátosságának megállapítására	48
<i>Gergencsik Eszter</i> : A munka szerepe egyetemisták életterveiben	49
<i>György Júlia</i> : Az antiszociális személyiség reedukációjának módszerei (különös tekintettel a fiatalkorúakra)	50

<i>Háits Géza</i> : Idős depressziós betegek vizsgálata tünetmentes időszakban a Bren- gelmann-féle személyiségvizsgáló kérdőív magyar változatával	51
<i>Halász László</i> : Attitűd-dinamikai változások irodalmi mű befogadásában	52
<i>Harangzó Anna és Vaszkó Mihály</i> : A szignál jellemzők hatása az operátor jellegű tevékenységek pszichikus szabályozására	53
<i>Harmath Péter</i> : Adatok az aszimmetrikus tónus nyakreflex alakulásához újszülöttek és csecsemők spontán testtartásában	54
<i>Hárdi István</i> : A dinamikus rajzvizsgálat újabb eredményei	55
<i>Harsányi István</i> : A vezetői alkalmasság	55
<i>Hegedűs György és Szabó Pál</i> : Első osztályos tanulók inhomogenitása komplex vizs- gálatok tükrében	56
<i>Hegedűs Imre</i> : A piktogram, mint új klinikai pszichológiai vizsgáló módszer bemuta- tása	58
<i>Hermann Imre</i> : Még egyszer Bólyai János	59
<i>Hidas György és Buda Béla</i> : Megfigyelések kiképző csoportok bomlási folyamatairól	60
<i>Hirsch Margit</i> : Metodikai variációk gyermek- és fiatalkori személyiségfejlődési zavarok rendezésében	60
<i>Hódos Tibor és Jóni Anna</i> : Időészlelési vizsgálatok eredményei futószalag-dolgozók vizsgálatai alapján	62
<i>Hoffer Jánosné</i> : A TIC, mint neurotikus jelenség gyermekkorban	63
<i>Horváth László Gábor</i> : A hazai közlekedésszociológia 25 éve	64
<i>Hunyadi György</i> : Személy- és szerep-percepció iskolai és üzemi csoportokban	65
<i>Ilyés Gyuláné és Lányi Miklósné</i> : A gyógypedagógiai pszichológia szemléletének fejlődése az utóbbi 25 évben	66
<i>Ilyés Sándor</i> : A siketek jelnyelvének gondolkodáslélektani elemzése	67
<i>Ilyés Sándor</i> : Az akaratlagos mozgás sebességének érzékelése	68
<i>Iván László</i> : Az izoláció pszichopatológiai és szociálpszichiátriai vonatkozásai	69
<i>Járó Miklósné</i> : A nevelőotthonban nevelkedő gyermekek patronálásának nevelés- lélektani vizsgálata és eredményei	70
<i>Kabainé Huszka Antónia</i> : Az interperszonális kapcsolatok alakulásának néhány jel- lemzője az első életévekben	71
<i>Kardos György</i> : Klinikai, pszichológiai, szociológiai vizsgálatok az alkoholizmus- betegségnek a habituális és szimptomás abuzusoktól való elkülönítésére	72
<i>Kardosné Geiger Ágota</i> : Asztmás gyermekek intrafamiliáris miliójének elemzése	73
<i>Kautzki Norbert</i> : Az együttes élmény hatása a teljesítményre és az interperszonális kapcsolatok alakulására ifjúsági labdarúgóknál	73
<i>G. Kecshuasvili</i> : A beállítódás meghatározó szerepének mechanizmusa a szavak felismerésében	75
<i>Kelemen László</i> : A gondolkodásfejlesztés pszichológiai problémái	76
<i>Kelen Ilona és Szakács Ferenc</i> : Relaxáció és verbális csoportterápia asszociációja a pubertásos krízis állapotában	77
<i>Keményné Pálffy Katalin és Tóth Béla</i> : Különböző stílusirányzatú ifjúsági könyvillusz- trációk hatásának pedagógiai pszichológiai vizsgálata kísérleti módszerrel a 10—14 éves általános iskolai tanulók körében	77
<i>Kerpel-Fronius Sándorné</i> : Rövidtartamú fényadaptáció hatásának tükrözése az elekt- roretinogramban	78
<i>Királyné Dévai Margit</i> : Az óvodáskorú gyermekek verbális erkölcsi ítéleteinek néhány sajátossága	79
<i>Kiss Tihamér</i> : A gimnáziumi tanulók szabadideje és felhasználásának hatása személyi- ségük fejlődésére	80
<i>Klein Sándor</i> : Információ elsajátítás és alkotó alkalmazás (IA), mint az intelli- gencia mértéke	81
<i>Kleininger Ottó és Gombi Róza</i> : Pszichológiai teszt-vizsgálatok talamusz tumoros betegeknél	82
<i>Kolos Tamás</i> : Az enuresis nocturna korszerű szemlélete és terápiája a gyermekpszicho- patológiában	85
<i>Komlósi Sándor</i> : A szülői magatartásformák mintái felsőtagozatos tanulók szemével	85
<i>Koronkai Bertalan és Sipos Kornél</i> : Különböző módszerekkel gyakorolt relaxációs pszicho- terápiák eredményeinek összehasonlító vizsgálata	86
<i>Kovács J. Sándor</i> : Az egyéni sajátosságok jelentkezése az írásban és írásvizsgálat kérdéseihez	87
<i>Körmeny György</i> : Párhuzamos szülő- és gyermek csoportpszichoterápia	88

<i>Kulcsár Zsuzsa</i> : Túltanulás transzferhatásának vizsgálata extrovertrált és introvertrált személyiség-típus-csoportoknál	89
<i>Kürti Istvánné</i> : A gondolkodási stratégia alakulásának vizsgálata kísérleti modellhelyzetekben	90
<i>Kürti Istvánné és Kalmár Magda</i> : Kísérlet a heurisztikus tanulás fejlesztésére az élővilág tantárgy keretében	91
<i>Lak Lajos</i> : A tudat állapotának összehasonlító elemzése két emberölési ügy elkövetőinél	93
<i>Lak Lajosné</i> : Összehasonlító (szociometriai) felmérések átlagtól eltérő súlyú kisiskolás gyermekeknél	94
<i>Lénárd Ferenc</i> : A pedagógiai pszichológiai kutatások hagyományai és lehetőségei hazánkban	95
<i>Lipták János, Kovács István, Kengyéné Bessenyei Mária és Pásztor Irma</i> : A vizuális diszkriminációs dominancia változása oligofrén gyermekeknél	95
<i>B. F. Lomov és A. K. Osznyickij</i> : A valószínűségi prognosztika hatása az események nem szándékos megjegyzésére	97
<i>I. M. Lucssihina</i> : Közlélek szelekciója többszoros verbális kommunikációban ...	97
<i>Majláth György</i> : Kettős emberölés elkövetőjének pszichológiai vizsgálata	99
<i>Marton L. Magda, Urbán János és Szirtes József</i> : Percepció viselkedés és elektrográfias vizsgálata majmoknál	99
<i>Mérei Ferenc</i> : Az antiszociális személyiség (Cleckley-féle pszichopátia) és a neurotikus folyamat elkülönítése önismereti vizsgálattal és Rorschach próbával	100
<i>Moussong-Kovács Erzsébet</i> : Időábrázolás-vizsgálatok egészséges felnőtteknél és idegelmebetegeknél	101
<i>Murányi-Kovács Endréné</i> : Az intézetben nevelkedő, nem hospitalizált gyermekek és serdülők emocionális fejlődése	103
<i>S. A. Nadirasvili</i> : A célirányos mozgásos cselekvés néhány szabályozója	105
<i>Nagy György</i> : Sportpszichológiai kutatások az MTS központi sportiskolában	105
<i>Nádori László</i> : A teljesítmény- és időszlelés kapcsolata úszóknál	105
<i>Nagykaldi Csaba</i> : Sportolók tartós információfelvétel és feldolgozó képessége	107
<i>Napholz Jenő</i> : Tapasztalatok alkoholisták kontrollvizsgálatánál	108
<i>Nemes Livia</i> : „Pszicho-szomatikus” és magatartás zavarok összefüggése iskoláskorban	109
<i>Németh Nóra</i> : A vegetatív mutatók összehasonlító vizsgálatai kisagydagyanatos gyermekeknél	110
<i>Pál László</i> : Börtönben végzett pszichoterápia metodikai kérdései	111
<i>Pál László, Kármán Elemér</i> : Kriminálpszichológiai hagyományai	112
<i>Pálhegyi Ferenc</i> : A haptikus tér mint élettér-modell	113
<i>Pálos Éva</i> : A felnőttek általános-alapismereti és képességi szintjének fejlesztésére folytatott iskolán kívüli pedagógiai pszichológiai kísérlet módszereinek és eredményeinek értékelése	114
<i>Papp Ágoston</i> : Szociálpszichológiai tényezők szerepe az elfáradásban	115
<i>Papp Zoltán és Perczel Tamás</i> : Szociálpszichológia üzemi alkalmazásának néhány módszertani kérdése	117
<i>Pataki Ferenc</i> : A kiscsoport pozíciója a tágabb szociális rendszerben	118
<i>Paulayné Machó Márta</i> : Villamos kocsivezetők sorozatos hibázását befolyásoló tényezők pszichológiai vizsgálata	119
<i>Pethő Bertalan, Horváth-Szabó Katalin és Mórotz Kenéz</i> : Nozológiailag differenciált szkizofréniák módszeresen kialakított teszt-sorozattal történő vizsgálatának jelentősége	121
<i>Petrován Oszkár</i> : Adalékok alkoholisták csoportproblémáihoz személyiségvizsgálatainkban nyert adataink alapján	122
<i>Pisztora Ferenc</i> : A coenezthéziás-hipocondriás szindróma — epidemiológiai és transzkulturális pszichiátriai szemszögből	123
<i>Popper Péter, Makói Zita és Gegesi Kiss Pál</i> : A csecsemőkori sírás mint jelzőfunkció	124
<i>Porkolábné Balogh Katalin</i> : Serdülők cselekvéses feladatmegoldásainak oktatáslélektani problémái	124
<i>Povázsay Éva</i> : Konfliktus szerepe a reaktív (neurotikus) depressziókban	126
<i>Ranschburg Jenő</i> : Az emóció ontogenezisének vázlata	126
<i>Ried József</i> : Újabb vizsgálatok az időjárásérzékenység típusba tartozás pszichés reakciók segítségével történő meghatározására	128
<i>Rókusfalvy Pál</i> : A korszerű sportpszichológia szemléletmódja és alapkérdései	129

<i>Rusznyák Péter</i> : Kollégista és nem kollégista tanulók tárgyi megfigyelőképességének és emlékezetének összehasonlítása	129
<i>Salamon Jenő</i> : A gyakorlati konstruálás, mint problémamegoldás fejlődésének kutatása	131
<i>Salamon Jenő</i> : A gyakorlati problémamegoldásban megnyilvánuló képzelet és gondolkodás kutatásának új módszere	132
<i>Salamon Jenőné</i> : Óvodások elemi konstruáló tevékenységének néhány fejlődési mutatója különböző feltételek között	133
<i>Süle Ferenc</i> : Az első pszichoterápiás interjú dinamikája kózházi gyakorlatban	135
<i>Szabados Aladár</i> : A normateljesítmény személyi tényezőinek összehasonlító vizsgálata	135
<i>Szabó Imre és Peter M. Milner</i> : A megerősítési funkcióban résztvevő struktúrák neuronális organizációjának vizsgálata	137
<i>Szabó Pál és Ladócsy Mária</i> : Környezeti tényezők hatása a gyermeki személyiség fejlődésére	137
<i>Szakács Ferenc és Münnich Iván</i> : Szimpátia-modellek kutatása Szondi-képekkel	139
<i>Szakács Ferenc és Süle Ferenc</i> : A kiképző csoportpszichoterápia kezdeti dinamikája és az önismeret problémája	140
<i>Szegedi Márton</i> : A Raven próba hazai alkalmazásának feltételei. Az előstandardizálás tanulságai	141
<i>Szinetár Ernő és Buda Béla</i> : Szempontok a rövid, intenzív, egyéni pszichoterápia elméletéhez és módszertanához, és ezek alkalmazása kiképző pszichoterápiában ..	142
<i>Szirtes József</i> : Szemantikus ingerminták kiváltott potenciál korrelátumai	141
<i>Szőnyi Magda</i> : Pályaválasztás előtt álló IV. gimnazisták önfejlesztésének értékvonásai	143
<i>Tardos Anna</i> : A csecsemők mozgásfejlődése során megnyilvánuló tanulási folyamatok egyes sajátosságai	145
<i>Tánczos Zsolt</i> : A háttértevékenység szerepe a szintónus meghatározásában	146
<i>Tringer László</i> : Pszichometriai módszerek kidolgozásában elért eddigi eredményeink	147
<i>Tunkli László</i> : A rádióhírek közvetlen emlékezeti effektusának befolyásolása	148
<i>Uhlyarik Róbertné</i> : Összefüggés néhány személyiségtulajdonság és az intellektuális képesség között, tekintettel a pályaválasztási és alkalmasságvizsgálati tapasztalatokra	149
<i>Ungárné Komoly Judit</i> : Pedagógiai rátermettség vizsgálatok a Budapesti Tanítóképző Intézetbe felvételre jelentkezőkön	151
<i>Varjasi Edit</i> : A vizuális és kinesztétikus érzékleti minták jelentősége egy téri pont egyidejű vizuális és kinesztétikus lokalizációjában	152
<i>Vaszkó Mihály</i> : A kritikus fényfúzió értékváltozásainak vizsgálata munkahelyzetekben	152
<i>Várnagy László</i> : Racionális és emocionális jellemzők a gyakorlati foglalkozás munkafeladatainak értékelésében (Munkatárs: Balázs Attila)	153
<i>Vékássy László</i> : Manifeszt álmotartalom Rorschach-teszt értékelésben	154
<i>Vikár György</i> : Serdülőkori neurózisok individuális pszichoterápiájával szerzett tapasztalatok	155
<i>Vincze Mária</i> : Az együttes tevékenység alakulása egy együtt nevelkedő csoportban 3 hónapos kortól 2 1/2 éves korig	156
<i>Völgyesy Pál</i> : Pályaválasztási tanácsadást előkészítő sorozatvizsgálatok eredményeinek elemzése, különös tekintettel a tanulók társadalmi alkalmazkodására	157
<i>Zetényi Elek</i> : Szenzomotoros vizsgálatok eredményének felhasználása hengerművekben	158
<i>Zsemlye Klára</i> : A neurotikusok konfliktus szituációinak szociológiai és pszichológiai elemzése	159
<i>Molnár István</i> : Személyiségfejlesztés (önállóságra nevelés) problémaszituációs, feladatmegoldásos, szakaszos felébitésű kísérletekkel	160
<i>Fonyó Ilona</i> : A társas mező állandó összetevői kontaktometriai vizsgálattal	160

MELIPRAMIN

(imipramin)

INJEKCIÓ

Drazsé 25 mg

Endogen depressio,
mania depressio depressiv
fázisa,
reactiv depressiok,
senilis és arteriosclerotikus
depressio,
involutios depressio,
kezdődő depressios fázis
kialakulásának megakadá-
lyozása

Drazsé 10 mg

Enyhe reactiv, involutios,
endogen depressiok fenntartó
kezelése,
időskori cerebrosclerosishoz,
belgyógyászati betegségekhez
reactiv úton társuló
depressiok,
gyermekkori enuresis
nocturna gyógykezelése.

**E. GY. T. GYÓGYSZERVEGYÉSZETI GYÁR
BUDAPEST**

Tisercin

draszé

injekció

25 mg levomepromazin

Depressióban és fájdalom-syndromában alkalmazható maior tranquillans.

Psychomotoros agitatio és excitatio, confusio állapot, schizophrenia, delirium neurosis kezelésére — a depressio fázisokban is;

tartós altatásnál;

epilepsiában, oligophreniában, psychopathiában adjuvánsként; anxiosus, depressio állapotokban.

Fájdalom-syndromában önmagában vagy más analgeticum potenciálására és anaesthesiologiában praemedicatio céljára, ill. az anaesthesia potenciálására.

**E. GY. T. GYÓGYSZERVEGYÉSZETI GYÁR
BUDAPEST**

Ha biztonságára gondol,

önkéntelenül is eszébe jut ez a fogalom:

biztosítás

Nemcsak az azonos szótó idézi fel, sokkal inkább a belső logikai kapcsolat.

Az élet — a legnagyobb körültekintés ellenére is — kockázatokat rejt. Minden lehetőségre képtelenség felkészülnünk. De személyünk, egészségünk, hozzátartozóink, családjunk személyei és vagyonbiztonsága nem lehet közömbös.

Számtalan példáját látjuk a mindennapi életben annak, hogy mások hibájából, gondatlanságából, vagy a természeti erők váratlan hatásából fakadó baleset okozott jóvátehetetlen kárt valakinek.

Felelősek vagyunk önmagunkért, és családjunkért. Nem szívesen lát-nánk, ha egész életünk munkájának gyümölcse, otthonunk egy szeren-csétlen véletlen folytán egyik pillanatról a másikra tönkremenne.

A modern életben a legjobb mód a biztonság megteremtésére a biztosítás. Ha arányba állítjuk a bennünket érhető kárt a havi biztosítási díjjal, amelynek fejében a jóleső biztonságot megszerezhetjük, könnyű belát-nunk: értelmes, gondolkodó ember csakis a józan megfontolás javára dönthet, — és biztosítja magát a károk, bajok anyagi következményei ellen.

Biztosítás — Biztonság!

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Merkly László
Terjedelem: 15,75 (A/5) ív – Betűtípus: Extended 10 p
70.70148 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

